

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

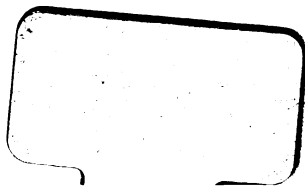

3 3433 08156046 2

LEDOX LIBRARY

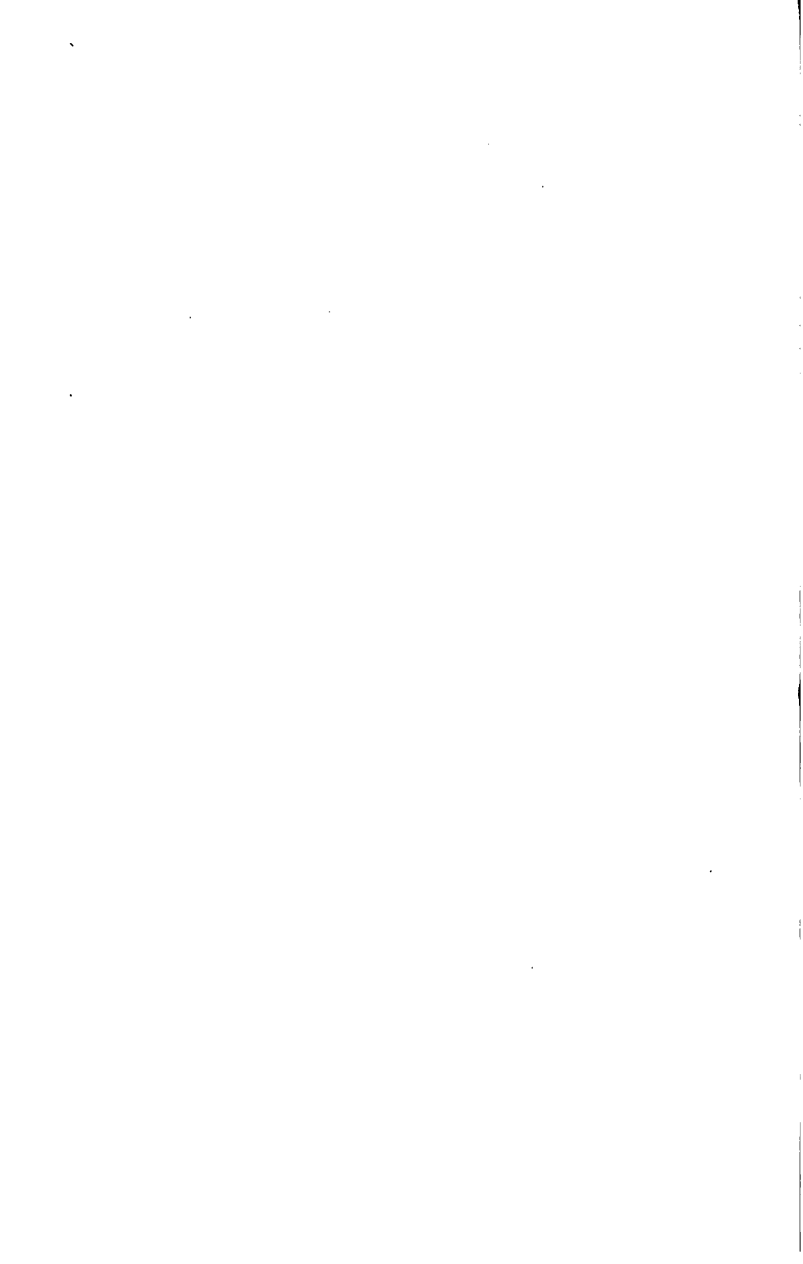

Bancroft Collection.
Purchased in 1893.

BWHK
L 35. B82

Tacitus
Coll. works
Latin
1782-8

8
F

C. CORNELII
TACITI
OPERUM ^{v. 5}
SUPPLĒMENTA

AUCTORE
GABRIELE BROTIER.

VENETIIS MDCCLXXXIII
Apud Thomam Bettinelli

Cum Facultate ac Privilegio.

THE
JOURNAL
OF THE
ROYAL ANTHROPOLOGICAL INSTITUTE

1871-1872
1873-1874

1875-1876

B R E V I A R I U M

LIBRI QUINTI ANNALIUM.

I. *Julia Augusta moritur.* II. *Ex eo gravior Tiberii dominatio; audacior Sejani ambitio. Agrippina & Nero accusantur.* VI. *Inauspicatæ Drusi & Æmiliæ Lepidæ nuptiæ.* VII. *Accusationum facilitas simul & atrocitas.* VIII. *Mors Jesu Christi & prodigia.* X. *Agrippina in insulam Pandatariam, Nero in Pontiam deportati.* XIII. *Drusus in ima palatii parte clauditur.* XV. *Sejanus, successu scelerum superbus, insolescit: adversus eum Tiberii artes. Ob ejus amicitiam Asinius Gallus pervertitur.* XXIII. *Vellejus Paterculus scriptor & adulator.* XXIV. *Sejanus honoribus maectatur.* XXVI. *Geminus Rufus & Publia Prisca mortem voluntariam oppetunt.* XXVII. *Urbs in Sejani venerationem intenta: Tiberius ejus in ruinam intentior.* XXX. *Cajus imperii heres ostentatur. Nero interficitur.* XXXII. *Sejanus, inrita spe amens, conjurationem machinatur. Tiberius, eam ab Antonia edoctus, Macronem deligit, qui Sejanum opprimat. Perit Sejanus, ruina, quam fortuna insignitior.* XLIII. *Ejus in filium & avunculum sævitum. Visa filii cæde, Apicata ad scelerum Sejani & Liviæ*

*confessionem evicta. XLIV. Livia fame enecta. XLV.
In omnes Sejani asseclas advertitur. L. Pseudo-
Drusus apud Cycladas visus. LI. Consulum di-
scordia.*

Hæc triennio gesta.

AN. U. C. ÆR. CHR.

DCCLXXXII. 29. *Coss.* ✕ L. RUBELLIO Gemino,
 ✕ C. FUFIO Gemino.

DCCLXXXIII. 30. *Coss.* ✕ M. VINICIO,
 ✕ L. CASSIO Longino.

DCCLXXXIV. 31. *Coss.* ✕ TIBERIO Augusto V,
 ✕ L. ÆLIO SEJANO.

SUPPLEMENTUM

LIBRI QUINTI

ANNALIUM.

AN. U. C. DCCLXXXII. ÆR. CHR. 29.

Julia Augusta moritur.

I. **R**UBELLIO & Fusio consulibus, quorum utriusque Geminus cognomentum erat, Julia Augusta mortem obiit, ætate extrema, nobilitatis per Claudiam familiam, & adoptione Liviorum Juliorumque clarissimæ. Primum ei matrimonium & liberi fuerunt cum Tiberio Nerone, qui bello Perusino profugus, pace inter Sex. Pompejum ac triumviros pacta, in Urbem rediit. Exin Cæsar, cupidine formæ, aufert marito, incertum an invitam, adeo properus, ut ne spatio quidem ad onitendum dato, penatibus suis gravidam induxerit. Nullam posthac subolem edidit. Sed sanguini Augusti per conjunctionem Agrippinæ & Germanici adnexa commu-

nes pronepotes habuit: sanctitate domûs priscum ad morem, comis ultra quam antiquis feminis probatum, mater impotens, uxor facilis, & cum artibus mariti, simulatione filii, bene composita. Funus ejus modicum, testamentum diu inritum fuit: laudata est pro rostris a C. Cæsare pronepote, qui mox rerum potitus est.

Ex eo gravior Tiberii dominatio; audacior Sejani ambitio. Agrippina & Nero accusantur.

II. At Tiberius, quod supremis in matrem officiis defuisset, nihil mutata amœnitate vitæ, *magnitudinem negotiorum* per literas excusavit: honoresque memoriæ ejus ab senatu large decretos, quasi per modestiam imminuit, paucis admodum receptis, & addito, *ne cælestis religio decerneretur; sic ipsam maluisse*. Quin & parte ejusdem epistolæ increpuit *amicitias muliebres*, Fusium consulem oblique perstringens: is gratia Augustæ floruerat, aptus alliciendis feminarum animis, dicax idem, & Tiberium acerbis facetiis inridere solitus: quarum apud præpotentes in longum memoria est.

III. Ceterum ex eo prærupta jam & urgens dominatio. Nam, incolumi Augusta, erat adhuc perfugium; quia Tiberio inveteratum erga matrem obsequium, neque Sejanus audebat auctoritati parentis

anteire. Tunc velut frenis exsoluti proruperunt: missæque in Agrippinam ac Neronem literæ, quas pridem adlatas, & cohibitas ab Augusta, credidit vulgus: haud enim multum post mortem ejus recitatæ sunt. Verba inerant quæsitæ asperitate: sed non arma, non rerum novarum studium; *amores juvenum*, & *impudicitiam* nepoti objectabat: in nulum ne id quidem confingere ausus, *adrogantiam oris* & *contumacem animum* incusavit, magno senatûs pavore ac silentio: donec pauci, quîs nulla ex honesto spes, & publica mala singulis in occasionem gratiæ trahuntur, *ut referretur* postulavere, promptissimo Cotta Messalino cum atroci sententia: sed aliis a primoribus, maximeque a magistratibus, trepidabatur: quippe Tiberius etsi infense invecus, cetera ambigua reliquerat.

IV. Fuit in senatu Junius Rusticus, componendis patrum actis delectus a Cæsare, eoque meditationes ejus introspicere creditus: is fatali quondam motu (neque enim ante specimen constantiæ dederat) seu prava solertia, dum, imminentium oblitus, incerta pavet, inserere se dubitantibus, ac monere consules, *ne relationem inciperent*: disserebatque, *brevibus momentis summa verti posse*; quandoque *Germanici stirpem, ubi spatium penitentiae senis, resurgere*. Simul populus, effigies Agrippinæ ac Neronis gerens, circumssistit curiam, festis-

que in Cæsarem omnibus, *falsas literas*, & *Principe invito, exitium domui ejus intendi*, clamitat: ita nihil triste illo die patratum. Ferebantur etiam sub nominibus consularium *fictæ in Sejanum sententiæ*, exercentibus plerisque per occultum; atque eo procacius, libidinem ingeniorum: unde illi ira violentior, & materies criminandi, *spretum dolorem Principis ab senatu; descivisse populum; audiri jam & legi novas conciones, nova patrum consulta: quid reliquum, nisi ut caperent ferrum? & quarum imagines pro vexillis secuti forent, duces imperatoresque deligerent?*

V. Igitur Cæsar, repetitis adversum nepotem & nurum probris, increpitaque per edictum plebe, questus apud patres, *quod fraude unius senatoris imperatoria majestas elusa publice foret, integrâ tamen sibi cuncta* postulavit: nec ultra deliberatum, quo minus, non quidem extrema decernerent, id enim vetitum, sed *paratos ad ultionem vi Principis impediri* testarentur: olim ad servitutem proni, nunc projecti.

Inauspicatæ Drusi & Æmilie Lepidæ nuptiæ.

VI. Sejanus, hac Principis & senatus inclinatione factus audacior, nisi tamen intestinis discordiis grassaretur, semper invalidus, ad atrociora aspirabat. Casus, an consilium, eadem adversum Ger-

manici stirpem, quibus ipsum Tiberii sanguinem fuerat adgressus, artes obtulit. Drusus enim, L. Othonis filiae quondam pactus, uxorem accepit Æmiliam Lepidam, generis nobilitate insignem, ingenii pravitate scdam, marito discordem, Cæsaris odio, Sejani ambitione exitiabilior.

Accusationum facilitas simul & atrocitas.

VII. In tanta regnatricis domus confusione, non deferbuit publica accusandi rabies: acrius etiam exarsit. Princeps, natura immitis, &, defuncta matre, truculentus, ut sævitiam diu coercitam exerceret, omnes Juliae amicitias & familiaritates adflixit; eique intimum equestris ordinis virum, quo poenae infamia diuturniorem terrorem faceret, ceterosque, quæ imminerent, doceret, in antliam condemnavit. Violentior quoque Sejani, dictis fideisque sententiis inlusi, ira; præmiis inritata vestigatorum & accusatorum aviditas, præclaros quosque & in civitate præstantes corripuit, civili bello gravius confecit. Excipiebatur lætantium risus, querentium dolor, jocantium simplicitas, ipse ebriorum sermo. Nihil erat tutum: omnis sæviendi placebat occasio: unusque reorum omnium eventus, aut mors prope-
ra, aut turpe supplicium.

Mors Jesu Christi & prodigia.

VIII. Cum Romana civitas in sui internecionem ita fureret, scelus unum, sed in plura scelera & portentosa mala erupturum, patravere Hierosolyma. Pontius Pilatus, quem Cæsar Judææ procuratorem fecerat, non vecors, imbellis tamen, Jesum Christum, novæ religionis auctorem, a Judæis pervicacius accusatum, nullius criminis compertum, morte adfecit. Diffusa saxa, concussa terra, sol cassus lumine, ejus cædem ulcisci & innocentiam testari visa: ipse, effracto sepulcro, adstantibus custodibus, redivivus & integer egressus, magnum fuit numinis argumentum; Tiberiumque omnibus intentum advertit, religionem non infixit.

IX. Princeps, in pacis curas fixus, inturbidum fovebat imperium. Idque, majore felicitate incertum an industria, adsecutus, ut dum Urbem luctu fatigaret, provincias diffusa in omnes terrarum orbis partes tranquillitate recrearet; præmiorum parcus, injuriarum vindex acerrimus, præcellentis virtutis raro invidus, semper metuens: ducibus magistratibusque usus non optimis, sed bonis, a quibus sibi minor gloriæ, at major dominationis spes.

AN. U. C. DCCLXXXIII. ÆR. CHR. 30.

Agrippina in insulam Pandatariam, Nero in Pontiam deportati.

X. M. Vinicio & L. Cassio consulibus, Tiberius, atrox odii, tandem in Agrippinæ & nepotum pœnas duravit. Adseverabat Sejanus, *impunitate gliscere reorum animos, non jam verbis, sed facili pudendisque libidinibus grassari: patres, milites corrumpi: Neronem Principem ostentari; Tiberium Capreis, Agrippinam Romæ dominari.* Cæsar, iræ non retinens, ubi dominationis anceps, duces, exercitus firmat, ad senatum scribit, *doloribus animum suum lacerari, abstruso pectus flagrare incendio: se ex nuru, ex nepote dolere, indignari, erubescere: deos, imperii custodes, obtestari, ut in majestatis reos meritas, & a patribus negatas, pœnas immittant.*

XI. Territi senatores, mala sibi imminencia deprecentur, an in Agrippinæ & Neronis cædem ruant dubii, paventes consultant, & atroci senatus-consulto in eorum damnationem conspirant; inito tamen consilio, *suspensis & ambiguis literis percontandum Principem. Se ejus doloribus anxios, periculis exanimos, scelera exhorrescere: ad ultionem paratissimos, non retardari nisi Principis jussu, qui integra sibi cuncta postulavit, & imperatoria*

majestatis dignitate, quæ non festinatis, sed lentis suppliciis vindicatur. In Cæsaris discrimine non modo reorum pœna, at reiectis & oppressis eorum consiliis, consulendum.

XII. Tiberius, his literis obsequiî patrum certus, centuriones mittit, qui Agrippinam in Pandatariam insulam, Neronem in Pontiam, catenatos projiciant. Accusationum fama, pœnæ celeritas, populum in subitis incertum, in adversis pavidum, percellit. Agrippina, sui conscia, injuriæ impatiens, trahenti obnititur; in Principis convicia erumpit, exuere ferociam, & sævienti fortunæ submittere animum nescia: centurio, ad acerbissima secreto exstimulatus, os ejus verberat, oculum excutit, tantaque audacia accusationibus fidem, animis terrorem addit. Malorum invicta, fortuna major, ipsa vulneris indignitate lætatur Agrippina, gnara vel in sceleribus modum esse, potentiamque Sejani, in insanas atrocitates effrenam, esse ruinæ proximam.

Drusus in ima palatii parte clauditur.

XIII. At ille, successu scelerum superbus, Drusum adgreditur: eumque ut pervertat, Æmiliam Lepidam, stupris sibi inligatam, adfinitatis & dominationis spe ad fœdas accusatricis partes excitat. Femina, quanto in libidinem projectior, tanto audacior, adit Principem; plurimis in Agrippinam,

in Neronem criminationibus, vetera odia, recentes iras inflammat : tum iisdem sceleribus Drusum innectit; ætate tamen imparem, sibi que junctum thalamo paullulum excusat, ut magis urgeat. Indefensus juvenis statim in Urbem amovetur.

XIV. Satis Principi, non satis Sejano consultum; animum injuria exacerbatum, Tiberii pœnitentiam metuit; duoque imperii munimenta superesse invidet. Cassium Longinum, consulem, venali magistratu sordidum, ad novam Drusi accusationem subornat. *Juvenem, pœna ferociorem, res novas moliri, & malevolorum civium gratiam populari ambitu aucupari*, ad senatum retulit, Cæsarique scripsit consul. *Nepotem, mitiore pœna indignum, in ima palatii parte claudi; acri custodia cingi: omniaque ejus facta & dicta excipi, describi, sibi que mitti*, a Principe rescriptum.

Sejanus, successu scelerum superbus, insolescit: adversus eum Tiberii artes. Ob ejus amicitiam Asinius Gallus pervertitur.

XV. Imperatoriam dignitatem, senili capite & imbelli juvena subnixam, tandem in se totam inclinare Sejanus eo effusius gaudebat, quod spes suas certus ipse pasceret, securus senesceret Tiberius. Ut suspicacem ejus animum magis adhuc obfirmet, *sapientia Principis oppressam ambitionem, domi-*

nationem adsertam, firmatam hereditatem, perennem imperii tranquillitatem, ei gratulatur. Cæsar, laudibus spernendis validus, ingenii tamen & dominationis commendationem lætus excipit; maximaque parte in Sejanum cessit, discitans, se ejus vigilantia defendi, consiliis juvari, recreari obsequiis: in illo præcipuum esse imperii levamentum, senectæ suæ præsidium. Verbis honores addit, ut, qui usu necessarius, dignitate emineat.

XVI. Tum ruere omnes in Sejani venerationem: legationibus, gratulationibus, votis studia ostentat senatus, equester ordo, populus Romanus, plebs ipsa, novarum rerum intemperans. In foro, in templis, in privatis ædibus, ponuntur ejus statuæ: passim fumant altaria: dies ejus natalis celebratur: per Tiberii ac Sejani fortunam juratur: Princeps & amicus Principis diis commendantur, honoribus æquales, appellatione vix dispares.

XVII. Adblandienti fortunæ magna accessere subsidia, Asinius Gallus & Lentulus Gætulicus. Ille, patre & uxore incertum an sobole clarior, Sejanum sectari, patrum obsequia adpromittere, tanto acrius, quod ob causas supra memoratas Tiberio esset invisus. Hic, legionum superioris Germaniæ legatus, Sejani adfinitatem ambire; ipso Principe conscio, obtinere, & exercitus; in quorum cognomentum adscisciebantur imperatores, pignus præmiumque ad-

finitatis ostentare. Numquam summæ rei propior fuit Sejanus: at quo altior, eo magis in lubrico; eniti valuit, assequi non potuit. Cum callidum Tiberii ingenium haud alias magis innotuerit, nihilque ad memoriam, ad exemplum inlustrius habeant Annales, id diligentius exsequar.

XVIII. Tiberius, gravescente ætate, libidinum immodicus, principatus tamen minime incuriosus, ipsis etiam vitiis ad occulenda consilia tutandamque dominationem utebatur. Specie quidem iners summam rerum Sejano permittebat, sed numquam fuit oculatior, ut virum introspiceret, quem socium dignitatis volebat, eversorem verebatur. Inclinatam ad suspicionem animum advertit Gætulici adfinitas, firmavit Asinii studium: & arte plurima, ipsa timoris causa in diu meditatam Asinii ruinam cessit; ita tamen, ut fides, si Sejano inesset, cresceret; perfidia, si qua foret, retardaretur.

XIX. Igitur cum Asinius Sejanum novis honoribus cumulandum censuisset, & adnuentibus patribus, Campaniam, ut Cæsarem hac super re consuleret, esset profectus; perlatæ Romam Principis literæ, quibus *turbatorem Asinium, in Agrippina adulterum, suo Syriaco male contentum, & Sejani amicitiam Principi invidentem* accusat: eum statim corripitur; consulum, vel, Principe consule, prætorum custodiæ tradi jubet. Patres, gnari apud Cæsarem

moras verti in crimen, confestim mittunt præto-rem, qui Asinium comprehendat. •

XX. Ille ingruentis mali nescius, & a Principe honorifice exceptus, lætus mensæ intererat, cum ei nuntiata senatus jussa. Principis conviva pariter & reus expalluit; jamque, ut liberis consuleret, extremam necessitatem parabat. Tiberius eum, *senatus, Sejani ac Principis gratiæ certum, ad animi firmitudinem, accusationemque strenue repellendam*, hortatur. At, cum Romam venit, nulla data defensionis facultate, adempto etiam sermonis & colloquii usu, spei egenus clauditur, iis tantum, quibus vix viveret, mori tamen non posset, permissis. Syriaco, viro diserto, nullius criminis reo, sed ob Asinii amicitiam invisio, sors lætior, deproperata morte, obtigit. Lætum enim interfici in hac gravi ætate, qua Princeps vita ipsa sævire cœpit, eamque morte tristiores facere: numquam sævior, quam cum, supplicii pareus, mortem, ultimum malorum levamen, invidit; vitæ usuram in tormenta convertit.

XXI. Interim Tiberius, in majora intentus, ipsaque Sejani obsequia veritus, omnes pertentandi animos, & dominationem retinendi artes meditari; Sejanum explorare, circumspectare vultus; dicta, facta, consilia observare. At hominum callidus, eosque, adversis cautos, dubiis obscuros, prosperis

to-

totos patere certus, iis grassatur, ut vel inviolatam ejus fidem aperiat, vel perfidiam prosperitatis mole obruat. Sejanus numquam visus carior; Principis continuus & intimus, ob laboris patientiam, animi vigorem, egregiam modestiam, novis in dies honoribus maclatur: in conscientia arcanorum, & reipublicæ capessendæ cura innectitur: consul, collega Principe, designatur: Livia, quondam negata, permittitur: omnia principatus auctoramenta cumulantur, ut principatu certius excidat.

XXII. Ipse impar tantis artibus, Cæsarem venerari, Cajum spernere, spes ostentare, sibi invisos opprimere, clientium vota excipere, multa elargiri, plura adpromittere, luxu & otio Principem inumbrare: lætissimo Tiberio, qui male tectam mentem, & crescentibus honoribus, in certiora indicia cito erupturam introspexerat.

Vellejus Paterculus scriptor & adulator.

XXIII. Inter hos fortunæ lusus, & suspicacis Principis simulationes, Vellejus Paterculus, scriptor elegantis ingenii, sed hominum rudis, laudis & favoris avidus, ingentia populi Romani facta brevi libello complectitur: totque sæculis, tot victoriis partam imperii majestatem, in Tiberio comprehensam, a Sejano sustentatam, exhibet. Adulationem, vel in volucribus verbis infamem, scriptis cum sum-

Suppl. Tac.

B

mo nominis sui & historiæ dedecore perennem fecit : fato odioque Sejaniano semper premendus , dammandus semper , sed ob curiosos laudum homines & deformem scriptorum servitutem , paucos ingenii , plurimos adulatoriæ fœditatis imitatores , pari cum opprobrio , semper habiturus.

AN. U. C. DCCLXXXIV. ÆR. CHR. 31.

Sejanus honoribus mactatur.

XXIV. Tiberius Cæsar V, & Ælius Sejanus consulatum acerrimis , sed diversissimis , utriusque votis expetitur inire ; Tiberius Capreis , Sejanus Romæ . Numquam lætior , aut splendidior Urbis facies . In consulem , quem futurum mox dominum suspectabat , intenta , Principis ferme oblita , Sejanum veneratur eo demissius , quod novorum hominum facilis offensio , gratia difficilis , atrox superbia , odium pervicax . Omnes consulis foribus adistere , ejus libertis ac janitoribus notescere , eum adspicere , ambire , salutare , ex ejus adloquio & nutu ingentes spes agitare . Omnium vocibus , omnium laudibus celebratur ; & quem adhuc pudet in hac servitii cruditate numinis cultum præsentī offerre , is ad ejus imagines sine verecundia defertur.

XXV. Tanta Urbis studia laud miratus Princeps , sed cautior , L. Pisonem , patre censorio no-

bilem, ob rarissimum luxus ac virtutis temperamentum, & nullam inter acerrimas curas occupationis ostentationem acceptissimum, secretiorisque imperii in Urbis præfectura participem, vigilantiae admonet: consulis colloquia, senatorum obsequia, equitum vota, populi dicteria, rumores omnes clam anquirit; offensionum negligens, ut plures futurorum exitiorum causas habeat: ipseque novam obsequiorum materiem addit, missis ad senatum literis, quibus *Sejani fidem curasque* commendat; & *eum insignem principalium onerum adiutorem, imperii socium, Sejanum suum* appellat.

Geminus Rufus & Publia Prisca mortem voluntariam oppetunt.

XXVL Consul, ut truculento Principi grates agat incertum, an ut similitates faciat, primores illi invisos corripit, & fictis criminibus damnatos interficit. Hos inter Geminus Rufus, majestatis postulatus, senatum adiit, & ut Cæsarem liberis suis placabilem redderet, testamentum recitavit, quo eum, partita hereditate, liberis exæquabat. Id haud satis virile habitum: domum itaque, lata nondum sententia, regressus, & quatuordecim supremæ necessitatis nuntium, oppertus, ubi eum vidit, gladium sua in viscera direxit: vulnusque ostendens: *Refer, ait, senatui, sic virum occumbere.* Publia

Prisca maritum æmulatur: in jus vocata, curiam venit; ibique, pugione, quem sinu occuluerat, adacto, mortua corruit.

Urbs in Sejani venerationem intenta:

Tiberius ejus in ruinam intentior.

XXVII. Sejanum, tot funeribus dominationi inhiantem, ad magnas spes castrean consilio patres erexere. Ejus enim favore & Cæsaris literis permoti, quid summum in adulatione valeant, consultant. Visum præcellentem, sed brevem, esse consulatus dignitatem: consultissimum fore, si prorogaretur. Decretum itaque Cæsarem ac Sejanum per quinquennium consulatum continuaturos; & iis, cum Romam intrarent, senatores obviam processuros. Sejanum, honoris recentem, & excelsa pedetentim, non cursim, peti nescium, obcæcat dignitatis diuturnitas, Principis senectâ; jamque summam spem præcipit.

XXVIII. At ubi senatusconsultum ad Cæsarem perlatum, quantum e republica peteretur, persensit: ne tamen ambitionem aut facilitatem provocaret; aut repulsa iuraret, rescripsit, in hæc optimorum senatorum multitudine, imperii amplitudine, sapienter a majoribus provisum, ut ne annuus quidem esset consulatus: quinquennali dignitate egregios viros virtutis præmio, provincias rectoribus

privari: consulendum non quid sibi, quid suo Sejanus sit honorificentius; utrique rempublicam laude sua potiore esse. Hic Sejanus favoris, tot sceleribus parati, finis: declinare cœpit; tanto citiore lapsu, quanto altiore, ruiturus.

XXIX. Suffecti VII Idus Maji consules Cornelius Sulla & Sexteidius Catullinus. Sejanus, vel exuta dignitate, potentia haud impar Principi, id maxime satagit, ut Capreas repetetet, senem certius obsequiis devincturus, vel facilius, si facultas daretur, oppressurus; *morbum Liviæ, diuturnam absentiam, suum in Cæsarem studium* obtendit. Callidior Tiberius *urbana negotia, suumque Romam reditum* objicit: mox datis ad senatum literis, Sejanum oblique perstringit, vel laudando modice, vel maligne silendo: deinde ut pronos ad nova animos incitet simul ac retardet, modo se *annis & morbo gravem, in principalibus curis opis alienæ indigum* simulat; modo se, *refectis viribus, & confirmata valetudine, quam primum Romam venturum, & reipublicæ consulturum* nuntiat.

Cajus imperii heres ostentatur. Nero interficitur.

XXX. Prudentibus, sed paucis, subluere Principis consilia: ceteros divisa in Cæsarem & Sejanum principatus potentia includebat: ipseque Sejanus;

bona inter & mala licet ambiguus, spe dominationis, qua ambitiosis in pectoribus nihil tenacius, prolestabatur. Cæsar, ut occultiores sensus tandem extruderet, eum honoribus pariter & æmulatione adgreditur; ipsum enim ejusque filium sacerdotiis exornat cum Cajo, quem, Capreas accitum, moxque sumpta toga, ut futurum heredem, laudavit. Æmulum, fortunæque ostentatum, juvenem, nimia populi in revirescentem Germanici domum studia invidit Sejanus. Patres vero, ad deforme obsequium semper projecti, nec artium callidi *proconsulare imperium* illi decrevere; *cumque in posterum consulibus exemplar proponendum* censuere: invidiam mollivit aucta dignitas, servilisque adulatio. Sed mox timorem addidit Princeps, cum Hispaniæ aliarumque provinciarum rectores, Sejano infensos & criminum postulatos, absolvisset.

XXXI. Tum pænitere, quod in consulatu, demissaque in servitutem civitate, nihil adtentasset: dubias tamen spes paullulum firmavere Cæsaris ad consules literæ, quibus appellato quidem Sejano, minime tamen laudato, Neronem, atrocius increpitum, *hostem judicari & necari* jussit. At inconsultos, ob eandem tamdiu expetitam, lætitiæ sensus brevi temperavit, & terrores vividius incussit. Gnarus enim, imminuta veneratione imminui homines dignitate, quam virtute, majores, imperavit,

ut nemini mortali sacrificaretur; in ceteris etiam Principis honoribus modus foret: nihilque novi de iis referretur. Hæc quidem obsequia spernebat Cæsar, principatus, quam religionis, studiosior: ea verò ambiebat Sejanus, sui cultor ipse & numen, religione ad principatum usus, & adorata capita odiosius evilesceere nescius.

Sejanus, irrita spe amens, conjurationem machinatur. Tiberius, eam ab Antonia edoctus, Macro nem deligit, qui Sejanum opprimat. Perit Sejanus, ruina, quam fortuna, insignitior.

XXXII. Sublato Sejani cultu, & infracta paulatim potentia, ardentiora fuere in Cæsum, ipsumque Principem, Germanici domui æquiores, studia. Cæsar, animorum inclinatione lætus, heredis certus, de se securus, Sejanum ad fidei perfidiæve extrema impellit; ejusque intimos criminum postulat, morte adficit; in imperii tranquillitatem haud alias intentior. Dissimulatione & patientia suspicacem Principem oppressisset Sejanus: sed urgebant fata, sceleribus gravida; & lævam mentem in conjurationem adegere. *Spes vanescere, se peti infremens, prætorisque cohortibus superbis, senatores, equites, liberos, criminum socios, Principi invisos, sollicitat & nefario foedere inligat; atrocior simul ac felicior, quam ut infaustis, quæ tum percerebue-*

re, portentis retardaretur. Sceleris horrore dubium an præmiorum spe, conjurationis indicium apud Antoniam Satrius Secundus, Sejanæ cliens, professus est.

XXXIII. Antonia, grandi animo, nec minore in Cajum, nepotem, caritate, missis per Pallantem, servorum suorum fidissimum, literis, crimen Principi demonstrat. Tiberius, quamquam ad omnes eventus casusque paratus, periculum exhorruit: invicta tamen mente solitas moras vincit, & promptissimas opprimendæ conjurationis vias meditatur: Sejanum exosus, prætorianos metuens, ceteros aspernatus, prætorias cohortes in obsequio præmiis retinere, Sejanum supplicio infamare statuit: ceteros imbelles in pœnas ultro venturos.

XXXIV. Tum consules erant Memmius Regulus & Fulcinus Trio: hic Libonis accusatione & Sejanæ favore infamis; ille paulo segnior, sed auctoritate & constantia egregius; ideoque delectus, qui Sejanum circumveniret. Mox Cæsar Sertorium Macronem, secretorum participem, advocat, cohortibus prætoriis præfectum destinat; explicatis consiliis, datisque literis, Romam mittit; monetque (id enim quidam tradidere) ut, si quid tumultus in Urbe oriatur, armaque ab Sejanæ tententur, Drusum, in palatio clausum, educat, & ducem populo imponat.

XXXV. Macro, Urbem noctu ingressus, Principis jussu cum Memmio Regulo, consule, & Gracino Lacone, vigilum præfecto, communicat; ceteraque ad Urbis tranquillitatem, Cæsaris securitatem, Sejani exitium, providet. Interea Cæsar, in summo discrimine nullam satis magnam esse prudentiam certus, vias, quibus, si adversa eveniant, ad fidissimas legiones perfugiat, aptare; ipse ex altissima rupe, signa, quæ, ne nuntii morarentur, ad spei timorisve indicia tolli mandaverat, speculari.

XXXVI. Tandem feralis inluxit dies. XV Kalendas Novembris, vocati patres in ædem Apollinis, palatio vicinam, convenere. Sejanus ipse venit, prætorianis stipatus; palatium subit; visoque Macrone, nihil literarum a Principe ad se allatum stupet. At cum veneratione a Macrone salutatus, secretoque monitus, *se tribunicie potestatis collegam a Cæsare deligi, non dandas consuli, qui ad patres referret, Principis literas*, ædem intrat, quod summa tandem adeptus sit, superbus. Prætorianos statim adloquitur Macro, *Principem iis singula denarium millia largiri, seque eorum præfectum esse nuntiat*: deinde curiam ingressus, datisque Principis literis, ad eos revertitur, & *ad castra simul pergere, jubet*. Rei novitate læti magis, quam attoniti, properant. Ubi recessere, Laeco vigiles ædi Apollinis circumdedat.

XXXVII. Tum flamma, ingentis pilæ specie visa, statimque evanida, vana & mira sectantibus versabilis fortunæ fuit prænuntia. Patrum enim vota inter & obsequia, tribuniciam potestatem Sejano gratulantium, apertis Cæsaris literis, Memmius Regulus plurima de rebus ad rempublicam spectantibus legit; mox pauca & ambigua de Sejano, a patribus in melius accepta; deinde quædam de Sejano tristia, mirantibus patribus, seque nonnullis ab illo dissociantibus; denique truculentiora, & Principis jussa *senatores duos, Sejano intimos, plecti, Sejanum comprehendere* (eum enim, ne efferarentur animi, morte adficiendum secretioribus imperiis mandaverat): *se Romam modo venturum: alterum ex consulibus mittendum, qui senem Principem, auxilii inopem, in conspectum eorum cum militari præsidio perduceret*. Sejanus, statim solus, & in subita vastitate trepidus, pallescere; prætoribus ac tribunis plebis cinctus, exhorrescere; ad vocem consulis inclamantis, *Ades huc, Sejane*, non fastu, sed parendi desuetudine, & captus animi, auribus non competere. Consule iterum & tertium, protenta manu, inclamante, *Ades dum, Sejane*, cum surgeret exanimus, Laco adstitit, vimque paravit. Versa fortuna, confestim senatorum confusis clamoribus & maledictis undique impetitur.

XXXVIII. Memmius Regulus, studiorum ta-

men & deliberationum incerta veritus, neque omnium sententiam rogare, neque capitis inquirere: sed senatore nino *vincendum reum* illi adsentiente, jubet *vincla injici*. Ipso duce, stipantibus magistratibus, in carcerem trahitur. Disrupto Sejaniano iugo; effusa civitas omnia principatus facinora in Sejanum congerere, Principem laudare; plebs tanto insolentior, quanto reus excelsior, ipsaque miserior, lätari, insultare, exprobrare crimina, spes inridere, & ut ad infamiam pateat, velatam faciem retegere: discerpere imagines, statuas devellere, rapere, confringere, & quasi in Sejanum sævirent, furere. Ipse, in laceris præteritæ fortunæ reliquiis imminentium sibi testis, clauditur.

XXXIX. Nec mora. Patres ad ardem Concordiæ coacti, cum nihil turbaret populus, neque prætoriani apparerent, *ut properatâ Sejani morte Principi gratificarentur censuere*. Confestim, misso mortis exactore, supplicio adfectus est; & in Gemonias projectus, deos, ob fortunata scelera diu invisos, absolvit, ruina quam fortuna insignitior. Post fata etiam sæviere patres: & ad abolendam exosi hominis memoriam, factum senatusconsultum, *quæ Sejanus nemini lugeretur: ejus nomen fastis & monumentis eximeretur: libertatis effigies poneretur in foro*. Quæ etiam nova, *dium festum, per cunctas magistratur & sacerdotes celebrandum; ac per sin-*

gulos annos, necis die, ludos & venationes, quæ quatuor collegia sacerdotum & sodales Augustales aderent, decrevere: demum ut respublica ansis impudentibus haud ultra pateret, ne quis in posterum ad nimios honores eveberetur; neu per quemquam alium, quam per Imperatorem, juraretur, sanxere: olim adulationis, nunc opprobrii immodici.

XL. Interim diversi Urbis sensus: læti, quicumque a Sejano vel injuria lacessiti, vel in beneficiis omissi, vel fortunæ insolentia offensi: tristes vero ac trepidi, scelerum socii, consanguinei, adfines, amici. In hac etiam rerum perturbatione, licet Urbis custodia magistratibus omnibus a Tiberio fuisset demandata, tumultuantur prætoriani, indignati sibi fide & observantia in Principem vigiles fuisse antehabitos; incendia, direptiones miscent, dum populus in præcipuos Sejanianæ sævitæ satellites inrumpit, & plurimorum morte vetera damna ulciscitur.

XLI. Pacata demum Urbe, de Principis honoribus, Macronisque & Laconis præmiis relatum: decretumque, ut *Cæsar pater patriæ* appellaretur; dies ejus natalis decem equorum certaminibus & senatûs epulo celebraretur: consul Memmius Regulus cum senatoribus, equitibus, & nonnullis e plebe legati Capreas mitterentur, & Principi provi-

dentiam salutemque publicam gratularentur, Magna vero pecuniarum vi munerantur. Sertorius Macro & Græcinus Laco: huic quoque quaestoria, illi praetoria insignia decreta: permissumque Maeroni, ut spectaculis inter senatores adisteret, ludisque votivis praetexta uteretur. Quos honores uterque, recentis exempli pavore potius, quam modestia, repudiaverat.

XLII. At Tiberius, signis supra memoratis, mox nuntiis, eventum edoctus, haud magis securitate sua, quam dissimulatione lætus, artes obfirmat: nunquam obscurior & secreti amantior: in villa Jovis per novem proximos menses abditus, milites devinxit, dato Syriacis legionibus, quod nullam Sejani imaginem inter signa coluissent, donativo: legatos vero senatus ne excepit quidem. Memmium Regulum, consulem, quod se, cum Princeps Romam peteret, itineris comitem offerret, repulit: honores quoque sibi delatos aspersatus, *ne de iis posthac referretur* vetuit, metu incertum an ut ad Sejanianorum poenas patres acrius incenderet.

*Ejus in filium & avunculum servitum, Visa filii
cade Apicata ad scelus Sejani & Livie
confessionem evicta.*

XLIII. Certe ut primum legati rediere, Caesaris silentio, quam ullis unquam imperiis patres

incitati, Sejani propinquos, adfines, intimes, cor-
ripiunt. In filiam natu maximum, & Junium Bla-
sum, avunculum, fortunæ propiores, quam ut scō-
leris pueros, advertitur. Apicatam, mariti morte
haud tristem; filii, in Gemonias abiecti, visus po-
noravit: ad acclerum Sejani & Liviae confessionem
evicta; libellum de Drusi morte ejusque interfecto-
ribus componit, ad Cæsarem mittit; mox, ne fi-
liis superstes vivat, se ipsa interficit.

Livia fame enecta.

XLIV. Cæsarem, in silentiâ obstinatum, vicit
accusationis gravitas: ad senatum scribit, manifestos
mortis Drusi reos: æque atrociam adversum se ad-
tentata: jubet Eudemum ac Lygdam tormentis subi-
jiri: utriusque conjurationis compertis apprimi.
Tum publica in Sejanum odia recrudescente: inva-
lescere Drusi desiderium, Tiberii amor: confessio-
ne Eudemi ac Lygdi, qui Sejani ac Liviae facino-
ra, & ab iis propinata Druso venena patefecere,
aucta miseratio. Ipseque Tiberius, virtutum, ubi
artibus suis utiles, haud rudis, clementiæ laudem
obtinet, vita Liviae, infandi sceleris convictæ, ob
Antoniæ merita & virtutem permissa. Indulgentia
Cæsaris abuti haud valuit; ab optima parente, sed
maximas pietatis partes in criminum vindicta posi-
tas rata, fame enecta. Illam a Tiberio interemptam

quidam prodidere, nullum ab immiti Principe clementiæ signum umquam editum opinati.

In omnes Sejani assecclas advertitur.

XLV. Demum in Sejani assecclas tota incubuit legum severitas. Correpti quotquot ejus favore & societate celebrati, nisi ipsi delatorum nomine & accusationum atrocitate impunitatem mercarentur: in jus etiam retracti, olim accusati, & ejus gratia absoluti: senatores, equites, virile ac muliebre secus, in carcerem contrusi, aut apud magistratus vadesve adservati: plurimi, ne publicarentur bona, & infami morte dehonestarentur, sibi manus intulere: ceteri damnati, & supplicio adfecti: nonnulli defensionem suscipere ausi.

XLVI. Quatuor & quadraginta orationes super ea re habitæ, ex quibus ob metum & scelerum memoriam, paucae viriles, plures, adsuétude servitii, imbelles. Orationem melius flexit Sejani amicorum integerrimus: crimina, quæ nihil ad se pertinerent, siliuit: sacram intactamque amicitiam purgavit. Numquam, inquit, *Sejani amorem, mihi pudorem, aut Sejano invidiam allaturum censeui: ejus amicitia ad rei publicæ utilitatem sum usus. Versa est fortuna; & ille quidem, qui collegam & generum adscriptoratum, sibi ignoscit: ceteri, quem per dodacora fovere; cum scelere insecantur. Casanem absolvit, ex-*

perta per sexdecim annos, Sejani fides. Hos arguit probrosa adsentatio. Me sacra amicitiae jura tueantur. Miserius sit ob amicitiam accusari, an amicum accusare haud discreverim: prius expertus, posterius horresco: nec me degenerem reperient vitæ extrema. Vini insons, haud moriar ignobilis. Non crudelitatem, non clementiam cujusquam experiar, sed liber & mihi ipsi probatus anteibo periculum. Vos obtestor, ne memoriam nostræ per maiorem quam læti retineatis, adjiciendo me quoque iis, qui sine egregio publica mala effugerunt.

XLVII. Tunc singulos, ut cuique adistere, adloqui animus erat, retinens aut dimittens, partem diei absumpsit; multoque adhuc cœtu & cunctis intrepidum vultum ejus spectantibus, cum superesse tempus novissimis crederent, gladio, quem sinu abdiderat, incubuit. Neque Cæsar ullis criminibus, aut probris defunctum insectatus est, cum in Blæsum multa fœdaque incusavisset.

XLVIII. Relatum inde de P. Vitellio, & Pomponio Secundo: illum indices arguebant, *claustræ ævarii, cui præfectus erat, & militarem pecuniam rebus novis obtulisse: huic a Considio, prætura functo, objectabatur Ælij Galli amicitia, qui, punito Sejano, in hortos Pomponii, quasi fidissimum ad subsidium, perfugisset: neque aliud periclitantibus auxilii, quam in fratrum constantia fuit, qui vades*

ex-

exstitere: mox, crebris prolationibus, spem ac metum juxta gravatus Vitellius, petito per speciem studiorum scalpro, levem ictum venis intulit, vitamque ægritudine animi finivit. At Pomponius, multa morum elegantia, & ingenio inlustri, dum adversam fortunam æquus tolerat, Tiberio superstes fuit.

XLIX. Placitum posthac, ut in reliquos Sejani liberos adverteretur; vanescente quamquam plebis ira, ac plerisque per priora supplicia lenitis. Igitur portantur in carcerem, filius imminentium intelligens, puella adeo nescia, ut crebro interrogaret, quod ob delictum, & quo traheretur? neque facturam ultra, & posse se puerili verberari. Tradunt temporis ejus auctores, quia triumphali supplicio adfici virginem inauditum habebatur, a carnifice, laqueum juxta, compressam: exin oblitus faucibus, id ætatis corpora in Gemonias abjecta.

Pseudo-Drusus apud Cycladas visus.

L. Per idem tempus Asia atque Achaja exterritæ sunt, acri magis, quam diuturno rumore, Drusum, Germanici filium, apud Cycladas insulas, mox in continenti visum: & erat juvenis haud dispari ætate, quibusdam Cæsaris libertis velut agnitus, per dolumque comitantibus. Adliciebantur ignari fama nominis, & promptis Græcorum animis ad nova & mira: quippe elapsam custodiam, perge-

Suppl. Tac.

C

re ad paternos exercitus, Ægyptum aut Syriam invasurum fingebant simul credebantque. Jam juventutis concursu, jam publicis studiis frequentabantur, lætus præsentibus & inanium spe; cum auditum id Poppæo Sabino. Is Macedonia tam intentus, Achajam quoque curabat. Igitur, quo vera seu falsa astiret, Toronæum Thermæumque simul præfestinans, mox Eubœam, Ægei maris insulam, & Piræum Atticæ oræ, dein Corinthiense litus, angustiasque Isthmi evadit: marique alio Nicopolim, Romanam coloniam, ingressus, ibi demum cognoscit, sollertius interrogatum, *quisnam foret*, dixisse, *M. Silano genitum*, & multis sectatorum dilapsis, ascendisse navem, tamquam Italiam peteret: scripsitque hæc Tiberio: æque nos originem finemve ejus rei ultra comperimus.

Consulum discordia.

LL Exitu anni, diu aucta discordia consulum erupit. Nam Trio, facilis capessendis inimiciis, & foro exercitus, *ut segnem Regulam ad opprimendas Sejani ministros* oblique perstrinxerat: ille, nisi lacesseretur, modestiæ retinens, non modo re-tudit collegam, sed *ut nonnum conjurationis* ad disquisitionem trahebat. Multisque patrum orantibus, ponerent odia in perniciem itura, mansere infensi ac minitantes, donec magistratu abirent.

B R E V I A R I U M

LIBRI SEPTIMI ANNALIUM.

I. Nuntiata Romæ Tiberii morte, timor, mox furor. II. Cajus, Macronis artibus, Princeps appellatur. III. Funus Tiberii. V. Caji in matrem fratremque pietas. VI. Honores in Antoniam, Claudium, Caji que sorores collati. VII. De his imperii auspiciis publica lætitia. VIII. Inde fracta principatus vis, & adfectata popularitas. X. Tiberii delegata Caji liberalitate aucta. XI. In reges externos, Agrippam & Antiochum, beneficentia. XII. Artabani obsequia. XIII. Felicitatem publicam verbis faustisque intendit Cajus. XV. Templum Augusti dedicatum: datum congiarium. XVI. Spectacula. XVII. Cajo, ut Urbis restitutori, honores decreti. Hos inter ad ingenita vitia Princeps delabatur. XIX. Ejus morbus, Urbisque dolor. XX. Cajus convalescit, sed matato in pejus animo. XXI. Tiberium, Tiberii nepotem, interficit. XXII. In alios quoque crudelis. XXIII. Uxorem ducit Liviam Orestillam, quam mox repudiat. XXIV. Labantem famam propagata Saturnalium hilaritate sustinet. XXV. Portenta tamen vulgari cæpta. XXVI. Eorum invidia Principis popularitate & liberalitate depellitur.

XXVII. At malesana ejus mens nefarius Heliconis
 & Apellis artibus pessumdatur, XXVIII. Effrena
 spectaculorum libido. XXIX. Favet senatus; sua-
 que inter funera plaudis populus. XXX. Macronis
 ejusque domus ruina. XXXI. Ut plures perirent,
 excogitata nova crimina. XXXII. Mors Drusillæ.
 Immodesta Principis tristitia. XXXIII. Cælestes
 Drusillæ honores. XXXIV. Livii Geminii adulatio.
 Publicum in exitium vertit Drusillæ cultus. XXXV.
 Lollia Paullina Principi nupta, miro luxus appa-
 ratu. XXXVI. Data regna. XXXVII. Agrippa, Ale-
 xandriam profectus, ibi injuriis appetitur, Flacci
 Avillii temeritate, aut incuria. XXXIX. Pæna Avi-
 lli. XLI. Publica opera laudabiliter suscepta, leviter
 omissa. XLII. Mortes laudesque Antonie &
 Julii Gracini. Passienus heredis fraude evectus.

Hæc ferme biennio gesta.

AN. U. C. ÆR. CHR.

DCCXC. 37. COSS. $\begin{smallmatrix} \text{I} \\ \text{I} \end{smallmatrix}$ CN. ACERRONIO Proculo,
 $\begin{smallmatrix} \text{I} \\ \text{I} \end{smallmatrix}$ C. PONTIO Nigrino.

DCCXCI. 38. COSS. $\begin{smallmatrix} \text{I} \\ \text{I} \end{smallmatrix}$ M. AQUILLIO Juliano,
 $\begin{smallmatrix} \text{I} \\ \text{I} \end{smallmatrix}$ P. NONIO Asprenate.

SUPPLEMENTUM

LIBRI SEPTIMI

ANNALIUM.

AN. U. C. DCCXC. ÆR. CHR. 37.

Nunciata Romæ Tiberii morte, timor, mox futurus.

I. **A**UDITA Romæ Tiberii morte, trepidatum ne nova abstrusiorque dissimulatio omnium ruinam pararet. Postero die, certioribus nuntiis, quo tardiora, eo acriora erupere odia; pudebatque, vel post fata, tristissimum Principem timuisse. Plebs, ut metus, sic lætitiæ & spei immodica, gaudio furere: pars *Tiberium in Tiberim* clamitare: pars *Terram matrem, deosque Manes* orare, ne mortuo *se-*
dem ullam, nisi inter impios, darent: alii *uncum*
& Gemonias cadaveri minitari. Omnes exacerbavit recens atrocitas: sævitum enim in damnatos, qui in diem decimum, quo de Tiberio erat nuntiatum, dilati, hominum fidem, absente novo Principe, implorabant. Inritis precibus, a custodibus, no-

quid adversus constitutum fieret, sunt strangulati, & corpora in Gemonias abjecta, pristina crudelitate superstitē.

Cajus, Macronis artibus, Princeps appellatur.

II. Animos molliere literæ Caji Cæsaris ad senatum cum testamento Tiberii a Macrone adlatæ. *Cælestes religiones avo decerni mandabat: se modo Romam venturum, & cum patribus de republica consulturum. Juvenem, Germanici filium, benevolentia foverent, consiliis regerent.* Testamentum vero, quo Tiberius, bieanio ante, duos nepotes æquis partibus heredes scripserat, Claudium in spem tertiam, legato etiam circa vicies sestertio, adsumpserat, rescindi, & Cajum Principem appellari curabat Macro. De testamento & Cajo Principe statim adsensere patres, principatus arbitrio superbi, veteremque ignominiam ulturi pariter & novum favorem eodem dedecore emercaturi. De mortui cælestibus honoribus post adventum Principis consultandum censuere.

Funus Tiberii.

III. Interim Miseno Romam Tiberii corpus per milites deportabatur. Effusus oppidorum populus densissimo ac lætissimo agmine undique adcurrit, ad novæ dominationis obsequia, quam ad funerum sol-

lemnia, paratior. Non lacrymis, non ploratibus, sed confusis in invisum Principem diſſeris, festis vocibus & laudibus Caji Cæsaris, lugentis habitu funus prosequentiſ, omnia personant. Ipse incedens inter altaria & victimas tædasque ardentes & ferallis pompæ ministeria, suâ fama fruitur, & in avum convicia majori mœstitiæ ac pietatis specie invitat.

IV. Urbem noctu ingressus, mane Tiberium, antequam publico funere cremaretur, plurimis lacrymis, modicis laudibus celebravit, magna de Augusto, maxima de Germanico, nonnulla de se prolocutus. Mox cum patribus curiam subiit; paucaque & modesta præfatus, imbellem coheredis ætatem querens, seque illi patris loco futurum pollicitus, inrumpente turba, inritaue Tiberii voluntate, Princeps omnium vocibus salutatur. Varia honorum nomina, Augusto probata, a Tiberio spreta, in Cæjum, gliscente semper adulatione, aggerantur. Modestiæ retinens incertum, an simulator, omnia remisit: studia hominum, ob memoriam patris, miserationemque prope afflictæ domus, jam accensa, omni genere popularitatis incendere enisus.

Caji in matrem fratremque pietas.

V. Ut magis exardescerent, confestim Pandatariam & Pontiam, ad transferendos matris fratrisque cineres, festinavit, tempestate turbida, quo magis

pietas emineret: adiitque venerabundus, ac per semet in urnas condidit. Nec minore scena Ostiam, præfixo in biremis puppe vexillo, & inde Romam Tiberi subvectos, per splendidissimum quemque equestris ordinis, medio ac frequenti die, duobus ferculis mausoleo intulit: inferiasque his annua religione publice instituit: matri Circenses, carpentumque, quo in pompa traduceretur, addidit. In memoriam quoque patris Septembrem mensem *Germanicum* appellavit, cælestium religionum, quas avo petierat, plane incuriosus.

*Honores in Antoniam, Claudium, Cajique
sorores collati.*

VI. Eodem in domus suæ superstites studio, Antoniae, aviae, quidquid umquam Livia Augusta honorum cepisset, uno senatusconsulto congegavit: patruum Claudium, equitem Romanum ad id tempus, collegam sibi in consulatu destinavit: fratrem Tiberium die virilis togæ adoptavit, appellavitque *principem juventutis*. De sororibus auctor fuit, ut omnibus sacramentis adjiceretur, *neque me liberos, que meos cariores habeo, quam Cajum & sorores ejus*: consulum vero relationibus, *quod bonum felixque sit C. Casari sororibusque ejus*, præmitteretur.

De his imperii auspiciis publica lætitia.

VII. Hæc imperii primordia, bonum inter ac malum ambigua, & principalibus curis minora, populus, virtutum rudis, admirari, tamquam felicitatis omnia extollere, diis grates agere tam immodice, ut tribus proximis mensibus, ac ne totis quidem, supra centum sexaginta millia victimarum ceciderint. Cæsar, insita levitate, & adulantium lenociniis vanus, insuper opibus a Tiberio acervatis tumens, ad solita juvenum Principum vitia divertere: nova sectari: superioris principatus æqua & iniqua pariter immutare: laudes potius, quam dominationem aucupari.

Inde fracta principatus vis, & adfectata popularitas.

VIII. Nihil jam pristinae severitatis reliquum. Dammati relegatique ullo sine discrimine restituntur. Criminum, quæ ex priore tempore supererant, gratiam facit; ne domesticarum quidem injuriarum memor, commentarios, ad matris & fratrum causas pertinentes, convectos in forum, obtestatus deos, neque legisse, neque attigisse quidquam, concremat. Titi Labieni, Cordi Cremutii, Cassii Severi scripta; senatusconsultis abolita, requiri, vulgari, passim le-

citari probat, dicentis *sua interesse, ut facta quæque posteris tradantur.*

IX. Auctoritatis æque negligens, voluit ut magistratibus libera foret jurisdictio, & sine sui appellatione: populus, more comitiorum revocato, ferret suffragia; rationesque imperii, ab Augusto proponi solitæ, sed a Tiberio inter arcana habitæ, publicarentur. Adversus ipsa vitia audax, nondum virtutis certus, spintrias, ne profundo mergeret exoratus, Urbe submovit. Sæviit quoque in equites Romanos, equumque palam iis ademit, quibus aut probri aliquid, aut ignominia inerat: si minore culpa tenerentur, eorum nomina in recitatione omissa.

Tiberii legata Caji liberalitate auclæ.

X. Pœnas, vitiorum dedecore, reorum dignitate, plebi haud illætas, liberalitate adhuc exhilaravit, persolutis Tiberii legatis, licet, inrito ejus testamento, fuissent abrogata. Populo CCCGL, prætorianis singula nummum millia, urbanarum cohortium & vigilum militibus quingenos nummos, legionariis, ceterisque extra Italiam in numeros relatis, aut in minoribus oppidis præsidia agitantibus, trecenos viritim elargitus, addidit ex sua munificentia singulis prætorianis una sestertia, populo sexagenos denarios, quos, quod cum virilem togam sumpsisset, promiserat, & Tiberium veritus omise-

rat , fenore quinum denum denariorum auctos cuique reddidit. Pari fide ac sine calumnia Liviae Augustæ legata, a Tiberio suppressa, exsolvit: singulari utriusque Principis vitio, ille tarda liberalitate, hic præcoce prodigientia pariter damnandus.

In Reges externos, Agrippam & Antiochum, beneficentia.

XI. In partem lætitiæ venerunt reges exteri. Agrippa, supremo Tiberii principatu imperium Cajo precatus, ob idque victus, libertatem recuperavit; & ad abolendam injuriæ invidiam, simul & in necessitudinis præmium, catena aurea, ferreæ æquipondio, donatus, rexque appellatus, Philippi ac Lysaniæ tetrarchias accepit. Antiochus in Commagenen, patre defuncto ad jus prætoris translatus, fuit restitutus; ejus quoque regno adjecta Ciliciæ maritima: eique redditum sestertium milies.

Artabani obsequia.

XII. Faustos novæ dominationis nuntios, per provincias in majus diditos, audiit Artabanus, fugato Tiridate, receptoque regno ferox. Mox Vitellii artibus, & adversus Tiberium odio potius, quam in Cajum studio, positis hostilibus animis, Euphratem transgressus, pacem paciscitur: atque,

ut interpositam fidem magis obligaret, Romanas aquilas, Augustique ac Caji imagines adoravit, liberosque obsides dedit, dignitatis suæ oblitus, ut veteres iras ulcisceretur.

*Felicitatem publicam verbis factisque
intendit Cajus.*

XIII. Imperii, ob pacem inopinato firmatam exsultantis, lætitia increvit accessione consulatus, quem Cajus Claudiusque Kalendis Julii iniere. Numquam acrioribus studiis certatum, intentis ad beneficia consulibus, civitate ad obsequia effusa. Princeps in senatu orationem habuit, qua *Tiberium suspicacem & obscurum, libidinibus fœdum, avaritia sordidum, crudelitate atrocem, religionis incuriosum, reipublicæ splendori insensum* criminatus, adseveravit, se avi patrisque virtutes æmulaturum: inter exercitus educum, senatus populi que Romanæ alumnum, non sibi, sed patriæ victurum: bonis ac miseriis facilem, sceleribus tantum implacabilem, nihil dominationis usurpare velle, nisi ut deum sacra, civium jura, publicam libertatem tueatur: satis magna fore, eaque una optare, principatus sui decora, illæsam imperii majestatem, & adsertam populi felicitatem. Hæc quanto rarius audita, tanto avidius accepta. Et ne Principi, qui optimus videbatur, malo fieri liceret, decretum a senatu,

ut ejus oratio quotannis recitaretur: quasi adultam dominantium licentiam moraretur pristinae virtutis memoria.

XIV. Interim Cæsar, futurorum improvidus, factis magis, quam verbis, Tiberio invidiam movere; vetera odia renovare; ad liberalitatem, humanitatem, magnificentiam, aliaque superiore principatu rara vel ignota, curas omnes convertere. Sublatum majestatis crimen: jus novum de servorum in domini caput quæstione non modo antiquatum, sed & mulier libertina, quod, tormentis excruciatæ, de scelere patroni reticuisset, octoginta millibus sestertium donata est. Edebantur ludi; regaliaque impendia passim ostentabantur. Inter hæc speciosiora tamen, quam laudabiliora, egregia vox excidit. Oblatum enim de salute sua libellum non recepit Princeps, *nihil sibi admissum dictitans, cur cuiquam invisus esset: neque se delatoribus aures habere.*

Templum Augusti dedicatum: datum congiarium.

XV. Quæsitæ quoque ex religione commendatio. Tertio Kal. Septembres, templum, quod Augusto Tiberius struxerat, a Cajo, triumphali veste induto, dedicatum est, virginibus puerisque nobilissimis hymnum cantantibus. Atque, ut sollemnibus sacris celebritatem adderet, senatui, equestrique ordini,

conjugibus etiam ac liberis splendidissimum epulum, congiarium populo trecentos sestertios, dedit. Hilaritati quoque publicæ omnigenis musicæ concentibus, novatisque ludis consultum.

Spectacula.

XVI. Postridie lætiora adhuc rediere spectacula ob Principis natalem. Sejugibus, quod nemini haecenus usurpatum, vectus prodiit. Ceterum nihil oblitus, quo modestiam popularitatemque testaretur, ne signum quidem ludorum dedit, ipse tamen, circumstantibus sororibus sodalibusque Augustalibus, spectator: vetitis omnibus, quæ læticiam imminuere; quæ augere possent, permissis. Supra solitum equi certavere. Interjecta adhuc Trojæ decursio, tantaque venatio, ut CCCC ursi, totidemque aliæ Libycæ belluæ, perierint.

Cajo, ut Urbis restitutori, honores decreti.

*Hos inter ad ingenita vitia Princeps
delabitur.*

XVII. Urbs, spectaculorum avida, & renascentis veteris splendoris imagine superba, conceptas de Germanico, & Germanici sanguine, spes memorare, superatas prædicare. Quisque, ut ingenio validus, privatos ac publicos honores excogitabat. Inter publicos, decretus clipeus aureus, quem quot-

annis collegia sacerdotum in Capitolium ferrent, senatu prosequente, nobilibus pueris ac puellis, carmine modulato, laudes virtutum Principis canentibus; decretum quoque, ut dies, quo cepisset imperium, *Palilia* vocaretur, velut rursus conditæ Urbis argumentum.

XVIII. Consulatus, non vero lætitiæ, finem fecere consules suffecti Idibus Septembris. Diffusa etiam per provincias festivitate, ubique tanto hilarius visitatum, quanto mœstior fuerat morum austeritas, imperitante Tiberio. At Princeps, natura imbutus malis artibus, mentitas ob avi metum species virtutum ponere: primo conviviis, mox scortis, deinde luxui ita indulgere, ut centies sestertio cœnaverit, & immensum illud Tiberii vices ac septies millies sestertium ferme absumpserit.

Ejus morbus, Urbisque dolor.

XIX. Morbus, libidinum comes, artus olim cardiaco morbo debilitatos, nunc ebriositate, ac turpiore intemperantia corruptos, incessit. Vitiis adhuc secretis, passim publicatis virtutibus, quasi parens patriæ ipsaque respublica periclitarentur, sumpto iustitio, cunctis circa palatium pernoctantibus, comploratum. Studia civium adeo erant incensa, ut P. Afranius Potitus, plebejus homo, caput suum pro salute Principis voveret; Atanius Secundus,

eques, gladiatoriam operam promitteret. Provincias, navibus ineunte autumnō ex Italia remeantibus, periculum statim edoctas, idem lūcus occupat.

Cajus convalescit, sed mutato in pejus animo.

XX. Recreata Caji valetudine, ut plura sunt gaudii, quam mœstitiæ, signa, nec jam incerta adulatione, effusior quoque existit lætitia. At mentes gravius, quam corpora, sæpe adfligit libido. Sano Cæsaris corpore, mens ægra, nec remedii patiens, ad vitia delabi: gloriam, ambitionem, quibus ad infamiam, si a virtute deflexeris, nihil validius, sectari: nullus supra ceteros eminendi modus. Primumque scelus omnia vicit superioris principatus facinora.

Tiberium, Tiberii nepotem, interficit.

XXI. Cajus enim Tiberium, fratrem simul & filium, imperii æmulum veritus, ne scriptis quidem ad senatum literis, veluti sibi, cum morbo detinebatur, insidiatum, repente, immisso tribuno militum, inopinantem interemit: conscientiam criminis appellare ausus, quod Tiberius, ob assiduam & ingravescentem tussim medicamento usus, antidotum, quasi ad præcavenda venena sua sumptum, oboluisset. Quidam prodidere jussum cruentas manus sibi adferre, ne ab exactoribus violaretur Cæsarum ma-

je-

jestas: juvenemque, non modo sceleris, sed prope-
randæ etiam mortis rudem, caput percussoribus ul-
tro obtulisse; hisque renuentibus, petiisse, *quam*
feriret corporis partem; ut vitam finire posset: edo-
ctumque, adacto gladio occubuisse.

In alios quoque crudelis.

XXII. Princeps, umbratico crimine audax, no-
fanda publice adgreditur. Ab Atanio Secundo,
quem supra memoravi, votum exigit, spectatque
ferro dimicantem, nec nisi victorem, & post mul-
tas preces, dimittit. Afranium Potitum, mori cup-
tantem, verbenatum infulatumque pueris tradit,
qui, votum reposcentes, per vicos agant, quoad
ex aggere præcipitetur.

Uxorem ducit Liviam Orestillam, quam mox
repudiat.

XXIII. Tristior M. Silani exitus. Is virtute,
quam Imperatoria adfinitate, illustrior, monitoris
partes, difficiles apud bonos Principes, apud malos
funestas, agebat; veterique, qua apud Tiberium
valuerat, auctoritati, & filiæ suæ Claudię recens
mortuæ desiderio confisus, Principi, quem nondum
libidinis firmum rebatur, identidem memorabat vir-
tutibus partos populi amores, proxima vitiis odia.
Cajus monitorem, tunc importunum, &, si diutius

Suppl. Tac.

D

viveret, gravem, primo contumeliis, deinde calumniis laeessit; cumque Julium Græcinum ad viri optimi accusationem incitare non posset, ipse causatus, quod Silanus ingressum se turbatus mare non esset secutus, ut si quid sibi per tempestates accideret, Urbem occuparet, eum ad necem secandasque novacula fauces compulit. Mox Liviam Orestillam, Calpurnio Pisoni nuptam, uxorem cepit; & proximo die edixit matrimonium sibi reportum exemplo Romuli & Augusti; deinde intra paucos dies eam repudiavit.

Labantem famam propagata Saturnalium hilaritate sustinet.

XXIV. Ad hæc populus stupere: nihil queri; in recentes adhuc virtutes defixus, & severitatis causas fingere potius, quam mutatum Principem credere, docilis. Cæsar ipse, nondum atrox, nec incallidus, deficientibus ceteris virtutibus, popularitatem ac liberalitatem retinebat; &, ut se libertatis hilaritatisque publicæ vindicem ostentaret, diem, quem appellavit *Juvenalem*, Saturnalibus in perpetuum adiecit. Olim, vivida adhuc libertate, ea semper optatæ, nunquam expertæ, felicitatis monumenta uno tantum die fuere celebrata: duos addidit Julius Cæsar, imminente servitute; illa vigente, quarto ac demum quinto crevere. Nec umquam

lætior fuit libertatis memoria, quam cum nulla exstitit libertas.

Portenta tamen vulgari cæpta.

XXV. Aquilius Julianus & Nonius Asprenas, superiore principatu designati, consulatum ineunt. In acta Augusti Cæique juravere, omissa Tiberio, Germanici domus eversore: id moris invaluit; nec ejus nomen in jurejurando postea recitatum. Consules ceterique sacramento addidere *sibi Cæjum ejusque sorores se suisque liberis cariores fore*: ac vota pro iis omnibus pariter concepta. Quod tamen in ancipiti re & turbarum initiis solet, quidam portenta differre: *Machaonem, servum, ipsis Kal. Januariis lectum Jovis Capitolini contendisse, multa diraque vaticinatum, sibi necem intulisse.*

Eorum invidia Principis popularitate & liberalitate depellitur.

XXVI. Hæc spreta, lætioribus auspiciis, effusaque Principis liberalitate; tumque primum publicatæ imperiû rationes, & comitia ad campum revocata. Multa quoque populariter actitata. Jussit enim Cæsar milites incendia restinguere; & damnum passos pecunia levavit. Provincias beneficiis devinxit; & multos extra Italiam, adfinitatibus & opibus validos, in equestrem ordinem adlegit, luxu & re-

cognitione supra memorata deminutum: nonnullis etiam, licet nullum magistratum gessissent, usum senatoriæ vestis, in spem dignitatis, concessit; atque ut levior foret judicum labor, ad quatuor priores quintam addidit decuriam. Quod vero fuit populo Romano acceptius, ducentosimam auctionum Italiæ remisit.

At malesana ejus mens nefariis Heliconis & Apellis artibus pessumdatur.

XXVII. At extremos vix sanæ mentis igniculos oppressere homines duo, ad Principis dedecus & imperii exitium nati, Helico & Apelles. Hic, patria Ascalonita, stupris ac scenicis operis infamis: ille, origine Ægyptius, scurrilibus jocis & veteratoria arte scelestior. Cajus, utrique mancipatus, civium famam, vitas, fortunas, vilia habere: turpitudinum probra ostentare: ad scelera inolescere: sacra profanaque pro arbitratu vertere: idque nequitiae summum adsequi, ut, cum pessimus statim haberetur, fieret in dies pejor. Si quos puderet nos hæc scribere, magis pudeat talem exstiterisse Principem, fuisse adhuc deteriores; quorum sceleribus utinam historia eam infamiam inurat, ut pares numquam videat ætas postera!

Effrena spectulorum libido.

XXVIII. Per deridiculum cœpete insanæ dominationis vitia. Princeps saltatorias & scenicas artes, magistro Apelle, edoctus, imperii majestatem ac curas spernit: in spectaculis totus, lectissimas Afrorum Campanorumque pugilum catervas advocat: feras ex Libya aliisque longinquis regionibus arcessit: in amphitheatrum Tauri, in Circum, in Septa; horumque pertæsus, ac subversis domibus, in subitaniis theatrorum machinas, ad gladiatoria munera, ad venationes, ad Circenses, stenicos, Trojanos, naumachiarios ludos, pensilem populum Romanum circumfert. Hæc diu, hæc noctu, Urbe, terrarum victrice, ad inania luminibus collucente, Circo minio & chrysocolla constrato, aurigantibus senatoribus, ipso Principe argentei pegmatis agitatore.

Favet senatus; suaque inter funera plaudit populus.

XXIX. Vana quidem hæc, nondum tamen infanda, sed brevi patrum adulatione in licentiam, populi plausu in turpitudinem corrupta. Patres enim, a Principe rogatos, haud puduit theatrales cruentasque leges scribere, & senatusconsulto decretum, *ne in gladiatoriiis muneribus vir virum legeret, sed omnes præliorum more confertim adpugnarent.* Non

jam sudore, at sanguine & morte certatur. Animarum vilitate, populoque ad sua funera plaudente, efferatus Princeps quosvis ad cædes postulat: sex & viginti equites funebris munere perimit. Cumque numquam sit crudelitatis satias, & aliquando damnati ad belluas haud sufficerent, jubet *spectatores corripere, præcisisque linguis*, ut questus & miseratio intercludatur, *ad feras projici*: nec vesano furori, nisi levioribus cædibus, temperat.

Macronis ejusque domus ruina.

XXX. Macro primus in pœnas ruit. Certus insanam dominationem, in suam, ejusque auctorum, ruinam vergere, Principem, quem ter morti, imperante Tiberio, subduxerat, & summæ rei admovebat, moderationis, clementiæ, humanitatis monebat. Consilia, ne in Silano quidem, socero, & expertæ virtutis, tolerata, in Macrone, quondam adulteriorum suasore, erant magis invisæ. Dissimulavit tamen Cæsar, veteris gratiæ memor, an prætorias cohortes veritus: mox, ut illum honorifice amoveat, Ægyptum ei destinat. At cum apud Principes gravis sit beneficiorum memoria, & scelerum odia semper maneat, se tandem grati pariter & infensi animi absolvit, & Macroni supremam necessitatem indixit. Uxorem ejus Enniam, sibi amore, antequam dominationis potiretur, inligatam, simul

perculit: excisa quoque sobole, ut nihil odiosius domus superesset.

Ut plures perirent, excogitata nova crimina.

XXXI. Hactenus in privata, nunc in publica fata sævire cœpit, ut exhaustas opes reficeret. Senatoribus maxime ac ditissimis quibusque incubuit, in eos, sicuti Sejani clientes, matris fratrumque suorum delatores invehctus: protulit libellos, quos ante crematos simulaverat: morbumque, quo fuerat superiore anno conflictatus, plurimis in crimen capitis convertit. Nullus cognoscendi ordo. Dammati & indemnati, publicatis bonis, simili casu prostrati. Principis rapacitate, & delationum impunitate ac præmiis excitabatur accusationum licentia.

Mors Drusillæ. Immodesta Principis tristitia.

XXXII. Ferale malum haud mitigavit, accendit magis Drusillæ obitus, quam Princeps ex sororibus suis maxime deperibat. Cassio Longino olim collocatam, deinde M. Lepido nuptam, abduxerat; aususque externorum regum exemplo in modum uxoris accipere, heredem bonorum omnium atque imperii æger instituerat. Mortuam vesano mœrore prosecutus *justitium* quidem, *funsque publicum* edixit: at eadem in luctu, quæ fuerat in libidine, animi intemperie, nec exsequiis interfuit, nec ju-

sta sorori persolvit: pudoris ita oblitus, ut, dum Urbis planctu omnibusque tristitiæ imitamentis funerabatur, a M. Lepido laudata, ipse in Albano suo tesseris, ac foro, aliisque idem levitatis occupationibus, indecora captaret solatia.

Cælestes Drusillæ honores.

XXXIII. Mox doloris impatiens, & ab hominum convictu profugus, barba capilloque promisso, Italiæ ac Siciliæ oras errabundus permetitur: mutato dein consilio, Syracusis prope Romam redit, eertus non lugendam, sed colendam sororem. Quidquid honorum senatus Liviae tribuerat, statim in Drusillam collatum, statutumque ut *cælestes religionis haberet: aurea ejus effigies poneretur in curia; altera foret in æde Veneris, majestate ac cultu haud impar: templum quoque ipsi dicaretur: statuas mulieres æque ac viri consecrarent: per ejus nomen jurarent feminae: diesque natalis ludis, Megalensium similibus, senatus & equitum epulo celebraretur.*

Livii Geminii adulatio. Publicum in exitium vertit Drusillæ cultus.

XXXIV. Per Urbem ac provincias percrebuit Drusillæ honos. Nec puduit Livium Geminium, senatorem, maxima adseveratione in senatu jurare,

se eam celum ascendentem vidisse. Licet ceteri deliramentum, adulationemve inriderent, decies sestertio donatus est, pari Principis ac senatoris opprobrio. Quod vero hactenus inauditum, in civium funera cessit religio: si enim divam læti colerent, in eos, uti ob mortem hilares, advertebatur; si mœrerent, quasi numini parum devoti, plecebantur: ineluctabile utrimque fuit discrimen.

*Lollia Paullina Principi nupta, miro luxus
apparatu.*

XXXV. In hac furiosa inconstantia Princeps, firmus libidinum, Lolliae Paullinae subito amore exarsit. Avitarum opum haud minus, quam foris, appetens, eam, Memmio Regulo, consulari, tum exercitus rectori, nuptam, ex provincia evocavit; perductamque a marito, ut illa, veluti patrio jure, cederet, sibi conjunxit. Singulari rapinarum fœdere, sollemnis nuptiarum apparatus imperii Romani & Orientis divitias explicavit. Princeps prodigus corrasos cædibus ac proscriptionibus thesauros ostentabat: uxor smaragdis, margaritis, aliisque provinciarum spoliis, regumve Orientis muneribus, ab avo M. Lollio per nefas quaesitis, onusta spectabatur.

Data Regna.

XXXVI. Male ominata connubii gaudia excepit digna vetere Roma, melioribusque temporibus scena. Cæsar, externis, quam domesticis, rebus intentior, gentes ac regna diribuit: nihilque priscæ majestatis omisum. Ipse enim inter consules sellæ curuli in foro insidens, velis sericis, ut quidam prodidere, interjectis, recitatoque senatusconsulto, Ituræam Sohemus assignavit: Cotsi Armeniam minorem dedit: Rhœmetali Thraciam, ipsum inter & Cotsyn antea divisam, integram permisit: Polemonem paterno regno donavit.

Agrippa Alexandriam profectus, ibi injuriis appetitur, Flacci Avillii temeritate, aut incuria.

XXXVII. Placitum quoque, ut Agrippa, Principi intimus, acceptum anno superiore regnum inviseret, sponsione prius facta, se, ubi primum per negotia liceret, Romam reversurum. Puteolis profectus, Etesius flantibus, Alexandriam petiit; eum comiter excepit Flaccus Avillius, Ægypti præses: at dignitatis invidus, infensusque Judæis, animos plebis, in exterorum irisionem promptæ, forte incendit, certe non coercuit. Eo crevit insolentia, ut, regem inlursi, quemdam insanum, nomine Ca-

rabam, regio ornatu & comitatu extollerent, Marique salutarent.

XXXVIII. Atrocitates privatis hominibus, nedum regibus, intolerandas acuere. dira adversum Judæos, Alexandriae incolas, patrata facinora. Querebantur pollutas proseuchas; domos direptas; omnes fortunis deturbatos; gentis senatores verberibus caesos; e populo plurimos occisos, flammatos; se etiam a præsidente impeditos, ne Principem de honoribus, quos ei publice decreverant, certiores facerent. Nihil denique crudelitatis intentatum, ut gens, vite integra, Caesarum reverens, periret. Agrippa, sua offensione, popularium calamitate exacerbatus, omnia Cajo renunciavit.

Pœna Avillii.

XXXIX. Haud expectato, uti moris erat, cœptæ administrationis fine, Princeps statim misit Bassum cum cohorte, qui Flaccum comprehenderet, Romamque perduceret. Centurio, Pharum adventus, Alexandriam clanculum ingreditur, Flaccumque imparatum & convivantem circumvenit, stupentibus omnibus, Judæis eo lætioribus, quod scelerum pœna in diem festum, primoribus gentis in vincula conjectis, omissum, incidisset. Turbida maris perpressus; ne quid adhuc acerbitatis deesset, ac-

cusatores criminum, quos olim suasores habuerat, Lamponem & Isidorum, in Urbe reperit.

XL. Præter criminationes ab Agrippa Judæisque oblatas, *Tiberii benevolentia, pro nepote vota, Macronis familiaritas; eo superstite, spes; occiso, tristitia; antea non male, posthac ob vetera in Cæjam odia pessime administrata provincia, aliaque multa objectabantur.* Jamque Flacsum in insulam Gyarum relegandum censebant, cum, deprecante M. Lepido, Andrum, bonis Principi sepositis, deportatus est.

Publica opera laudabiliter suscepta, leviter omissa.

XLI. Dum senatus, punitis grassationibus, provinciarum tranquillitati consulebāt, Princeps Urbis decora, publicos usus, privatasque voluptates, nove artis miraculo promovebat. Majota enim, quam Q. Marcius rex, & avus suus Agrippa, molitus, arcus exstrui, montes perfodi, convalles æquari jussit, ut a lapide quadragesimo aquas Cæruleam & Curtiam, a sexagesimo Anienem novam, in Urbem perduceret, & ad eam excelsitatem levaret, qua in omnes ejus montes ad balinea, piscinas, domos, euripos, hortos, suburbana, villas influerent. Quæ quidem, quanto actius suscepta, tanto levius omisa, maxima cum laude peregit Claudius.

Mories laudesque Antoniae & Julii Gracini.

Passienus heredis fraude enectus.

XLII. Iis temporibus periere duo ætatis suæ decora, Antonia & Julius Græcinus. Illa Antoniae, Octaviae, & Claudiae familiarum nobilitatem complexa, mariti & filii laudibus eminentissima, viduitatis sanctitate illustrior existit: sortis humanæ claritatem supergressura, si Cajum nepotem non habuisset. Eum imperio servavit, naturæ obsequens: dum valuit, optimum Principem fecit: in dominationis libidines præcipitem, aviæ monita declinantem, & erumpentem in ferale effatum, *memento omnia mihi, & in omnes licere*, haud perpressa, tædio contabuit, vel, dato, ut quidam putant, veneno, occubuit: morte æque ac vita celebris; negatis post mortem honoribus, fama celebratior.

XLIII. Julius Græcinus fuit dignitate, non virtute, impar: eloquentiæ & sapientiæ studiis, animi excelsitate, luxus contemptu, incorrupta libertate egregius. Senator, civisque melior, quam esse quemquam Cajo expediret, ab eo interfectus est, quod, jussus M. Silanum, nullius criminis noxium, accusare, abnuerat. In tanta vitæ mortisque laude, majorem adhuc, ob egregias filii sui, Cn. Julii Agricolæ, virtutes, gloriam adsecutus. Tristius porrigit Passienus, hæredis suæ fraude enectus,

B R E V I A R I U M
LIBRI OCTAVI ANNALIUM.

I. *Mutua Principis & populi Romani odia.* II. *Cajus, vana auri spe inlusus, sceleribus opes quaerit.* IV. *Ejus prodigalitas, & in equi honoribus insania.* V. *Fortunae omnes eversa.* VI. *Atroces in senatum criminationes.* VIII. *Imminentem ruinam patres adulatione avertunt.* IX. *Stulta Principis consilia: pons Puteolanus: triumphatumque mare.* XV. *Tum Cajus, Xerxe major, Alexandrum cruenta ebrietate emulatur.* XVI. *Non jam in opes, sed in vitas involat.* XVII. *Herodes, Galilææ tetrarcha, ejusque uxor Herodias, regni cupidine, in exitium ruunt.* XIX. *Mox ipsa ingenia in penas vocatu; ideoque rei Seneca & Domitius Afer.* XXI. *Comitia e campo ad senatum iterum translata. Multata Africa.* XXII. *Cajus, obtrita Italia, ad Gallias Hispaniamque animum convertit, obtentu Germanicæ expeditionis.* XXIII. *Vana belli imago, turpisque pavor.* XXV. *Falsa victoria, Romæ tamen & in provinciis celebrata.* XXVII. *Adversus Principem conjurationes. Ob id Lentulus Gatulicus & Æmilius Lepidus morte, Julia & Agrippina exilio puniuntur.* XXIX. *Cajus consulatum Lugduni*

solus init. XXXI. Ibi literarios edit ludos. XXXII. Lucrosa, sed fœda, negotiatio. XXXIV. Ptolemaus vita, Antiochus regno orbat. Mithridates in vincula conjectus. XXXV. Expilatis Galliis, Britannica expeditio suscepta, & ridicule acta. XXXVIII. Princeps a Brinione, Canninesate, inridetur. XXXIX. Triumphi adparatus. XL. Atrocia adversus Germanicas legiones consilia, impedita Principis ignavia. XLI. Nova adversus senatum odia. XLII. Cajus ovans Urbem ingreditur. XLIII. Conjunctio prodita. Sexti Papinii aliorumque supplicia. XLVII. Princeps, formidine excruciat, discordia securitatem molitur. XLIX. Senatus, luctu amens, in suos sævit. L. Honores Cajo decreti. LI. Deus appellatur. LH. Deum quoque se fingit, & colitur, hominibus diisque iniquus, LVI. Judæorum legatio. LVII. Petronius Caji colossum in templo Hierosolymitano ponere jubetur. LIX. Hac de re Agrippæ preces. LX. Judæorum legati ad orandam coram Principe causam admissi & inrasi. LXVI. Apelles malarum artium pœnas luit. Pontius Pilatus seipse perimit. LXVII. Vulgata portenta. LXVIII. Cassius Chærea adversus Principem conspirat. LXXI. Conjuratorum consilia & metus, LXXIX. Chærea-Cajum interficit. LXXX. Caji forma & mores.

Hæc triennio gesta,

AN. U. C. ÆR. CHR.

DCCXCII. 39. Coss. $\frac{\text{X}}{\text{L}}$ C. CÆSARE Aug. II,
 $\frac{\text{X}}{\text{L}}$ L. APRONIO Cæsiano.

DCCXCIII. 40. Coss. $\frac{\text{X}}{\text{L}}$ C. CÆSARE Aug. III.

DCCXCIV. 41. Coss. $\frac{\text{X}}{\text{L}}$ C. CÆSARE Aug. IV,
 $\frac{\text{X}}{\text{L}}$ CN. SENTIO Saturnino.

SUPPLEMENTUM

LIBRI OCTAVI

ANNALIUM.

AN. U. C. DCCXCII. ÆR. CHR. 39.

Mutua Principis & populi Romani odia.

I. **C**AJO Cæsare secundum & L. Apronio Cæsiano consulibus, mutua Principis & populi Romani odia exarsere. Populus, stultæ lætitiæ turpisque patientiæ pertæsus, ludos sanguine suo imbutos horrere, dominationis licentiam arguere, invisum delatorum genus incessere. Princeps, exercitatus in audaciam, juratas leges spernere, diurna, nocturna, semper cruenta, spectacula iterare, cuncta trahere in crimina, cogitationes ac curas ad suam securitatem & servitutem publicam convertere.

*Cajus, vana auri spe inlusus, sceleribus
opes quærit.*

II. Iis dissensionibus utrimque certabatur, cum Cajus, spectaculorum solitudine atrox, consulatu se
Suppl. Tac. E

abdicavit pridie Kalendas Februarii; suffectoque Sanguinio Maximo, Urbis præfecto, in Campaniam secessit. Dein Romam regressus, ut Drusillæ diem natalem celebraret, ad majorem ludorum insaniam provolvitur: nec minori pecunias parandi cupidine flagrabat. Sed delusa aurum faciendi spe, quam fallax hominum genus, Principibus in portentosas novitates ultro præcipitibus amicum, inflaverat, ad notas certasque prædandi artes animum advertit. Antea jam edictum, *ut omnes, qui Tiberium heredem destinassent, morituri bona Cajo legarent*: additum, *testamenta primipilarium, qui a Germanici triumpho ad id temporis Principem heredem non reliquissent, ut ingrata, rescindi*. Acrius sævitum in mancipēs, ceterosque viarum curatores, quos, quasi publicas pecunias in usus suos corrupissent, fortunis exturbavit Cn. Domitius Corbulo, iisdem damnationibus, superiore principatu, infamatus.

III. Haud puduit ipsum Principem, revocato veteri more, *ut duo prætores gladiatoria munera sortirentur, ludos licitari: gladiatores (facta cuivis copia, plures, quam per leges fas erat, emendi)* consulibus, prætoribus, ditissimis quibusque, volentibus aut invitis, vendidit, pretia usque eo extendens, ut nonnulli emere coacti, & bonis exuti, venas sibi inciderent: fraudulenter etiam inrepebat,

uti compertum de Aponio Saturnino, quem cum Cajus inter subsellia dormitantem vidisset, præcedem monuit, *ne prætorium virum crebro capitis motu nutantem sibi præteriret*. Nec licendi finis factus; quoad tredecim gladiatores vix expergito, & ignorantibus, sestertio nonagies addicerentur. Non dum rapacitati satis: gladiatores, equos, agitatores venditos veneno enecabat, ut alios emptitare cogeret.

Ejus prodigalitas, & in equi honoribus insania.

IV. Hanc quoque luxuriæ vesaniam laudibus, studiis, ac præmiis incendebat: ipse Prasinæ factioni ita addictus, ut in ejus stabulo assidue cœnaret, & agitatori Eutycho comessatione quadam in apophoretis vicies sestertium conferret. Cum vero in libidine numquam sit modus, equum suum, quem *Incitatum* appellabat, civilibus honoribus extulit. Præter equile marmoreum, & præsepe eburneum, purpureaque tegumenta, ac monile ex gemmis, domum quoque & familiam & supellectilem dedit, quo lautius nomine ejus invitati exciperentur. Quandoque etiam eum ad cœnam vocabat, inaurato hordeo adposito, vinoque poculis aureis ministrato: per ejus salutem & famam jurabat; consulque destinabatur, magna Principis, majore adulatorum infamia.

Fortuna omnes eversa.

V. Hæc tamen modica, & in paucorum deridiculum ruinamve inventa. At successu inescatus, omniumque opibus inhians, viros, feminas, omnes sine ullo discrimine divites, corripuit. Excogitataque mali remedia exitium properavere. Cum enim, injecto metu, ab ignotis inter familiares, a parentibus inter liberos passim heres nuncuparetur, quanto formidolosior, tanto atrocior, *derisores* vocitabat, qui post supremas tabulas vivere pergerent, multisque venenatas mactæas misit. Seniorum vero, quibus vitam permittebat, se filium nepotemve dilutans, statimque, occupatis bonis, heredem se renuntiabat.

Atrocès in senatum criminationes.

VI. Nequior adhuc, quam stultior, Princeps, flagitia ampliori criminum materie obtexit. Curiam enim adiit, patresque adlocutus, ait: *mirari se ab iis argui sapientissimam Tiberii mentem; bellorum pacisque artibus probatam, imperio parem, publicæ felicitati provisuram, nisi obstitissent senatores. Eos Liboni Druso, Titio Sabino, Agrippinæ matri, Neroni & Druso fratribus, ceterisque, quos Tiberii æquitas, recti pervicacem, baud umquam punisset, perniciem intulisse: alios dela-*

*tionibus, alios accusationibus, omnes sententiis sæ-
viisse.*

VII. Moxque recitatis per libertos libellis, demonstratisque criminibus, addit: *Quos esse vos dixerim, in Tiberii contumeliam tanto promiores, quanto, dum viveret, ad ejus venerationem projectiores? Ollm criminum artifices, nunc ejus memoriam insectamini. Eadem inconstantia Sejano superbiam, deinde exitium, creastis. Quæ me ipsum maneant, docent vestra antea facta facinora. Atque ut alienæ personæ obtentu atrociores sensus velaret, Tiberium induxit talia effantem: Recta veraque locutus, eorum nemini te amicum, cunctis severum præsta. Te odio habebant; mortemque frustra precati, vitam insidiis petent. Sensus ac verba sperne, factis diffide: quod vero jus est Imperatorium, libidini ac securitati consule. Hæc principatus via, hæc ratio. Si paullulum deflexeris, te laus brevis, mors violenta, turpis manet memoria. Invisa omnibus dominatio. Parent, dum potentiores metuunt: ubi audacia & vires suppetent, servitium, dominantis exitio, ulciscuntur.*

Imminentem ruinam patres adulatione avertunt.

VIII. His minaciter jactatis, leges majestatis renovavit, tabulisque æneis incisas proponi jussit: tum præpero e curia elapsus, in suburbana concessit.

sit. Patres perterriti, & consilio impares, se omnes majestatis crimine inretitos sentire: idem fuit Urbis metus. Nemo enim vacuus ab injuriis Tiberii, quem quisque, gratiæ apud novum Principem aucupandæ causa, maledictis incesserant. Postridie, paullum recreatis animis, frequenti senatu consultatum, *quid in tanto discrimine censendum?* Nulla superstite libertatis memoria, in pudenda, quæ salutem adferrent, discessum; laudatæque Principis prudentia & pietate, decretum ut *grates amplissimæ ob vitam ipsis servatam agerentur: singulis annis, die, qua Cajus orationem habuerat, ludis Palatinis, ejus clementiæ sacrificarent; aureaque ejus effigies in Capitolium veheretur, nobilibus pueris hymnos concinentibus: Princeps redux, Urbem, quasi devictis hostibus, orans iniret.* Hæc servitutis dedecora, gliscentibus posthac Principis atrocitatibus, semper auditata.

*Stulta Principis consilia: pons Puteolanus:
triumphatumque mare.*

IX. At Cajus, lætus Urbis & senatus formidine, obvios honores spernere, &, ut levissimarum est mentium, ad portentosa adspirare. Xerxis æmulatione incertum, an ad Germaniæ & Britannæ, quibus imminebat, terrorem, seu, quod interiores aulici prodidere, ut vanas esse Thrasylli hariolatio-

nes, seque Principem novo artis miraculo probaret, Bajarum medium intervallum Puteolanas ad moles trium millium & sexcentorum fere passuum ponte conjungere adgressus est.

X. Opus quanto insanioribus studiis susceptum, tanto acrioribus deperperatum. Undique evocatæ operæ; cæsæ arbores; comportatæ materiæ; extructæ naves; quæ cum ad immensam substructionem haud sufficerent, onerariæ quoque contractæ. Inter operarum alacritatem, Urbe & Italia alimentorum egestate laborantibus, pons in navibus, duplici ordine ad ancoras collocatis, superjectoque aggere terreno, ac directo in Appiæ viæ formam, constratus est. Positæ quoque in anfractibus stationes plurimæ, ad hospitia & aquæ dulcis receptacula paratæ.

XI. Tum Princeps, vana admiratione, stultaque opum ostentatione superbus, *se, triumphato æquore, Dario & Xerxe superiorem, Alexandro, debellatis hostibus, haud inferiorem fore jactitat*; cunctaque ad bellicum adparatum instrui jubet. Stato die, sacrisque Neptuno, ceterisque deis, ac maxime Livori, ne grande ausum invidia premeretur, peractis, thoracem Alexandri indutus, superinjecta purpurea chlamyde serica, auro gemmisque intertexta, quercica corona equoque phalerato insignis, securi, cetra ac gladio minax, pontem Bajis ingre-

ditur. Longo ordine equites peditesque hortatorem monstratoremque belli Principem secuti, fulgentibus signis, trucesque vultu, ad Puteolorum obsidionem properant. Oppidum adorti, multa velitatione, omnibusque belli imaginibus expugnant.

XII. Nulla urbis deditio majoribus celebrata laudibus: nec tamen adulatio vanitatem Principis supergressa. Ut bellicam virtutem, ita fatigationem mentitus, reliquum diei recreandis viribus absumpsit. Postero die, ad novas libidines alacrior, militari pompa regressus est. Ibat quadrigario habitu, sed tunica aurea, bigugi famosorum equorum curriculo, Darium, multaue deditæ urbis in triumphi modum spolia præ se ferens. Adstabat prætorianorum agmen, & in essedis cohors amicorum, palmatis vestibis magnifica. Pone sequebatur expugnator exercitus, plurimaque turba, vario quisque cultu insignes.

XIII. Cum ad pontis medium pervenere, Princeps tribunal navibus impositum conscendit; & imperatorio more milites adlocutus, jactavit *Darium* & *Xerxem* puerilia molitos: se vero virilia, & orbis domino digna gessisse: catenatum calcatumque æquor: expugnatas urbes: devictos populos: deos ipsos, majestatem suam veritos, fluctu flatuque abstinere. Hæc aliaque id stultitiæ gloriatus, milites laborum ac periculorum socios compellat,

& donativo magis, quam laudibus, ad lætitiā inflammāt.

XIV. Epulis, cantibus, ludis, triumphalisque exercitus festivitate reliquum diei agitatū est. Princeps cum amicorum caterva in ponte, quasi in insula, hospitabatur: ceteri in naves, veluti ad præsidia positas, divertere. Continuata nocte gaudia; crevitque vix credibili, nec umquam videndo spectaculo miraculum. Pons enim navesque singulæ facibus collucebant. Quod vero admirationem vicit; litoris curvatura Puteolis Bajas usque festis ignibus, per colles, montes, flexuososque meatus, prodigiosa varietate discretis, ardebat. Mare repercussis radiabat luminibus. Noxque, diei æmula, solē conspicuo splendore superavit; Principe, intra duos dies pelago, terra, cæloque triumphatis, superbo.

*Tum Cæsar, Xerxe major, Alexandrum cruenta
ebrietate æmulatur.*

XV. Animum, in vana hætenus intentum, ad insitam crudelitatem inflexit epularum licentia, & forte Alexandri imitatio in immane aucta. Furor in amicos, notos & ignotos, multos etiam e litore invitatos, invasit. Pars e summo ponte præcipitata: pars, dum Princeps choros inter & symphonias adnavigaret, demersi: & si qui, licet lætitia amētes, nondum tamen salutis obliti, navium guber-

macula aliave apprehenderent, contis remisque in mare detrusi; nemine obsistente, plurimis aliena pericula ridentibus.

Non jam in opes, sed in vitas involat.

XVI. Insana gaudia, uti adsolet, occupavit morror; opibusque penitus accisis, consuetæ artes rediere. Nova & inaudita vestigalia indicia: nec unquam pluribus criminationibus ac cædibus in pecunias involatum. Multi a senatu, plures a Principe damnati. Et, ne secreta foret sua crudelitas, ipse nomina a se damnatorum in tabulis proposuit; id unum indolens, aut indignans, si quos enecasset, qui per paupertatem vivere potuissent. Supplicia morte antevenere, ob temerata militiæ munia accusati, Calvisius Sabinus, senatorum præcipuus, e Pannonia redux, ejusque uxor Cornelia, fortior quam melior femina. Supremæ necessitati pariter occurrat Titius Rufus, cui datum crimini, quod senatum *aliter sentire, aliter loqui* dixisset. Ne exilium quidem tutum fuit adversus efferatum Principem perfugium. Exsules enim, vel mortem sibi imprecari, vel tranquillam & philosophiæ studiis haud illæctam vitam degere opinatus, misit circum insulas, qui universos contrucidarent. Hos inter Avilius Flaccus, quem supra memoravi, fœde obtruncatus est. Nam mortis exactoribus obniscus, se vi-

tæ ut sapienter agendæ, ita fortiter amittendæ ne-
scium probavit.

*Herodes, Galilææ tetrarcha, ejusque uxor Hero-
dias, regni cupidine, in exitium ruunt.*

XVII. Haud vocatus in pœnas, ultro se obtu-
lit Herodes, Galilææ tetrarcha, Herodiadis, im-
pudicæ & superbæ feminae, artibus magis, quam
suis, in ruinam tractus. Illa indigne ferens, Agrip-
pam fratrem suum, quondam egenum & profugum,
nunc ob Principis favorem opibus & nomine regio
clarescere, maritum, ad otium, quam ad gloriam,
proniorem, regni cupidine ægre succendit. Ambo,
Romam profecti, ut dignitatis accessionem muneri-
bus emercententur, Cajum, regio-luxu litora Cam-
paniæ peragrantem, Bajis reperere.

XVIII. Eo simul venit Fortunatus, ab Agrip-
pa missus cum literis, quibus Herodem accusabat
*societatis cum Artabano, novarumque rerum, quas,
collectis, quibus septuaginta millia hominum arma-
ret, bellicis instrumentis, fovebat.* Iis a Cajo per-
lectis, Herodem, de armorum multitudine callide
interrogatum, & ex confessione criminis suspectum,
tetrarchia opibusque exuit, & Lugdunum relega-
vit; exsulis dignitatem opesque, veteris amicitiae
& novæ gratiæ præmium, Agrippæ elargitus. Mox
audito, Herodiadem ejus sororem esse, suas ei pe-

cunias permisit. At injuriæ regaliter impatiens, *se olim prosperæ, nunc adversæ mariti fortunæ sociam esse velle* professa est. Tantis animis muliebria vitia redemit, sed libertatem amisit.

Mox ipsa ingenia in pœnas vocata; ideoque rei Seneca & Domitius Afer.

XIX. Interim Cajus novam criminationis materiam, Principibus semper indecoram, sæpe infecundam, reperit. Ingeniorum æmulus, nec scriptores tantum fato functos, vincique faciles, calumniari ausus, superstites exitialius oderat: duos maxime corripuit, literarum studiis prævalidos; alterum eloquentiæ, alterum philosophiæ simul & oratoriæ artis laude insignem; illum famæ, hunc virtutis avidum. Annæum Senecam, ob orationem ingeniosius, quam par erat, coram invido Principe, habitam, capitis damnatum tutavere modestia, infirmæ valetudo, minor invidia. Domitium Afrum oppresisset æmulatio, nisi longo usu ad artes plurimas fuisset exercitus.

XX. At ab ipso Principe in senatu postulatus, quod Agrippinæ sobrinam accusasset, & ipsi juvenilem ætatem, consulatibus immaturam, exprobrasset, se ad stuporem admirationemque componit, omnia longæ orationis capita repetit, laudat egregie; jussusque pro se dicere, dolet, lamentatur,

genua Principis advolvitur, *se non Imperatoris, sed oratoris Cæsaris vi insuperabili victum* fatetur. Princeps, vanitate mobilis, deprecantem non modo absolvit, sed consulem destinat, ob invidiam dubium, an propter clementiam magis invidendus.

Comitia e campo ad senatum iterum translata.

Multata Africa.

XXI. Domitius, eloquentia, quam moribus melior, novam dignitatem statim auspicatus est, magistratu consulibus abrogato, *quod de Principis natali nihil edixissent, & Aſiacam victoriam sollemnibus feriis celebrassent.* Insigni protervitate Cæjus eos, ob celebritatem feriarum, in Antonium, generis sui, ut ferebat, auctorem, male animatos arguebat; æque infensos Augusto judicaturus, si eam omisissent. Quod consulum alteri ita indigne habitum, ut se ipse interficeret. Eadem animi inconstantia, comitia populo, ut diximus, reddita; ad senatum rursus translata sunt. Turbarum quoque in Africa formidine, provincia in duas partes divisa: Africa proconsuli, exercitus & Numidia legato tradita.

*Cajus, obtrita Italia, ad Gallias Hispaniamque
animum convertit, obtentu Germanicæ
expeditionis.*

XXII. Dum crimaationibus mutationibusve ita ludebat Princeps, exteris opibus, nullas jam suppetente Italia, inerescere avidior, ad Gallias Hispaniamque animum convertit, itinere Germanicæ expeditionis obtentu velato. Tumultuarius, sed immensus, fuit belli adparatus. Excitæ legiones, evocata undique auxilla, delectus acerbissime acti, contractus omnis generis commectus, numerosa quoque histrionum, gladiatorum, mulierum, aliorumque id luxur turba. Ipse iter ingressus, nihil militiæ retinens, modo ibat tam festinanter & rapide, ut prætoriarum cohortes contra morem signa jumentis imponere, & cursim subsequi cogerentur: interdum adeo segniter & delicate, ut octophoro veheretur, atque a propin quarum urbium plebe verri sibi vias, & conspergi propter pulverem exigeret.

Vana belli imago, turpisque pavor.

XXIII. Ad bellum, ut ad ludum, profectus, recta petiit Germaniam superiorem, cui loco Lentuli Gætulici Servium Galbam, obsequio tam egregium, quam dominationi postea imparem, præfecit.

rat. Adventus sui lætitiā intempestiva severitate, deinde turpiore ignavia corrupit. Vix enim castra attigit, statim cum ignominia dimittere legatos, qui auxilia serius adduxerant: ita recensere exercitum, ut plerisque centurionum maturis, & nonnullis ante paucissimos, quam consummaturi essent, dies, primos pilos adimeret, senium cujusque & imbecillitatem causatus: ceterorum increpita cupiditate, comoda emeritæ militiæ ad senum millium hæc summam recidere.

XXIV. Mox, trajecto apud Mogontiacum Rheno, adversus Suevos minacissimus contendit. At cum inter angustias densumque agmen iter essedo faceret, & quemdam dictitantem audisset, *non mediocrem fore consternationem, sicunde hostis appareat*, equum illico ascendit: ac propere versus ad pontes, ut eos calonibus & impedimentis stipatos reperit, impatiens moræ, nec periculi securus, per manus ac supra capita hominum translatus est; virtutis parentum adeo degener.

Falsa victoria, Romæ tamen & in provinciis celebrata.

XXV. Iratus fortunæ, gloriæ immodicus, haud ita ancipitem victoriæ materiam quæsit: quam ut haberet, paucos de custodia Germanos trajici occulique trans Rhenum jussit; ac sibi post prandium,

quam tumultuosissime *adesse hostem* nuntiari. Quo facto, proripit se cum amicis & parte equitum prætorianorum in proximam silvam; truncatis arboribus, & in modum tropæorum adornatis, ad lumina reversus, eorum, qui secuti non essent, timiditatem & ignaviam corripit: comites autem & participes victoriæ donat novo genere ac nomine coronarum, quas, distinctas solis ac lunæ siderumque specie, *exploratorias* appellat.

XXVI. In his victoriæ mimis præter modum intemperans, ne viso quidem hoste, Imperator consalutatur: & quasi attrita pube Germanica laureatas literas Romam mittit, questus edicto *senatum populumque Romanum, Casare præliante, & tantis discriminibus objecto, intempestiva convivia, circum, & theatra, & amœnos secessus celebrare. Quanto minor laudis seges, tanto effusior lætitiâ. Nec in Urbe tantum, sed in remotissimis quoque provinciis, diis & genio Principis supplicatum.*

Adversus Principem conjurationes. Ob id Lentulus Gætulicus & Æmilius Lepidus morte, Julia & Agrippina exsilio puniuntur.

XXVII. Haud iidem sensus inerant hæc majestatis virtutisque Romanæ probra spectantibus. Apud omnes inualescebat contemptus. Crevit apud nonnullos audacia; sed infelix, Principe in securitatem
suam

suam eo magis intento, quo plures dabat offensio-
num causas. Lentulus Gætulicus, conjurationis sus-
pectus, forte magis invisus ob popularia studia &
legionum amorem, perimitur. Certiorem & metu-
endam magis, quod domestica erat, conspirationem
inire Æmilius Lepidus, imperii heres jam desti-
natus, Juliaque & Agrippina, ei adulteriis inligatæ.
Gliscebat periculum, quod Princeps secretarum li-
bidinum societate iis innexus. At pari felicitate ne-
faria consilia innotuere; punitumque scelus simul ac
monstratum. Lepidus morte, Julia & Agrippina
exsilio multatæ. Cum in Pontias insulas deporta-
rentur, jussa est Agrippina ossa Lepidi, in urna
condita, Romam usque in sinu deferre.

XXVIII. Nec iis stetit Princeps, vindictæ atrox,
suique sanguinis ignominiam parum veritus. Con-
jurationis chirographa, fraude ac stupro requisita,
divulgavit: scriptisque ad senatum literis, soro-
rum suarum impietatem ac libidines non modo pa-
lam accusavit, sed etiam, ne sceleris memoria peri-
ret, misit tres gladios in necem suam præparatos,
quos sacravit, & inscripsit *Marti ultori*. Vetuit
quoque, *ne de cujusquam suorum cognatorum hono-
ribus in posterum ageretur*. Cæsareæ domui adeo
immitis, ut quidam prodiderint patrum suum Clau-
dium in Rhenum, sicut vestitus advenerat, ejus jus-
su fuisse præcipitatum, quod eum, quasi ad regen-

dum puerum, non ad gratulandum salutem, a senatu missum infremeret. Militibus vero, tamquam hostes devicisset, donativum dedit. Inter hujus anni fœda, post Lolliaë discidium, ducta a Principe uxor Cæsonia, neque facie insignis, neque ætate integra, sed moribus similis, imperiique pestis, si, uti traditum est, amatorio medicamento maritum in furorem impulerit. At inditam natura insaniam, duorum pessimorum ingeniorum societate, & principatus licentia crevisse potius crediderim. Tigellinus, postea in animo & libidinibus Neronis validus, hoc anno ob adulterium Agrippinæ in exilium actus est.

AN. U. C. DCCXCIII. ÆR. CHR. 40.

Cajus consulatum Lugduni solus init.

XXIX. Cajus, tertium consul, solus magistratum Lugduni iniit; non, ut quidam voluere, soliti facta Principum in pravam interpretari, superbia negligentiae, sed quod defunctum sub Kalendarum diem collegam absens haud rescisset. Animos verò tantus Principis metus Romæ incesserat, ut prætores, penes quos tum erat auctoritas, nihil ausi, Capitolium cum frequenti senatu Kalendis conscenderint; sacrisque peractis, & adorata Principis sella, argenti vim, quod imperitante Augusto, nova

& obsequiū avida dominatione; cœptum, velut præsenti obtulerint. Deinde in curiam convenere, a nemine vocati: die tota celebratæ Caji laudes eo effusius, quo acriora erant odia, occultiorque simulatio.

XXX. Tertio Nonas communi prætorum edicto coacti patres; vota que nuncupatæ: at manente formidine, nihil statutum. Audito tandem, Principem pridie Idus Januarias dignitate se abdicasse, consules suffecti magistratum occœpere. Decretum *ut, quibus Augusti, iisdem Tiberii Drusillæque natales sollemnibus fierent*. Dicatæ Caji ac Drusillæ imagines; ludique editi. Cuncta hæc jussu Principis, qui pauca senatui, pleraque consulibus, ut ea in senatu recitarent, scribere erat solitus, acsitata.

Ibi literarios edit ludos.

XXXI. Præter vetera sævitæ exempla metum Urbis intenderat nuntius, Agrippam & Antiochum, Principis assiduos, mentem natura efferam ad omnia regnorum Orientis libita incendere. Is concitoribus, atrox Caji avaritia Galliis incubuit. Animorum tamen offensiones ut declinaret, & præda lætius succederet, cœpit miscellos ludos Lugdunū edere, compendiarique spectaculorum varietate Gallos demulcere. Genti quoque olim bellis, tunc literis cum pristinæ virtutis detrimento operanti gra-

tificaturus; certamen Græcæ Latinæque facundiæ proposuit, ea lege, ut *vicisti præmia victoribus conferrent, eorumque laudes componerent. Si qui vero maxime displicuissent, scripta sua spongia lingue delere juberentur, nisi ferulis objurgari, aut flumine proximo mergi maluissent*: gravi quidem pœna, levioere tamen, quam ut ingeniorum audaciam coerceret.

Lucrosa, sed fœda, negotiatio.

XXXII. Mentibus ad inania conversis, probrosam negotiationem, sed lucrosam, instituit. Nec eum puduit damnatarum sororum ornamenta, suppellectilem, servos, libertos quoque vendere, cunctis rei novitate, emendi gloria, majore empta ostentandi vanitate, licitantibus. Lucro invitatus, quidquid instrumenti veteris aulæ fuerat, ab Urbe repetiit tam immodice, ut, undequaque comprehensis ad deportandum vehiculis & jumentis, sæpe annona Romæ ingravesceret, & litigatorum plurimi, quod occurrere absentes ad vadimonium non possent, causa caderent.

XXXIII. Venditionis infamiam vicit Principis dedecus. Non tantum testis, sed præco, ut citius cariusque distraheret, singula venditabat; *hoc patris, hoc matris, hoc avi, hoc proavi esse: hoc ex Ægypto Antonium, hoc ex Albiaca victoria Au-*

gustum reportasse clamitans. Modo lenociniis grassatus, lætari tam egregia monimenta, tantis nobilitatibus illustria, ad Gallos, fidam amicamque gentem, devenire. Modo pænitentiam simulans, dolere quod Principalium rerum privatis copiam faceret. Postea audacior emptores increpare, quos non puderet locupletiores esse, quam Principem. Exinde in omnes divitum fortunas intruere; & quod in miseria ultimum est, per inrisionem sævire. Id publico cum luctu expertæ sunt Galliæ: cum Princeps quondam luderet alea, nec pecuniâ sufficeret, secessit, Gallorumque census ad se adferri, & ditissimos necari jussit: mox ad collusores exultim regressus, vos, inquit, denariis aliquot lusistis; ego sexies millies nummum sum lucratus.

Ptolemæus vita, Antiochus regno orbat. Mithridates in vincula conjectus.

XXXIV. Nec pœnas plebei effugit Ptolemæus, quem Cæsar e regno arcessiverat, honorificeque exceperat, ut regum comitatu superbiret. At invidia tum illi, tum Mæuretaniæ, exitium adtulit. Ingressus enim spectacula, oculos adstantium fulgore purpureæ abollæ forte converterat. Se unum non adspici cohorrui Princeps. Vestis splendor in crimen capitis statim cessit: nec regio adfinique sanguine satis expiatus, nisi Mæuretania in duas divi-

deretur provincias, quæ dominationis Romanæ æque, ac Principis sævitiam infamarent. Paulo lætior, ob spem meliorum temporum, sors Antiocho & Mithridati obtigit. Ille, semper infida malorum Principum amicitia minime tutus, regno orbatus est. Hic ad præsentiam Cæsaris vectus victusque, in exilium est projectus.

*Expilatis Galliis, Britannica expeditio suscepta,
& ridicule acta.*

XXXV. Post has grassationes, deficiente in Galliis rapinarum materie, recruduit militiæ insania, more libidinum, quæ, ubi invaluere, mutantur sæpe, numquam intereunt. Igitur non propagandi imperii studio, sed solita levitate, vel vana Julii Cæsaris, Britannorum victoris, æmulatione, suscepta expeditio Britannica: ingentique cum exercitu Gesoriacum, Morinorum oppidum, unde facilis in insulam trajectus, properatum est. Dux belli Cæsar, quasi unus domandis hostibus haud impar, e portu solvit: mox rediit, recepto in deditionem Adminio, Cunobelini Britannorum regis filio, qui pulsus a patre cum exigua manu transfugerat.

XXXVI. Exercitu auspiciis læsto, superboque gentem, D. Julio petitam, non domitam, triumpho destinari, eadem, quæ anno superiore vidimus, belli & victoriæ ludibria revertere. Nam Princeps,

directa acie in litore Oceani, ballistis machinisque dispositis, tribunal conscendit, milites adloquitur: tum insonante classico, stupentibus cunctis, nec opinantibus quid pararet, *conchas legi, galeas & sinus repleri jubet: hæc Oceani spolia Capitolio palatioque deberi diclitans*. Exin pronuntiato militi donativo, centenis viritim denariis, quasi omne exemplum liberalitatis supergressus: *abite, inquit, læti, abite locupletes*: ne gnarus quidem famam parare præmiorum magnitudine.

XXXVII. Victoriæ tamen imagine eo amentior, quo falsa magis, veluti tradita Britannia, frenatoque Oceano, magnificas Romam literas misit; monuitque speculatores; *ut vehiculo ad forum usque & curiam pertenderent, nec nisi in æde Martis, ac frequente senatu, consulibus eas traderent*. Veritus quoque, ne expeditionis memoria periret, Gesoriaci altissimam turrem excitavit, qua, ut ex Pharo, noctibus ad regendos navium cursus, ignes emicarent: velata publicæ utilitatis obtentu vanitate.

Princeps a Brinione, Canninefate, inridetur.

XXXVIII. Mansura opprobrii monumenta extrui dolebant Romani, ridebant Barbari: quos inter Brinio, Canninefas, super ingenitam ferociam ex contumeliæ facilitate adrogans, ducenta homi-

num millia, insano duce, invalida despiceret; infremementibus legatis, frustra obnitentibus; & si quid adtentarent, ut ignominia, Variana clade turpior, propulsaretur, odio statim oppressis. Interea Princeps alienæ laudis avidus, nec nisi per deridiculum quæsitæ appetens, ob novas, & sicuti anno superiore personatas, velitationes imperatoriis nominibus auctior, cogitationes omnes ad triumphi curam convertebat. Ei curæ erat, ut, præter captivos & transfugas barbaros, Galliarum procerissimus quisque, ut Græco vocabulo dicebat *dignus triumpho*, ac nonnulli ex principibus, injuriæ opportuni, legerentur & ad pompam seponerentur. Cuncti quoque jussi non tantum rutilare & submittere comam, sed & sermonem Germanicum addiscere, ac nomina barbarica ferre.

Triumphî adparatus.

XXXIX. Ne quid adhuc ad celebritatem deesset, moræ impatiens, & quanto plus portenti, tanto plus gloriæ Principibus accedere stulte opinatus, præcepit triremes, quibus introferat Oceanum, magna ex parte itinere terrestri Romam devehî. Scripsit & procuratoribus *triumphum adpararent, quam minima summa; sed quantus numquam alius fuisset: eos in omnium hominum bona jus habere: opes*

Principis ad nova discrimina & reipublicæ gloriam reservandas.

*Atrocia adversus Germanicas legiones consilia,
impedita Principis ignavia.*

XL. Nec satis immitti animo, nisi in cædes exardesceret. Visu legionum, quæ patrem suum Germanicum & se infantem olim obsederant, excaudit ejus furor; initoque nefandæ atrocitatis consilio, omnes morti destinat. Ab ipsis tamen crudelitatum instinctoribus præpeditus, ne vindictam, tot fortissimorum virorum virtute difficilem, & ob barbaros undique erupturos fatalem, susciperet, inhiberi nullo potuit modo, quin decimare velle perseveraret. Vocatos itaque ad concionem inermes, atque etiam gladiis depositis, equitatu armato circumscedit. Sed cum videret, suspecta re, plerosque dilabi ad resumenda, si qua vis fieret, arma, profugit concione, confestimque Urbem petiit, ut ad crudelitatem, ita ad ignaviam præceps.

Nova adversus senatum odia.

XLI. Haud fracta obice, sed ob moras gravior, irarum moles in senatum ruit. Et quo insolentiores præteritorum dedecorum rumores metuebantur, eo acrius certatum, ut nobilioribus odiis majoribusque atrocitatibus obruerentur. Inde minæ & que-

stus patres infensos Principi, ejus discriminibus lætatos, nunc ejus gloriæ invidere: provinciis in venerationem ac caelestes religiones certatim properantibus, se a senatu meritis triumphi honoribus fraudari: at tandem domesticorum hostium sanguine suam gloriam remque publicam alturum.

Cajus ovans Urbem ingreditur.

XLII. Hæc Romæ tanto tristius accepta, quod ipse paullo ante, *ne quid de suis honoribus ageretur*, etiam sub mortis pœna denuntiasset. Quid facerent omitterentve, ambigui censuere; Principem adiri a legatis amplissimi ordinis, qui, *ut maturaret*, orarent. His inclementer exceptis, *veniam*, quam maxima voce respondit; *veniam*, *ty hic mecum*: capulum gladii, quo cinctus erat, crebro verberans. Exin: terrorem popularitate intendens, edixit: *reverti se, sed iis tantum, qui optarent, equestri ordini ty populo. Nam se neque civem, neque principem senatui amplius fore: vetare etiam, ne quis senatoriæ dignitatis sibi occurreret.* Omisso dilatove triumpho, ovans Urbem natali suo ingressus est; &, ut studia vulgi pararet, nummos non mediocris summæ e fastigio basilicæ Juliæ per aliquot dies sparsit in plebem: haud expers liberalitatis, ubi ad sævitiam & libidinem utilis.

*Conjuratio prodita. Sexti Papinii aliorumque
supplicia.*

XLIII. Verum præter animo conceptas irarum causas, novas adtulit conjuratio ab Anicio Cereali prodita. Cujus auctorem Sextum Papinium, consulari patre ortum, unum plecti haud satis visum. Is, ut ad facinus, ita ad facinoris poenas obdurus, cum silentii firmus taceret, rogatus est, quos vellet vere aut falso socios appellaret: spesque salutis & impunitatis oblata. Seu quos dixerit, seu quos voluerit Princeps, fuerint suppositi, Betilienus Bassus, quæstor & procuratoris filius, senatores quoque, & equites Romani corripuntur. Nec vita Papinio permissa, sed exquisitis tormentis enectus est.

XLIV. Dein Princeps non quæstionis, sed animi causa, ceteros flagellis cecidit, fidiculis, tabularibus, equuleo, igne, vultu suo torsit, id unum præcavens, ne cito perirent. Gemitus quoque, una patientis ac perituri hominis solatia, invidens; forte etiam liberiores voces, quas extremus dolor, nec ad nova supplicia superstes, mitteret, reveritus, os inserta spongia includi, & cum spongiæ non invenirentur, scindi vestimenta miserorum, & in os sarciri pannos imperavit: occluso exituræ animæ loco, in ultimum spiritum sævire gestiens.

XLV. Nec expleta diurnis tormentis cruenta cupiditas; nocte continuata, ne qua esset voluptatis intermissio. Igitur in xysto maternorum hortorum, qui porticum a ripa separat, inambulans, quosdam ex illis cum matronis atque aliis senatoribus ad lucernam decollavit. Feralem scenam excepit atrox consilium. Patres enim occisorum eadem nocte, dimissis per domos centurionibus, confecit, ne sævitiae exprobratores vivere pateretur.

XLVI. Tot inter mortes, casuum similitudine haud memorandas, una exstitit insignior. Jussus enim Capito filii sui cædi interesse, & *num clausis oculis adesse liceret* interrogans, statim mortis damnatus est. Jam supplicio proximus, se ex conjuratis unum esse simulavit, indicium professus. At lætitiā, nova occidendorum spe gliscentem, cito repressit, cum auctores ducesque conjurationis appellaret Principis libidinum ministros, Urbis prætoriarumque cohortium præfectos, Callistum, ex libertis carissimum, ipsamque Caji uxorem, Cæsoniam. Libertas, mendacio corrupta, nihil patriæ profuit: Capitoni promptum ac durum vitæ exitum adtulit.

*Princeps, formidine excruciatas, discordia
securitatem molitur.*

XLVII. Princeps vero, quem conscientia, sce-

lerum testis & vindex, vel sævissimis tyrannis formidata, angore ac sollicitudine lancinat, omnia suspecta habere, nemini credere, omnes metuere: modo indignatione amens, furere, unamque optare populo Romano cervicem, ut scelera sua, tot locis ac temporibus diducta, in unum ictum, & unum diem cogeret: modo ignavia imbellis, desperare, mortem quærere, Urbi ac prætorio præfectos, Callistumque arcessere, miserabiliter adloqui: *unus sum, tres estis: ego nudus, vos armati: si me odistis, si vitam petitis, occidite.*

XLVIII. His auditis, perterriti fidem renovant, tuta omnia adseverant; at mentem non firmant metu invalidam. Veteribus vitiis superstitibus, novis in dies adventitiis, gliscit formido, nec erubescit Princeps vel ipsa in Urbe cinctus gladio prodire: &, quo nihil inconsultius, ad securitatem via inimiciarum grassatur; amicosque, qui mutuis inter se odiis dissideant, adsciscit. Id quidem, prævalida, nec improba dominatione, quandoque utilius, quam gloriosius usurpatum, invisus vero Principibus perniciem semper intulit. Ipsa namque discordia scelerum feracior est, quam concordia.

Senatus, luctu amens, in suos sævit.

XLIX. Interim senatus, luctu tot cæsorum mœstus, dolebat adhuc quosdam senatores vivere Prin-

cipi odiosos ; animumque iræ pervicacem , & ob-
 moras omnium internecioni imminentem , formida-
 bat, Terroris anceps, gratiam dedecore redemit .
 Cum enim Protogenes, præcipuus Cajanzæ sævitiz
 satellites, in curiam esset ingressus, ac singuli salu-
 tem & dextram ei porrigerent, ille Scribonium Pro-
 culum torve intuitus : *quid tu, inquit, hostis pu-
 blice , me salutas ?* Statim Proculus a senatoribus
 correptus , graphiis confossus & laceratus . Ejus
 membra, artus, & viscera, tracta per vicos, ubi
 ante se congesta vidit Cajus, se amicum senatus
 professus est; infamiam turpi, sed digna tali Prin-
 cipe, benevolentia rependens.

Honores Cajo decreti.

L. Patres, ne in eo probrorum certamine vin-
 cerentur, decrevere ludos; Caji que sedes, quotiens
 in curiam veniret, in editissimo tribunali collocare-
 tur, omnibus in via, militarique cincta præsidio :
 ante ejus statuas agerentur excubiæ. Quæ suspicio-
 so Principi adeo placuere, ut & gratiam cum se-
 natu firmaret, & opes promitteret. Maximum pla-
 cati animi argumentum fuit Pomponius . Ab amico
 majestatis postulatus, absolutus est; & femina ami-
 citia incertum, an stupro ei inligata, quod excru-
 ciata gravissimis tormentis, nihil esset confessa ,
 præmiis donatur.

Deus appellatur.

LL. Quo rariora his temporibus clementiæ exempla, eo fuere celebratiora. *Cajum humanarum virtutum fastigium esse supergressum* omnes clamitant: multi *inter Heroes adscribendum* censent: plures numen ejus venerantur, & *deum esse* pronuntiant. Princeps, qui sub anni superioris finem ad eam divinitatis insaniam, sua vanitate, an regum Orientis æmulatu hortatave, in provinciis erat delapsus, id dignitatis Romæ obtinere gestiit; seque, quem venerandæ Principum majestas non satis tuebatur, divinitatis fama defensum iri speravit: haud memor, numen immortale vel negatis honoribus valescere; iis vero vel maximis evilesceere mortales deos.

*Deum quoque se fingit, & colitur, hominibus
diisque iniquus.*

LII. Grande igitur, at lubricum, cœpit divinitatis rudimentum ponere. Se ad omnes deorum natus, habitus, formas fingit: ne sexus quidem reverens, deas æque ac deos, senes, juvenes, cælestes, terrestres, aquatiles, omnes refert, totumque cælum in se uno complectitur. Exin palatio Cæsarum deum hospitem coarctari ratus, domo sua urbem cingit; & æde Castoris ac Pollucis in vestibulum

transfigurata, hos inter medius sæpe consistit, seque adorandum adeuntibus exhibet.

LIII. Quod tamen in hac stultitia stupendum, humanitatis aliquid retinuit; Jovem enim æmulatus, cum aliquando oracula funderet, sutoremque Galum ridentem adspiceret, eum interrogavit, *quisnam tibi videor? magnum deliramentum*, respondit sutor. Libertatem veritas simul & hominis ignobilitas impunem fecere. Argutior L. Vitellius, ante consilio & artibus egregius, tum servitio & adulatione princeps. Percunctante enim Cajo, *an Lunam cum ipso congressam videret*; ille, demissis oculis, tremula voce, ac venerabundus, insusurrat, *vobis solis, domine, diis datum invicem vos intueri*. Quo responso, ut olim ceteros oblati divinitatis honoribus antevererat, ita, licet ambigue adsertis, favore in posterum vicit.

LIV. At novum numen, paucis beneficum, plurimis grave, inauditis vestigalibus, turpioribusque artibus, divino nomine præscripto tremendis, in omnium fortunas grassatur. Sacra ipsa, vulgo opum secunda, in pauperiem tum cessere. Jovem enim Latialem se diclitans, posuit templum numini suo proprium; & præter excogitatissimas hostias phœnicopteros, pavones, tetraonas, numidicas, meleagridas, phasianas, quæ generatim per singulos dies immolarentur, sacerdotes instituit Claudium patrum,

eruum, & locupletissimos quosque, qui singuli sacerdotia centies sestertio emerent. Ipse suū sacerdos uxorem Cæsoniam, equumque suum *Incitatum* in collegium cooptavit: numine ac cultu pariter inridendus; sed sorte lætus, quod super auri acervos volataretur. Has tamen inter delicias haud deferbuit furor. Immo tum placuit hominum fortunæ vitæque inludere. Gratias enim Principi agere cogebantur, & quorum bona ablata, & quorum liberi occisi. In hac promiscua pereuntium turba, quæ, quotidianum sacrum, novo numini cadebat, vitæ hilaritate, mortis constantia Canus Julius præcipuam laudem tulit.

LV. Nec Cajus diis, quam hominibus, æquior exstitit: eos modo probris & inrisionibus lacescebat: modo aris deturbabat, & in templi sui famulitium vocabat: modo truncabat capite, ut spum imponeret. Laudatissimis quibusque potissimum infensus, marmoreum Cupidinem, Praxitelis opus, Thespiis sustulit; ipsum Jovem Olympium, Phidiæ & artis miraculum, rapturus, nisi Memmius Regulus, portento dolore territus, abstinuisset. Nec mirum muta simulacra ab eo sperni, qui tonantem Jovem ad pugnam vocaret, & vincere præsumeret.

Judæorum legatio.

LVI. Hæc inter vesanæ mentis deliria, Romam
Suppl.Tac. G

advenerant Judæorum Alexandrinorum Legati, duce Philone, diserti magis, quam subacti ingenii homine. Querebantur, gentem, unius, immortalis, & rerum omnium effectoris, Dei religioni addictam opprimi: adempta sibi civium jura: sacra violari: proscuchas fœdis mortalium deorum imaginibus deturpari. In hos lucus eo magis effusi, quod nihil religione carius & intolerantius, gensque Judæorum sit querula, novas & acriores moestitiæ causas Puteolis, quo Principem, locorum atque libidinum incertum, erant insecuti, accepere.

Petronius Caji colossum in templo Hierosolymitano ponere jubetur.

LVII. Scilicet Jamneam urbem exoticis sacris a Capitone, Principis quæstore, profanatam: ejusdem artibus, nefariisque Heliconis & Apellis, quos supra memoravi, consiliis sacrosanctum Hierosolymæ templum sibi periisse: P. Petronium, Syria præsidem, cum exercitu missum, ut inauratum NOVI JOVIS INLUSTRIS CAII colossum in sacro adyto reponat, vel totam gentem perditum eat: sacrilegum opus Sidone deproperavi: sacerdotes & optimates, ut ad impietatem consentiant, evocari: desertas Judæorum urbes, vacuas domos, omnes in Phœniciam venisse, ut Petronium, virum minime atrocem, sed displicere Principi verentem, ad

miserationem gentis, ultro in preces, & si fuerint irritæ, in pericula & mortes ruentis, flecterent: si foret pereundum, id solatii saltem habituros, quod peregrina in terra, inviolato adhuc templo, occumberent.

LVIII. Legati, his rebus auditis, dolore victi & muti corruunt, necdum quantum periculi immineret gnari. Petronius enim, tot miserorum aspectu & precibus mollitus, literas, pietatem inter & obsequium ambiguas, ad Principem miserat: *lentas operas: sed non intutas moras: religiones tempore potius, quam vi gliscere: Judæos sacris suis pervicacius adstrictos, si festinaretur, forte agrorum vitæque oblitos, in sui perniciem sponte ituros, cum summo Principis detrimento, qui sane per has regiones meditatum in Ægyptum iter faceret. Cæsus, ob suspensiones perspicax, divinos honores a Judæis negari & Petronium connivere introspectit. Veritus tamen exercitus defectionem, modeste rescripsit: laudatæque Petronii prudentia, hortatus est, ut collectis jam frugibus, nulloque instante periculo, operas urgeret, & debitas Principi religiones adseteretur.*

Hac de re Agrippæ preces.

LIX. Interim rex Agrippa, Petronii literarum nescius, Cajum salutatum venit. Vultu ejus obave-

bilo & iras recondente primum territus; mox auditis exprobrationibus *gentem suam rebellem esse, Principi ejusque numini insensam*, ita dirigit, ut exanimus domum suam fuerit reportatus. Postero die animis viribusque paullulum recreatis, longas, supplicum more, literas misit Principi: quarum libertate excusata, profitebatur *se amore patriæ succensum, avis proavisque regibus simul & summis pontificibus natum, Dei altissimi templum semper veneratum, pro se, pro patria, pro sua gente clementiam pietatemque Principis exorare.*

Judeorum legati ad orandam coram Principe causam admissi & inrasi.

LX. Meminisset avorum suorum, Agrippæ & Tiberii, Augusti proavi, proaviæ Juliæ: omnes Judeorum religioni fuisse, Agrippam, cum Hierosolymæ versabatur, singulis diebus sacrosanctum templum adiisse, verendamque ejus majestatem, & sacrorum sanctitatem admiratum, illud donis exornasse. Tiberium ne voluisse quidem auratos clipeos, nulla imagine, sed titulo tantum insignes, sibi in Herodis regia a Pilato dicatos, in urbe sancta manere, sed Cæsaream transferri jussisse. Augustum non modo permisisse Judæis, ut ubique terrarum patrios cœtus celebrarent, & stipes Hierosolymam mitterent; at ipsum quoque imperasse, ut suis im-

pensis victimæ singulis diebus summo Deo æternum litarentur. Juliam Augustam, maritæ pietatis æmulam, aureas phialas, calices, aliaque plurima & preciosissima donaria missitasse.

LXI. Igitur suppliciter obtestari, ut Princeps, majoribus suis virtute hæc impar, par quoque sit in Judæos benevolentia. Memorabat accepta a Cajo beneficia; rupta vincula; data regna: at hæc vana, hæc exitiosa esse, si templum violaretur, si convelleretur religio. Reposcere se priorem servitutem, aut potius mortem, cum vivere non possit, nisi Cajo adnuente; nec velit, nisi probante Deo, & inviolato templo.

LXII. Vetus amicitia, eaque imperiosior libertas. Principem mollivit, nec tamen a cœptis penitus avertit: scripsit quidem ad Petronium, *ne quid in templo novaret.* At simul imperabat, *ut extra Hierosolymam aras, templa sibi suisque ponere cuivis liceret. Si quis obstaret, statim plebii, aut ad se mitti.* Urbe talibus impietatis & dissensionum munimentis vallata, indulgentiæ eum adhuc pœnituit; jussitque *ære aurato colossum Romæ feri,* qui, clanculum Hierosolymam transvectus, in templo dicaretur, cum per eam urbem, Ægyptum petiturus, iter faceret.

LXIII. His dispositis, legati Judæorum Alexandrinorum ad inrisionem magis, quam ad orandam

causam, admissi. Quod paullo fusius referre haud pigebit, ut illustri exemplo, quæ fuerit hujus principatus ratio, noscatur. Cajus, in Mæcenatis Lamiæque hortis diversatus, præceperat *villas omnes recludi: se eas inspecturum*. Ibi legatos excepit: cernui *Augustum Imperatorem* salutavere: quos ille indignabundo vultu respectans, *nonne vos, inquit, qui me, probatum totius orbis confessione & veneratione, deum negatis, & numen, ne nomine quidem notum colitis?* Dein protensis ad cælum manibus, impia vociferatus est, horrentibus Judæis; Alexandrinorum vero turba *Cajum deum, Jovem, deos omnes, unum esse* ingeminante.

LXIV. Interim criminabatur Isidorus, *reliquos terrarum populos, præter Judæos, pro salute Principis sacrificasse*. Hi accusationis indignitatem avertati, exclamant *se injuriis peti; terque, pro auspiciis imperii, restituta Cæsaris sanitate, victoriarumque Germanica, hecatombas, non truncas, uti apud ceteras gentes moris est, sed integras, sacro igne adolevisse*. Haud mitior Cajus eos alii, *non sibi, sacrificasse* queritur: moxque obambulans, aulas, cecos, gynæcea, tabulata omnia inspectare; hæc probare; illa damnare; alia mutata velle, adsectantibus inter adversariorum contumelias Judæis: quos subito adfatus, *cur, inquit, sue abstinetis?* Rident plauduntque Alexandrini: patrios ritus ex-

cusant Judæi: jocatur Princeps; statimque ad seria transgressus, *quid juris in urbe Alexandria petant* interrogat.

LXV. Illi meditatam orationem, qua jura per quadringentos annos valida probarent, coeperant, cum propere fugit, amplissimamque aulam pererrans, jubet *fenestras vitro candido, specularibus lapidibus baud absimili, occludi*. Exin ad Judæos lente regressus, *quid dicant* quærit. Dicta summatim repetentibus, subito evadit in ædem, quam veteribus picturis exornabat. Denique reversus, nec ita ferox, sed commiserans, *proh miseros*, inquit, & *imbecillos magis, quam malos, qui me dei naturæ participem esse haud intelligitis!* Hæc locutus, abiit; jussique legati recedere: Principis futilitate irritati, læti tamen, quod jam non causæ tantum, sed vitæ etiam diffiderent.

*Apelles malarum artium poenas luit. Pontius
Pilatus se ipse perimit.*

LXVI. Sub anni finem Apelles malarum artium poenas luit; vinctusque ferreis compedibus, & rota tortus per dierum intervalla, ut diu suppliciis sufficeret, quantum olim ad luxuriæ incitamenta, tantum ad crudelitatis ludibria valuit: haud raro, at semper infirmo exemplo. Validius enim ad scelus impellunt præsentis fortunæ inlecebræ, quam

retrahit futuræ infamiæ formido. Eodem anno Porcius Pilatus, Viennam biennio ante relegatus, vitam pristinæ dignitatis memoria, conscientia scelerum, moreris impatientia tristem ipse finivit.

AN. U. C. DCCXCIV. ÆR. CHR. 41.

Vulgata portenta.

LXVII. Cæsar IV, & Sentius Saturninus infaustis auspiciis consulatum iniere. Sacrificanti enim Cæsari Kalendis Januariis jecur victimæ defuit. Alia quoque vulgata prodigia, potius tædio principatus, quam rei veritate. Haud siluerim tamen, quod Plinius, egregius naturæ scriptor, retulit. Nec vera tantum, sed tradita quoque nobilibus auctoribus, etsi minus verisimilia, memorare debet Annalium conditor. Igitur cum ab Astura Antium renavigaret Princeps, fertur, tota classe proficiente, ejus quinqueregum solam restitisse. Cunctis demirantibus, quid quadringentorum remigum officio intercederet, exsilire, qui id circa navim quærerent: invenere echeneidem, gubernaculo adhærentem, Cajoque ostenderant. Indignationem, quod eum semipedalis pisciculus remoraretur, excipit admiratio, cum, qui adhærens ita tenuisset, in navigium receptus nihil polleret.

Cassius Chærea adversus Principem conspirat.

LXVIII. At hæc leviora, quam ut atrocem adverterent Principem, qui quantum ceteri prosperis, tantum adversis inhiabat: solitus temporum suorum calamitatem dolere, quod fame, peste, exercituum cladibus, urbium incendiis, regionum subversionibus, uti superioribus principatibus contigerat, non nobilitarentur: Verum, quæ populis precabatur mala, in ipsum, Urbem regressum,vertere. Nefandum facinus diversis incitamenti suscepum. In illud ruit Æmilius Regulus, Cordubensis, odio Principis: Annius Minucianus, ut Lepidum ulcisceretur, sibi que imminens discrimen propulsaret: Cassius Chærea, vir antiquis moribus & austeris, quibus, ut ad bonum nihil melius, ita ad malum nihil audacius, propter spretam suam virtutem ipsamque Caji benevolentiam infensior.

LXIX. Singuli, quoscumque noverant dominatione offensos, socios deligere, non ut periculum declinarent, sed ut societate valescerent. Omnium acerrimus Chærea, prætorianorum tribunus, singula observare: Principis libidines, sacrorum arcanæ, vectigalium immanitatem, populi luctus, suasset injurias, cum ob humanitatem & in exigendis vectigalibus moderationem a Principe, qui virilia omnia exuerat, ut muliebria ostentaret, molli-

tici argueretur, &, quoties signum petebat, Veneris, Cupidinis, Priapive semper acciperet, in crimina, causasque cædis exaggerare: ad facinus adocitos, laudibus, exemplis accendere.

LXX. Ejus consilia ferme oppressit casus. Quidam enim Timidius Pompedium, senatorem; gestis magistratibus insignem, tum Epicureæ scholæ placitis in otia resolutum, conjurationi tamen innexum, quasi probrosis sermonibus Principem intusisset, majestatis arcessivit; petiitque, ut Quintilia, theatricis operis, venali pulchritudine, & Pompedii aliorumque plurimorum amoribus famosa, per tormenta interrogaretur. Adnuit Cajus; ac ne quid suppliciorum acerbitati deesset, jussus Chærea eam quæstioni subicere, in tormenta eo magis duraturus, quo toties objecta molliæ criminum magis odisset.

Conjuratorum consilia & metus.

LXXI. His vulgatis, ingens fuit conjuratorum metus. Multi, ut quid sibi sperandum formidandumve intelligerent, Quintiliam, cum ad supplicia ducebatur, invisere. Illa, supra fortissimorum virorum animos erecta, unius e conjuratis pedem pede pressit, nutuque oculorum se silentii firmam, & adversum tormenta invictam fore ostendit. Chærea, grandem animam nactus, tanto acerbius sævit,

quod hac via promptius certiusque ad Principis perniciem properari persentisceret. Exin Quintiliam, defecto corpore, sed excelsa mente immotam, ad Cajum perduxit; quam ubi vidit, miserans, Pompeium absolvit, Quintiliam, in doloris levamen, amissæque formæ solatium, pecuniâ donavit.

LXXII. At Chærea, periculo violentaque crudelitate atrox, Papinium, tribunum, Clementem, prætorianorum præfectum, adit; atque in hunc modum adloquitur: *Hactenus Principis securitati insudavimus: ejus vitæ insidiatores ferro necavimus, aut tormentis adeo inclementer excruciamus, ut hominum teterrimo miseratio moveretur. Hæcne, hæcne tota militiæ nostræ ratio? Erubuit Clemens, vultu quantum dominationis puderet prodente, at siluit, ne iniqua Principis insectatione exitium sibi quæreret.*

LXXIII. Audacior Chærea, ratusque vinci facilem esse, qui erubesceret, queritur *se crudelissimi Principis non satellites tantum, sed amicos esse: adversus libertatem & patriam armatos, civium sanguine quotidie sædari: nec tanta infamia suam adhuc securitatem apud suspicacem & humana cæde letum Principem redimi. Audendum tandem: suæ & omnium saluti consulendum.*

LXXIV. Chæream laudat Clemens, sed silentium & moras suadet: addit se, ob ingravescen-

*tem etatem tantæ rei imparem, tutiora forte ro-
perturum; neminem honestiora dicturum. Dein dis-
cessere, in varias cogitationes distraçti. Clemens au-
dita dictaque animo volvebat. Chærea, fide præfe-
cti haud satis prospere tentata, magis præceps,
Corn. Sabinum, tribunum, Annium Minucianum,
in Urbe dignitate præstantem, in partes trahit:
adjungit senatores, equites, milites. Accessit quo-
que Callistus, Principis favore & opibus libertorum
præcipuus: ad scelera tanto paratior, quanto for-
tunæ insolentior & avidior. Is perfidiæ dedecus ve-
labat, falsi incertum an veri criminis atrocitate,
scilicet Cajum sibi imperasse, ut Claudium veneno
tolleret.*

LXXV. Tanta conjuratorum multitudine auge-
scebant quidem animi, sed retardabantur consilia.
Quisque enim, uti adsolet, in diversas ibant senten-
tias: Unus Chærea censebat *super omnia opus es-
se festinatione: mora res corrumpi: commodas jam
omissas occasiones: Cajum potuisse interfici, Capi-
tolium ascendentem, ut pro filia sacra faceret; vel
e summa basilica præcipitari, cum nummos in ple-
bem spargebat; vel opprimi, cum arcanas suas re-
ligiones celebrabat incustoditus & incautus. Ceterum
se neque sociis, neque armis indigere: a diis sibi
eam vim corporis datam, ut solus nudusque valeat
Cajo necem, patriæ salutem adferre.*

LXXVI. Intrepidum Chæreæ animum omnes probavere, orantes tamen, ne præpropera festinatione res in discrimen adducatur, & malorum remedium in majora & insanabilia mala vertatur. Ludos Palatinos quam primum edendos: hoc commodissimum meditatæ cædis tempus. Urbe spectaculis intentâ, imparatis satellitibus, aut ob locorum angustias impeditis, Cajum vulneribus totum fore pervium. Chæreæ, licet morarum impatiens, consensit, & graviores tempore iras fovens, condidit diem primum ludorum exspectavit. Inluxit tandem; at variis casibus præpeditus, numquam in scelus patuit. Quatuor quoque sequentibus diebus conjuratorum consternatione, aut ancipitibus consiliis, nihil attentatum.

LXXVII. Infremens Chæreæ faciosos, in unum convocatos, juratæ fidei memoria, prodicionis metu, Caji impune quolibet ausuri licentia, numquam intermoritura patrândi facinoris gloria ad audaciam excitat. Exin-paullulum silens, exterritosque ac multos obstupescere miratus, subirasci & quærere, quid morarentur viri fortissimi? Adesse ludorum diem ultimum: Cajum, effuso nobillum & optimorum quorumque sanguine, Alexandriam mox profecturum: suas libidines, Romanorum infamiam terræ marique ostentaturum. Hæc inaudisse horrendum, ferre magis pudendum. Ægyptum, scelera exosum,

ac forte ulturum, laudem maximi facinoris ipsis prærepturum. Spreto eorum consiliis, se senes bodie pro communi salute devovere; eventus securum, certumque id unum miserum, sibi que turpe, si, dum viveret, alia, quam hac sua dextra, Cajus caderet.

LXXVIII. Pudore iraque accensi omnes, fidem renovant, morarumque veniam ex audacia quærebant. Tum dux Chærea gladio se accingit, & palatium petit, ut signum militiæ more accipiat. Numquam lætior magisque affabilis visus Princeps, seu natura, malorum præsaga, in extremos virtutum igniculos erumpente, seu blandiente magis fortuna, quo sævior imminet. Illo enim ipso die, nono Kalendas Februarias, ad eum perductus fuerat L. Cassius Longinus, Asiæ proconsul, quem e provincia evocaverat, monitus Fortunis Antiatinis, *ut a Cassio caveret*, Ejus vinculis, &, cum vellet, cæde, se vitæ ac dominationis certum rebatur, oraculis ludificari homines, non defendi nescius.

Chærea Cajum interficit.

LXXIX. Itaque sacris de more D. Augusto peractis, ludis adfuit. Adstabat cum tribunis Cassius Chærea, Cassio Longino formidolosior. Sedebant ceteri conjurationis socii, firmare animos, & proximæ cædis rumusculos, vulgari cæptos, opprime-

re: intenti. Cruenta fabula & multa fictæ mortis imagine exhilaratus Princeps, ad balneum prandiumque egressus, hora fere septima, pueros nobiles, ex Asia ad edendas in scena operas arcessitos, forte adloquebatur, cum Chærea, petito militiæ signo, probrosoque accepto, *accipe ratum*, inquit, gladiumque ei humerum inter & collum impressit. Silentem & effugium tentantem Corn. Sabinus mox invasit, & in genua provolvit, signum conjurationis inclamans, *Repete*. Cajus jacens, clamitansque *se vivere*, statim triginta vulneribus confectus est. Alii prodidere, Chæream ei cervicem gladio cæsim percussisse, præmissa voce: *Hoc age*; & Corn. Sabinum ex adverso pectus transverberasse. Constat, extremum fatalemque ictum ab Aquila ingestum.

Caji forma & mores.

LXXX. Perit Cajus nono & vigesimo ætatis anno: prope quadriennio imperaverat. Parentes eum ad virtutem finxissent, nisi imperiosior natura ad vitiorum portenta projecisset. Eminentis fuit statura. Cetera in eo immania, pallor vultus, anilitas frontis, concavorum rigentiumque oculorum torvitas, deformitas capitis emendicatis capillis aspersi, obsessa setis cervix, crurum exilitas, enormitas pedum. Vultum natura horridum ac tetrum efferabat ex industria, atque ad speculum in terrorem com-

ponebat. Atrocior autem erat animus, mens insana, ingenium mobile, & incredibilium rerum avidum. Puer adhuc constupratis sororibus, libidinum rudimenta in domo Antoniz occœpisse fertur. Juvenis voluptatum monstra, suspicionum arcana, sanguinariasque leges Capreis didicit. Princeps liberalitate, hilaritate, popularitate, aliisque virtutum imitamentis, quæ in vitia desinunt, primum induxit. Postea ingenii pravitate, dominationis libidine, immoderata omnia & inaudita cupere: ad nefanda insolescere: successu inlectus, pejora querere; & brevi principatu, quid summa vitia in summa fortuna possint, ostendere. Literas invidia corripit: artes luxu adulteravit: mores exemplis prostravit: libertatis reliquias audacia funestavit: imperium stultitia, immanitate ferme evertit: civis vecors, Princeps furiosus, contumeliosus, prodigus simul & crudelis, religiosus & impius, vita, morte, memoria probrosus.

B R E V I A R I U M
LIBRI NONI ANNALIUM.

I. Occiso Cajo, cædes plurimæ. II. Turbæ, Urbisque confusio. V. De imperio consultant patres. VI. Claudius a militibus Imperator salutatur. VII. Sentiuss Saturninus, consul, libertatis hortator. VIII. Idem persuadet Chærea. Cæsonia ejusque filia interemptæ. IX. Patres ad Claudium legatos mittunt; ut imperio abstineat. XI. Agrippa, rex, medias partes fovere videtur, ut certius Principem tueatur. XIII. Senatus Claudium Imperatorem agnoscit. XV. Chærea capite damnatur. XVI. Claudius moderatione, & Caji insecutione, publicam gratiam quarit. XVIII. In suos beneficus, imperii dignitati & securitati consulit. XX. Ejus quoque munificentiam experti reges Antiochus, Mithridates, & Agrippa. XXI. Eadem æquitas erga urbes a Cajo venatas. XXII. Egregia hæc imperii initia Messalinæ libidinibus & hebetè Principis ingenio corrupta. XXIII. Sulpicius Galba, & P. Gabinius, Germanorum victores. XXIV. Juliæ & Annæi Senecæ exilia. XXV. Antoniæ & Octaviæ nuptiæ. Britannicus & Titus nascuntur. XXVI. Leges. XXVII. Suetonius Paullinus bellum gerit in Mauretania,

Suppl. Tac.

H

Atlantemque montem superat. XXIX. Bellum absolvit Hosidius Geta. XXX. Annonæ cura; præmiaque iis, qui naves fabricarent, proposita. XXXI. Ad lacum Fucinum emittendum suscepta opera. Portus Ostiensis. Orca ingens. XXXII. Vesanus ludorum furor. XXXIII. Appius Silanus Messalinæ artibus pervertitur. XXXV. Furius Camillus Scribonianus, res novas in Dalmatia moliens, statim opprimitur. XXXVII. In multos sævitum. XXXIX. Arguta Galæsi libertas. XL. Arriæ constantia. XLIII. Lucii Othonis varia fortuna. XLIV. Quæ supererant veteris principatus vitia abolita. XLV. Puniantur Lycii. XLVII. Messalinæ audacia & scelera. XLIX. Conjunctio a Lacio Othone prodita. L. Bellum Britannicum, duce Aulo Plautio. LVII. Claudius Britanniam petit. Vici Britannii. LIX. Promota apud Romanos Geographiæ studia.

Hæc per reliquum anni, quo Cæjus interemptus est, & duobus annis sequentibus gesta.

AN. U. C. ÆR. CHR.

DCCXCV. 42. COSS. $\begin{smallmatrix} \text{N} \\ \text{N} \\ \text{N} \end{smallmatrix}$ TI. CLAUDIO Cæsare II,
C. CÆCINA Largo.

DCCXCVI. 43. COSS. $\begin{smallmatrix} \text{N} \\ \text{N} \\ \text{N} \end{smallmatrix}$ TI. CLAUDIO Cæsare III,
L. VITELLIO II.

SUPPLEMENTUM

LIBRI NONI

ANNALIUM.

Occiso Cajo, cædes plurima.

I. **O**CCISO Cajo Cæsare, & interfectoribus in Germanici domum, palatio vicinam, clam delapsis, Germani, corporis custodes, tumultu ac rumoribus excitati, adcurrere. Innata fide ac ferocia, nec invalidiore largitionum Principis memoria, aut spe, in vindictam summo impetu ruunt. Asprenas, senator, primum obvius, obtruncatur. Norbanus, nec dignitate sua, nec majorum laudibus defensus, vim parans, fortiter occubuit. Antejus, domesticas injurias, cadaveris spectaculo, ulciscendi turpiter avidus, inglorius periit. Alii plurimi, sonantes & insonantes, trucidati.

Turbæ, Urbisque confusio.

II. Interea fama cædis theatrum pervasit; &

H 2

pro cujusque aut ingenio, aut fortuna, varie accepta. Plebs Principem, ludis deditum, vel amissum dolere, vel salvum credere. Servi, scelerumque artifices, ob delationes malasque artes timere. Patrii, ceterique nobiles, dominationis atrocitatibus infensi, re lætari, specie tristari. Conscii conjurationis silere. Plurimi, quibus volupe est ficta diven-
dere, spesve in turbidis ponere, alii differre *vulneratum quidam Cajum, sed vivere, & vulneribus fomenta parari*: alii *cruore madentem in foro adstare, populumque ad ultionem, & optimatum inter-
necionem hortari*.

III. Iis rumoribus gliscebatur terror: increvit, cum theatrum, destitutis gladiis, circumsidere Germani milites; aræque præfixis occisorum capitibus, quid omnibus immineret periculi, ostentavere. Cuncti veniam salutemque orabant. Temeritas, quæ in extremis valet plurimum, tranquillitatem securitatemque inopinato adtulit. Quidam enim Arruntius, rerum venalium præconio, indeque partis opibus famosus, atra veste, funereoque planctu theatrum subiit, & *Cajum Cæsarem mortuum esse* vociferavit; mox circumcursans militibus *gladios conderent*, renuntiavit. His furor, ceteris terror statim relaxavit.

IV. Haud aliter sedata Urbis perturbatio. Prætoris cohortibus, interfectores undequaque perve-

stigantibus, trepidantique populo occurrit Valerius Asiaticus, consularis, magnaue in concione *utinam abs se patrata esset cædes* inclamavit. Tanta ferocia resedere animi; & in publica Caji convicia discessum est. Crevit audacia, cum Clemens, quem supra memoravi, Minucianum ceterosque senatores, cædis conscios, ad se adductos remisit; *Cajumque non Romanorum, sed suis telis confossum periisse* professus est, occiso Principi infestissimus, quod antea timidus.

De imperio consultant patres.

VI. At consules, Sentius Saturninus & Pompeius Secundus, gravioribus rebus intenti, despecta curia, quia Julia vocabatur, forum Capitoliumque occupaverant; jussisque urbanis cohortibus senatus securitati invigilare, edictum Cajo contumeliosum proposuere, promissa populo vectigalium imminutione, militibus donativo, si quisque domum se reciperent, & a tumultu ac direptionibus abstinerent. Exin coacti patres de forma regiminis consultavere: Alii *abolendam Cæsarem memoriam, diruenda templa, libertatem restituendam*; alii *retinendam dominationem* censuere. Hi, varias in partes distrahi, pro sua spe aut fortuna diversos Principes destinare. Omnes, flagrantibus partium studiis, reli-

quum diei noctemque absumere, & libertatem mora perdere.

Claudius a militibus Imperator salutatur.

VI. Casus tamen, non consilium, imperio Claudium admovit. Rumore cædis exterritus, ad palatii solarium prorepserat: inter prætenta foribus vela latebat abditus, cum discurrrens forte gregarius miles animadversis pedibus, e studio sciscitandi, quisnam esset, eum agnovit, extractumque, & præ metu ad genua sibi accidentem, *Imperatorem* salutavit; & ad commilitones perduxit. A furore ad venerationem statim conversi, illum lecticæ imponunt, & vicissim succollantes in castra deferunt, tristem ac trepidum, obvia miserante turba, quasi ad pœnam raperetur insons. Receptus intra vallum, inter excubias militum pernoctavit, minore spe, quam fiducia.

Sentius Saturninus, consul, libertatis hortator.

VII. Patres enim, libertatem inter & novos dominos incerti, adhuc certabant; ac Sentius Sæurninus, consul, omnium animos ad libertatem ferme erexit: hortatus, *ut eam, insperatam licet, deûm tamen immortalium munere oblatam, Cassii Chærea fortitudine adsertam, amplexarentur: diem hanc sibi gloriosam, posteris latam, ætatibus omnibus*

memorandam facerent: servitutis mala, imperitante Julio Cesare cæpta, Augusti & Tiberii principatibus aucta, a Cajo cummulata cogitarent. Dominatorem, virtutibus infensam, libidinibus grassari. Rempublicam bonorum civium studiis ac præmiis niti. Penes ipsos esse, ut reviviscat libertas, vel æternum obruta jaceat. Addidit, utcumque erit vestra sententia, libertatis vindices, & maxime Cassium Chæream, meritis honoribus decorate.

Idem persuadet Chærea. Cæsonia ejusque filia interemptæ.

VIII. Orationi vim addidit Chæreæ præsentia; nocteque jam adulta, consules adlocutus, signum petiit, & *libertatem* accepit; lætantibus omnibus consularis potestatis & reipublicæ monumentum, tot abhinc annos intermissum, renovari. Mox, ut Caji domus penitus excinderetur, Chærea Julium Lupum, tribunum, misit, qui Cæsoniam & ejus filiam interficeret. Reperta mater, filiam proxima, mariti cadaveri adsidens, cruore fœda, & indolens suis eum consiliis haud paruisse. Ut vidit tribunum, quem ad cæsi Principis miserationem trahere frustra nitebatur, rigescere, sibi que extremam necessitatem minitari, fortiter jugulum nudavit, &, deum hominumque fidem obtestans, percussori obtulit: planctu mortisque firmitudine, si quid mulieri creden-

dum, se maritæ immanitatis objectorumque criminum insontem esse, testata. Ejus filia parieti illisa.

Patres ad Claudium legatos mittunt, ut imperio abstineat.

IX. Dum hæc patrabantur, nuntiata patribus Claudii fortuna. Ne silentio augesceret, confestim legavere Veranium & Brocchum, tribunos plebis, qui Claudio suaderent, ut nihil contra senatus auctoritatem adtentaret: pristina dominationis mala, quæ ipse erat sæpe expertus, meminisset; malletque cum securitate ac laude in republica vivere, quam cum dedecore & imminentis fati formidine imperare velle. Rempublicam habere milites, arma, & innumera servitia; quodque ad defensandos patriæ libertatis vindices validius, propitios fore deos, quorum est recta honestaque tueri.

X. Minax prætorianorum aspectus legatos perterrituit; certique inferiores esse consulares copias, orant, Claudii genua advoluti, ne Urbem bello & internecioni objectet: si imperium voluerit, adeat patres; quæ videantur, suadeat: posthabita autem semper odiosa, sæpe luctuosa tyrannide, principatum lætis auspiciis & civium benevolentia nixum anteferat. Jam Claudius, mentis & consilii parum firmus, ad modesta divertebat, nisi militum fero-

cia, Agrippæ, regis, prudentia, ipsaque dominationis cupido, vel in imbellibus pectoribus haud invalida, abjectos animos sustulisset. Legatis vi se & necessitate teneri respondit.

*Agrippa, rex, medias partes fovere videtur,
ut certius Principem tueatur.*

XI. Agrippa, ejus imbecillitati adhuc diffisus, artes suas ita occultabat, ut, dum dominationi clam adlaborabat, senatui favere crederetur. Ab eo accitus, ut de rerum summa consuleret, curiam venit. *Quid actum de Claudio* interrogat: quasi ignarus id edoctus, *se pro senatu ac libertate mori paratum* profitetur: *at rem difficillimam agi: militibus & pecunia opus esse.* Senatores utrumque sibi suppetere adseverant. Monet Agrippa ipsis forte quidem multos, sed novos & discipline rudis esse milites: veteranos vero & bellorum peritos Claudio adesse: nihil temere tentandum: si velint, se Claudium aditurum, & abdicationem persuasurum.

XII. Ad Claudium reversus, eum senatus fluctuationem, militum ceterarumque rerum, quibus respublica nititur, inopiam docet, & ad sensus regnatrice domo dignos exstimulat. Claudius rei facilitate suaque utilitate victus, haud absurde respondet Legatis, *se non mirari, senatum prioribus Principibus succensere: at nihil veteris injuriæ, se*

Principe, remansurum: ætate, fortuna, exemplis, suaque natura meliora edoctum: sibi quidem imperium, at communem cum ipsis fore potestatem; nec formidolosum esse debere, quem suarum partium suæque dignitatis socium habuerunt. Iis deinde dimissis, milites adloquitur. Cum in ejus nomen jurassent, singulis quinadena sestertia promittit; primus Cæsarum fidem militis præmio pignerratus.

Senatus Claudium Imperatorem agnoscit.

XIII. Audita Claudii responsione, patres a consilibus in ædem Jovis victoris convocati sunt. At plurimi, quid immineret libertati præscii, pars in Urbe latitare: pars in villas secedere, ut, si minus dignitati, magis securitati consulerent: alii, haud amplius centum, convenere: mox clamoribus militum, qui plures dominos respuebant, unum efflagitabant Principem, sunt præpediti: pauca, nec placita, pro libertate dixit Pomponius, consul; ceteri de principatu disceptavere. Hos enim inter nonnulli summæ rei inhiabant; quorum præcipui Marcus Vinicius, nobilitate & Juliæ matrimonio insignis, Valerius Asiaticus, audacia, quam auctoritate, validior. Magna ausuros deterruit mutua æmulatio: insuper partes Claudii singulas in horas ad crescebant; metus quoque erat, ne, si ad arma

veniretur, vel Urbs subverteretur, vel, jam cœpta militum defectione, propudiosam ad mortem traherentur. Itaque patres, milites, in Claudium consensere; frustra indignante Chærea, *huc recidere tanta libertatis molimina; & post cædem furiosi Principis stolidum adsumi: si vellent, se præcisam Claudii cervicem eis allaturum. Hanc quoque infamiam morte sua se anteventurum* minitabatur Sabinus.

XIV. Hæc incassum jactitata. Quo tardiores ad obsequium, eo patres ad servitium promptiores ruunt: ad castra properant, duce Pomponio. Sed infensi milites consulem, quod fuisset libertatis hortator, stridis gladiis, jam morti destinabant, nisi restitisset Claudius, suoque lateri eum adsidere jussisset. Haud ita civiliter excepti senatores: contra repulsi, inlusi, cæsi; vulneratus quoque Aponius. In hæc intempestivæ severitatis dedecora prorumpbat Princeps, dominandi rudis, cum venit Agrippa, eumque docuit *senatum in præsentia non injuriis, sed honoribus multandum.*

Chærea capite damnatur.

XV. Ad omnia facilis, patres in palatium convocat, quo ipse mediam per urbem lætica deferatur, stipantibus militibus, superbisque & populo insultantibus, quod Principem imperio dedissent. Li-

cet Pollio, cohortibus prætoriiis recens præfectus, edixisset *ne Chærea & Sabinus in publicum prodirent*, adsticere tamen, majore sane spe dominationem contemptu legis inridendi, quam novas turbas concitandi. Ubi primum ventum est in palatium, Claudius cum amicis de Chærea consultavit. Viri fortitudinem laudavere; at *morte plectendum, ut pœna terrori esset*, censuere; jamque adulta adulatione, non ut Caji interfector, sed ut nefariorum adversus Claudium consiliorum reus, capite damnatur. Interritus, ne mutato quidem vultus colore, Lupumque, ut facinoris, ita pœnæ socium, sed non satis fortem, ad firmitudinem hortatus, supplicium adiit, jussitque percussorem *eodem, quo Cajum peremerat, gladio uti*. Ad mortem sic obduratus, uno ictu obtruncatur. Lupus minore constantia, repetitis ictibus trucidatus est. Sabinus, *venia & dignitate, quæ ei fuere oblata, spretis*, se ipse interemit: indignum ratus, si Chæreæ superstes viveret.

*Claudius moderatione, & Caji insectatione,
publicam gratiam quærit.*

XVI. Princeps, eam morientium ferociam veritus, in atrociores milites animadvertere; senatores, aliosque sibi infensos beneficiis demulcere: necdum vitæ potentiæque securus, omnibus, qui salutaturi

adirent, acerbissimos scrutatores adponere; ne convivium quidem inire, nisi speculatores cum lanceis circumstarent, militesque vice ministrorum fungerentur: alia metu excogitare, quæ postea ad Principum majestatem retenta. Aspera tamen suspitionum mollita, sublati impietatis criminibus, condonatis veteribus injuriis, remissis sensim, ut gratia augesceret, vedigalibus.

XVII. Accessit etiam favor, cum Claudius protulit duos Caji libellos, a Protogene scriptos, alterum *gladii*, alterum *pugionis* titulo insignes. Ambo notas & nomina electissimorum senatorii equestrisque ordinis, morti destinatorum, continebant. Eos cum famosis literis, quas Cajo crematas simulaverat, palam combussit; Protogenemque, ut Urbi gratificaretur, interfecit. Majorem adhuc ex inaudita improbitate Cajo invidiam, sibi laudem civiumque benevolentiam quæsit. Arcam enim ingentem, venenorum plenam, quam in secretiore Caji suppellectile repererat, demersit; tantaque erupit lues, ut infecta maria traderentur, nec sine piscium exitio, quos enectos æstus in proxima litora ejecit.

In suos beneficus, imperii dignitati & securitati consulit.

XVIII. Tum omnes se a Principe servatos fa-

teri : in fratre Germanici virtutes, spes populi Romani cumulas prædicare. Ille vero nimios honores recusare, nedum divinos velle: sola imperii insignia usurpare: statuas paucas & modestas permittere; *mutis signis templa, compita, publicas, privatas ædes oppleri, civesque exturbari* disitans. Hac civilitate stabilito imperio, nihil antiquius habere, quam ut id biduum, quo de mutando reipublicæ statu hæsitatum erat, memoriæ eximeret. Omnium itaque factorum dictorumque in eo veniam & oblivionem in perpetuum sancire ac præstare; &, cum Principum reverentia religionibus & pietatis officiis adcreseat, aviæ Liviæ divinos honores, & Circensi pompa currum elephantorum; parentibus inferias publicas; patri Circenses ludos natali die decernere. Ne Antonium quidem inhonoratum, ac sine grata mentione transmisit: testatus per edictum, *tanto impensius petere se, ut natalem patris Drusi celebrarent, quod idem esset & avi sui Antonii.*

XIX. Addidit matri carpentum, quo per Circum duceretur: tribuit quoque cognomen Augustæ, quod femina, virtutis, quam laudis, studiosior, recusaverat. Fratris memoriam, per omnem occasionem celebratam, novis auxit honoribus. Agrippinam & Juliam de exilio reduxit. Magna quoque usus in priores Principes reverentia, jusjurandum

neque sanctius sibi, neque crebrius instituit, quam *per Augustum*. Tiberio marmoreum arcum juxta Pompeji theatrum, decretum olim ab senatu, sed omissum, peregit. Omnia quidem Caji acta rescidit, ejusque statuas noctu sustulit: vetuit tamen eum ignominia notari; diemque necis, quamvis exordium principatus sui, inter festos referri: quo edicto Principi dignitas, sceleribus odium manebat.

Ejus quoque munificentiam experti reges Antiochus, Mithridates, & Agrippa.

XX. Haud minus diligenter cautum, ut nova dominatio regibus externis commendaretur. Restituta Antiocho Commagene parsque Ciliciæ, a Cajo data & adempta. Mithridates, Iberus, Armeniæ rex, in vincula conjectus, primum libertatem, deinde regnum recepit. Data Polemoni, regi Bosphorano, Cilicia, ut Mithridates, a magno Mithridate oriundus, Bosporo donaretur. At ut egregia Agrippæ officia, ita maxima fuit gratia. Non modo confirmata regna, quæ jam acceperat, additæ adhuc Judæa & Samaria. Ei quoque decreta consularia insignia, fratri ejus Herodi prætoria; multa que Judæis indulta.

Eadem æquitas erga urbes a Cajo vexatas.

XXI. Eandem æquitatem expertæ urbes, qui-

bus statuas a Cajo ablatas restituit. Neque opum appetens, vetuit ne quis, si cognatos haberet, Cæsarem scriberet heredem. Demum quod in novo principatu difficillimum, abruptam severitatem inter & nimiam facilitatem temperamento usus, varia sanxit, quibus sanctitas legum, civium tranquillitas, ludorum moderatio adstrueretur. Ipse observantia in consules, benignitate erga omnes, ingens modestiæ exemplum simul & incitamentum.

*Egregia hæc imperii initia Messalinæ libidinibus
& hebetes Principis ingenio corrupta.*

XXII. Læta quidem initia, sed cito corrupta Messalinæ libidinibus, insolentia libertorum, hebetes ingenio Principis, qui natura invalidus, serviliter eductus, literatior mitiorque, quam Principem mediocris animi decet, pauca pro arbitrio & majestate imperii, pleraque alieno impulsu, præcipitive metu aut impetu acitavit. Dominationem vix retenturus, ni mole sua aliquandiu starent magna imperia; legatique exercituum obviam, sed turpem, fortunam inlustriori obsequio postposuissent.

*Sulpicius Galba, & P. Gabinius, Germanorum
victores.*

XXIII. Hos inter eminuit Sulpicius Galba, Germaniæ superioris legatus. Licet ad nova summaque

maque a multis stimulatus, officii constans maluit imperium defendere, quam usurpare; Cattosque devicit, fide & victoria intimam Principis benevolentiam promeritus. Laudis æmulus, P. Gabinius, Germaniæ inferiori præfectus, Chaucos debellavit. Ausa lætitia, quod, quæ sola apud hostes supererat, captam Variana clade legionis aquilam reportavit; indeque *Chaucius* cognomen obtinuit. Princeps vero, periculorum & bellorum expertus, ob utramque victoriam *Imperator* salutatus est. Liberti, exquisitiore adulatione, in ejus laudem traxere sopitas in Mauretania turbas, quæ jam ante Caji cædem desierant; & ut triumphalia ornamenta ob id acciperet, persuasere.

Julia & Annæi Senecæ exsilia.

XXIV. At fœdiora meditabatur Messalina. Juliam, forma, nobilitate, cum Claudio necessitudine præcellentem exosa, ferocem ejus animum, & ad imperantis fortunæ obsequia flecti nescium, impatientius ferebat. Primum muliebri æmulatione certare, mox, prout solitum, vicit potentia. Juliaque variis criminibus atque etiam adulteriis infamata magis, quam convicta, rursus in exilium projecta est. Annæus Seneca, adulteriorum societati in-nexus, in insulam Corsicam relegatur: sapientiæ fama, Juliæ superbia facile excusandus, nisi ipse

ingeniosioribus scriptis, adulatoriis precibus, amarulentis dictoribus, forme fidem criminationibus fecisset.

Antoniae & Octaviae nuptiae. Britannicus

& Titus nascuntur.

XXV. Inter hæc distidia, Claudius filias suas, Antoniam Cn. Pompejo Magno tradidit, Octaviam L. Junio Silano despondit, exigua maritali pompa, post tristiore exitu. Generos vigintiviratu tantum donavit: dein feriis Latinis Urbi præfæct: tarde concessit, ut quinquennio maturius, quam per leges, magistratus peterent. Eodem anno nati sunt, orta & fato dispare, moribus & studiis pares, familiari necessitudine summi, Britannicus & Titus: mira hominum sorte, quæ utriusque vices variasse videtur, ut singuli plus desideriorum relinquerent. Britannicus Claudio & Messalina genitus vigesimo paterni imperii die: Titus Vespasiano & Flavia Domitilla tertio Kal. Januarias.

AN. V. C. DCCXCV. ÆR. CHR. 43.

Leges.

XXVI. Claudius Cæsar II, & Cæcina Largus, consules, in aëta Augusti juravere. In sua jurari vetuit Princeps; prorogatoque per totum annum Cæcina magistratu, ipse bimestri dignitate se ab-

dicavit, nihil contra leges se fecisse jurejurando professus, majore vanitate, quam veritate. Consul enim, & extra honorem, juris dicendi assidens, nonnunquam a præscriptis legum discederat, quandoque ex bono & æquo, sæpius inconsulta animi levitate, & amentia similis. Novas tamen leges condidit, sua utilitate, Principis civilitate probatas. Rectores enim provinciarum, diutius in Urbe morari solitos, jussit in eas ante Kalendas Apriles proficisci: simul vetuit, ne sibi pro accepta dignitate gratias agerent; professus se Principem; ipsos esse principatus adiutores: apud se gratiam laudemque multuros, si ex provinciis, officio egregie perfunditi, revertenterentur. Legem Papiam Poppæam, a Tiberio jam molliatam, sed in hoc Urbis luxu adhuc graviolem, moderatus est; & sexagenarios, qui uxorem quinquagenaria minorem ducerent, talibus poenis exemit. Pupillis consuluit, eorumque tutelæ curam, olim prætoribus commissam, consilibus mandavit. Ad lites quoque expediendas, rerum actum, divinum antea in hibernos æstivosque menses, conjunxit. Domum ne publica pecunia periret, tres prætorios viros, qui ætario debita exigerent, instituit: additis lictoribus, ut cresceret dignitas. Ad divina quoque conversus, Urbem, religionum multitudine fatiscentem, sacris Eleusiniis augere voluit. Laudabiliore cura, Gallorum, quos

furiosa Druidarum superstitio humanis victimis deos placare docuit, feros ritus; civibus sub Augusto jam interdictos, abolevit, ceteraque hujus superstitionis vetuit. Triumphato enim terrarum orbe, hæc nobilissima Romanos manebat victoria, ut religionum munstra tollerent, victasque gentes rationi servire, ac felices vivere cogerent.

*Suetonius Paullinus bellum gerit in Mauretania,
Atlantemque montem superat.*

XXVII. Interim Suetonius Paullinus bellicæ laudis famam in Africa auspicabatur: Ædemon enim, libertus, arma resumpserat, ut Ptolemæum regem, a Cajo Cæsare interemptum, ulcisceretur. Ne per moras audacia glisceret, Suetonius Mauretaniam propere ingressus est. Barbari, exercitibus Romanis tum primum in regione sua bellantibus exterriti, refugere. Dum in latebris premebantur, ventum ad montem Atlantem, tot fabulis celebratum.

XXVIII. Suetonius Polybium, egregium Annadium conditorem, qui Africæ litorâ exploraverat, æmulatus, terras scrutari voluit; primusque Romanorum ducum Atlantem aliquot millium spatio transgressus, loca, hætenus tantum virilem ob luxuriam audita, invisit. Vanescentibus, quo propius accedebat, fabulis, nulla occurrere Ægipanum Satyrorumque vestigia: sed comperit imas montis radices,

densis altisque repletas silvis, incognito genere arborum, proceritate spectabili, exodi nitore, fronde expressis simili, gravi odore, & tenui obducta laugine, sericis velleribus nihilo viliori: verticem altis etiam æstate operiri nivibus. Decumis eo pervenerat castris: ultra ad fluvium Ger contendit per solitudines nigri pulveris, eminentibus interdum velut exustis cautibus; locaque inhabitabilia fervore, quamquam hiberno tempore, expertus: proximos saltus, elephantorum, ferarum & serpentium gregibus infestos adiit; & a Canariis populis, qui divinis ferarum visceribus victitabant, inhabitari comperit.

Bellum absolvit Hosidius Geta.

XXIX. His exploratis, rebellibusque territis magis, quam subactis, Suetonius Romam repetiit, cum pertinaciori hoste postea dimicaturus. Cœpta vero in Mauretania absolvit Cn. Hosidius Geta; Salaboque, barbarorum duce, semel atque iterum devicto, & ad solitudines frustra delapso, inita tandem pacis conditiones. Duas in provincias, Tingitanam & Cæsariensem, divisa est Mauretania, duobusque equestris ordinis rectoribus permissa. Conciliandi animos simul & firmandi dominationem causa, oppidum Tingi coloniam fecit Claudius; appellatumque Traducta Julia: eodem honore donata Cæ-

sarea, olim Juba regia, & Lixos, fabulosissima antiquis narrata. Deductis quoque veteranis, conditum Oppidum novum; & Latium datum Tipaz: Rusucurium civitate honoratum. Interim Masulabarum manu, Numidianis turbare ausa, victacraque, tranquillitas Numidiae est reddita.

Annona cura; præmiaque iis, qui nares fabricarent, proposita.

XXX. Romano nomine apud barbaros ita inclarescente, fame in Urbe laborabatur ob luxum & superstitos Cajaræ sententiæ reliquias magis, quam terrarum infecunditate. Princeps innata bonitate, metuque plebis, numquam insolentioris, quam cum ea tumultuandæ occasione abutitur, publicæ penuriæ in præsentia subvenit, negotiatoribus lucri spe excitatis, & suscepto in se damno, si quid per tempestates accidisset. Faciles majusque incitamentum, honores addidit: civibusque, qui nares mercaturæ causa fabricarent, vacationem legis Papiæ, Poppæ; Latinis jus Quiritium; feminis jus quatuor liberorum constituit. Quæ quidem in tanta legum mutatione duravere, usu & necessitate defansæ.

Ad lacum Eucinum emittendum suscepta opera.

Portus Ostiensis. Orca ingens.

XXXI. Futuri quoque providum, & veritus ne,

ob tempestatum adversa & importuosum mare, eadem rediret frugum egestas, opera duo pari & inenarrabili impendio, utilitate & exitu dispari, aggressus est. Agros enim Romanos, insperatis villarum spatiis in dies magis arctatos, lacum Fucinum emittendo augere incassum molitus est, prodigientiae reus & adversus luxuriam invalidus. Portum vero Ostiensem, a divo Julio saepe destinatum, semper ob difficultatem omissum, nec nisi Trajani, Principis optimi, auspiciis absolvendum, feliciter cepit. Primum repugnare architecti. Sed vicit Principis auctoritas. Immensam egesta terra, mareque immisum. Grande adhuc accessit substructionis miraculum, cum navis, omnium maxima, qua Caeus obeliscum, qui in Vaticano Circo visitur, ex Aegypto importaverat, tribus molibus aurium altitudinis in ea exedificatis Puteolano pulvere, demersa est, ut Pharus, Alexandrini aemulus, superponeretur. Tanta inter operas fors obtulit spectaculum, raritate & celebritate memorandum. Orea, carnis immensa, dentibus truciore, portum subit. Per complures dies satiata naufragiis tergores e Gallia advektorum, vado tantum profundum incubuit, ut circumagi nequaquam posset. Dum sagittam persequitur, fluctibus in litus propulsa, dorso supra aquae inversae carinae instar emicuit. Admirationi, dein ludo, patuit bellua. Adstante Principe, comitanti-

bus cohortibus prætoriiis, spectante populo Romano, cum monstro a multo milite dimicatum. Numerosa lancearum vis congesta e navigiis adsultantibus, quorum unum, reflatu belluæ oppletum unda, periit.

Vesanus ludorum furor.

XXXII. Alia ludorum genera, Romæ habita, non ferino, sed humano furore, Principisque dedecore foeda, in Urbis luctum cito erupere. Nam certamina, stante republica ad duranda corpora & erigendos animos instituta, vigente dominatione effravere Principes; qui ex funerum aduetudine ad atrocita libita insolescebant. In his gladiatoris muneribus, insitam natura & literis humanitatem Claudius exiit tanto facilius, quod se primum servilis audaciæ vindicem esse gloriabatur, & eo sanguine gaudebat populus. Servos ergo libertosque, falsis in dominos criminationibus, Tiberio Cajoque imperitantibus fantasos, feris objecit. Rei quidem, verum aliis pœnarum generibus multandi, cecidere tam multi, ut Augusti statuam, eo loci positam, alio transferri iussorit, ne vel cades semper inspicere videretur, vel semper velata esset. Haud erubescen- te Principe ea jubere & spectare, quibus æream Augusti imaginem interesse cum puderet.

Appius Silanus Messalinæ artibus pervertitur.

XXXIII. Tot cædibus obduruit : sæpe ausus imperare, gladiatores, ac maxime retiarios jugulari, ut expirantium facies videret. Mox a facinorosis vilioribusque capitibus ad meliora nobilioraque impetum cepit, Messalina & libertis crudelitatis instigatoribus; ac, si quid hæsitaret, metu imminentis periculi ad audaciam impellentibus. C. Appium Silanum, Hispaniæ rectorem, iis artibus circumvenire. A Principe accitus, in Urbem redierat; acceptaque in matrimonium matre Messalinæ, summa erat adepturus, si ipsi minus virtutis, Messalinæ minus libidinis fuisset. At eam, ne materni quidem thalami reverentem, aversatus, despectam cupidinem in odium tanto implacabilius, quanto turpius, vertit. Cum tamen nihil esset criminis, quod obiceretur, adversus eum per commenta grassari consenserunt Messalina & Narcissus; divisasque inter se partes ita sunt exsecuti.

XXXIV. Narcissus, similis attonito, Claudii cubiculum ante lucem inrupit, adfirmans somniasse se vim Principi ab Appio inlatam. Messalina, in admirationem formata, sibi quoque eandem speciem aliquot jam noctibus observari retulit. Nec multo post ex composito intrumpere Appius nuntiatur, cui pridie ad id temporis, ut adesset, præceptum erat :

quasi plane repræsentetur somnii fides, *arcessi statim ac mori iubetur*. Postero die Claudius, fraudis, ædum scelotis, minime suspicax, ordinem rei gestæ pertulit ad senatum, ac liberto gratias egit, *quod pro salute sua etiam dormiens excubaret*.

Furius Camillus Scribonianus, res novas in Dalmatia moliens, statim opprimitur.

XXXV. Tum omnes indignari: Principem, imbecillitate crudelem, formidare. Proceres, quibus plus imminet periculi, & majores sunt spes, novas res meditantur. Annius Vinicianus, harum appetens, sed, quod decorant milites, movendis impar, Furium Camillum Scribonianum, Dalmatiae legatum, ad defectionem literis sollicitat: eo facilius ad consilia traxit, quod imperiū avidus esset, nec indignus haberetur, legionesque cum multis auxiliis suppetarent. Permotæ ducis auctoritate, novitatis inlectura, mutant sacramentum. Senatores plurimi & equites, easdem partes secuti, Dalmatiam petunt.

XXXVI. Scribonianus, adspirantis fortunæ initiis elatior, ratusque timidam Claudii mentem extra hallum terreri posse, eum contumeliosa minacique epistola *cedere imperio jubet, vitamque otiosam in privata re agere*. Mobilis Cæsar jam dubitabat, adhibitis principibus viris, an obtemperaret, cum nuntiatum est, *Scriboniani fortunam evanidam*

peruisse: legionum neque aquilas ornari, neque signa censuelli moverique potuisse: milites deum irata, violata fidei pudore in penitentiam conuertere, Claudii imagines adorare, renouasse sacramenta Scribonianum, amentem animi, in Lucan insulam profugisse; ibique a Voleginio, in uxoris gremio, occisum quinto rebellionis die.

In multos scivitum.

XXXVII. Talibus nuntiis & timore ad securitatem reuocatus Princeps, Voleginium & gregario milite ad summam militiam prorexit; atque, ut exercituum fidem conseruaret, præter solita premia voluit, legiones septimam, & undecimam Claudianas, pias, felices a senatu appellari; laudem providi Principis reportaturus, si, punitis flagitii repertoribus, ceteros dissimulasset, aut clementia devinisset. At Messalina & liberti, arrepta hac scruendi & in quorumvis fortuna inrelandi occasione, cum ad immodicam severitatem exasperarunt. Vinicianus aliique plurimi voluntatis morte iudicium antoverere. Ceteri, senatores, equites, viri ac mulieres custodiis carceribusve attinebantur: ad indicium attracti non modo servi ac liberti, sed ingenui quoque tum peregrini, tum cives: nonnulli etiam senatorii & equestris ordinis tormentis subditi, licet, incuncte principatu, ac nuntiis libero

tormenta adhibiturum jurasset. Claudius. Ipse, medium inter consules; sella curuli aut tribunicio subsellio sedens, adstantibus prætorii præfectis, presentibus libertis, ad senatum referebat, læsamque majestatem ulciscabatur.

XXXVIII. Præter viros, femina complures in carcere supplicio adfectæ; quod foedius, alia, captivarum instar, vinclis onustæ, ad tribunal protrahantur, earumque corpora in Gemonias projiciuntur. Eneclorum vero extra Urbem capita tantum exposita. Liberis vita, quibusdam paterna bona permissa. Sed odium severitatis auxit nocentissimorum impunitas, quam a Messalina & libertis favore & pecunia redemere; ut scelere, ita & gratia infames.

Arguta Galæsi libertas.

XXXIX. Feralem scenam paucorum foreitudo illustravit. Hos inter famam promeritus est Galæsus; Scriboniani libertus: inducias enim in curiam multa locutus est libere. A Narcisso autem, in medium prorumpere auso, interrogatus, *quidnam ageret, si Scribonianus imperaret*; forti responso, at tergo adstans, tacerem, ejus insolentiam retulit.

Arria constantia.

XL. At memoriam omnem vicit Arria, Cæci-

næ Pæti uxor. Jam plurima laude nobilis, & apud Messalinam acceptissima, potuisset se a marito, Scribonianæ conjurationis socio, segregare, & superstes vivere. Sed vita morti posthabita, cum Pætus, occiso Scriboniano, navem esset ascensurus, ut Romam traheretur, ipsa milites oravit, ut simul imponeretur. Daturi, inquit, estis consulani viro servulos aliquos, quorum e manu cibum capiat, a quibus vestiatur, a quibus calcietur; omnia vel sola præstabo. Re non impetrata, conducit piscatoriam naviculam, ingensque navigium minimo sequitur.

XLI. Mox, cum Romam venit, causam apud Claudium dicit; uxoremque Scriboniani, indicium profitentem, increpans, ego, inquit, te audiam, cujus in gremio Scribonianus occisus est, *En: vivis?* Tantam animi ferociam miratur & timet Thræscæ, ejus gener; quæque sibi evenirent quasi præscius, deprecatur ne mori pergat; filiamque suam cum marito, si sibi pereundum quoque fuerit, mori cogat. Arria, tanto animosior, quanto filia carior, respondet, *si tam diu tantaque concordia vixeris tecum, quam ego cum Pato, volo.*

XLII. Audâ hoc responso suorum cura, attentius custoditur. Id sentit, & quoritur, eos nihil agere: posse quidem efficere, ut male moriatur, ne moriatur, non posse. Hæc vix effata, exsilit ca-

claudia; adversoque parieti capite ingenti impetu impa-
cto, corruit sensus exers, constantia tamen haud
inmemor. Nam refocillate prima verba fuere: *dix-
eram vobis invenituram me quamlibet duram ad
mensam viam, si vos facilem negaveritis*. Tam acri-
ter suprema tentantem fors juvit. Extrema enim
necessitate marito sustiata, percussorom exorsus, nec
tamen mortis satis firmus, pugione pedus praeven-
tibat. Tectis Arria ferrum stringit, perfodit pe-
ctus, exorabit pugionem, porrigit marito; additque
voto, *Pater, non dolet, occumbit*.

Lucii Ottonis varia fortuna.

XLIII. Absenti, sed aeque singulari facto Lu-
cius Ocho inclaruit. Recti enim pervicat, ausus est
in Illyrico milites quosdam, quod motu Scriboniani
ex penitentia praepositos suos, quasi defectionis ad-
versus Claudium auctores, occiderant, capite pu-
nire, et quidem ante principia, se coram: quam-
vis ob id ipsum promotos in ampliorem gradum a
Claudio sciret. Gloriam apud militaris disciplinae
peritos adeptus, gratiam apud Principem minuit.
Hanc, relictis nefariis Romani equitis adversus eum
consiliis, ut anno proximo opportunius expediam,
non modo recuperavit, sed etiam auxit, magna pris-
cae severitatis, maxima infractae fidei laude. Hoc
anno, uno e tribunicis plebis defuncto, ceteri, quam-

quam præsentibus consulibus, senatum coegere, ut alter sufficeretur.

AN. U. C. DCCXCVI. ÆR. OMN. 43.

Quæ supererant veteris principatus vitia abolita.

XLIV. Tiberio Claudio Casare III, & L. Vitellio II. consulibus, festorum sollemniumque dierum numerus in immane creverat. Malum pietate coeptum, auctum licentia, gliscens in dies adulatione, repressit Cæsar, non exstinxit: immo moribus ad inaniora delabentibus, revaluit cum majore religionum & imperii detrimento. Abolita simul reliqua Caji dominationis opprobria: quæque vel nefarie, vel immerite donaverat, aut rapuerat, restituta. Curatoribus viarum, præter dignitatem, redita quoque pecunia, quam damnationibus & hasta extorserat Corbulo. Paullulum mollita lege, editum, ut provinciarum rectores ante medium Aprilē ex Urbe in provincias suas discederent.

Puniuntur Lycii.

XLV. At sævitum in Lycios, qui, exuta veteri modestia, caustibus inter se discordiis laborabant, & Romanos aliquot occiderant. Iis adempta libertas, quam olim constantia & fide, piratis maria omnia infestantibus, erant promeriti. Lycia con-

tributa Pamphyliae, tum tanto fideliori, quod ante Cn. Pompeji victoriam fuerat cum piratis latrociniorum socia.

XLVI. Dum Claudius hac de re in curia cognoscebat, Lycium quemdam, civem Romanum, Latine adlocutus, eum Romani sermonis rudem esse indignatus est, jureque civitatis privavit: semper, uti adsolent impotentes Principes, indecora inter & decora ambiguus. Nam simul, iniquas grassandi artes exosus, ne criminationibus civium Romanorum jus violaretur, vetabat; simul levissimis de causis jus illud vel ipse adimebat, vel ita abjecte publicabat, *ut vitreis fractis venale* diceretur. Majore adhuc licentia, & quovis pretio apud Messalinam & libertos prostabat. Sic nomen, quanta cum imperii utilitate, tanta Urbis laude, cum praestantissimis & opulentissimis exterarum regionum viris sapienter a majoribus communicatum, coepit evilesce.

Messalinæ audacia & scelera.

XLVII. Nec Messalina his prædationibus contenta; sed dominationis cupidine, qua nulla in feminis acrior, magis accensa, imperii munia, conspirantibus libertis, in se trahere: exercituum, provinciarum præfecturas vendere: in tota republica tam inclementer auctionari, ut, cum ne emendi quidem

quidem superesset facultas, Claudius populum in campum Martium coegerit, ibique rerum pretia statuerit; publico suo dedecore, maximoque libidinum incitamento, quæ numquam ferocius vigent, quam cum mollioribus remediis inritatæ.

XLVIII. Post hæc enim coepit Messalina nihil moderati habere; nec jam libidinibus, sed sceleribus certare: dignitate ad audaciam abuti: pudicitiam publicare: nobilissimos quosque viros ac feminas ad voluptatum monstra provocare: si adenserint, gratiam; si dissenserint, odia dividere: Claudium spectaculorum inlecebris ludificari: eum muliebri famulitio ita cingere, ut, dum hæc, stupente & indignante Urbe, in propatulo patrabantur, unum Principem laterent, ipseque histrionem Mnesterem, Messalinæ flagitia paventem, ipsius jussis esse obnoxium juberet. Justus Catonius, prætoriarum cohortium præfectus, cum publicam infamiam indicio ulcisci pararet, Messalinæ odio, Claudii jussu morte adfectus est. Iisdem artibus, crimine incerto, nec defensione ulla data, Juliæ, altera Drusi, altera Germanici filia, divi Augusti proneptes, ferro fameve enectæ.

Conjuratio a Lucio Othone prodita.

XLIX. Hæc Cæsareæ domus funera Claudii nece cumulare meditabatur eques Romanus. Soelus

Suppl. Tac.

K

L. Otho, prodentibus servis, comperit, & detexit, magna quidem cum laude, quod anno superiore, uti jam diximus, gratia apud Principem exciderat. Reus a tribunis plebis & consulibus e Tarpeja rupe dejectus est. Mox de L. Othonis honoribus consultatum. Senatus eum rarissimo honore, statua in palatio posita, prosecutus est. Claudius quoque, ut præstito officio, ita liberalitate potior, Othonem inter patricios adlegit; collaudansque amplissimis verbis, adjecit: *Virum esse, quo meliores liberos habere, ne optaret quidem.*

Bellum Britannicum, duce Aulo Plautio.

L. Tum oblata tandem, quæ per tot annos defuerat, bellorum materies. Bericus, aliique ex Britannia ob seditionem profugi, insulam, a divo Julio prospere tentatam, nunc domesticis dissensionibus & inexperta novorum regum ætate vinci facilem, Claudio demonstravere. Eo libentius auditi, quod triumphus decus quæreret Princeps, nec occupationes, quæ libidines suas occulerent, aversaretur Messalina. Insuper Britanni ob non redditos transfugas tumultuabantur. Itaque jussus est Aulus Plautius e Gallia exercitum in Britanniam transmittere, dum Cæsar elephantos ceteraque bellorum terricula pararet.

LI. At legiones, secum reputantes, quantula di-

vius Julius in Britannia gessisset, quam dira perper-
sus esset in Oceano Germanicus, exoticam & ultra
tetRARUM fines militiam, plenam discriminis, laudis
vacuam, aspernabantur. Plautius, vir bello egre-
gius, gnarusque milites frustra ad odiosa impelli,
eos cunctando ad spem amoremque victoriæ addu-
cebat. Cæsar, morarum impatiens, Narcissum mit-
tit, qui rem deproperet. Is, personam juraque Prin-
cipis in Urbe usurpare solitus, Plautii tribunal con-
scendit. Milites, superbum genus, & opprobrii in-
dignantissimum, liberti audaciam exhorrescunt: Io
Saturnalia occlamitant; & personatum Principem
ludificati, *Plautum ducem suum esse, quo jusse-
rit, statim ituros* gloriantur.

LII. Plautius, ne indignatio, ad res quasque,
& inprimis militares validissima, elanguesceret, con-
festim naves conscendit; copiasque in tres partes
distraxit, ut suis facillior, hostibus formidolosior fo-
ret adpulsus. Reflante vento aliquandiu retroacti;
restitere tamen, tum pænitiæ pudore, tum fa-
cis ab oriente ad occidentem transturrentis visu ad
pertinaciam obfirmati; navesque plano & nudo li-
tore constituere. Nam Britanni, adversante vento,
nihil sibi timendum rati, & in sua remigrantes de-
fensionem omiserant. Ubi autem audiere, Roma-
nos adpulisse, terror, uti adsolet, barbaros attonuit.
Nec redire, nec congrædi ausi, se in paludes ac sil-

vas abdidere, ut sicut olim divum Julium mora fatigaverant, ita Plautium otio frangerent.

LIII. At ille, haud nescius lentitudine suos defesturos, hostes valituros, statim bellum adgredi: latitantes Britannos venari: omnibus vestigiis indagare; ac tandem divulsos offendere, qui vix, sociati, fuissent bello pares. Devicto Catarataco, mox caeso Togodumno, Cunobelini nuper mortui filiis, fuga salutem quaesiere; parsque Bodunorum, qui Catwillaunis parebant, in fidem recepta. Praesidio ibi relicto, Plautius ad amnem progressus, hostes, quasi insuperabili obice defenderentur, in secordiam resolutos reperit: jubet Gallos, flumina in armis tranare solitos, *impetum in eos facere: viris parcere; sed equos telis figere: cetera se provisurum.* Jussa facessunt alacres. Britanni, insperata audacia perturbati, in esseda se recepere. At undique vulneratis equis, curribus excussi, obtritique, multa cum strage inulti pereunt.

LIV. Interea Fl. Vespasianus, ad summa genitus, ejusque frater Sabinus, legatus, amnem trajecerant. Hostes, Gallorum inruptione & suorum luctu turbidos, inopinato adorti, plurimos interfecere. Qua clade non dejecti, irritati magis Britanni, sumptoque ex furore consilio, patientiam incusant, seque ad proelium accingunt: nec nisi in posterum diem differtur. Utrinque acerrime pugnatum: nu-

tabat victoria; jamque hostes Hosidium Getam circumsiscebant, cum pericula in eorum exitium ~~is~~ convertit, eosque tam fortiter superavit, ut, licet nondum consul fuisset, triumphalia insignia obtinuerit.

LV. Infelicitè tentata fortitudine, Britanni ad artes refugere. Properant ad Tamesis, æstu intumescente ad crescentis, ostia, gnaris locorum tuta, ignaris infida, flumenque trajiciunt. Romani, eos persecuti incautius, periclitati. At Galli, ob rei difficultatem audaciores, enatant, dum alii, supra eum locum per pontem transgressi, simul Britannos adoriuntur, & multiplici pugnae imparatos ingenti clade prosternunt. Lætissimam victoriam luctus occupavit. Fugitivos enim dum ipsi inconsultius quoque insequabantur, inviis paludibus cum multa suorum jactura hausti sunt.

LVI. Plautius, populos, neque Togodumni necesse, neque suis cladibus fractos, sed ferocia iraque tumentes, non temere provocandos ratus, occupata loca firmat præsiidiis; castraque in dextra Tamesis ripa metatus, res gestas, quidque sit spei periculive, uti erat jussus, Principi renuntiat. Addit *validas quidem esse gentes: at si cetera ad id bellum parata accederent; & Cæsar numine ac præsentia milites tutaretur, certam dignamque Principi adesse victoriam.*

Claudius Britanniam petit. Viſi Britanni.

LVII. Claudius, triumphi decus animo jam præcipiens, res urbanas ceterosque exercitus Vitellio, collegæ suo, commendat, ipse statim ad Britannicam expeditionem profecturus, nisi fuisset Galbæ, quem fide scientiaque militari acceptissimum prædiximus, morbo retardatus. Ubi convaluit, Cæsar magno apparatu ab Ostia in Britanniam navigavit, magis cum mari, quam cum hostibus confictatus. Bis enim vehementi circio pæne demersus est prope Liguriam, juxtaque Stoechadas insulas. Cum tandem Massiliam adpulisset, Gesoriacum pedestri itinere petiit: mox ad ostia Tamesis transmisit.

LVIII. Flagrantibus militum, quos Principis aspectus ad gloriam magis adhuc quam ad lætitiā excitat, studiis exceptus, flumen transit; nactusque Britannos, qui, nuntiato Cæsaris adventu, occurrerant, illico prælium committit, eosque principatus majestate potius, quam pugnæ atrocitate superat. Incruenta victoria lætus, Camulodunum, Cunobellini regiam, occupat; populos in deditionem accipit, aut vi subigit. Intra sexdecim dies sæpe imperator consalutatus, pluraque temporum opportunitate, quam divus Julius bellorum fama potitus, in Urbem revertitur, relictis Plautio & Vespasia-

no, qui faustis auspiciis inchoata consilio ac fortitudine perficerent,

Promota apud Romanos Geographiæ studia.

LIX. Auſto novis terris imperio, adcrevit eruditio Romana, mira quidem, ſed nota bellorum ac literarum ſocietate. M. Agrippa, quo meliorem civem Roma vix umquam tulit, orbem terrarum Urbi ſpectandum proponere erat adgreſſus: divus Auguſtus complexam eum (*orbem*) porticum ex deſtinatione commentariisque Agrippæ ab Octavia inchoatam peregerat. Magnificum quidem & victore populo dignum fuit ſpectaculum. Nondum tamen Geographia Romanis ſcriptis innotuerat. Id opus, a M. Tullio Cicerone sæpe tentatum, ſemper omiſſum, priyatis incertum an publicis rebus utiliſ, ita adcuravit Pomponius Mela, ut, ſi a prioribus ſcriptoribus ſtudiorum antiquitate vincatur, omnes elegantia vicerit.

B R E V I A R I U M

LIBRI DECIMI ANNALIU M.

I. *Honores, ob Britannicam victoriam, Claudio & Messalina decreti.* II. *Claudius Urbem triumphans ingreditur.* III. *Publica Letitia.* IV. *Fæda libertorum decora.* V. *Res Romana Plautii & Vespasiani armis victoricibus in Britannia promouetur.* VI. *Mors Agrippæ. Judæa iterum in provinciam redacta.* VII. *Acbaia proconsulari imperio reddita. Avarium quaestoribus restitutum.* VIII. *Complures leges, aliæ utiliter, aliæ temere mutata.* X. *Inconsulta Principis in Cottium liberalitas.* XI. *Puniantur Rhodii. Umbonius Silio senatu pulsus. Dilata ob sacra nundinæ.* XII. *In sollemnibus sacramentis vetus mos revocatus. Imminuta publicarum imaginum multitudo.* XIII. *In iis ponendis egregia majorum prudentia: immensa recentioris ævi ambitio.* XV. *Præfectorum provinciis repressa avaritia.* XVI. *Audacia multitudinis legum irritata. Parricidialis furor.* XVII. *Singulare edictum de Solis eclipsi.* XVIII. *Ludi: congiarium.* XIX. *Tiberius Alexander Judææ procurator. Izates, Adiabenorum rex, ejusque mater Helena, Judaicam religionem professi.* XX. *Romanos inter & Parthos me-*

*dius Izates utriusque imperii gratiam aucupatur. XXII. Parthorum favore increscit. XXIII. Hermaproditus Romæ visus, & a Claudio expiatus. XXIV. Scarus e mari Carpathio in Italiam asportatus. XXV. Mentagra ex Asia invec̃ta. XXVI. Valerius Asiaticus abdicat se consulatu. XXVII. M. Vinicii ruina. XXVIII. Asinii Galli, imperio inbian-
tis, vesana consilia & pœna. XXIX. Coercita liber-
torum audacia; patronorum duritia. XXX. Princeps
Messalinæ libidinibus turpiter obnoxius. Fœda Mne-
steris & populi Romani jurgia. XXXI. Thracia in
formam provinciæ redacta. Legatio ex insula Ta-
probane missa. XXXII. Hujus legationis occasio.
XXXIII. Insulæ mores & usus. XXXV. De Seri-
bus quoque audiam. Eorum corporis formæ, com-
merciorumque ratio.*

Hæc tribus annis gesta.

AN. U. C. ÆR. CHR.

DCCXCVII. 44. COS.

✠ L. QUINCTIO CRISPINO II,
✠ M. STATILIO TAURO.

DCCXCVIII. 45. COS.

✠ M. VINICIO II,
✠ TAURO STATILIO CORVINO.

DCCXCIX. 46. COS.

✠ VALERIO ASIATICO II,
✠ M. JUNIO SILANO.

SUPPLEMENTUM

LIBRI DECIMI

ANNALIUM.

*Honores, ob Britannicam victoriam, Claudio
& Messalinæ decreti.*

I. **C**LAUDIUS generos suos, Pompejum Magnum & Silanum, victoriæ nuntios præmiserat. Ubi primum Romam venere, senatus in ejus honoribus fuit eo profusior, quod tot abhinc annis victorem Principem non vidisset. Super triumphum, ludos annuos, duos arcus, alterum in Urbe, alterum Gesoriaci, extruendos, datum ipsi cognomen, ejus filio nomen *Britannici*. Decretum quoque, ut *Messalina*, sicut olim *Livia*, primum in consessu locum occuparet, & carpento veberetur. Præterea cum per dedecora prioris principatus in hujus laudes ire patres essent soliti, jussum *ærea Caji Caesaris numismata*, quæ ejus imaginem referrent, consulari.

At quasi æs illud non posset, nisi ad probra, liquescere, in Mnēsteris, hīstrionis, quondam Caji familiaritate, tunc Messalinæ libidinibus infamis, statuas obriguit.

AN. U. C. DCCXCVII. ÆR. CHR. 44.

Claudius Urbem triumphans ingreditur.

II. Interim Princeps, solvens e Vatrei portu, prægrandi domo verius, quam nave, Adriam intraverat; moxque Romam sexto, quam profectus erat, mense rediit; Quinctio Crispino II, & Statilio Taurō consulibus. Civitas omnis obviam effusa, multæ provinciarum præsides, legatique, qui coronas aureas adtulerant, nonnulli etiam exsules ob publicam lætitiā revocati, triumphantem maximo apparatu exceperunt. Præter celebritatis solita, currum carpento secuta est Messalina: secuti & triumphalia ornamenta eo bello adepti, sed ceteri pedibus & in prætexta; Crassus Frugi equo phalerato, & in veste palmata, quod eum honorem iteraverat. Cum ad ædem Jovis Capitolini perventum, victor Princeps, divum Julium imitatus, gradus genibus ascendit, duobus suis generis innitens; laureamque in gremio numinis deposuit.

Publica letitia.

III. Ad triumphi pompam accedere ludorum hilaria, quos Princeps, accepta ob eam rem consulis potestate, duobus simul theatris, ut populo gratificaretur, celebravit. Tot quidem equorum certamina, quot per diem edere liceret, promiserat: verum propter ursorum cædes, athletarum pugnas, pyrrhicas puërorum ex Asia evocatorum saltationes, hæud plura, quam decem aëritata. Spectaculi raritate ac dignitate præstitit expugnatione direptioque oppidi, ad imaginem bellicam & deditionem Britanniae regum in Martio campo edita, cui Princeps præsedie paludatus. Alios insuper ludos, senatus permissu, fecere theatralium operarum duces.

Fæda libertorum decora.

IV. Hæc quidem decora, & digna Principe, nî fuissent libertorum honoribus fœdata. At Posid, eunucho, inter militarium fortissimos arma insignia tamquam participi victoriæ dono data: permissum Harpocrati, ut lætica per Urbem veheretur, & spectacula publice ederet. Ausus & Polyblus inter duos consules ambulare. Narcissus ceterique liberti per majora adhuc favoris ludibria in fortunam & principatum insultabant. Dum Princeps ea vel ferret patientius, vel licentius permetteret,

Rufus Pollio, prætoriarum cohortium præfectus, imaginem ac sedem inter senatores, quotiens Claudium in curiam comitaretur, obtinuit. Et ne id novum videretur, Princeps exemplum Augusti, qui eadem Valerio Liguri tribuerat, causabatur. Majore adhuc invidia, Laco, quondam præfectus Vigilum, tum Galliæ procurator, super hos honores consularia ornamenta adæcutus est.

Res Romana Plautii & Vespasiani armis victri-
cibus in Britannia promovetur.

V. Senatus, amore, ac munificentia Principis inlectus, magnifice de bello Britannico loqui: gesta prædicare: futura providere; &, ut hostes libentius ad deditionem venirent, decernere, *quacumque Claudius ejusve legati agerent, aut cum Britannis transigerent, senatum populumque Romanum fixa & in perpetuum rata habiturum.* Plautius, talibus incitamentis haud indigens, sed bellica laude suaque dignitate magis exstimulatus, cæpta feliciter, felicius exsequebatur; adsumptoque in partem laborum & gloriæ Vespasiano, proximam Britanniae partem in provinciam redegit: nec regendi minus, quam vincendi peritus, feroces animos religionibus artibusque Romanis paullatim mollivit.

Mors Agrippæ . Judæa iterum in provinciam redacta.

VI. Nuntiatum interea Agrippam, regem, quem sæpe memoravimus, repentino morbo correptum exspirasse. Claudius veteris necessitudinis memoria regnum ejus filio, in Urbe educito, sibi que acceptissimo, destinabat. Deterruere liberti, juvenem, pubertatis annos vix egressum, tantæ rei imparem, obtendentes. Itaque Judæa iterum in provinciam redacta; missusque Cuspius Fadus procurator. Ne tamen vel in Agrippam ingratus, vel Judæis infensus videretur Princeps, cœpit juniorem Agrippam cariorem habere: Judæorum, qui stolam sacram coronamque repeterent, postulatis adnuere; in locum Marsi, Syriæ præsidis, defuncto rege inveni, Cassium Longinum sufficere; eique, ut injurias, abs Cæsariensibus & Sebastenis inlatas, ulcisceretur, imperare. Herodî, Chalcidis regi, templum, ejus thesauros, jusque summi pontificis deligendi permisit: cetera demum dilargitus, quæ solent Principes voluntatis suæ impotes, alienis libidinibus obnoxii.

Achaja proconsulari imperio reddita. Ætarium quæstoribus restitutum.

VII. Eadem libertorum licentia, incertum an populi ambitu, forte ipsius Principis, civilem famam

adfectantis, facilitate, Achaja Macedoniaque; quas Tiberius ad curam suam transtulerat, senatui reditæ. Dein cum imbecilli Principes magis in commutandis, quam perficiendis institutis, lubricum habeant, hac quoque via ad gloriam contendit Claudius; curamque ærarii Saturni, a divo Julio prætoribus datam, quæstoribus restituit. At ut ætæ novitate celebrarentur, edixit duos quæstores fore ærarii præfectos: munus per triennium obituros; eo perfunctos, statim vel prætoriam dignitatem, vel digno re gesta salario donatum iri. Eam auctoritatis accessionem omnium extra Urbem præfecturarum abrogatione compensavit: simul, ut prætoribus indulgeret, iis quædam judicia; consulum propria, permisit; haud repugnantibus consulibus, qui, pristinae dignitatis obliti, munera aspernabantur; in principis venerationem, magnasque spes intenti.

*Complures leges, aliæ utiliter, aliæ temere
mutatæ.*

VIII. Melius utiliusque ad tollendas iudiciorum moras sancitum, ut iurisdictio de fideicommissis quotannis, & in Urbe tantum delegari magistratibus solita, in perpetuum atque etiam per provincias potestatibus demandaretur. Juxta maiestatem imperii quoque editum, ut, quibus provincie a magistratibus interdicerentur, in Urbe & Italia sum-

moverentur. At novo exemplo, atque infra Urbis dignitatem, quosdam Princeps ipse relegavit, *ut ultra lapidem tertium vetaret ab Urbe egredi*: quasi Urbs, terrarum caput, imperii sedes, communis cunctarum gentium patria, inter pœnas haberi posset.

IX. Qua tamen re in publicum decus tantum peccabatur. Mox gravior, certamque in ruinam aliquando eruptura, reipublicæ inlata labe, cum Claudius, humanitatis specie, infregit disciplinam militarem, quæ vetustate & austeritate pollet plurimum. Sapienter a majoribus cautum, ut exercitus a voluptatibus opibusque amoverentur. Diuturno enim usu compertum est, militem in mortem numquam esse promptiorem, quam cum deliciarum ignarus. Lex quidem, qua uxorem habere prohibebatur; non abrogata; sed sancito, *ut jura maritorum haberet*, opes & inritamenta libidinis addita.

Inconsulta Principis in Cottium liberalitas.

X. Ni Galliæ fuissent ad luxum & servitutem projectæ, favissetque fortuna, imprudentibus Principibus nonnumquam benigna, prudentibus iniqua, in aliud promptiusque discrimen rempublicam Claudius adduxisset. Olim divus Augustus, quantum ab Alpibus Cottis ob impervias rapēs abruptasve viarum angustias immineret periculi gnarus, Cottium
regem

regem in amicitiam receperat, eoque devinxerat, ut rupes viasque explanaret, &, quibusdam civitatibus ejus ditioni additis, mallet præfecturam a Romanis acceptam gerere, quam paterno in regno dominari. Saluberrima consilia Claudius pervertit: nec tantum M. Julio Cottio regnum restituit, sed ampliavit; patente ad hostium adsultus imperio, nisi, rege mortuo, formidolosam liberalitatem sustulisset Nero, & Cottias Alpes in jus provinciæ redegisset.

*Puniuntur Rhodii. Umbonius Silio senatu pulsus.
Dilatæ ob sacra nundinæ.*

XI. Tot inter dominationis dedecora, visum tamen præcæ severitatis exemplum; & Rhodii, qui cives Romanos cruce necaverant, adempta libertate multati. At iis, ut ad delicta, ita ad pænitentiam facilibus, aliquot post annis, Nerone eorum causam agente reddita. Minus criminis, plus pænæ fuit Umbonio Siloni, Bæticæ præfecto, quem Claudius, e provincia evocatum, senatu demovit, quasi exercitibus in Mauretania bellantibus satis magnam frumenti vim non suppeditasset; re, quod libertis displiceret. Quantum e fortunis peteretur ignarus, immensam locupletemque suppellectilem hastæ subjecit. At vendita tantum veste senatoria, id unum supplicii repeti miratus, partis opibus, privatus quidem, sed securus, usus est. Hoc anno nundinæ,

Suppl. Tac.

L

ne sacra negotiorum tumultu interturbarentur, dilatae; quod alias sæpe observatum.

AN. V. C. DCCXCVIII. ÆR. CHR. 45.

In sollemnibus sacramentis vetus mox revocatus.

Imminuta publicarum imaginum multitudo.

XII. M. Vinicio II, Tauro Scatilio Corvino consulibus, Claudius solita Principibus juravit; veteremque consuetudinem renovavit, ut e prætoribus, tribunis plebis, ceterisque collegiis unus tantum præiret, non vero singuli jurarent. Mox usum publicarum imaginum, in immane gliscentem, repressum iit.

In iis ponendis egregia majorum prudentia:

immensa recentioris ævi ambitio.

XIII. Ab ipsis Urbis initiis, majores, gnari quantum virtutum monumenta ad recti incitamentum valerent, viros atque ipsas feminas, laude præcellentes, equestribus & pedestribus statuīs consecraverant; honoresque, legendos ævo, basibus inscripserant. Institutum, magnorum exemplorum ferox, pervertit magistratuum superbia. Dignitate tumidi, memoriæ perpetuitatem, nulla re gesta partam, vanitate & titulis redimebant: totque erupere ignotorum hominum simulacra, ut, iis silve-

scantibus, obscura delituisset virtus, ni, M. Æmilio, C. Popilio II consullibus, censores P. Cornelius Scipio, M. Popilius statuas circa forum eorum, qui magistratum gesserant, sustulissent omnes, præter eas, quæ populi aut senatus sententia statutæ essent.

XIV. Extremis reipublicæ temporibus, invalescente luxuria, recrudit ignobilis famæ vesania. Tandem sub Principibus, cum omnia unius arbitrio, paucorum gratia regerentur, urbsque una totius imperii fortunas complecteretur, nullus fuit statuarum imaginumve finis: eas quisque vanissimus & malartium artium strenuus non modo in ædibus & atriis, sed in templis, in foris, oculatissimis in locis, nullo pudore, audacia maxima, sibi collocavere. Cum vix maneret virtuti locus, edixit Princeps, *ut immensa illa statuarum & imaginum vis alium in locum transferretur: nemini postea, nisi adprobante senatu, ullam ponere liceret.* Illis tantum, qui vel vetera monumenta reficerent, vel nova exstruerent, licitum, *ut in iis suas suorumque imagines publicarent.*

Præfectorum provinciis repressa avaritia.

XV. Deinde animadversum in potestatum avaritiam; vetus malum, & legibus validius. Quidam provinciæ rector, ob accepta munera infamis, in

exsilium ablegatus; & quæcumque in præfectura paraverat, sub hasta vendita. Ne ceteris ob continuas dignitates glisceret licentia, populisve iniqua judicia vimque conquerendi facultas adimeretur, cavuit Princeps, ne provinciarum præfectura defunctos ad alios honores statim promoveret: obsoletis quoque legibus auctoritatem addidit, *ut injuriæ ab rectoribus inlatae ad senatum deferrentur: nec iis liceret peregrinationum diuturnitate aliisve artibus accusationes legumque severitatem subterfugere*. Ne adsectoribus quidem, licet ad biennium munus aliquando prorogaverit, vel ipse destinaverit, confestim provinciam sortiri permisit. Mox ipsos extra Italiam commeatus, a senatu peti solitos, beneficii sui fecit; dominationis tanto intemperantior, quanto minor.

Audacia multitudine legum irritata. Parricidialis furor.

XVI. At novarum usque legum multitudine imminuta, uti adsolet, reverentia, irritata audaciâ: ipsaque supplicia, amissa ob assiduitatem turpitudine, in peccandi libidinem vertere. Nec levia tantum vitia, sed portentosa percerebuere scelera; & hætenus ferme inaudita parricidialis impietas adeo invaluit, ut plures parricidas intra quinquennium Claudius culleo insuerit, quam omnibus sæculis insu-

tos traditum. Monstratis criminibus, viros inter & mulieres de contumacia certatum: vicit muliebris sexus, quanto debilior, tanto, si natura insitam humanitatem exuit, flagitiosior. Et cum, sub hoc principatu, venenarii & malefici primum fuissent comprehensi, homines XLV, mulieres LXXXV suppliciis affecti sunt. Inlustri exemplo legibus plus noceri posse, quam profici, nisi summa imperandi & prohibendi prudentia adtemperentur: animadversionum assiduitate facilitatem peccandi, dempto pudore, intendi: populorum innocentiam, vel virtutis fama, vel parcitate simul & infamia poenarum, parari.

Singulare edictum de Solis eclipsi.

XVII. Aliud autem novi moris edictum prodiit, turbarum metu potius, quam literarum studio. Princeps enim, veritus ne diem suum natalem ob futuram eclipsim inauspicatum haberet populus, denunciavit *Kalendis Augustis solem ex quadrante defecturum*; idque non ira deum, sed statis naturæ legibus contingere: solem interventu lunæ occultari, pariter lunam hebetari in suis deliquiis, terræ obiectu: propter multivagos lunæ flexus, hos quidem utriusque sideris defectus non esse menstruos, certos tamen ducentis viginti tribus mensibus in suos orbes redire. Has naturæ leges, Græcis jamdudum deprehensas, apud Romanos Sulpicii Galli scientia

*nobilitatas, eo edicto publicari, ut in hac imperii
literarumque luce quisque, metu solutus, vera de
natura sentiat, nec monstra expavescat. Tali qui-
dem edicto inclaruit sideralis scientia: at in-vulgi
animis semper insedit superstitio; & pavores Prin-
cipis scrutantibus oblata sermonum jocorumque ma-
teria.*

Ludi: congiarium.

XVIII. Amolien-*dis* rebus novis meliores fuere
Iudi, quos Claudius voverat Britannico bello, nunc
editi. Lætitiâ auxit Principis largitio; datique
viritim plebi, quæ ex publico frumentum accipie-
bat, treceni nummi; nonnullis plures: quibusdam
etiam collata singula nummorum millia & duceni
quingeni. Partem generi distribuere, ne per plu-
res dies a jure dicundo abstineret: hac in re num-
quam intentior, quam dum uxor, dum liberti om-
nia luxu, libidine, scelere miscebant. Sub anni fi-
nem diem Saturnalibus a Cajo additum, postea omis-
sum, restituit.

*Tiberius Alexander Judææ procurator. Izates,
Adiabenorûm rex, ejusque mater Helena,
Judaicam religionem professi.*

XIX. Nihil memorabile in provinciis gestum.
Cuspio Fado, Judææ procuratori, successor datus

est Tiberius Alexander, patre Judæo, Alexandriæ Alabarcha, genitus; Romanarum rerum tanto studiosior, quod a patriis sacris defecerat. Haud minore Judaicæ gentis gloria, quam utilitate, defectionem illam pensaverant Izates, Adiabænorum rex, & ejus mater Helena, Judæorum religionem professi. Genti enim gravi fame conflictatæ subvenerunt; Izates pecunia, Helena frumento ex Ægypto comportato, & inter egenos didito.

Romanos inter & Parthos medius Izates utriusque imperii gratiam aucupatur.

XX. Tum Izates, Romanorum & Parthorum imperiis interjectus, inclarescebat. Sed paullo altius res repetenda. Is Monobazo, patri suo defuncto, successerat, non ut natu major, sed ut melior. Nec interfectis fratribus, ut mos est barbaris, regni tranquillitati, suæ securitatæ consuluit; sed fratres suos cum ipsorum liberis partim Romam ad Claudium, partim ad Artabanum, Parthorum regem, misit. Dominationis æmulos hac arte fecit pacis obsides.

XXI. Mox adcrevit fama, cum Izates Artabanum, e regno profugum, tanta humanitate excepit, ut alieno in regno Princeps magis, quam exsul haberetur. At cum aliena regibus semper sint iniqua, maxima dexteritate satagit, ut Parthi Artabanum reciperent, præteritarum injuriarum obli-

vionem, seque pacis sponsorem promittens. Adnuere; & Cinnamus, imperandi capax magis, quam avidus, solio cessit, obsequio, quam imperio inlustrior.

Parthorum favore increscit.

XXII. Artabannus, in Izatem haud ingratus, maximis honoribus eum extulit; voluitque, *ut tiara recta uteretur, lectoque aureo dormiret*; quæ propria sunt Parthicæ majestatis decora: ejus quoque regno adjecit peramplam ac fertilissimam Nisibis regionem, ditioni regis Armeniæ ademptam. Ita cum dedecore penes Romanos opes ac libido; penes barbaros imperii vis & gloria.

Hermaphroditus Romæ visus, & a Claudio expiatus.

XXIII. Verum ut Principis Urbisque studia sint perspectiora, haud pigebit referre visum hoc anno Antiochiæ ad Mæandrum hermaphroditum; & Romam perductum. Portentum illud ibi curiose exceptum est. At ne quid dirum ingrueret, Claudius, ut legum, ita cærimoniarum immodicus, in Capitolio Jovi averrunco aram posuit. Urbis vero major libido, quam superstitio; quodque olim in ostentis fuerat, tum habuit in deliciis, novo flagitiorum genere superba.

Scarus e mari Carpathio in Italiam asportatus.

XXIV. Iisdem circiter temporibus, nec illaudabili invento, ni mores fuissent ad luxuriam proniores, scarus, piscis nepotum principibus laudatissimus, e mari Carpathio in Italiam advectus. Quinquennio fere cura adhibita, Optatus Elipertius, præfectus classis, inter Ostiensem & Campaniarum sparsos ita disseminavit, ut frequentes hoc in litore invenirentur: sicque satis piscibus datus maris novus incola, aucta novis saporibus gula.

Mentagra ex Asia invecita.

XXV. At ne victa videretur natura, paullo post quidam Perusinus, eques Romanus, quæstorius scriba, mentagram, luem majoribus patribusque incognitam, ex Asia importavit. Malum, tamquam feminas plebemque negligeret, in proceribus, ad omne luxus ingenium præcipuis, veloci transitu osculi ita grassabatur, ut occuparet in multis totos vultus, oculis tantum immunibus, descenderet in colla pectusque & manus, sædo cutis furfure: foediore adhuc eorum, qui causticam Ægyptiorum medicinam pati toleraverant, cicatrice, quam morbo. Et certe id toto ævo observatione dignum, quod quantum opibus & deliciis, tantum vitiis & morbis crevimus.

AN. U. C. DCCXCIX. ÆR. CHR. 46.

Valerius Asiaticus abdicat se consulatu.

XXVI. Valerius Asiaticus II, M. Junius Silanus consulatum iniere, dignitate pares, gratia & opibus dispares. Silanus stato tempore magistratum posuit. Asiaticus vero, licet in totum annum designatus, se abdicavit. Id quidem præstiterant & alii: at hi modicis fortune, & Circensium ludorum sumptibus, qui immoderate excreverant, impares. Ille motam Principis gratia, altero consulatu, immensis divitiis invidiam verebatur: male consultus, qui, ubi summa gratia, magnæ opes, adrepens invidia, suspectam & intutam esse modestiam, decoros vero & tutes honores maximos, modo non immodicos, haud intelligeret..

M. Vinicii ruina.

XXVII. Messalina, ob luxus monimenta, quæ invidebat, Asiatico infensa, quid adversus eum valeret, M. Vinicii ruina prætentavit. Bis consul, patre consulari ortus, Cæsarium adfinitate inlustris, Vinicius ipsi tanto erat suspectior, quod ab ea latus, interfecta uxore ejus Julia. Metum furoremque addiderat pudicitia incassum tentata. Obscurum tamen scelus quæsit; virumque invisum simul &

dilectum, melioribusque temporibus dignum, veneno sustulit. Funere publico & laudatione celebres fuere exsequiæ; quod multis datum ea ætate, quæ humanitatis expers ejus speciem ambiciosius ostentabat.

*Asinii Galli, imperio inbiantis, vesana consilia
& pœna.*

XXVIII. Tum Asinius Gallus, clæris natalibus, facie ignobili, deformiore ingenio, inserere sese fortunæ voluit. Princeps, uti rebatur, ab omnibus salutandus, si imperandi voluntatem ostenderet, coepit ob generis claritudinem palam dominationem adfectare. Nec opes, nec arma aderant: complures tantum Cæsaris libertos atque servos corruerat. Insanum regulum non morte, qua inclaruisset facinus, sed exsilio, quo derideretur, multavit Claudius; hoc uno judicio, quam latis tot legibus, majorem laudem adsecutus.

Coercita libertorum audacia; patronorum duritia.

XXIX. Haud minore fama, scelus libertorum, qui adversus patronos libertate abuterentur, & ferociam dominorum, si per nefas sævirent, corripuit. Matus enim audacia cupedam liberti, quod patronum apud tribunos plebis detulisset, & in omnem petisset accepissetque apparitorem, non modo illum

ceterosque causæ innexos punivit; sed & ingratos libertos, de quibus patroni quererentur, revocavit in servitutem; advocatisque eorum negavit, *se adversus liberos ipsorum jus dicturum*. Dominos pariter exosos, qui ægra adfectaque mancipia in insulam Æsculapii, tædio medendi, exponerent, sanxit omnes, qui exponerentur, liberos fore, nec redituros in ditionem domini, si convalescent: quod si quis necare quem mallet, quam exponere, eum ædis crimine tenori.

Princeps Messalinæ libidinibus turpiter obnoxius.

Fæda Mnesteris & populi Romani jurgia.

XXX. Verum ab æquo ad temeraria cito degressus, & ægre ferens absentia litigatorum, qui ne causa caderent verebantur, judicia vel retardari vel impediri, pronuntiavit *se absentibus æque ac presentibus causam dicturum*. Deinde nullo delectu culpane quis, an aliqua necessitate cessasset, sententiam tulit. Cum tamen vulgus utilitate publicæ minus, quam voluptate moveatur, hæc judiciorum temeritas haud ita fuit ingrata. At eviluit uxorius Princeps, quod Sabinum, Cajo imperitante, Galliæ præfectum, tum morti in gladiatorio certamine destinatum, Messalina ob adulteriorum societatem servasset. Femina, atrox libidinum, quas præter Claudium cuncti noscerent, majorem adhuc invidiam con-

citavit, cum Mnesterem, his temporibus histrionica laude summum, stupris ita inligasset, ut nec eum in scenam prodire sineret, nec ipse vellet, juraretque Claudius, illum secum non esse, & per se non stare, quo minus vellet. Quid mirer magis, Messalinæ licentiam, audaciamne Mnesteris, an populi Romani questus, an contumelias Principis, haud dixerim.

Thracia in formam provinciae redacta. Legatio ex insula Taprobane missa.

XXXI. In tanta principatus indiligentia, evenere tamen, quæ magnos Principes haud dedecuisse. Regnata hætenus Thracia in provinciam redacta. Percelebris quoque fuit legatio e Taprobane missa. Alterum orbem terrarum esse, diu existimatum, *Antichtonum* appellatione: insulam esse, Alexandri Magni victoriis innotuit. Plura & certiora docuere legati, Romam advehi. Quod qua fortuna contigerit, Plinium, historiæ naturalis florentissimum scriptorem, secutus expediam.

Hujus legationis occasio.

XXXII. Annii Plocami, qui maris rubri vestigal a fisco redemerat, libertus circa Arabiam navigans, raptusque Aquilonibus præter Carmaniam, xv die Hippuros portum invehit: hospitali re-

gis clementia sex mensium tempore imbutus adlo-
quio, percontanti postea narravit Romanos & Cae-
sarem. Mirum in modum in auditis justitiam ille
suscepit, quod pares pondere denarii essent in ca-
ptiva pecunia, cum diversae imagines indicarent a
pluribus factos; & hoc maxime sollicitatus ad ami-
citiā, legatos quatuor misit, principe eorum Ra-
chia.

Insula mores & usus.

XXXIII. Nostrum cælum, suas umbras, mira-
ti, ipsi in Urbe, peregrinitatis avida, admirationi
fuere. Ex iis cognitum sua in insula quingenta es-
se oppida: Palæsimundam omnium ibi clarissimum,
ac regiam cc mill. plebis: servum nemini: non in
diem aut interdium samnam: agros diligenter coli:
vitis usum non esse, pomis abundare: esse in pis-
catu voluptatem, testudinum maxime, quarum su-
perficie familias habitantium contegerent: ædificia
modice ab humo exstare: annonam numquam auge-
ri: non fora litesve esse: coli Herculem: festa ve-
natione absumi; gratissimam eam tigribus elephan-
tisque constare. Regem eligi a populo senecta clemen-
tiæque, liberos non habentem; & si postea gignat,
abdicari, ne fiat hereditarium regnum: rectores ei
a populo xxx dari: nec nisi plurium sententia quem-
quam capitis damnari; sic quoque appellationem es-

se ad populum; LXX judices dari; si liberent reum, amplius triginta; his nullam esse dignationem, gravissimo probro. Regi cultum Liberi patris, ceteris Arabum: regem, si quid delinquat, morte mutari, nullo intermissione, aversantibus cunctis, & commercia etiam vermonis negantibus.

XXXIV. Hæc ob novitatem audientibus grata. Libentius vero, licet haud sine invidia, auditum, ibi vitam hominum centum annis modicam: insulam auri margaritarumque grandiorum fertilior, quam Indiam. Paululum invidiam imminuit vitiorum societas, & Romanæ luxuriæ commendatio. Fatebantur enim legati sibi aurum & argentum in pretio: marmor testudinis simile, gemmas margaritasque in honore multo præstantiores haberi: ipsorum opes majores esse, sed apud Romanos opulentiae majorem usum.

De Seribus quodque auditum. Eorum corporis forma, commerciorumque ratio.

XXXV. Talia in insula, extra orbem a natura relegata, multi eo magis mirabantur, quod de Seribus prorsus diversa prius audita, certioribus nuntiis tum firmata. Memorabat enim Rachia, ultra montes Emodos Seras, lanicio silvarum nobiles, ab ipsis aspici; advenis sibi occurrere; notos etiam commercio: patrem suum eo commeasse: illos ex-

cedere hominum magnitudinem, rutilis comis, cæruleis oculis, oris sono truci, nullo commercio linguæ: feris quidem persimiles, cæcum reliquorum mortalium fugere: mites tamen, justos, commercia ita peragere, ut fluminis ulteriore ripa merces positas juxta venalia tollant, si placeat permutatio. Tales virtutes in talibus hominibus aliquis forte mirabitur; miretur magis, tot periculis, impensis maximis, & lenta quidem, sed certa & irreparabili imperii ruina, matronalis libidinis velamenta simul & iuritamenta inde arcessi.

B R E V I A R I U M
LIBRI UNDECIMI ANNALIUM.

I. Portentosa anni initia. Claudius Censor. II. Polybii, liberti, adrogantia & pœna. III. Aulo Plautio, Britannorum victori, decreta ovatio. Vespasiani virtus & præmia. IV. Revocatur majestatis crimen. V. Messalina, Vitellii societate audax, in civium fortunas grassatur. Everso Pompejo Magno, Poppæam & Valerium Asiaticum circumvenit. Cetera habet Tacitus Annalium libro XI, I & seqq.

Gesta hæc,

AN. U. C. ÆR. CHR.

DCCC.

47.

COSS.

* } TI. CLAUDIO Cæsare IV,
* } L. VITELLIO III.

Suppl. Tac.

M

SUPPLEMENTUM

LIBRI UNDECIMI

A N N A L I U M.

AN. U. C. DCCC. ÆR. CHR. 47.

Portentosa anni initia. Claudius Censor.

PORTENTOSIS initiis inclaruit sæcularis annus, quo Claudius Cæsar IV, sed suffectus tantum, novo circa Principem exemplo, L. Vitellius III, consulatum iniere. Ipsis Kalendis Januariis, nocte, qua defecit luna, Theram inter & Therasiam in Ægæo mari enata insula. Fabulas addidere, qui phœnicem in Urbem adlatum, videndum in Comitio proposuerunt. Mendacium, licet omnibus comper- tum, a plebe tamen spectatum est avide, atque etiam actis testatum. Princeps, alias in curas intentus, censorium nomen, post Paullum Plancum- que censores neglectum, cum consulari adsumpsit,

ut reipublicæ, labentibus sæculis simulque gliscentibus vitiis fatiscenti, subveniret. Quidam senatorum, luxu ad inopiam contemptumque delapsi, ordine moti sunt. At equites, numero & opibus tuti, Principis severitatem effugere. Cetera censuræ multitudine legum corrupta.

Polybii, liberti, adrogantia & pœna.

II. Pudebat quoque Principis, inepte seduli, qui rempublicam legibus fatigabat, dum ipsius domus majoribus vitiis urgebatur; prævalida in dies libertorum adrogantia. Patientiam, metu magis, quam reverentia diu exercitam, vicit rei indignitas. Forte cum in theatro pantomimus illud vatis dictum: *Res non ferenda opibus potens mastigia*, protulisset, omnium ora statim in Polybium conversa, qui majore audacia ejusdem poetæ versum vociferatus est, *reges quoque exstitisse de caprariis*. Adversus talem hominis impudentiam immotus fuit Princeps. Sed vota civium absolvit Messalina: non tamen reſi studio; sed semper infida scelerum societate accensa, Polybium, suis adulteriis inligatum, corripuit & interfecit: laudandum quidem, oblitterarum studia & ingenii facilitatem, ni ingenuas artes probrosa fortuna dehonestasset.

*Aulo Plautio, Britannorum victori, decreta ovatio.
Vespasiani virtus & præmia.*

III. Verum, ne continuis Messalinæ foeditatibus avocetur legentium animus, lætiora de Britannis narrandum. Aulus Plautius, quem supra memoravi, rem Romanam lentis, sed certis, promoverat incrementis. Barbari frustra impetus fecere, peregrinæ dominationis odio & locorum peritia ad fiduciam elati: semper restitit ducis providentia, & Vespasiani virtus interrita. Adversis casibus fracti, nihil jam audebant; & Plautius pacis artibus dominationem ultra intendit. Cum bella ita starent, missus est proprætor Ostorius Scapula, qui feliciter cœpta continuaret. Plautio decreta ovatio; Urbemque ingresso obviam progressus est Princeps, & in Capitolium eunti, indeque revertenti latus texit: forte ultra Imperatoriam majestatem, at non supra Plautii merita civilis. Vespasiano, ob domitas validissimas duas gentes, Vespasiani insulam in deditionem redactam, data triumphalia ornamenta.

Revocatur majestatis crimen.

IV. Hæc inter recrudit, vetus Urbi malum, majestatis crimen, tuendi Principis specie, sed prædandi causa repetitum. Accusati plurimi. Ignobiles tutata est humilitas, diskitante Principe: *De pulice,*

ut de fera, non esse vindicandum. In hoc stetit clementia. Sævitur in nobiles potentesque, quod soli ad prædam sufficerent. Atque ita pereuntibus deerat etiam commune sub prioribus Principatibus solatium, cum, vel morituri, de Claudii crudelitate queri non possent, uxoriæ ejus imbecillitatem miserarentur.

Messalina, Vitellii societate audax, in civium fortunas grassatur. Everso Pompejo Magno, Poppæam & Valerium Asiaticum circumvenit.

V. Una enim tot tantarumque cædium causa erat Messalina. Femina, libidinum adsuetudine, & Vitellii, scelerum satellitis, societate audax, in civium fortunas vitasque impune grassabatur. Loco criminum erant muliebria odia. Sic in Pompeji Magni, quem nobilitas & cum Cæsaris domo adfinitas in invidiam adduxerant, perniciem ruit. Mox Poppæam & Valerium Asiaticum, illam, ob præcellentem formæ pulchritudinem, hunc, propter ingentes opes ipsosque Poppææ amores odiosum, circumvenit. *Nam Valerium Asiaticum, bis consulem &c.*

B R E V I A R I U M

LIBRI SEXTIDECIMI ANNALIUM.

Initia hujus libri habet Tacitus. XXXV. *Thra-
sæ*, Sorani & *Serviliæ* suprema. Paconii & *Hel-
vidii* exsilia. XXXVII. *Tiridatis* in Urbem adven-
tus. Datum ei regnum *Armenia*, magno Principis
dedecore. XLVII. *Neglecta* *Judæa*, bellum adversus
Æthiopes Albanosque parat Nero. Interim *Acha-
jam* petit, cantaturus. XLIX. *Helii*, liberti, in Ur-
be adrogantia & sævitia. L. *Graciæ* urbes sceni-
cis artibus Principis sædata. LII. Nova libidinum
portenta. *Nerouxorem* ducit *Sporum*. LIV. *Exbau-
stæ* Imperii opes populorum ruina reparantur. LV.
Eadem in Urbe atrocitas. LVI. *Perfodiendi* *Isthmi*
Corinthiaci tentamina. Missi ad *idopus* a *Vespasia-
no* *Judæi* captivi. LVIII. *Judaici* belli initia. LXII.
Nero turbarum nuntiis in Urbem revocatur, data
prius *Achajæ* libertate. LXIV. *Triumphans* Urbem
ingreditur. Fæda scenici triumphi species. LXV.
Conjuratio resecta, & expiata. LXVI. *Atrocia* ad-
versus Principem C. *Julii Vindicis* consilia: suas in
partes *Sulpicium Galbam* trahit. LXXII. *Nuntiata*
Galliarum defectione, vana belli meditamenta.
LXXVII. *Conflata* undique in *Neronem* odia. Pa-

triæ tamen studio, Julii Vindicis cœpta opprimit Verginius Rufus. LXXX. Hac clade consternatus Galba. LXXXI. At consilia Principis, vere falsove a spadone prodita, ineluctabilem creant ruinam. Senatus, imminere sibi periculum ratus, Neronem prævertere occupat. LXXXII. Nero, vitæ mortisque incertus, fugit. LXXXV. A senatu hostis, more majorum puniendus, judicatur. LXXXVII. Pavens, mortem sibi consciscit: ultima ac pessima Cæsarum stirps. LXXXIX. Prodigia. Præceps, sed mutabilis, populi letitia. Nymphidius, Galbæ favet, Imperii spes in se trahens: mox interficitur. XCI. In Neronianæ crudelitatis instrumenta sævitum. XCII. Galba, audito Neronis fine, audacior, Romam proficiscitur. Intempestiva severitate, Principatus initia corrumpit.

Hæc gesta annis tribus.

AN. U. C. ÆR. CHR.

DCCCXIX. 66. COSS. $\begin{smallmatrix} \text{X} \\ \text{I} \\ \text{I} \end{smallmatrix}$ C. SÜETONIO Paullino,
 $\begin{smallmatrix} \text{X} \\ \text{I} \\ \text{I} \end{smallmatrix}$ C. LUCIO Telesino.

DCCCXX. 67. COSS. $\begin{smallmatrix} \text{X} \\ \text{I} \\ \text{I} \end{smallmatrix}$ L. FONTEJO Capitone,
 $\begin{smallmatrix} \text{X} \\ \text{I} \\ \text{I} \end{smallmatrix}$ C. JULIO Rufo.

DCCCXXI. 68. COSS. $\begin{smallmatrix} \text{X} \\ \text{I} \\ \text{I} \end{smallmatrix}$ C. SILIO Italico,
 $\begin{smallmatrix} \text{X} \\ \text{I} \\ \text{I} \end{smallmatrix}$ M. GALERIO Trachalo.

SUPPLEMENTUM

LIBRI SEXTIDECIMI

A N N A L I U M.

AN. U. C. DCCCXIX. ÆR. CHR. 66.

Thrasea, Sorani & Servilia suprema. Paconii & Helvidii exsilia.

XXXV. **T**H_RA_SE_A, progressus in porticum, illic a quæstore reperitur, lætitiæ propior, quia Helvidium, generum suum, Italia tantum arceri cognoverat. Helvidium & Demetrium in cubiculum inducit: porrectisque utriusque brachii venis, postquam cruorem effudit, humum super spargens: *Libemus*, inquit, *Joviliberatori. Specta*, juvenis, & omen quidem dii prohibeant; ceterum in ea tempora natus es, quibus firmare animum expediat constantibus exemplis. Post lentitudine exitus graves cruciatus adferente, obversis in Demetrium oculis, ejusque aspectu & verbis animatus, amicis oscula

offerens, diu eluctatum spiritum reddidit: vita egregius, mortis contemptor, & adversum præsentia mala adeo firmus, ut dicere esset solitus, *malle se hodie interfici, quam cras relegari.*

XXXVI. Fato, ut virtute, pares interiere Soranus & Servilia. Exsilio poenam animi excelsitate nobilitavit Paconius. Monitus enim causam suam agi in senatu: *Bene vertat*, inquit; *at quinta est hora, frigida lavemus.* Post cum se damnatum audisset, *morte, an exsilio?* interrogat. Nuntiato exsilio, *quid de bonis?* ait: *Servata*, responsum. *Ariciam ergo petamus, pransuri*, addit ingens animi, & usura vitæ perinde, ac ceteri appetita morte, inlustris. Laudata quoque Demetrii libertas, cui cum Princeps mortem intentaret: *Quam mihi tu*, inquit, *hanc tibi natura minitatur.* Audacia, an seminudi philosophi ignobilitas, certe non justitia, non recti amor ei salutem adtulit. Helvidius autem, interdicta sibi Italia, Apolloniam concessit: soceri postea ultor & æmulus.

Tiridatis in Urbem adventus. Datum ei regnum Armeniæ, magno Principis dedecore.

XXXVII. Tanta Principis senatusque dedecora velavit imperio gravis, sed populo læta Tiridatis scena. Nondum visa tanta hospitem majestas. Longo enim superstitiosoque, sed triumphali pompa su-

perbo, itinere defuncti, aderant Tiridates, ejusque uxor, Vologesique & Pacori ac Monobazi filii. Primo in congressu Tiridates, constantiam factis melius, quam verbis probari ratus, Neronem quidem, posito genu, salutavit, ferrum vero tradere renuit; *id servile, & Arsacidarum fastigio indignum* dictans. Nihil hactenus indecorum. At statim omnia in ludicrum versa.

XXXVIII. Nero barbari libertatem mirari magis, quam æmulari, gnarus, hospites Neapoli Puteolos duxerat, gladiatoriusque ludis monstrata imperii magnificentia. Hos edidit Patrobis, libertus, tantoque sumptu, ut toto die soli Æthiopes, virile ac muliebre secus, amphitheatrum sint ingressi. Tiridates, ut ludos honestaret, simulque dexteritatem ostentaret, e sede sua ejaculatus, duos tauros, ut fertur, uno ictu transverberavit.

XXXIX. Major fuit pompa, at semper theatralis, cum Romam ventum est, diesque adfuit, propter nubilum aliquamdiu dilata, qua Tiridates, Armeniæ regnum petiturus, populo Romano ostenderetur. Pridie Urbs tota, sertis nitida, luminibus collucere: vis ingens hominum viarum strata complere: alii plurimi domorum tecta occupare: populus alba veste, & laureatus, medium obtinere forum: cetera tenere milites, comptis signis armisque præfulgentibus conspicui. Prima luce Nero, tri-

umphantis habitu, forum inīit, comitantibus senatoribus & prætoriiis cohortibus. Postquam apud rostra tribunal conscendit, curulique in sella inter signa militaria atque vexilla resedit, Tiridates, regumque filii, ac longum famulitium, per militum ordines ad tribunal progressi, Principem venerati sunt.

XL. Clamor populi, ob rei novitatem veterisque fortunæ imaginem gestientis, statim sequutus, metum Tiridati incussit. Periculi anceps, obrigit: nec, indidlo silentio, rediit prior constantia. Forte etiam Tiridates, adulationem, quæ pericula averteret, regnum adsereret, haud veritus, *se Ar-sacidarum sanguine ortum professus est, Vologesi & Pacori regum fratrem, servum Neronis, quem ut deum æque, ac Mithram, venerabatur: sibi nulla, nisi per eum, regni jura; eum sibi fatum, sibi fortunam esse.*

XLI. Quanto demissius hæc fuerant dicta, tanto ferocius respondit Nero: *Huc quidem merito venisti, ut præsens præsente me fruerere. Jura, nec a patre relicta, nec a fratribus, licet dedissent, servata, a me accepta habeto. Te regem Armeniæ do. Tu, vosque omnes, me regna dare & adimere intelligite. Mox Tiridaten, per devexum pulpitum subeuntem, ad genua admisit; allevatumque dextra exosculatus est. Dein regnum precan-*

tem, tiara deducta, diademate evinxit: plaudente multitudine, & verba supplicis, prætorio viro interpretata, ingeminante.

XLII. Inde ad Pompeji theatrum discessum est. Numquam tanta adparuit auri vilitas. Non modo scena, sed interior theatri ambitus auro opertus: illud inumbrabant vela purpurea, quorum media in parte Nero, currus agitator, acu pictus videbatur, aureis stellis circumdatus. Ante consessum, rursus a Tiridate supplicatum est: deinde juxta Principem latere dextro collocatus, spectavit ludos, in quibus nihil usurpatum, nisi aurofulgidum. Aurea oculorum delinimenta pretiosius convivium excepit. Post rediere ludi, sed dedecore Imperatorio fœdi. Principem enim haud puduit, cithara ludicrum in modum canere, currumque, prasina veste aurigarumque habitu, agitare.

XLIII. Inter hæc opprobria, indecoro populi plausu aucta, Tiridates, Corbulonis virtutem reputans, nec indignationis potens, scenico Principi *Corbulonem bonum mancipium* gratulatus est. Neronis mentem, insana lætitia vagam, non advertit barbari audacia. Immo publica de infamia certantibus Principis & populi studiis, quasi per hæc deridicula confecto bello Armeniaco, Nero *Imperator* consalutatur; laurea que in Capitolium lata, Janum clusit: hac victoriæ imagine, quam ludicro certamine, fœdior.

XLIV. Regni autem certus, Urbis Principisque inclinatione suam ad utilitatem usus est Tiridates. Jam pridem Roma, fortunæ suæ non capax, ad portentosa se converterat: iis abundabat Tiridatis aula, utpote qui, Orientis more, reconditioribus mathematicæ doctrinæ artibus gloriabatur. Scientiæ fidem faciebat numerosa magorum cohors, regiones inter comites præcipua. Quirites de se, de superis inferisque sciendi cupidine statim accensi. Sed apud Neronem præpotuere arcana, semper malis Principibus ob futuri formidinem, prodigis propter opum spem grata. Jam didicisse ardet. Discipulo superbus Tiridates, magisterium orditur. Tum visus imperii Romani arbiſer Chaldaicis vanitatibus famulari, initiari cœnis magicis, veneficis artibus, quæ in magicis præpollent, imbui: magna quidem Urbis infamia, majore tamen documento, inanem & intestabilem esse artem, quam neque docere posset, qui regnum acciperet, neque valeret ediscere, qui orbi imperaret.

XLV. At licet elusæ spes, haud imminuta liberalitas, largiore semper Principum munificentia, cum falluntur magis. Igitur, quamvis octingentum nummum millia diurna Tiridati fuissent erogata, abeunti super sestertium millies collatum est. Permissum adhuc, ut Artaxata, ante, ut supra memoratum, deleta, instauraret. Dati quoque artifices,

quibus complures, mercede conductos, adjunxit. Sic graviore impendio datus Armeniæ rex, quam olim confecta bella maxima.

XLVI. Iis auctus muneribus, nec patriæ superstitionis sollicitus, Tiridates Brundisio solvit, Dyrachium petiturus. Inde Asiæ urbes invisit, imperii opes, vanasque Principis curas passim miratus. Nondum Armeniam erat ingressus, cum Corbulo, obviam progressus, datos quidem artifices regem sequi permisit; sed coacti pecunia jussi Romam reverti. Quod Romanæ dignitatis tuendæ studium ducis famam intendit, Principis minuit. Beneficiorum tamen haud immemor Tiridates Artaxata, quibus nomen fecit *Neroneja*, restituit.

Neglecta Judæa, bellum adversus Æthiopes Albanosque parat Nero. Interim Achajam petit, cantaturus.

XLVII. Interea apud Judæos, gentem sibi discordem, dirum exarserat bellum, Gessii Flori procuratoris avaritia, Cestii Galli, Syriæ legati, tarditate cum magna Romanorum clade, capta una aquila, coeptum, felicibus Vespasiani auspiciis reparatum, ac tandem invisæ gentis excidio absolutum, uti fusius alias sumus dicturi. At id curæ tum spernebat Nero, famæ quidem appetens, sed quæ per immodica pararetur. Neglecto itaque præsentis dis-

crimine, ingentia agitabat consilia, quibus Æthiopes Albanosque imperio Romano adderet.

XLVIII. Dum mittuntur exploratores, ceteraque magno adparatu disponuntur, sorte venire e Græcis civitatibus, musicos agones edere solitis, legati, qui omnes citharædorum coronas ad ipsum perferrent. Mirum ut placuit novum adsentationis genus. Legati statim admissi, familiaribus inserti epulis: adulationis periti, Principem, ut *super cœnam cantet*, rogant. Vix audiere, in laudes effusi, insitam vanitatem ita inflavere, ut *solos scire audire Græcos, solos se, solos studiis suis dignos jactitet: se eo profecturum, ut Romam totumque terrarum orbem coronet*. Nihil veteris sollicitudinis superest. In theatricam expeditionem præceps, Achajam petit: ad scenam, ut ad bellum profectus. Tigellino enim duce, comes ibat Augustanorum & scortorum turba, citharis, plectris, personis, libidinum ornamentis, aut incitamentis, gravis. Ut primum Cassiopen trajectum, statim ad aram Jovis Cassii cantus cœpere. Sic Græcia, tot ante annos Flaminii, Mummii, Agrippæ & Augusti victoriis ac legibus fracta, vitiorum dulcedine tandem vicit: ipseque Princeps de se triumphum adtulit.

AN. U. C. DCCCXX. ÆR. CHR. 67.

Helii, liberti, in Urbe adrogantia & sævitia.

XLIX. L. Fontejo Capitone, C. Julio Rufo consulibus, res Romana, absente Principe, permisa Helio, liberto, sub priore Principatu scelerum ministro, nunc eo nequiori, quod ad veterem usum major accedebat auctoritas. Sueta ignobilibus hominibus vitia, superbia, audacia, avaritia, sævitia confestim erumpere. Injuriis, minis, exiliis, mortibus adversus omne genus hominum ipsumque senatorium ordinem grassatur. Facilitate criminum gliscit temeritas; idque malorum summum civitas experta, ut cum præsentem horruisset Principem, absentem desideraret. •

Græciæ urbes scenicis artibus Principis sædatæ.

L. At, gloriæ amens, hoc unum satagebat, ut diversissimorum temporum, sed in hunc annum coactas omnes Græcorum palmas unus acciperet. Itaque per singulas urbes, ludorum fama nobiles, promisso crine, resecta barba, ire, canere, aurigare, certare, tragœdias agere, & pro scenarum ratione, nunc furere, nunc parturire, nunc excœcari, modo religari: id tantum cavere, ne ferro violarentur Imperatoriæ manus, quasi aureis compedibus
minus

minus sordescerent: totos vero dies in hæc ludicra ita sollicite impendere, ut abesse, tædere, otiose spectare, discedere nefas foret, pœna expiandum.

LI. Ob id reus Vespasianus; quodque, canente Principe, discederet sæpius, aut præsens obdormisceret, non contubernio tantum, sed publica etiam salutatione fuit prohibitus. Jamque extrema metuens, in devium oppidulum secesserat, intuta adhuc latebra, ni mox, fatis eum ad summa vocantibus, rebus in Judæa afflictis fugatoque Cestii Galli exercitui suppetias ferre jussus esset. Mira sane fortunæ natura, quæ, per res adversas Romanæque majestatis ludibria, imperio ultorem, Principemque, priscæ dignitatis & severitatis vindicem, destinabat.

*Nova libidinum portenta. Nero uxorem
ducit Sporum.*

LII. Interim Nero, oraculorum vanitate, acriore Principum libidine accensus, ludorum infamiæ scelerum portenta addere; novaque excogitare, ne ipsum plebemque, flagitiorum adsuetudine morosam, varietate mobilem, satias caperet. Igitur, jam obsolescente Pythagoræ connubio, alias superaddit nuptias; & Sporum, a Tigellino cum dote & flammeo deductum, uxorem accipit, plaudentibus Græcis, liberosque precantibus. Data Sporo,

Suppl. Tac.

N

in alteram Sabinam mutato, Calvia Crispinilla, cui nihil præter natales inerat nobile, quæ muliebrem ejus ornatum curaret. Principi, tot libidinum formis hominum vitia supergresso, placuit tandem beluina æmulari; &, quod dictu incredibile, superare valuit: immo id etiam adsequi, ut Historiam, quæ quidquid in vitis insolens ad odium commendare gessit, nova stuprorum monstra, quorum ipsum nomen scelus foret, silere coegerit.

LIII. Non tamen victa tantis flagitiis conscientia, sed immanem animum pudore pariter ac terrore laniabat. Hinc licet foret destinatum præcipuas Græciæ urbes ea turpitudinum inlucis scedere, Lacedæmone tamen & Athenis abstinuit; Lycurgum veritus, si urbem, tanta legum sanctitate, virtutum claritate celebratam, intraret. Magis adhuc terruere Furiarum sacra, Athenis peragi solita: formidata quoque Eleusinia, quorum initiatione impij & scelerati voce præconis submovebantur. Forte quis in hoc vitiorum profundo hanc superstitionis vim mirabitur. At a natura, cujus interest scelera infamare, sapienter consultum est, ut improbi raro a superstitione sint intacti.

*Exhausta Imperii opes populorum ruina
reparantur.*

LIV. Reliquæ autem urbes, hac fama non de-

enser, ad opprobria patuere: ne invitæ quidem, quæ & solita Principum admiratione, & præmiis, ad obsequium laudesque traherentur. Olympiorum ergo & Pythiorum iudicibus in eam servitutem corruptis, omnes certatim in venerationem ruere, victoriarum omnium titulos in unum & immeritum caput congerere, undique coronas aureas adferre, & quem infra homines viderent, deum appellare. Sed improspere adulationis, serius adhuc expiandæ, brevi eas pænuit, postquam exhaustas Principis opes suis civiumque fortunis reparari sentire, easque per nobilissimorum quorumque cædes peti. Nec luctus, nisi majore adhuc formidæ, repressus, exsilio damnatorum liberis intentato.

Eadem in Urbe atrocitas.

LV. Hand melior Urbis conditio, quamvis patres ad singulas victorias (nos enim in hæc verborum mendacia cogunt tempora) erecti, continuas supplicationes haberent, iis etiam tam immodice fastos overarent, ut ne annus quidem sufficeret. Immo ut in se impensarum partem traherent, absentî Principi annuum centies sestertium decreverant. Helius tamen materiam criminandi adhuc arripuit, quosdam non satis favere, alios invidere causatus. Inde equester vindex damnatus voti, quo abstricti Augustani se Principi statuam mille pondo posituros

sponderant. Quod vero atrocius, Pythici cognomen, a majoribus acceptum, Sulpicio Camerino in perniciem cessit, quasi, hoc retento, in Pythicas Neronis victorias foret impius: tali crimine inretiti pater filiusque cecidere.

*Perfodiendi Isthmi Corinthiaci tentamina. Missi.
ad id opus a Vespasiano Judæi captivi.*

LVI. Gravior adhuc malorum moles incubuit, cum furor incessit, Isthmum Corinthiacum navigabili alveo perfodere. Quod quidem non publica utilitate susceptum, sed quia naturam vincere, & a Demetrio rege, dictatore Cæsare, Cajoque Principe incassum tentata exsequi splendidum haberetur. Tanta laude jam animo præoccupata, Nero, dux operis, ligone aureo fossam adgreditur, *ut sibi populoque Romano bene res verteret precatus*. Undequaque pecunia, materiæ, operæ conquisitæ: fodiendis ac comportandis terris destinati exercitus. Captivi & rei ad dura & saxosa damnati.

LVII. Cum ita ferverent operæ, in auxilium simul & in victoriæ monumentum venire lectissimorum captivorum sex millia, quos, expugnata Tarichea, mittebat Vespasianus. Rei enim militaris scientia & longo usu in Britannia probatus, vix Judaicum bellum capessivit, cum statim, correctâ castrorum disciplina, Romanis armis auctoritatem

restituit. Verum nec sibi, nec patriæ fieri satis ratus, ni gentem, mentis mobilitate & oraculorum ambagibus turbidam, ita contereret, ut numquam resurgeret audacia, graviolem belli molem intulit. Itaque additis ad copias duabus legionibus, octo aliis, cohortibus decem, & majore filio, spectatæ virtutis juvene, inter legatos adsumpto, Galilææ, locorum natura & arte munitissimæ, primum incubuit. Omissaque clementia Romana, seu quod Judæos ea indignos judicaret, seu quod ipsi, ea spreta, in exitium ruerent, seu potius, ut pluribus visum, quod iratum numen gentis excidio execranda scelera ultum iret, omnia ferro flammaque vastata. Certe ab Urbe condita nullo in bello tantum hostilis sanguinis fusum est.

Judaici belli initia.

LVIII. Nam ut primum perccebut rumor, Vespasianum adventare, Judæi, præsidium Romanum, Ascaloni impositum, adgredi ausi, gemina clade, quæ decem & octo millia hominum absumpsit, ab Antonio adfecti sunt. Mox Vespasianus, ut contumaciam infringeret, captam Gadaram ejusque vicos igne delevit, puberibus omnibus trucidatis. Deinde Jotapatam, castellum munitissimum, cinxit obsidione; quæ quoniam locorum difficultate & obsessorum pertinacia in longum traheretur, ne ceteris hostibus

crescerent animi, Trajanum, decumæ legionis præfectum, & Cerialem, quintæ tribunum, in diversa misit, ut terrorem late facerent. Ille, cæsis hominum quindecim millibus, Japha oppido potitus est: hic Samaritanorum undecim millia, in monte, cui nomen Garizim, præcipuas apud eos religionis, congregata, ad unum occidit. Interim Jotapatam admotæ machinæ acrius quatiebant. Romanorumque animis periculorum diuturnitate ac recenti ducis vulnere exasperatis, tandem Kalend. Juliis, præeunte Tito, expugnata est: in ea quadraginta hominum millia periisse constitit: magnus quoque fuit captivorum numerus, quos inter Josephus, ingenio & scientia militari non indecorus, adulatione verius, quam augurio, imperium Vespasiano Titoque ominatus, favorem captavit.

LIX. Tum legiones, his laboribus fessæ, in hibernâ concessere, quinta & duodecima Scythopolim, decima & quintadecima Cæsaream. Sævitur tamen in proximam Joppen, piraticis latrociniiis infamem. Mox ante hiemem bellum renovatum est. Orabat enim Agrippa, ut Tiberias & Tarichea, urbes regni validissimæ, a seditiosis occupatæ, ad fidem retraherentur. Regi amico, opem petenti, præsto fuit Vespasianus. Tiberias, imminenti discrimine territa, deditionem properavit. Taricheam seditiosorum duces ad fiduciam crexerant. Sed ad-

versus Titi vim invalida, amissis sex millibus hominum, capta est. Qui in lacum profugere, pariter deleti. Deinde a seditiosis repetita poena, Vespasianus edixit mille ac ducentos viros, *etate & auctoritate praeceptos, interfici; ceteros fore captivos.* Ex iis sex millia, ut diximus, Neroni missa: triginta millia sub corona venundata; ceteri Agrippae cessare.

LX. Hæc Taricheæ ruina, & strages Gamala edita, in qua omnes contrucidati, vel e summis moenibus sponte præcipites enecti, terrorem undequaque circumtulero. Nondum tamen seditiosi ad pacis consilia conversi, sed, furentum more, adversis ferociores undequaque concurrere, Hierosolyma implere; templum maxima in veneratione quondam habitum, in arcem vertere, cadibus & summi pontificis cruore fœdare; denique cum nihil sacri haberent, religionem, ut nefanda quæque audere liceret, obtendere. Multi discordia propere utendum: Hierosolyma posse opprimi; & unius urbis expugnatione bellum peragi censebant. Contra Vespasianus: Festinatione nihil opus esse: discordes animos ultimo rerum discrimine ad concordiam non exstimulandos: Hierosolyma advenarum colluvie, commeatumum penuria, mutuis cadibus ipsa ultro ruere: hostes numquam certius meliusque confici, quam cum ferro ipsi suo cadunt. Potior habita

est ejus sententia . Itaque per provinciam imposita tantum præsidia , quæ seditiosos frenarent , urbem vallarent .

LXI. Hæc quidem consulto provisa & fortiter gesta apud Neronem Vespasiano impune erant , ob generis nominisque obscuritatem . Suspectæ enim Principi , flagitiorum conscientia pavido , virtus , opes , nobilitas . Nec aliis criminibus quæsitæ mors Corbuloni , Scriboniisque fratribus , Rufo & Proculo . His exitium adtulit Paëtius Africanus , *opibus , concordia , gestis honoribus , apud exercitus Germanicos auctoritate , Principi formidandos dictans* . Ob id , dignitatis specie , in Achajam acciti : ut venerent , Principis congressu prohibiti , neglecti , obscuris circumventi sunt criminum rumoribus . Cum nulla esset defensionis spes , morte opprobrio antehabita , vitam , fuso per venas sanguine , finire . Corbulonem , gloria circumdatum , Nero ipse corripuit , se imperii incertum ratus , dum viveret : pari fraude usus , sed præsentiam reveritus , Cenchreas adventanti supremam necessitatem nuntiari jubet . Corbulo *se dignum* fassus , gladium sua in viscera direxit , ab ignavo Principe deceptum se esse , & inermem venisse indignans .

*Nero turbarum nuntiis in Urbem revocatur,
data prius Achajæ libertate.*

LXII. Tantis cædibus conflata odia, nedum facta securitas. Jamque labante Urbis fide, Helius, consilii anceps, Neroni nuntiat, *quam primum veniat: præsentia ejus Urbicas res egere.* Iis ab insana gloriæ cupidine non retractus, rescribit (nec enim omiserim verba, incredibilis stultitiæ testes): *Quamvis nunc consilium tuum sit & votum, celeriter reverti me: tamen suadere & optare potius debes, ut Nerone dignus revertar.* Helius, gliscente per moras periculo, ipse Achajam propere petit, ut verbis fidem faciat, turbas, conjurationes admonet. Terrorem incutit monstratum discrimen; sed magis movet præsens Isthmiorum ludicrum: mentem quoque sollicitat ingrati animi pudor, si mansura non reliquerit munificentiae monimenta. His anxius, stadium advolat; mox in foro, haud per præconem, sed sua ipse voce, pro tribunali, *universam Achajam liberam* pronuntiat; iudicibusque civitate Romana & grandi pecunia donatis, indecoros inter plausus, haud quales olim T. Flaminio auditos, navem conscendit, Italiam repetiturus.

AN. U. C. DCCCXXI. ÆR. CHR. 68.

LXIII. Tum consules erant C. Silius Italicus & M. Galerius Trachalus; alter poetica facultate, alter forensi eloquentia notus: uterque favore Principis, Silius delationibus, invidus. Nam in Urbe non spes, non vota amplius occulta. Plurimi adversa tempestate turbidoque mari imminere Principi periculum palam latebantur, exitium quoque precari ausi. In luctumvertere gaudia, cum Princeps, procella quidem jactatus, amissis naufragio pretiosissimis rebus, Neapolim incolentis pervenit. Urbem, olim gloriæ incunabula, triumpharum nunc testem, revivere gestit. Hanc albis equis, disjuncta muri parte, ut mos hieronicarum est, ingressus, Antium Albanumque pari pompa introit.

*Triumphans Urbem ingreditur. Fæda scenici
triumphi species.*

LXIV. Cum Romam perventum est, adornata major triumphi moles; &, ut novum victoriarum genus, nova quoque excogitata decora. Nec Jovi, imperii præsidi, sed Apollini, citharætorum numini, supplicatum. Currus tamen Augusti, veteris magnificentiae triumphatique orbis monumentum, ad hæc ludicra reiectus. Ut primum cetera immenso

sumptu fuere adparata, murorum Urbis violata majestate, tot abhinc sæculis formidolosis hostibus intacta, per dirutam partem subiit triumphalis pompa; præcursibus, qui coronas, victoriarum dona, præferrent: mox vecti longo ordine tituli, quibus inscriptum, quo loco, quo cantionum, quoque fabularum argumento partæ victoriæ: deinde inter citharædorum turmas ibat Augusti currus, in quo Princeps stans veste purpurea, distincta stellis aureis chlamyde, capite coronam olympicam, dextra Pythiam gerebat, retro stante in eodem curru Diodoro citharædo. Pone sequebatur, oventium ritu, plausorum agmen, *Augustanos se, militesque triumphi clamitantium*. Conserta demum civitas ipsique senatores, contentis vocibus ingeminabant: *Io victor Olympice! io victor Pythice, Auguste! io Neroni Herculi! io Neroni Apollini! io omnium victor, Auguste! Sacra vos! Fortunati, quis celestem vocem audire datum!* Ita incedenti passim cadebantur victimæ, spargebantur odores, aves, lemnisci, bellaria ingerebantur. Per Circum maximum, Velabrum Forumque ducta pompa, Princeps ad palatium adscendit, &c, Apolline salutato, Circenses iudixit; acriorque rediit ludorum furor: nec in Urbe stetit, per provincias quoque pervagatus.

Conjuratio detecta, & expiata.

LXV. Remordebatur tamen identidem memoria turbarum, quas Helius nuntiaverat. Quæsitæ ex superstitione remedia, quibus fidem fecit casus, statim detecta conjuratione, cum summum instaret discrimen. Nox enim unica restabat Neroni. Qui facinus patrare in se receperat, forte theatrum petiit, & pro foribus vidit victum hominem, miserabiliter ejulantem, quod ad Neronem esset ducendus. Ille, misericordia incertum, an jactantia, nimiae silentii mole pressus, misero propinquat, & in aurem insusurrat: *Dura ad crastinam diem; cras mihi gratiam referes.* Placuit novitate spei attractus, verbaque secum reputans, atrociam intropicit, paratque indicium, in quo salutis certa, plurima fortunæ spes. Ut coram Nerone adstitit, audita refert. Reus, confestim in vincla raptus, tormentis subditur. Adversum verbera & ignes primum pervicax, factum negat: sed supplicii diuturnitate victus, ægre prolato, quod leviter prodiderat, se sociosque eandem in ruinam detrudit. Multo sanguine expiata conjuratione, superstitionis, cujus instinctu detecta credebatur, apud Principem crevit honos: addidit haruspicum extispicia, ut major accederet securitas.

*Atrocia adversus Principem C. Julii Vindicis consilia:
suas in partes Sulpicium Galbam trahit.*

LXVI. Incolumitati cum ita faisset consultum, intentior fuit libidinum cura. Juvit eas abscondere Neapoli, quod ibi plus deliciarum, minus periculi. Vigeabant maxime, quando gravior exorta est procella, quam nec superstitio, nec vis Principis, neq̃ continuata tot annos Cæsarum reverentia averteret. Initium habuit in Galliis. Provinciã pro prætorẽ obtinebat C. Julius Vindex, Aquitanus, stirpe regia oriundus, animi consiliiq̃ ingens, tanto acrior, quod pluribus a vitiis integer. Illi non avaritia, non ambitio, non invidia, sed laudis cupido, libertatis studium, propudiosi Principis odium, cujus flagitia pertæsus, publicum dedecus propulsandi impetum cepit.

LXVII. Gallorum quidem certus, sed destitutus, legionum auxilio, Sulpicium Galbam, citerioris Hispaniæ rectorem, nobilitate, opibus, rebus in Germania & Africa gestis, apud legiones auctoritate, aversa a Principe voluntate, ad maturanda ausa non inhabilem sollicitat; scriptisque literis, orat, ut humano generi assertorem ducemq̃ se accom-
*modet: ad partes juvandas centum millia Gallorum
parata; plures non adfuturos; tantum ne asperne-
tur Principatus spem, non quasitam, sed oblatam.*

Simul scriptum aliis exercituum provinciarumve re-
 cloribus, ut cœptis fâverent, saltem ne obsisterent.
 At hi, in præsentem fortunam intenti, tanto sol-
 licitius literas Nêroni misere, quanto avidius, co
 sublato, primas exitiî partes & præmia sibi postea
 vindicavere. Galba autem, dissimulans quid tale
 sibi fuisse scriptum, restitit; sed caute magis, quam
 moderate.

LXVIII. Ut sensit Vindex Galbam velle impel-
 li, ipse in Gallorum conventu defectionem cœptat,
 questus: *Nulla manere imperli jura: omnia sceler-
 ri patere: per omne nefas hominibus inludi: pro-
 vincias latrociniis, domos cadibus vastavi. Hæc
 imperare Neronem, qui per Casareæ stirpis exci-
 diam ad publicam ruinam se accinxerit; ne matrem
 quidem reveritus. Atrox facinus! ni morte fuisset
 digna, quæ talem pestem edidisset. Illam tanto in-
 clementius nunc ferocire, quod unus e Caesarum do-
 mo superstes, nec cenatam, nec ultorem timeat.
 Sed neminem diu vixisse omnibus infensum. Jam
 Orientem turbare: Britannos lacertos movisse: le-
 giones adfectam exuere: majestatem ipsam, maxi-
 mam Principum munimentum, Neroni odiosam es-
 se. Se, semet vidisse portentum illud, flagitiis
 commaculatum, in stuprorum & theatrorum pro-
 pudia resolutam, ciñbarum gloriæ insanum simul
 & indignum. Cur ergo Casare, Principis, Augu-*

eti titulis, quos diuus Augustus virtutibus, diuus Claudius beneficiis sunt consecrati, infamem Abenobarbum condecorarent! Vocarent illum Thyesten, Œdipum, Alceconem, Oresten, quoniam patricialibus & incestis nominibus gloriaretur. Ecquid in hujus veneratione perseverarent, qui nulla imperii, sola libidinum vi subnixus, generi humano bellum indiceret! Majores eorum prædæ cupidine olim Romam expugnasse. Id quidem in hac temporum barbarie fuisse egregium. At nunc, ubi vigent humanitatis honorisque studia, penes ipsos esse melioris & immortalis nominis gloriam. Orbi succurrerent: se Romamque in libertatem vindicarent. Eo ventum esse, quo ceteræ gentes, malis vixit, istud decus certatim forent adfectaturæ. Incepti laudem sibi præcipi ne sicerent.

LXIX. Magno fremitu & plausu excepta oratio. Mox suas in civitates quisque alacres discesse, strenuam promptamque operam polliciti. Vindex autem novas ad Galbam literas misit, quibus, nuntiata Gallorum voluntate, ejus animos spesque inflaret. Hæsitabat adhuc Galba; terrebantque amicorum ejus plurimi, quod quomodo res Vindictæ verterent, quæ esset Urbis inclinatio, opperendum censerent. At fiduciam addidit T. Vinus, horum præcipuus, & rerum novarum, prædæ spe magis, quam in Galbam studio, cupidus. Dixit superva-

quam consultationem: furiosorum esse, utrum in Neronis fide perstarent, querere. Tum ad Galbam conversus, videret ipse, cum publicus hostis sit Nero, malletne Vindicem fortunæ adiutorem habere, an Vindici bellum indicere; qui cum potius optaret Principem, quam Neronem tyrannum.

LXX. His victus videri gestiit Galba, senili ambitione & veteribus auguriis, quorum grata durat memoria, a summa spe non alienus. Illi etiam cura dudum inerat popularibus studiis animos captare: nec per octo annos (tot enim Hispaniam regerat) procuratorum violentiæ se unquam accommodaverat: solitus quoque iis, qui eorum injuriis erant obnoxii, publice condolere: probrosa vero adversus Principem carmina passim circumferri recitative impune ferebat. Talibus imminuta Principis auctoritate, suam intenderat. Itaque animos suas in partes inclinari posse ratus, Carthagine nova provinciæ conventum edixit, quo *manumissioni vacaret*. Hæc obtentu. Interea amici, ut cresceret celebritas, favor sensim glisceret, *agi de summa imperii secretis rumoribus spargere*. Dicto die, ut primum Galba tribunal conscendit, immenso clamore *Imperator* salutatur.

LXXI. At ille, ubi silentium fecit, *Neronem, qui scelera sceleribus contexeret, nec nisi per flagitia & funera dominaretur insectatus*, subito ad nobi-

nobilissimorum quorumque hoc principatu trucidatorum imagines, longo ordine dispositas, vertit, & geminato animi ac vocis ardore: *Non meis, inquit, verbis, sed vestris oculis Neronem cognoscite. Contemplamini pallentes tot Caesarum vultus, Neronis patrem, matrem, uxorem, fratrem, sororem, amatam, propinquos, adfines, veneno, ferro, omnibus mortis generibus sublato, ob rabidam regnandi cupidinem. Circumspicite Burrum, Lateranum, Vestinum, C. Cassium, Lucium Veterem, & tot Urbis primores, ad servitutis subsidium crudeli fato peremptos. Vestra, vestra videte ingenia, Annaeum Senecam, sapientiae praeceptorem & exemplum, Annaeum Lucanum, animosum juvenem, reipublicae spiritu plenum, & clarissimi filii patrem optimum, Annaeum Melam, per invidiam extinctos. Has virtutis imagines adspicite, Thraseam Patum, Baream Soranum morte multatos, quasi cum ipsis virtus esset commoritura. Inlustres feminas, Sextiam, Pollutiam, Serviliam cernite, nullo pudore, reluctante natura, ad supplicia vocatas. Inspicite ipsam infantiam, culpae rudem, pœnis subditam; Rufinum Crispinum ob pueritiae lusus mari demersum. Hunc, hunc despiciate tenellum & nobilem puerum (infantem monstrabat in Baleares insulas a Nerone ejectum, quem inde ipse retraxerat, ut major exoriretur miseratio) sortis suae æque ac criminis nescium;*

Suppl. Tac.

O

nondum civem, jam exulem. Hæc Neronis facinora! hæc monimenta! Apud illum nobilitas, opes, ingenium, virtus, sexus, ætas, vita ipsa crimine sunt. Per hæc adversus genus humanum grassatur. Ruinam omnibus imminentem jam a Gallis propulsare cœpit Vindex. Alii ab aliis, ego a vobis avertam. Caesaris, Imperatoris nominibus parcite. Me senatus populiq[ue] Romani legatum esse memini: hoc mei maneris nomine, imperii majestatem, communem omnium salutem tueri juvat. Novi me a Nerone morti destinatum. Sed vitam, laboribus exercitam, periculis finire egregium. Vos tantum pro patria, pro vestra incolumitate certanti favete. In legati admirationem laudesque secutæ voces innumeræ. Nero odiosis disleriis cumulatur. Omnia ad libertatis & securitatis munimentum apparantur.

*Nuntiata Galliarum defectione, vana belli
meditamenta.*

LXXII. Nondum ita fervescebant Hispaniæ, cum Italiam pervagatus est Galliarum defectionis rumor. Neapolim pervenit die ipso, quo Nero matrem occiderat. Tamquam lætum faustumque aliquid fuisset nuntiatum, statim in gymnasium progredi, certantesque athletas effusiores gaudiospectare, quod insperata opulentissimas provincias prædandi causa occurreret. Verum tumultuosiores liti-

ræ, super cœnam adlatæ, iram incussere, quam, ut iratis adsolet, secuta est inertia. Primum quidem infremere, dira, iis qui descissent, minari: sed per octo continuos dies nihil rescribere, nihil præcipere; rem atroci silentio premere. Querelas tandem elicuere missa Vindicis edicta, quibus tanto magis irritabatur Nero, quod in iis *citharædi mali* & *Ahenobarbi* nomina ad contumeliam sæpius repetita. Talibus efferatus, excusato languore faucium, propter quem non adesset, ad senatum scribit, ut *Vindicis impietatem accuset: purget objectam artis inscitiam: gentile nomen approbet*. Patres in ultionem sui rei que publicæ hortatus, jubet per præconem nuntiari centies sestertium iis, qui *Vindicem interfecissent*. Imbelle remedium, ex quo etiam Vindex gloriam quæsit; Neronis caput adferentisuum pollicitus.

LXXIII. Interim alii super alios, acerbioresque nuntii male tutum Principem ex voluptatum latebra excivere. Romam trepidus petiit: at nec periculi magnitudine, nec locorum diversitate mutatum ingenium. Eadem superstitio, par levitas. Erupere ipsa inter viarum diverticula; visoque forte monumento, quo insculptus erat Gallus, ab equite Romano oppressus, crinibusque tractus, exsilit gaudio, cælum adorat, certissimum victoriæ indicium auguratus. Itaque Romam redux, non senatum cogere,

non populum appellare, sed, quibusdam e primoribus viris domum evocatis, post desultoriam consultationem, reliquum diei per organa hydraulica novi & ignoti generis circumducere: monstrator ipse operis, fabricæ partes artemque disserens; *omnia*, ut adfirmabat, *in theatrum, si per Vindicem liceat, prolaturus.*

LXXIV. Nam, vel invitus, in Galliarum defectionis cogitationes revolvebatur; eam opprimendi non incuriosus, dum artes suæ scenicæ pariter valescerent. Inter utrasque distractus, copias, quas ad claustra Caspiarum adversus Albanos præmiserat, reverti jubet: novas in Urbe legit, tribubus Urbanis ad sacramentum citatis. Cum nullus idoneus responderet, certum dominis servorum numerum indixit, nec nisi probatissimos recepit. Quasi vero fatale esset, non posse Gallias debellari, nisi a consule, ipse, consulibus ante tempus magistratu abdicatis, solus magistratum iniit. Hæc militiæ, cetera luxui data. Maxima cura fuit, portandis scenicis organis vehicula deligere, concubinas, quas secum educeret, ad virilem modum tondere, & securibus peltisque Amazonicis instruere. Plus in his, quam in militibus fiduciæ. Ausus etiam jactitare, *si- mul ac primum provinciam attigisset, inermem se in conspectum exercituum proditurum, nec quidquam aliud quam fleturum: revocatisque ad pœnitentiam*

defectoribus, sequenti die lætum inter lætos cantaturum epinicia, quæ nunc jam sibi componi oporteret.

LXXV. Tam facilis victoriæ opinione haud comminuta pecuniarum aviditas. Immo in belli impensas omnes ordines partem census conferre; privatarum ædium atque insularum inquilini pensionem annuam fisco repræsentare jussi. Addita fastidia, quod potentiorum injuriæ ultimum, nec umquam impune. Mandatum enim exactoribus, nihil nummi recipere, nisi asperum, nihil argenti, nisi pusulatum, nihil auri, nisi ad obrussam. Gravis inde exorta invidia, plerisque collationem recusantibus, & a *delatoribus revocanda potius præmia* clamitantibus: accrevit ex annonæ caritate; ac tandem subsecuta indignatio, cum in publica fame Alexandrina navis nuntiaretur frumenti loco pulverem e Nilo luctatoribus aulicis advexisse. Plebs, numquam arrogantior, quam cum jejuna, in convicia erumpere: alii verbis, scriptis alii Principem lacessere: multi, nocte jurgia cum servis simulantes, crebro *Vindicem* poscere.

LXXVI. Sed fræditatum usu in Nerone obcaluerat verecundia; & pro gloria habebatur conviciorum patientia. Pudore, extremo Principum præsidio, destitutum, & ad injurias patentem attonuit tamen tunc nuntiata Galbæ & Galliarum defectio:

Ea audita, corruit exanimis, diuque sine voce, ac prope intermortuus jacuit. Ut resipuit, veste desissa, converberato capite *adum de se* queritur; spretisque solatiis nutriculae, *similia alijs Principibus accidisse* memorantis, *se præter ceteros inaudita & incognita pati* lamentatur, qui suum imperium vivus amittat. Sed, ut vanis ingenijs cuncta quoque sunt vana, terror dolorque cessere; reveluere luxus & desidia: acriora etiam, quod prosperi quiddam e provinciis nuntiatum, quodque senatus Galbam *hostem* judicaverat. Victoriæ statim cantibus & ludis anteoccupata est; parsque insanæ lætitiæ fuit templi Sabinæ Poppææ dedicatio. Galbæ bona, sub hasta venundata, in has vanitates abiere. Gallorum vero opes, quod nondum erant domiti, ad prædam reservatæ.

Conflata undique in Neronem odia. Patriæ tamen studio, Julii Vindicis cæpta opprimit Verginius Rufus.

LXXVII. Hæc Nerois, alia fortunæ destinatio. Nil jam in Urbe reliquum, nisi Principis nomen. Vis imperii in Hispaniam transierat. Super veterem exercitum penes Galbam aderant novæ legiones, forma quædam senatus, & equestris ordinis excubiæ. Auctoritatem intendebant Hispanæ Neronis possessiones, auctionibus subditæ. Majus adhuc

potentiæ instrumentum accessit Otho, provinciæ Lusitaniæ præfectus, in partes Galbæ tanto pronior, quanto ob veteris injuriæ memoriam Neroni infensior: argentum aurumque privatum militi in stipendium ultro obtulit. Legatorum plerique, exemplum secuti, favori occurrere, aut proditarum Vindicis literarum, ut supra retuli, memoriam oblitescere nitebantur. Pauci diversis de causis suspensi & incerti. Clodius Macer, rapinis & cædibus in Africa adsuetus, imperium neque occupare, neque amittere volebat. In Syria Vespasianus Judaici belli cura lentus videri satagebat, ne fortunam festinatione corrumpere. Legiones inferioris Germaniæ Fontejum Capitonem ad defectionem sollicitabant, sed avaritia retinebatur. In superiore Germania, invicta, patriæ, non Neronis studio, Verginii Rufi constantia; nec a legionibus, vi sua & fama ducis ferocibus, unquam impelli potuit, ut summam rerum acciperet: *Imperium a senatu, non a legionibus dari* dictitans. Ideoque Vindici iratus, qui id audaciæ præsumeret, exercitum in Gallias duxit, ne a Gallo homine tantum imperii dedecus oriretur.

LXXVIII. Tum Galliæ erant sibi discordes. Pars nobilissima simulque validissima, Sequani, Ædui & Arverni, Vindicem sequebantur. Alii, quorum præcipui Lingones, Remi, & qui Rhemans

adcolunt populi, partim provinciali æmulatione, partim veteris sacramenti usu, in Neronis fide perstabant. Viennenses vero Vindicis partibus se immiscuere, ut municipalia adversus Lugdunenses odia licentius persequerentur. Ea erat Galliarum inclinatio, cum Verginius, Germanicarum legionum viribus, & Belgarum auxiliis, Batavorumque alis potens, Gallias intravit. Vesontionem recta petiit; ingressuque prohibitus, obsidionem paravit. Ad urbis præsidium statim adstitit Vindex. In conspectu stabant acies: duces, amotis stipatoribus, in colloquium consensere, in quo, ut fuit suspicio, adversus Neronem fœdus initum. Cum discessissent, Gallicus exercitus urbi propinquavit. Legiones, ratæ Gallos ad pugnam incedere, primo impetu arma expediunt, præliumque ineunt. Tunc visum atrox spectaculum. Nulla ducum imperia: regit militum furor: utrimque miscentur funera: cædibus crescit ira: certa internecio, ni Galli, inopinato prælio turbidi; amissis viginti hominum millibus, victi tandem cessissent. Vindex, furens quod tanta libertatis spes casu vanesceret, violentas manus sibi adtulit. Reperti tamen, qui, turpiter ingestis cadaveri vulneribus, interfectorum gloriam quæsierint.

LXXIX. Legiones vero, confecto unica pugna bello superbæ, Verginium *Imperatorem* salutant, orantque, ut *ipse Princeps fatiscenti reipublicæ sub-*

veniat. Simul imagines Neronis devellunt: *Verginii Caesaris, Augusti*, nomina ingeminant; eaque unus militum, loco imaginum, signo inscribit. Verginius, Vindicis morte tristis, & quo res reciderent, dubius, extritis literis, hæc seditionis monumenta præceps abolere, firmus sententiæ, *senatus esse imperium dare*. Perculsi milites stupent, Neronisque fidem repetere cogitant. Idem ferme sensus locis omnibus, quibus didita Gallorum cladis & Verginii constantiæ fama.

Hac clade consternatus Galba.

LXXX. At ubi nuntius Hispapiam pervenit, Galbam, recenti unius alæ seditione & servilibus insidiis inquietem, terror occupavit. Mortem primum, deinde secessum meditatur; scriptisque ad Verginium literis, quibus eum ad imperii societatem invitat, Cluniam se cum amicis recipit, veteris otii desiderio languidus, nec quæ temporis florent curans, aut intelligens. Sed ejus inertiam juvit fortuna, hominum ludibriis læta; simul Cæsarium domum vertebat, & quem destinabat imperio, terroribus exagitabat. Neronem vero, ut perditum iret, luxu & deliciis, quæ unica supererant dominationis adminicula, usa est.

At consilia Principis, vere falsove a spadone prodita, ineluctabilem creant ruinam. Senatus, imminere sibi periculum ratus, Neronem prævertere occupat.

LXXXI. Forte unus e turpi spadonum grege, inter Principis libidines intimus, se injuriam indigne accepisse credidit. Per pudenda, uti solet id hominum genus, ultionem parat. Secretioribusque consiliis, quæ destinatum Neroni senatum universum necare, Urbem iterum incendere, feras in populum immittere, aufugere Alexandriam, vere falsove proditis, inevitabile exitium adtulit. Nulla ante Principis reverentia; nullus amor, ni forte apud plebem, ludis insanam, sed mobilem, & potentiorum infortuniis semper lætam: corrupta aut inconstans exercituum fides: ne certa quidem prætoriarum cohortium studia. Ipse Petronius Turpilianus, ad opprimendum Galbam missus, defecerat. Nudus ergo & inermis patebat Nero, cum senatus, opprobriis, patientia, periculo atrox, paratam sibi ruinam in ejus auctorem convertere, totaque legum vi sævire properavit.

Nero, vitæ mortisque incertus, fugit.

LXXXII. Nero ineluctabili, proviso tamen, fa-

to circumventus, sumptum a Locusta venenum in auream pyxidem condidit, & in hortos Servilianos secessit, comitante imbelli libidinum caterva. Tum varia animo agitare. Placet fuga dudum meditata; præmissisque libertorum fidissimis Ostiam ad classem præparandam, tribunos centurionesque prætorianos de fugæ societate tentat. Sed partim tergiversantibus, partim aperte detrectantibus, uno etiam proclamante: *Usque ad hunc mori miserum est!* alie flexit consilia; dubius *Parthosne, an Galbam, supplex peteret, an atratus prodiret in publicum, proque nostris, quanta maxima posset miseratione, veniam prætoriorum precaretur; ac, ni flexisset animos, Egypti præfecturam dari sibi oraret.* Certe inventus postea in ejus scrinio hac de infamia sermo formatus. Recitatione deterritum putant, ne, priusquam ad forum perveniret, discerperetur.

LXXXIII. Itaque consilii incertus, cogitationem in posterum diem distulit. Sed, cum somnos non paterentur curæ, ad mediam fere noctem excitatus, ut comperit, stationem militum recessisse, prosilit e lecto, & mittit circum amicos. Nihil quoquam renuntiante, ipse cum paucis hospitia singulorum adit. At, clausis omnium foribus, respondente nullo, seu somnus, seu pavor eos occupaverat, cubiculum prætrepidus repetit. Custodes jam diffugerant, directis etiam atragulis, amota &

pyxide veneni. Vastitate, suspicionibus turbidus, Spicillum mirmillonem, vel quemlibet alium percussorem, cujus manu pereat, requirit. Ne ad id quidem ministerii adesse quemquam miratus, in summæ miseriæ vocem, *sibi neque amicum esse, neque inimicum*, erumpit, procurritque quasi præcipitatus se in Tiberim.

LXXXIV. At vitam exosum, mortis pavidum, sistit inveterata mollities; & aliquid secretioris latebræ ad colligendum animum suadet. Phaon, libertus, suum obtulit suburbanum, inter Salariam & Nomentanam viam, circa quartum milliarium. Tantulum manet Principi suffugium! Ac quasi fatale esset, sordide etiam perire, nudo, ut erat, pede, tunicatus tantum, superindûta obsoleti coloris pænula, adoperto capite, & ante faciem obtento sudario, equum inscendit; quatuor e tanta modo turba comitantibus, quos inter Sporus, ultimum, ut diximus, propudium. Turpis fuga, subito tremore terræ & fulgure adverso damnata, ad novas patet injurias. Proxima itineri castracircumsonant clamoribus militum, Neroni adversa, Galbæ prospera, ominantium. Ex obviis etiam viatoribus, alter: *hi Neronem persequuntur*, monstrat: alter rogitat, *ecquid in Urbe novi de Nerone?* Ipsa reverentia in formidinis causam vertit: nam missicius quidam prætorianus Principem, detecta ob subitam equi con-

sternationem facie, agnoscit, & salutationis officio ad desperationem adigit.

*A senatu hostis, more majorum puniendus,
judicatur.*

LXXXV. Nec spes tantum fugæ vanescebat, sed primum ejus consilium, cum prætorianis, ut supra memoravi, communicatum, jam in exitum cesserat. Quippe, mutato sacramento, Galbam illico fecerant Principem, ducibus Nymphidio & Tigellino. Atque etiam, ne vetus Cæsarum fides recurreret, Nymphidius, per quodque nefas fortunæ se inserendi cupidus, sub nomine Galbæ prætoriarum & urbanarum cohortium militibus singula tricena nummum millia promiserat, legionariis quina millia. Enorme donativum, in Galbæ æque ac Neronis ruinam paratum, ut primam in spem veniret Nymphidius; formidoloso quoque exemplo, in cædes Urbisque excidium abituro, venale esse imperium, & juxta militum libidinem dari. Ubi per Urbem percrebuit favor militaris, traxit animos ad odium pridem incitatos. Ne in senatu quidem quidquam moderati, aut verecundi. Publicis studiis, sentientium numero, auctoritatis insoleptia ad atrociora quæque impellitur. Nec de tollendo Principe, sed qua tolli queat turpiore contumelia, certatur. Hos inter clamores Nero *hostis* judicatur, *more* *maja-*

rum puniendus. Galba vero in imperium adscitus, non quod melior, sed quia Neroni iratior. Tum missi equites, qui fugitivum Neronem ad supplicia vivum attraherent.

LXXXVI. At is per diverticula, fruticeta inter ac vepres, occulto effossæ cavernæ introitu, in Phaontis suburbanum ægre inrepserat. Nihil ibi pristinæ dignitatis manet: sola inhærent vitia, quæ, ut vitam, sic mortem, infamavere. Corpus, deliciarum usu fractum, levamenta, quæ offert loci nuditas, aut refugit, aut miserabiliter tolerat. Animo nihil fixum, nihil firmum; impetus tantum, & scenica levitas. Comitibus, ut *quam primam se impendens contumeliæ eripiat*, instantibus annuit: sed scrobem fieri imperat; frusta marmoris, aquam, ligna, ceteraque funerum parat, fletus ad singula; atque identidem dictitans, *qualis artifex pereo*.

*Pavens, mortem sibi consciscit: ultima ac pessima
Cæsarum stirps.*

LXXXVII. Has inter moras perlatos a Phaontis cursore codicillos avidus præripit; lectoque se hostem a senatu judicatum, & quæri, ut more Majorum puniatur, interrogat *quale id genus sit pæne*. Comperto, nudî hominis cervicem inseri furcæ, corpus virgis ad necem cædi, conterritus duos pugiones, quos secum tulerat, arripit; utriusque

acie prætentata , rursus condit , causatus *nondum adesse fatalem horam*. Subinde modo Sporum hortari, ut lamentari ac plangere inciperet: modo orare, ut se aliquis ad mortem capessendam exemplo juvaret: interdum segnitiam suam increpare. Inanibus verbis robur indidit adventantium equitum sonitus. Tunc, ignominiam exhorrescens, Homericæ versu trepidanter recitato, ferrum, juvante Epaphrodito, jugulo adigit; prius comites precatus, *ne potestas cuiquam capitis sui fieret, sed ut quoquomodo totus cremaretur*. Centurioni, qui mox adstitit, & pænula ad vulnus adposita, in auxilium se venisse simulabat, semianimis respondit, *Sero. Hæc est fides*. In hac voce defecit, exstantibus torveque rigentibus oculis, primo & trigesimo ætatis anno, imperii quartodecimo, optimis initiis, fine pessimo, execrabili memoria.

LXXXVIII. Cadaver cremari permisit Icelus, Galbæ libertus, primo tumultu coniectus in vincula, tunc exsolutus: singulari fato in præsens Neronis supremæ sortis arbiter, postea Galbæ fortunam corrupturus, & per tam diversa facinora suum in exitium præceps. Modicum fuit funus, & intra privati modum. Reliquiæ a nutricibus & Acte concubina in gentili Domitiorum monumento conditæ. Sic excissa Cesarum domus, suo & libertatis damno per centum & quindecim annos dominata: magna virtu-

tum claritate, si C. Julii sublimem, magnificam Augusti, profundam Tiberii mentem virtutibus annumeraveris: immensa vero scelerum fama, publico quoque odio ob Tiberii truculentiam, Caji furorem, stoliditatem Claudii, & Neronis improbitatem. Fuso sanguine Romano, auctoritatem orsa, per nobilissimorum quorumque cædes invaluit, donec, furore in suos verso, ad ultimum se ipsa confecit, numquam melior, quam cum cœpit, numquam pejor, quam cum desiit.

*Prodigia . Præceps, sed mutabilis, populi lætitia .
Nymphidius, Galbæ favet, Imperii spes in
se trahens: mox interficitur.*

LXXXIX. Ejus ruinam portendere visa prodigia plurima; retroacti amnes, prata in contrarias sedes transgressa, prolapsa cupressus Urbi æquæva, lauri, a Livia satæ, illico aridæ, aliaque id genus: leve libertatis incitamentum, ob servitutis adsuetudinem, posteriorum Cæsarum vitium validius, quam priorum artibus, coalitam. Pileata tamen discucurrit plebs, in lætitiæ signa præceps semper & inconstans. Mox omnium studia in novi Principatus spem ac fortunam conspiravere. Præcipua Nymphidii Sabini, prætorianorum præfecti, cura in se cuncta trahere, ut ante Galbæ adventum firmata auctoritate, aut secundus in imperio ageret, aut, si senex,

senex, tres & septuaginta annos natus, itineris defatigatione occumberet, ipse capesseret imperium: reputans *prætorias cohortes, dudum favorabiles, nunc donativi promisso obligatas: penes se esse totam liberalitatis gratiam, apud Galbam necessitatem.* Proinde, ne tantas spes præcideret Tigellini societas, ei gladio interdicit: simul consulares, ceterosque, qui exercitus provinciasve olim rexerant, convivii aliisque id genus lautitiis occupat. Iisdem artibus per castra gliscit ambitio: plurimi jactitant *mittendos ad Galbam legatos, qui Nymphidium perpetuum, & sine collega, prætorianorum præfectum* efflagitent.

XC. Par in senatu adulatio. Patres ejus foribus adsidere: beneficentiam laudare: omnibus senatusconsultis auctorem habere. Inde, uti fert hominum natura, orta Nymphidio arrogantia, senatui invidia, dein metus. Cito erupere hæc discordiarum semina. Patres, cum senatusconsultum ad Galbam per tabellarios suos misissent, dedere simul diplomata, sigillo suo obsignata, quibus oppida cursum celerarent. Succensuit Nymphidius, questus *patres nec suo signo, nec prætorianis usos:* pœnas etiam, ut fama fuit, repetiturus, ni supplices, excusataque imprudentia, veniam exorassent.

In Neronianæ crudelitatis instrumenta sævitum.

XCI. Tum, nihil non audendum ratus, odius vulgi per prioris Principatus ignominiam gratificatur. Raptatæ Neronis imagines. Spicillus, gladiator, cum iis tractus, in foro trucidatur. Acta per corpus Aponii, delationibus infamis, plastra, lapidibus grvida. In hac vulgi licentia, sontium & insontium multitudo adeo promiscue perit, ut Mauricus, futuri providus, *Urbi promptum Neronis desiderium* prænuntiaverit. Interim a Nymphidio, se Caji Cæsaris filium ementito, consulebatur, ut grata semper populo Romano Germanici memoria revivisceret. Hæc quidem in fortunæ spem parata, in exitii causas vertere.

Galba, audito Neronis fine, audacior, Romam proficiscitur. Intempestiva severitate, Principatus initia corrumpit.

XCII. Galba enim, perlatis mira celeritate nuntiis, se a senatu Imperatorem fuisse consalutatam, auditoque Neronis fine, Romam erat profectus: atrox ob diu ancipitem imperii spem, necdum satis firmam; quod, cum iter faceret, nuntiarentur timerenturque turbæ, in repentinis casibus solitæ. Ob

id, neglecta toga, paludatus, & dependente a cervicibus pugione ante pectus, quasi per hostile solum, iter ingressus est. Pronus in severitatem, Hispaniarum Galliarumque civitates, quibus cunctatior fuerat fides, gravioribus tributis, finium quoque damno attrivit: auctoresque cunctationis, Obultronius Sabinus & Cornelius Marcellus in Hispania, Betuus Chilo in Gallia, occisi. Simul Principis jussu Trebonius Garucianus, procurator, Clodium Macrum in Africa turbantem interficit. Fonteius Capito, ambiguis studiis suspectus, in Germania periit, a Cornelio Aquino & Fabio Valente oppressus.

XCIII. Formidolosiore Nymphidium præpropera cupido perditum iit. Cum secundas in imperio obtinere vanis artibus tentasset, Vinio, Lacone, Icelo præpollentibus, & Othone per Vinii favorem ad fortunam sensim inrepente, imperium invadere occupat, Mithridatis Pontici opibus subnixus. Illi in prætoriano milite spes; & ne imparatus ad id dignitatis accederet, orationem a Cingonio Varro-ne, venali ingenio, in tantum fastigium scriptam, edidicerat. Nox propinqua talibus ausis destinabatur. Restitit Antonii Honorati, tribuni, fides. Præmonitis enim prætorianis, *tot vices dedecere: præcipitem fuisse a Nerone, licet scelerum reo, defectionem: a Galba, novo & laudato Principe, pro-*

brosam fore: turpe insuper, si Liviæ adfinem Nymphidiæ filio postponerent. Cum Nymphidius castra adisset, seu ut sua in fide firmaret animos, seu ut ortos forte motus sedaret, ipso in ingressu confosus occubuit.

XCIV. Galba, hac cæde nuntiata, quasi imperii pacisque certus, togam sumpsit: sed mutato habitu haud mutata mens. Inerant semper ira, diffidentia, injuriarum memoria, ceteraque pavidæ animi, in privato homine inhonestæ, funesta Principi, cujus initia vera fide lætitiæ gratiaque debent clarescere. Immo plus invidiæ movit cædes Petronii Turpiliani, consularis & triumphalis viri, imperata, quod Neronis dux fuisset, & a Tigellino patrata. Atrox quoque visum, præter Mithridaten & Cingonium, consulem designatum, Principis edicto amicos sociosve Nymphidii inauditos & indefensos morte multari. Molliisset tamen intempestivam severitatem tutandi imperii voluntas, aut necessitas, ni fuisset idem adversus omnes atque immeritos rigor. Sed cum legati, a senatu missi, Narbonem Martium adventassent, ut Principi gratularentur, & *quam primum Romam veniret*, orarent, parca fuit civilitas, nihil comitatis. Pari illiberalitate exceptus Verginius, debellato imperii hoste, spreto Principatu, summum honoris promeritus. At felix, qui ob nimiam virtutem parum gratus suspi-

caci Principi, id in his temporum adversis est adsecutus, ut malorum reipublicæ spectator tantum, non actor, gloriæ suæ superstes, ad ea usque duraverit tempora, quibus revixit Romana felicitas.

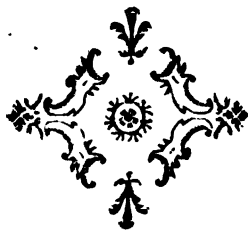
XCV. Cruento autem Principis itinere fœdior adhuc adventus. Urbsque horruit Classarios, qui obviam occurrerant, sibi que militiam a Nerone datam servari orabant, non modo rejici, sed, qui aquilam signaque pertinacius flagitaverant, immisso confestim equite, equorum vi obteri, aut trucidari: superstites, in Urbis oculis, decumari, custodiave attineri, licet in fidem acceptos. Amoti etiam prætorianorum plerique, ob Nymphidii molimina suspecti. Germanorum cohors, quæ multis fidei experimentis se prioribus Cæsaribus in corporis custodia approbaverat, tum dissoluta, ac sine ullo commodo in patriam remissa; quasi Dolabellæ, juxta cujus hortos tendebat, pronior.

XCVI. Talibus non facta securitas, conflata tantum odia, quæ in dies crescebant, dum apud senem, in pœnas promptum, tardum ad præmia, nullus esset gratiæ locus, concessaque a prioribus Principibus beneficia eriperentur. Inritati adhuc animi, quod, super Principis vitia, majora ex hominibus, quibus se abutendum permiserat, orirentur pericula. Titus Vinius, quem supra memoravi, ut favore præcipuus, sic cupiditate immensa grassabatur. Corne-

lio Laconi, ex adessore præfecto prætorii, arrogantia socordiaque intolerabilis. Icelus, libertus, anulis donatus equestrique nomine, potentissimorum olim libertorum opes æmulabatur. Hos inter, luteri spe & ob senium Principis, in ruinam præceps concordia: nec cura, nisi unde citior majorque fortuna pararetur.

XCVII. Galba, his obnoxius, non suoapte ingenio, sed pro eorum cupidine, regebatur. Per eos ergo licuit, ut Helium, Polycletum, Petinum, Patrobium, Neronis libidinum ministros, plecteret. Tigellinum vero, nequiores & invisum magis, at magna pecuniarum vi favorem T. Vinii emerdatum, morti subduxit; populumque Romanum, qui eum ad pœnas assidue repetebat, edicto increpuit, quod *hominem tabe ferme enectum persequerentur: flagitabat, ne Principatum suum cruentarent, odiosumque facerent*. Tigellinus, quasi deum munere servatus, pro salute sua litare; magnoque sumptu parata cœna, Vinii filiæ, alia jam elargitus, decies sestertium propinare. Pronum credere, quam id fuerit populo ingratum, quæ inde adversus Galbam invidia. Accedebant tetrica senectus, tristis avaritia, præpostere tentata imperii leges moresque emendandi consilia, & vana libertatis restitutæ ostentatio. Præterea gliscebant per exercitus querelæ, quod donativum sibi promissum frustra reposcerent.

Efferavit quoque animos magnifica , sed non talis
Imperatoris , nec hujus temporis , vox , *legi a se*
militem , non emi . Sic coalescebant discordiarum
causæ , quæ sequentem annum funestavere , amplum
historiæ argumentum .

B R E V I A R I U M
LIBRI QUINTI HISTORIARUM.

XXVI. Batavi in fidem recepti; pacataque Germania. XXVII. Lingones favorem Domitiani occupant. Cæso Fontejo Agrippa, Sarmatæ Mæsiam populantur: mox a Rubrio Gallo fusi. XXVIII. Obsidio Hierosolymitana. Primus urbis murus perrumpitur. XXIX. In alterius ruina acriter pugnatum. XXX. Judæorum pervicacia. XXXI. Titus tridui opere urbem muro circumvallat. Expugnatur & exscinditur turris Antonia. XXXIV. Fames, pestis Hierosolymis grassantur. XXXV. Templum invadere frustra tentant Romani. XXXVI. Portas succendi, templum tamen servari jubet Titus. XXXVII. Judæi, suam in ruinam præcipites, inconsulto in Romanos inrumpunt. XXXVIII. Templum incendiatur; ibique positis signis, Titus imperator consalutatur. XL. Reliquæ Judaici belli fœditates. Ardent Hierosolyma. XLII. Titus, urbis ruinas ingressus, Deum victoriæ auctorem profitetur. XLIII. Inde Cæsaream discedit, Orientem lustraturus. Lucilius Bassus, quæ supererant in Judæa, expugnat. XLIV. Interim Vespasianus Alexandria Romam redierat: templi Capitolini operas exemplo inflamat.

XLVI. Titus, ex Oriente redux, Hierosolyma revisit, ruinasque miseratur: Memphim venit; evinctusque caput diademate, Apidis consecrationi interest: unde Romæ conflata invidiæ materia. XLVII. Vespasianus Hispaniæ jus Latii tribuit: mox ad urbana negotia intentus. XLVIII. Vitæ ejus ratio. XLIX. Erga liberos cura. Titus Romam venit. L. Vespasiano Titoque decernitur triumphus. Ejus pompa. LII. Clauditur Janus. Templum Pacis a Vespasiano conditum: ibi sacrata templi Hierosolymitani monumenta. Conspirantibus Vespasiani Titique votis, tentatur morum emendatio, Urbe vitiis fessa.

Hæc gesta duobus annis.

AN. U. C. ÆR. CHR.

DCCCXXIII. 70. Cass.

✠ FLAVIO VESPASIANO
✠ Augusto II,
✠ TITO VESPASIANO
✠ Cæsare.

DCCCXXIV. 71. Cass.

✠ FLAVIO VESPASIANO
✠ Augusto III,
✠ M. COCCEJO Nerva.

SUPPLEMENTUM

LIBRI QUINTI

HISTORIARUM.

AN. U. C. DCCCXIII. ÆR. CMR. 70.

Batavi in fidem recepti; pacataque Germania.

XXVI. **N**ON fefellit Civilem ea inclinatio, & prævenire statuit; super tædium malorum, etiam spe vitæ, quæ plerumque magnos animos infringit. Petito colloquio, scinditur Nabaliæ fluminis pons; in cujus abrupta progressi duces: & Civilis ita cœpit: *Si apud Vitelli legatum defenderer; neque facto meo venia, neque dictis fides debebatur. Cuncta inter nos inimica, hostilia, ab illo cœpta, a me aucta erant. Erga Vespasianam vetus mihi observantia: & cum privatus esset, amici vocabamur. Hoc Primo Antonio notum, cujus epistolis ad bellum accitus sum, ne Germanicæ legiones & Gallica juventus Alpes transcenderet. Quæ Antonius episto-*

lis, Hordeonius Flaccus præsens monebat, arma in Germania movere. Quæ Mucianus in Syria, Aponius in Mæsia, Flavianus in Pannonia, Tiberius Alexander in Ægypto, eadem fovi consilia. Pari studio Batavos, Canninesates, veteranasque cohortes in verba Vespasiani adegere. Si quid postea hostile inrepsit, jure an injuria susceptum haud dixerim. Malim turbida temporum incusare, quam dubia imputare crimina. Certe vel ipsa inter bella me semper in pacem propendisse, Romanorumque partes juvisse, multa fuere argumenta, & recens adhuc memoria. Nec per me stabit, quo minus inter Romanos & Batavos fida firmaque societas renovetur. Olim sacramenti hortatorem, nunc me juvat esse conciliatorem pacis. Studiis ita conspirantibus, in fidem recepti sunt Batavi; pacataque Germania:

Lingones favorem Domitiani occupant. Cæso Fontejo Agrippa, Sarmatæ Mæsiam populantur: mox a Rubrio Gallo fusi.

XXVII. Lingones, Civilis societate innexi, Domitiani favorem occupaverant, septuaginta milibus armatorum in ejus obsequium redactis. Atrocius cum Sarmatis pugnatum. Fontejus Agrippa, Mæsiæ, ut dictum est supra, præpositus, adversus barbarorum vim invalidus, pugnando fortiter occubuit. Tum cuncta incursionibus, populationibus ob-

noxia. Clade Vespasiano nuntiata, Rubrium Gal-
lum misit, qui rem restituit, fusosque sæpe barba-
ros renare Danubium coegit: &, ne regredi iis fo-
ret animus, Romanis præsiidiis validiora addidit
munimenta.

*Obsidio Hierosolymitana. Primus urbis murus
perrumpitur.*

XXVIII. At major belli moles in Judæa agita-
batur. Titus, cum cuncta expugnandis Hierosoly-
mis apta struxisset, adulto jam vere, operi insti-
tit, morarum impatiens. Utrumque paribus animis
certatum. Judæi locorum ingenio, hominum mul-
titudine (nam undique terrarum, atque etiam trans
Euphraten; gentili discrimine pietateve exciti, con-
venerant) primum valere: longiusque effosis sub-
ter terram cuniculis, ruinam machinis, militibus,
si forte materiarum causa, aquarumve penuriâ per
agros palarentur, necem inferebant. Una quoque
e tribus turribus, quas in quinquagenorum cubito-
rum altitudinem Titus eduxerat, fortuito casu no-
cæ prolapsa, oppugnatoribus terrorem morasque in-
tulit. At tandem arte & virtute præpotuit Roma-
na res, adjuta Titi periculo, impacto saxo lævum
humerum saucii. Legiones, ducis vulnere irritatæ,
conniti; & perrupto muro, primam urbis partem,

Septemtrionibus objectam, occupare: integra Judæorum multitradine, quæ in interiora secesserat.

In alterius ruina acriter pugnatum.

XXIX. Crevit itaque cum fortuna periculum. Angustioribus enim standum locis; quantoque arduior, tanto validior interiorum urbis munitionum vis: duplicatus quoque propugnatorum numerus. Aderat & immensa armorum supellex: nam præter solitas, aut in hanc necessitatem inventas Judæis machinas, Romanæ etiam ostentabantur, sub belli initia in adversis Cestii Galli, Syriæ legati, præliis captæ. Feroces inde animos, impunitatis spe, flectere tentavit Titus. At clementiam Cæsaris pavorem interpretantes, spretis ejus nuntiis, audentia crevere. Ex eo major ira legiohibus, contumeliæ indignitatem ægre ferentibus, certisque ardua quæque adgredi, ut promptior acriorque ultio foret. Properantur opera: maris admotæ machinæ: corruptæ obsessorum saxis ignibusve, confestim refectæ. Expugnandæ urbis signum dari ardet miles. Quo plus periculi, plus animi. Dato signo, acerrimus quisque, tela inter & saxa enisi, diruta alterius muri parte, viam fecere. At, quod angustior erat aditus, nec Titus vastitatem statim intulit, clementia potius, quam belli jure utendum ratus; Judæi indulgentia in perfidiam abuti, tantoque impetu in

paucos Romanos, qui duce Tito, subierant, intruere, ut eos extra murum pellerent. Atrox hic cædes; triduoque in muri ruina, quam Judæi oppositis corporibus vallabant, pugnatum. Tandem quarto die, victis Judæis, intusque cedentibus, ad turrim Antoniam ventum est.

Judæorum pervicacia.

XXX. Cum ea foret solo editiore inaccessa, structi ad oppugnandum aggeres. Interim, ut Judæorum audacia terrore flecteretur, per quatuor dies ostentata acies Romana: publice data annona; ingentem auri argentique vim, minasque militum, armis & insignibus fulgentium, e summis moenibus parteque septemtrionali templi prospectabant obsessi. Præterea missus Josephus, nobis jam supra memoratus, qui eos veniæ, libertatis, fortunarum spe ad deditiōnem excitaret. Nec hostilium virium aspectus, nec promissa, ne horrenda quidem fames, quæ jam sæviebat, feroces animos molliere. Immo ipsi transfugiæ, Titī clementiā in castra Romana recepti, occulta meditabantur crimina; & si quem forte Romanorum solum repererant, jugulabant, aut clam obturatis corruptisve fontibus, insanabile malum adferiebant. Multi in talis perfidiæ pœnas, gentiliumque terriculum, ante urbis oculos crucibus adfixi, trancisve manibus ad suos remissi. His sup-

pliciiis exacerbata adhuc odia ; ultionemque nova ruina parabat Joannes. Effossa enim sub aggeribus terra, incensisque materiis, quibus opus pensile sustinebatur, subito hiatu absorpti sunt aggeres, dissiluerunt machinæ ; & , erumpente flamma , statim haustæ sunt. Nihil tristius toto bello contigerat. Id tamen biduo post ferre repovatum. Simonis enim instinctu , tres juvenes , præcipua apud eos audacia , Tephthæus , Megassarum & Chagiras , (nam barbara etiam nomina ob facinoris insigne memoranda) urbe , raptis facibus , egressi , machinas aliis aggeribus impositas , per medios hostes , per tela , per gladios , incendendas suscepunt , & incendere : neque ignes , propter Judæorum , e muro , factaque inruptione , pugnantium , pervicaciam , restingui potuerunt .

Titus tridui opere urbem muro circumvallat .

Expugnatur & excinditur turris Antonia .

XXXI. Adverso casu haud fracta Titi constantia : sed cladem in urbis exitium vertit ; eamque incredibili tridui opere per triginta novem stadia muro ac turribus ita circumvallavit , ut nulla effugii spes obsessos maneret. In hac necessitate , multa fuere Judæorum transfugia ; haud meliore iis penes Romanos , quam penes suos , sorte. Multi enim , longa fame invalidi , oblati adfatim cibis enecabantur .

tur: alii, innata genti auri cupidinæ, comperti opes suas, antequam transfugerent, vorasse, ab Arabibus Syrisque dissecti sunt: ne Romanus quidem miles ab ea atrocitate penitus integer. Judæorum duo millia sic periere; indignante quidem Tito, & morte iis, qui tale post scelus auderent, intentata. Ceteris autem, qui in urbe manserant, nulla salutis cura. Ducibus tantum furor: Joannes in templi spoliationes præceps, in gentilium cædes Simon: tam effrena libidine, ut si ab oppugnatione destitissent Romani, Hierosolyma furialibus suorum odiis periissent.

XXXII. Tædio præsentium, futurorum metu, præfectus turri Antoniæ, Judas nomine, cum fidis-
simis Judæis decem, prodicionem pepigit. Jam Titus, turrim occupaturus, adventabat, cum Simon, relictis consiliis, proditores circumvenit; hisque ante Romanorum ora jugulatis, discerpta eorum membra projecit. At, flagitii loco, Romanis adfuere fortuna & virtus. Ubi enim admotæ machinæ, pars muri, a Joanne, ut memoravimus, suffossa, repente corruit. Juvit hac inrumpere. Alter tamen adsurgebat murus, quem Joannes, prioris casu diffusus, struxerat. Sabinus, periculo laudisque cupidine accensus, lectis undecim sociis, tela inter & saxa, desuper vibrata, murum superat; Judæosque audaciâ ita attonuit, ut in fugam verteren-

terentur. At forte pedem saxo inlisis, magno cum armorum sonitu procidit. . Conversi Judæi in eum inruunt. Sabinus, in genu erectus, testusque clipeo, eorum impetum fortiter sustinet, & proximum quemque vulneribus adfligit, donec ipse, tellis undique petitus, occubuit: tres, qui eum secuti in murum evaserant, trucidati: reliqui saucii, in castra ægre retracti. Virtutis exemplum Romanos inflammat; turrisque Antonia sexto oppugnationis die capta: jussit Cæsar *eam funditus everti; tentarique adhuc Judæorum animos, utrum deditionem vellent facere*: ipse pollicitus, *inlesum inviolatumque fore templum, servata etiam loci sanctitate, quem Romanis adire nefas.*

XXXIII. Duratis ad mala animis, nihil sani supererat consilii. Itaque structi aggeres, & templo propinquatum. Titus, subita inruptione illud occupari posse ratus, mittit Sextum Cerealem, qui cum lectissima militum manu illud noctu invadat. Ii hora noctis nona subiere. Judæi, non dediti, ut sperabatur, somno, statim adstiterunt: acriter pugnatum, minore tamen Romanorum, quam Judæorum clade. Romanus enim miles, belli gnarus, sese signo noscitabat, & inter se stipatus, consertisque scutis, haud ita vulneribus patebat. Contra Judæi, temeritate acti, suorumque ob tenebras ignari, plus sibi, quam hostibus, exitii inferebant: valebant

tamen numero; nec pugnae finem nox adtulit. Orta luce, cum discrimine crevit ardor: certamen ante quintam diei horam haud diremptum; &, accipiti victoria, utrimque discessum. Tum Titus struendis aggeribus acrius institit, ut templi oppugnationem celeraret. Primum fuit Judæis resistendi impetus; & juxta montem Olivarum erupere: sed vi Romana pulsi fractique. Ausa tantum inrito conatu ira.

Fames, pestis Hierosolymis grassantur.

XXXIV. Acerbior tamen in dies urbis status: ingravescebat fames: auditumque enectos pueros; matrem (foedum dictu & haecenus inauditum) filio suo pastam, inutili scelere. Nam mortem nefarie dilatam urgebat tetra lues, famis comes. Ipsa peste gravior adhuc necessitas, cum plurimi, aut fame pressi, aut ejus metu, domos penetrant; &, dum si quid edule occultatum rimantur, cuncta latrocinis & cædibus miscent. Populus his malis victus, vias pacis tandem inisset, ni duces, scelerum conscientia feroces, fanaticaque vatium turba, *quanto instantius discrimen, tanto propiorem manifestioremque Dei opem jactitantium, salubria avertissent consilia.* At mentes, timorem inter spemque ancipites, turbabant dira præsagia, supra jam memorata, & atroces excidii minæ. Nempe e plebe quidam,

Jesus nomine, quadriennio ante inchoatum bellum acerba in populum, urbem templumque, diu ac æstu fuerat vociferatus: nec minis, nec verberibus a ferali carmine destiterat. Cæpto urbis obsidio, quasi facta præsagiis fide, mœstus & in atra cogitationum conditus moenibus obambulabat, clamitans: *væ, vœ iterum urbi, templo, populo!* Hæc tum ingemians: *væ, vœ mihi!* exclamavit, corruitque exanimis, lapide balista excusso percussus. Recens adhuc portentum, & in tristius interpretatum, cessavit jure sacrificium.

Templum invadere frustra tentant Romani.

XXXV. Talibus efflerati Judæi per suas strages vagantur, ferro, flamma, doctorum, murorum, aggerum subversionibus Romanos obrui, aut a templo averti posse opinati. Has inter ruinas, flammantibusque porticibus, paupit magnifica templi facies. Quasi religione attonitus, stetit Romanus exercitus. Opus fuit, ut Titus juberet, *ulterius audere*; & per violata jam Judæis sacra pœnas de gente, hominibus deisque invisa, ejus excidio repeti. Structi aggeres, admotæ validissimæ machinæ; inrito tamen labore, ob immensas lapidum moles. Adpositæ ergo templi porticibus scalæ. Nec subeuntibus obstitere Judæi: at, ubi primum in manus venerunt, obvios præcipitare, proximos obruere,

scalas excutere, deturbare plurimos, in porticus jam egressos fodere. Acriter certavere signiferi, sed multitudine oppressi, contrucidati sunt, captaque signa Romana.

*Portas succendi, templum tamen servari jubet
Titus.*

XXXVI. Titus, sua in templum indulgentia, periclitari virtutem Romanam, Judæorum audaciam crescere expertus, jussit *ejus portas succendi*. Congestis accensisque materiis, flammæ, inter argentum, quo portæ obducebantur, eluctatæ, ligna corripuere. Dissilientibus foribus, flammisque erumpentibus, obstupere Judæi: iis ne satis quidem animi ad arcenda incendia, quæ die nocteque grassata sunt. Interim Titus, accitis exercitus sui ducibus, de templo consultabat. In diversum distrahebantur sententiæ. Alii censebant *jure belli utendum: Judæis fore contumaciam, dum staret id monumentum: hoc eos undique terrarum convenire: solo ejus excidio paci satis consuli*. Aliis placebat illud quidem servari, si, aduentibus legionibus, arma deponerent Judæi: sin bellarent, excindi; jam enim non sedem numinis, sed belli arcem esse: nec penes Romanos, sed penes Judæos, ad ejus eversionem duratos, fore piaculum. Titus contra adseveravit, *etiamsi resisterent Judæi, se numquam commissurum,*

ut in eorum perviciaciæ pœnam adversus templum sæviret: tantæ magnificentiæ opus dirui non posse sine populi Romani injuria: grande vero, si staret, fore imperii & victoriæ ornamentum. Tito adsensere Fronto, Alexander & Cerealis; datoque legionibus, ut interquiescerent, spatio, delectæ cohortes, quæ templi incendia restinguerent, viamque sternerent, qua facilis legionibus foret aditus.

Judæi, suam in ruinam præcipientes, inconsulto in Romanos inrumpunt.

XXXVII. Dum templo ita invigilabat clementia Romana, in ejus ruinam præcipientes Judæos agit furor. Magno enim impetu per orientalem portam egressi, in Romanos, qui in templo exteriore excubias agebant, inrumpunt. Impetum fortiter sustinere Romani, densis ordinibus, & consertis ante ora clipeis, immobiles & impenetrabiles. Numero tamen impares cessissent, ni Titus, e turri Antonia pugnam prospectans, citus opem cum lectis equitibus tulisset. Judæi, adversus Cæsaris vim invalidi, & in fugam acti, subitariis velitationibus frustra inlusere: semper victi, in templum profugiunt.

Templum incenditur; ibique positis signis, Titus imperator consalutatur.

XXXVIII. Tum Titus, in Antoniam turrin

reversus, postero die tota suorum vi intrare, templumque circumcidere destinabat. Sed acrior Dei ira Judæos urgebat. Ipsi, suas ad pœnas prompti, Romanos restinguendis exterioris templi incendiis operatos invadunt. Talem pervicacium indignatus miles Romanus, tumultuariam Judæorum *manum* ita perculit, ut fuga conversos in templum usque insequeretur. Tum ex iis unus, injutus, sed divino quodam impetu actus, torre correpto, alteroque sublevante milite, incensas materias per fenestram auream, unde ad cellas, circa templum positas, versus Septentrionem erat aditus, injicit. Ut flamma erupit, auditus Judæorum, plus quam pereunsi-um, clamor. Re Tito, quietem captanei, prope nuntiata, e tentorio statim prosilire: adcurrit, ut incendia comprimat: constantur duces: e castris omnibus concurrunt exercitus. Omnia inconditis clamoribus personant. Tito voce manuque *incendium restingui* significante, nemo auribus oculisque competere. Victoribus & victis idem impetus. Illi ardent veteres in invisam gentem iras explere: accensi insuper plurima auri imagine, qua templum splendescit; majoremque opum vim intus latere rati. Hi non jam pro vita, pro fortunis, sed pro templo, pro Deo, mortem superbe provocant: quanto propius ad extrema ventum, tanto in divinarum operum *spem* erectiores. Judaicis ergo funeribus

Romana miscentur funera : templi atrium exundat sanguine : circum altare, in templi gradibus cædes innumeræ.

XXXIX. Has inter strages, incendia spargunt Romani. Nondum tamen flagrabat templum ; Titus, illud videndi cupidus, pugnantium manus ægre eluctatur : has cum belli ducibus egressus, intrat, adit penetrale, cuncta lustrat, famaue majora miratur : templum servari adhuc posse, ira mutuis cædibus exhausta, confisus. At militum unus, eum secutus, portæ cardinibus ignes clam supposuerat. Ubi fores templumque corripuere flammæ, stupent Judæi : deinde duces, turbarumque auctores, resumptis animis, qua in superiorem urbem exitus, auferunt : ceteri, a consternatione in furorem versi, certique, pereunte templo, perire, ultro suas in nece ruunt : alii in Romanorum gladios præcipites incumbere : alii, ne profano ferro caderent, se ipsi contrucidare : plurimi sanctioribus (tanta genti superstitio) templi flammis se devovere, hac morte magis, quam egregio facinore, ovantes. In hoc morientium furore, una Tito cura, ne in foedos inhumatosque cineres, ipso invito, abeat victoria. Labor est cogere victos vivere, suisque rebus parcere. At incastum. Undique gliscunt incendia : templum exsuperant flammæ : mons totus late collucet ignibus. Horrens mœrensque Titus discedit. Manet ad

cædes duratus, thesauris inhians, miles: duplicatisque Romanorum clamoribus, Judæorum ululatibus, haustum incendio considit templum. Hæc clades, genti suprema, contigit eo ipso die, quo prius templum, majoris adhuc famæ & opulentia, a Babylo-
niis quondam incensum ferebant. Inter ardentes templi ruinas posita signa; peraetisque sacris, Titus *imperator* consalutatus est. Tanta autem a milite auri vis rapta, ut dimidia pretii parte vilius in Syria haberetur.

Reliquæ Judaici belli foeditates. Ardent Hierosolyma.

XL. Nondum tamen Judaici belli foeditatibus finis. Victore in gentis reliquiarum salutem intento, ignava sacerdotum turba vitam precari ausa est. Titum puduit hos templo superstites vivere, turpique morte damnati sunt. Vitæ usura, ceteris omnibus oblata, & a ducibus Joanne ac Simone spreta, victoris iras provocavit, ac tandem urbi excidium adtulit. Succensa primum capta jam monumenta: domus quoque, fame enectorum cadaveribus squalidæ, ignibus traditæ. Meritas pervicacia pœnas effugere Izatis regis filii fratresque, ac turba nobilium, qui simul Titi misericordiam oraverant. Tum structi aggeres adversus superiorem urbem, nomine Sion, locis editioribus, & munitissimis turribus, defensam. Sed quasi fatale esset Hierosolyma intestinis potius

discordiis, quam hostium viribus, perire, ne ultimo quidē discrimine inita concordia, Idumæis & Judæis inter se dissidentibus. Titus, insita clementia, & nota ducum arte, discordiam auget, Idumæis in deditionis spem receptis.

XLI. Cum ita ferverent Judæorum odia, redintegratum obsidium. Amentes obsessorum duces, unicum, sed inexpugnabile, præsidium, turres indefensas deserunt; parsque urbis validissima, ne fuso quidem Romano sanguine, capta. Tantum urbis dedecus veteraque scelera universo occidio expiata: domus, mutuis civium furoribus antea fœdata, novis cruentantur cædibus: dein sparsa incendia; & abominanda tecta abolvere flammæ, noctis obscuro prævalidæ. Sic ardentibus Hierosolymis, inluxit dies ultimus, quarto Nonas Septembris. Hæc fata fuisse urbis, quæ cum per annos bis mille centum septuaginta septem summa per Orientem claritate stetit, nunc bustum est.

Titus, urbis ruinas ingressus, Deum victoriæ auctorem profitetur.

XLII. Titus, urbis ruinas ingressus, & inexpugnabilem turrium vim admirans, *se quidem exercitus ducem, Deum autem victoriæ auctorem fuisse professus est. Milites, cædis fessos, jussit occisione abstinere, ni forte, qui adhuc resisterent: du-*

*ces, in cuniculis latitantes, quæ: juvenes, forma
& proceritate præstantes, reservari triumpho: na-
ta majores in Ægyptum ad metalla mitti. Lecti
quoque plurimi, qui per theatra ferro bestiisque pe-
rissent: minores annis septemdecim sub corona ve-
numdati. Vulgatum apud Judæos, in hoc obsidio
capta fuisse nonaginta septem millia hominum; un-
decies centena millia occubuisse. Nihil autem urbis
mansit, præter tres turrès, in victoriæ monumen-
tum relictas: simul servata pars muri occidentalis,
cui impositum præsidium; præfectusque Terentius
Rufus. Cetera omnia versa, aratroque fœdata.*

*Inde Cæsaream discedit, Orientem lustraturus. Lu-
cilius Bassus, quæ supererant in Judæa,
expugnat.*

XLIII. Tum Titus, laudata, pro concione, mi-
litum virtute, strenuissimum quemque laudibus præ-
miisque attollit. Mox victrices legiones ita distri-
buit, ut decima in Judæa maneret, duodecima pe-
teret Melitenen, quinta & quintadecima sibi præ-
sto essent, donec in Ægyptum veniret. Deinde
Cæsaream discessit, Orientem lustraturus. Missus
postea Lucilius Bassus, qui, quæ in Judæa supere-
rant, expugnaret. Capta Machærunte, altera Ju-
dææ arce, tota regio venumdata. Judæi autem jus-
si singulis annis Jovi Capitolino binos denarios sol-

vera. Caesaream autem, Romanis fidam, ducta colonia; primoque remissum capitis tributum; dein soluta etiam immune factam. Emmaus in perennem victoriarum memoriam Nicopolis appellata.

Interim Vespasianus Alexandria Romam redierat: templi Capitolini operas exemplo inflammat.

XLIV. Interea Vespasianus Alexandriam liquerat, non eadem, qua venerat, fama. Querebantur Alexandrini ignotam Principi liberalitatem: prisca renovari vestigia: nova addi: hasta subjici regia monumenta: sacra ipsa in fisci partes trahi. Haec occultis primum, dein publicis, conviciis famosisque carminibus arguebat verbosa disteriisque sueta gens: ausa etiam Vespasianum *Cybiosactem* cognominare. Is, contumeliae insolens, & facili in iras Principum natura, convicium in tributum vertit; graviores poenas repetiturus, ni motos patris animos Titus sedasset.

XLV. Data licet venia, Alexandriae infensus, Romam profectus est. Reipublicae egregium donum, renascentis libertatis augurium, ante erat elargitus. Majestatis enim damnatos Neronis sevitia sequentiumve Principum calamitate, quotquot superstites, absolverat; & extenta ultra fata aequitate, famam mortuis restituerat. Tanto decore supra victorias praefulgens, Brundisium venit, ubi a Muciano Ur-

bisque primoribus publicos inter plausus exceptus est. At Beneventum progressus, Domitianum reperit, solutioris libidinis, dum pater aberat, tum vitia simplicitatis stultitiæve imitamine excusantem. Remedio pariter ac malo anxius Vespasianus, domesticum dolorem, ut decebat, intus condidit, ne privata publicis anteferre videretur. Lætus ergo, populis in novi ac diu desiderati Principis conspectum venerationemque undique occurrentibus, Romam perrexit. Ubi eo ventum, a pietate orsus, cœpta Capitoliî ædificia invisit; &, ut operas incenderet, ipse, elatis collo suo ruderibus, in partem laboris se immisit, omnibus, ut quisque dignitate & fortuna præcipuus, Principis exemplum certatim æmulantibus.

Titus, ex Oriente redux, Hierosolyma revisit, ruinasque miseratur: Memphim venit; evinctusque caput diademate, Apidis consecrationi interest: unde Romæ conflata invidiæ materia.

XLVI. Eadem in Ægypto adversus Titum studia. Lustrato Oriente Zeugma usque, acceptaque a Vologeso corona aurea, Hierosolyma reviserat; dein, urbis ruinas miseratus, Memphim venit. Gens, religionibus dedita, per has gratificari Principibus solet. Igitur ut Vespasianum miraculis auxerat Alexandria, sic Memphis Titum Apidis consecratione

(quod summum est apud eos sacrum) evectum voluit. Itaque, prisco de more, Apis, cum præscripta legibus spatia vitæ implevisset, sacro fonte demersus est. Alter, cui divina inerant macularum insignia, publico cum luctu quæsitus repertusque, & Memphim ingenti pompa deductus. Ibi cærimoniis rite paratis, totaque gente ad spectaculum excitata, consecrationem orsa est longa sacerdotum turba: Titus adstitit, evinctus caput diademate, uti regibus olim fuerat solitum. Sacer Apis suas in ædes ductus, unde auguria populorum, & privatis responsa. Hæc visa Ægyptiis miræ religionis, sed e quibus orta in Urbe invidiæ materia: quod suo loco dicetur anno sequente.

AN. U. C. DCCCXXIV. ÆR. CHR. 71.

*Vespasianus Hispaniæ jus Latii tribuit:
mox ad urbana negotia intentus.*

XLVII. Cœpit hic annus faustis nominibus Vespasiani Augusti III, & Cocceji Nervæ, consulum, quos imperii Romani fortuna conjunxisse videtur, ut ille imperare doceret, hic disceret. Hispaniæ, unde primi armorum motus eruperant, jus Latii tributum, ne quid maneret veteris discordiæ. Post Vespasianus, externorum civiliumque bellorum victor, ad urbana negotia totum se convertit: rem

quidem publicam luxu perditam circumspexit, nulla patriæ caritate, sola lucri privatique commodi cupidine flagrantem. At gnarus a Principibus ad populos vitia descendisse; invidiosum vanumque fore, si, vigentibus Principum vitiis, publicam censuram tentaret, ab ipso Principe emendandi initium fecit. Circumcisis igitur principatus libidinibus, quæ usu in dignitatis naturam ornamentave cesserant, id maxime ex auctoritate usurpavit, quo ipse foret legum præsidium & exemplum.

Vitæ ejus ratio.

XLVIII. Itaque, ut popularis feret, rarus in palatio, frequens in hortis Sallustianis: nec fores a satellitibus obsessæ, sed facilis cuivis aditus. Amoti etiam armorum scrutatores, quorum usus sub prioribus Principibus, & inter civilium discordiarum motus invaluerat. Conscientia tutus, ceteris securitatem addidit, sublatis majestatis criminibus. In hac publica tranquillitate, principatus munia obire occæpit: maturius semper, ac de nocte vigil, epistolas officiorumque omnium breviarum perlegere: mox amicos admittere, & inter salutantium obsequia calceare ipse sese & amicare: post in senatu de republica consultare, vel in foro jus dicere: remisso inde paullulum animo, facilis civilisq; cum senatoribus aliisque, seu domi, seu foris cœna; quam

super jocosa & indulgens hilaritas. Hic communis vitæ tenor.

Erga liberos cura. Titus Romam venit.

XLIX. Eadem, & anxia magis, erga liberos cura, cum reipublicæ amore, tum domus gloria. Paternum enim animum angebat Domitianus, præferoce indole, & in omnes fortunæ suæ libidines præceps: cum pater privatim objurgationibus, in publico honoribus ad meliora revocabat. Titus, patris deliciæ, spes columenque imperii: ipse tamen inquietæ etiam sollicitudinis causa, non suspicaci Principis ingenio, (id enim vitii a generosa mente aberat) sed recentium adhuc reipublicæ procellarum memoria, & occultis sermonibus: *Titi fidem vacillare: favere legiones: nec religione, sed explorandi animos causa, inter Apidis sacra, in maxima Ægypti celebritate, regni cupidum, regio usum diademate.* Titus, hæc in Urbe jaſtitari impatiens, quod conscientia integer, festinans Romam proficiſcitur. Legiones, quæ Hierosolyma, eo duce cæperant, aut remaneret, aut secum omnes pariter abduceret frustra oravere: quinta in Mœſiam, quintadecima in Pannoniam remissæ. Argis tantum substitit Titus, Apollonium, sapientiæ fama tunc insignem, visurus; & ut ex ejus præceptis ad virtutes, quæ Principis filium decent, se formaret. Apol-

lonius, certus non volucris verbis, sed multa exemplorum documentorumque experientia Principes institui, consulenti respondit: *Hostibus bello superatis, patrem virtutibus supera: Demetrium philosophum ausculta.* Brevi monito, in virtutes fecundo, imbutus, cursum celeravit; & patri, qui obviam processerat, inopinus occurrit: salutansque, sed rumorum memor, *veni, inquit, pater, veni.* Simul ruunt in amplexus; pater incertum an filius probata fide lætior.

Vespasiano Titoque decernitur triumphus.

Ejus pompa.

L. Urbs totaque Italia pro Titi reditu in lætiam effusa. Senatus duplicem triumphum Principi & Cæsari decrevit. At ipsi unico contenti, ne inani impensa gravaretur respublica. Tum primum ab Urbe condita pater filiusque visi in eadem triumphali pompa. At, ut nova, sic magnifica fuere triumphi decora. Plurima adhuc nocte, milites stetero prope Isidis templum. Ibi Vespasianus Titusque noctem egerant: primo diluculo, caput lauro redimiti, & purpureis induti vestibus, in Octavie porticum processerunt: eos senatus, præcipuus quisque magistratum, & equester ordo excepit. Ut in tribunali eburneisque sellis consedere, laureati & sericati milites solitis adclamationibus imperato-

rum

rum virtutes attollunt: mox, factō silentio, Vespasianus, velato capite, sollemnes preces concepit; idem quoque precatus est Titus. Tum Vespasianus, adsistentem concionem paucis adlocutus, milites ad paratum prandium dimittit. Ipse cum filio ad triumphalem portam regressus: ibi, post levem cibum, triumphales vestes induunt; cæsisque ante deos, ad portam adstantes, victimis, cœpit pompa, adparatu maxima.

LI. In hac enim imperii pace, subacti orbis opes, artium miracula, naturæ rara quæque ostentata: prævectæ quoque immensæ purpurearum Babylo-nicæ arte pictarum vestium, gemmarum, in coronas aliaque id genus ornamenta compositarum, strues: præfulgebant deorum simulacra, magnitudinē & arte stupenda; ipsaque animalia suis quæque naturis expressa. Cuncta autem, auro, argento, eborē splendida: bajuli quoque purpureis aureisque radiabant indumentis: ipsa captivorum deformitas ornamentorum varietate inlustrata. Tantas inter opes conspicuæ in primis immanes ferculorum moles, in tres quatuorque tabulætorum ordines exstructæ; inde patebant intuentium oculis mira arte expressa singula Judaici belli eventa, prælia, transfugia, captivorum agmina, urbium, castellorum oppugnationes, testorum excidia, templi incendia, flumina, non in virentes, sed in torridos campos, im-

missa: in singulis autem ferculis ostentui erant Judæorum duces, eodem loci corporisque habitu, quo fuerant capti: gestatæ quoque naves plurimæ. Post visebantur templi monumenta, quæ inter eminebat mensa aurea, aureum candelabrum, & ultimum spoliū, Judaica lex. Inde sequebantur longo ordine victoriarum tituli; mox triumphales Vespasiani Titique currus, quibus adequitabat Domitianus consul. Circumducta per theatra pompa, ut irruenti undique plebi fieret satis, ventum ad Capitolium. Tum substitit pompa: præcipuus belli dux, Simon, laqueo in clivum, foro imminentem, tractus, virgisque cæsus, interfectus est. Sic expiato scelere, victoribus adclamatum: cæsæ victimæ; & imperatores in Jovis Capitolini gremio lauream posuere, neglecto victoriæ cognomento. Inde publicos inter plausus in palatium discessere: reliquum diei lætitiæ datum, tota Urbe in epulas effusa.

Clauditur Janus. Templum Pacis a Vespasiano conditum: ibi sacrata templi Hierosolymitani monumenta. Conspirantibus Vespasiani Titique votis, tentatur morum emendatio, Urbe vitiis fessa.

LII. Tum silentibus bellis, clusus est Janus. Ut pacis, qualis a divi Augusti temporibus haud contigerat, monumentum exstaret, Vespasianus Pacis templum, maximum pulcherrimumque Urbis opus,

ædificavit : ibi, præter cetera ornamenta, opes vasque templi Hierosolymitani dicata : lex, velaque in palatio reposita . Cum ita factum satis religionibus, in morum emendationem conversa sunt studia, conspirantibus Principis Titique votis, ipsa Urbe vitiorum mole fessa.

A P P E N D I X

C H R O N O L O G I C A

Auctore GABRIELE BROTIER.

HAEnus C. Cornelium Tacitum secutus, *Annalium* libros presse, fusius quintum *Historiarum* librum supplementis explevi. Eam autem *Historiarum* immensitatem, qua Tacitus unius ferme tantum anni res quinque libris diffudit, nec juvat continuare, nec licet. Pleraque enim veterum scriptorum monumenta periere; & quæ supersunt, ad tantam amplitudinem sufficere minime valent. Præterea nec nostri, nec lectorum, otii est, adeo remota tempora longius narrare, aut legere. At, ut brevitati simul & utilitati publicæ consulam, *Vespasiani*, *Titi*, *Domitiani*, ac *Nervæ* res, quas cognoscere interest, in *Appendice Chronologica* summatim complectar. Et ne in hac *Cesarum* historia desit exemplum optimi Principis, addidero res *Traiani*, *Latinis Augustæ* historiæ scriptoribus intactas, æterna tamen memoria dignissimas, quibusque vetus ætas nihil habet ad splendorem illustrius,

*ad documentum præstantius. Hæc igitur nostra
Appendix florentissimi adhuc imperii Romani annos
quadraginta quinque continet, ab anno nempe U. C.
DCCCXXV, Jesu Christi 72; ad annum Urbis con-
ditæ DCCCLXX, Jesu Christi 117.*

VESPASIANUS.

AN. U. C. DCCCXXV. ÆR. CHR. 72.

VESPASIANO Aug. IV, Tito Cæsare II consulibus, invaluerant duo præcipua bellorum civilium mala, legum oblivio, & adversus dominantes audacia. In hac imperii pace, utrique subvenit Vespasianus. Urbi leges, regnatrici domui munimenta addita. Quo præcaverentur militares motus, prætoriarum cohortium præfecturam Titus accepit: magnum equestris ordinis ornamentum, & paterni imperii tutamentum. Coercita autem feminarum licentia, poena ancillas fore, quæ se alieno servo jungerent. Repressa quoque creditorum sævitia; & interdictum, ne filiorum familias feneratoribus exigendi crediti jus umquam esset, ne post patrum quidem mortem. Simul reficiebatur pulcherrimum ac vetustissimum imperii monumentum. Nempe tria millia ærearum tabularum, quibus continebantur, pæne ab exordio Urbis, senatusconsulta, plebiscita de societate, fœdere, privilegio cuicumque concessis, quæ, incenso Capitolio, conflagraverant, undi-

que investigatis exemplaribus, reposita. Ad conciliandos populi animos datum a Tito congiarium.

Hæc popularitatis studia aversabatur Helvidius Priscus, Thræseæ gener, & severioris philosophiæ placita sectatus. Integræ libertatis cupitor, querebatur publicum servitium civilibus Vespasiani studiis certius, quam priorum Principum vitium, induci. Inde acerbior quævis principatus acta carpebat, sententiarum quoque, quas Princeps in senatu adferret, assiduus obtrectator. Vespasianus tales sui contumelias diu tulit, Helvidii integritatem, & Thræseæ, cui ipse amicus fuerat, virtutem reveritus. Ne tamen infringeretur auctoritas, Helvidium monuit, ut vel contumaciam exueret, vel sileret. Contra ille in dies pervicacior & infensior, primum exilio, dein morte, vel invito Principe, multatus est. Philosophi, ut procacia ingenia, Urbe submoti. Musonius, favore Muciani, commune discrimen solus effugit. Demetrius & Hostilius, majoris petulantiae, in insulas relegati.

Interim Petilius Cerialis, confecto bello Germanico, in Britanniam fuerat missus. Decessore suo Vettio Bolano validior, terrorem statim intulit, Brigantum civitatem adgressus. Multa prælia, & aliquando non incruenta: magnam Brigantum partem aut victoria amplexus est, aut bello.

AN. U. C. DCCCXXVI. ÆR. CHR. 73.

Fl. Domitiano Cæsare II, M. Valerio Messalino consulibus, ut cresceret favor, congiarium a Domitiano datum. In eo visi senes, qui se a divo Augusto semel atque iterum accepisse congiarium narrabant. Grandævos alios multos prodidit census, qui tum peragebatur; & ne singulis moreremur, res est confessa, in regione Italiæ octava centenum annorum censos fuisse homines LIV, centenum denum homines XIV, centenum vicenum quinquum homines duos, centenum tricenum homines quatuor, centenum tricenum quinquum aut septenum totidem, centenum quadragenum homines tres. Id tanto curiosius observatum, quod mortalitas in longi ævi spes sit semper intenta, & ætas Principis ad senium vergeret.

Placuit in eadem censura explorari magnitudinem Urbis, quam ex tantulis initiis virtus Romana in immensum extulerat. Compertum moenia ejus collegisse ambitu pass. XIII M CC. Ejusdem spatium mensura currente a milliario in capite Romani fori statuto ad singulas portas numero triginta septem effecisse pass. per directum XXX M DCCLXV. Ad extrema vero tectorum cum castris prætoriiis ab eodem milliario, per vicos omnium viarum numerata fuisse paullo amplius septuaginta millia passuum.

Quo si quis altitudinem tectorum addat, dignam profecto æstimationem concipiat, fateaturque nullius urbis magnitudinem in toto orbe potuisse ei comparari. Ne magnificentia ulli cederet, adveſtæ undique opes exterae, novaque in dies attollebantur monumenta.

Hæc augebat Vespasianus, refeſtis, quæ labarent, tacito quidem suo nomine, sed servata veterum inscriptionum gloria, cum ipse additis novis splendidissimisque operibus satis inclaresceret. Atque ut Urbis splendori ex civium moribus ac dignitate accederet decus, senatum & equitem recensuit: summoti indignissimus quisque; & honestissimi Italicorum ac provincialium adlecti. Ita amplissimos ordines, sub prioribus Principibus cæde varia exhaustos, veterive contaminatos negligentia, purgavit supplevitque, ut, cum ducentas gentes in senatu vix reperisset, mille composuerit. Et ne paupertas probro esset, consulares inopes quingenis sestertiis annuis sustentavit.

AN. U. C. DCCCXXVII. ÆR. CHR. 74.

Vespasiano Augusto V, Tito Cæsare III consulibus, petacto censu, conditum est lustrum imperii supremum. Tum Princeps Achajam, Lyciam, Rhodum, Byzantium, Samum, Tracheam, Ciliciam & Commagenem in provinciarum formam re-

degit. Succensuit quidem Apollonius; & acrius, quam philosophum decebat: Neronem laudans, quod libertatem Græcis dedisset, Vespasianum, qui eam tolleret, literis increpavit. At ipse postea edoctus quas curas pro republica recte & consulte ordinanda Princeps sustineret, posuit iras, & in publicæ lætitiæ partem laudesque venit.

Una tunc femina, Cænis nomine, famam Vespasiani inumbrabat. Antonia quondam liberta, fidem ita probaverat, ut secretioribus adhibita, jusque nuntiare Tiberio, quæ adversus eum pararet Sejanus: post Vespasiani voluptatibus, antequam Flaviam Domitillam uxorem duceret, innexa. Is, privatus adhuc, amissa uxore, Cænidem in contubernium revocavit, atque etiam Princeps pæne justæ uxoris loco habuit. Cænis in fastigium evecta, nihilque in auctoritate magnificum, nisi immensas opes, reputans, fortunam ad lucra vertit: provinciarum & exercituum præfecturas, magistratus, sacerdotia, ipsaque Principis responsa venalia proponebat. Tanta sceditas laudes Principis obruisset, ni inexplebilem feminae cupidinem finisset mors. Tum si quid adhuc obtrectationis ex tributorum vectigaliumque magnitudine supererat, Vespasianus publica necessitate & principalibus impensis, quæ in Urbis totiusque imperii decus ac magnificentiam unice cederent, fuit excusatus.

Hoc anno feliciter se exeruit agricolarum industria. Cum enim prægelidæ hiemis acerbitate spes tota segetum interisset, reperti in agro Treverico, qui adversis temporum obluçati, mense Martio campos resarrientes novam sementem telluri credidere. Natura, labore vinci læta, agrestem patientiam uberrimis messibus pensavit.

AN. D. C. DCCCXVIII. ÆR. CHR. 75.

Vespasiano Augusto VI, Tito Cæsare IV consulibus, templum Pacis, quo nullum in Urbe fuit majus pulchriusque, dicatum est: ibi, ceteras inter opes undique terrarum advectas, posita templi Hierosolymitani spolia. Simul attollebatur ingens magnificentiæ & luxuriæ miraculum, amphitheatrum, divo Augusto quondam meditatum, tranquillioribus servatum temporibus. Architectura, libere exspatiata, & undequaque spectabilis, suas omnes opes explicuit. Admirationem auxit in hujus monumenti decora tractum colosseum Neronis simulacrum, sed damnatis ejus sceleribus, venerationi Solis dicatum.

Hac operum audacia Urbs se priscis Orientis & Ægypti prodigiis æquabat, cum Vespasianum ad belli curas retrahere voluit Vologeses, Parthorum rex. Is nuntiabat *Alanos, barbaram gentem, fugatis regibus Pacoro & Tiridate, Mediam, Armē-*

*niamque populari: Parthis jam imminere: inde Romanorum agros incursaturos. Adversus communem hostem arma sociari: alterutrum de Vespasiani filii ducem belli mitti flagitabat. Designabaturque Domitianus, & juvenili impetu, & fraternæ gloriæ æmulatu in hæc præceps. At Vespasianus, filii naturam, dominationis avidam, reveritus, lætusque Arsacidarum fastigium barbara vi imminui, hanc belli aleam detrectavit; prætexens Romanos, ab externis domesticisque præliis recentiores, novis periculis non obiectandos. Iratus Vologeses superbas mittit epistolas, quibus inscripserat: *Arsaces rex regum Flavio Vespasiano*. Modestiore responso, quod hujusmodi fuit, *Arsaci, regi regum, Fl. Vespasianus*, adeo irritata Vologesis ferocia, ut Syriam occupare statim pararet. Adversus barbarum impetum restitit interrita Trajani, Syriæ præsidis, constantia; & virtus jam vivida ejus filii, qui puer admodum in maximas spes adolescebat. Parthorum superbiam metu solo cohibita, Vologeses in pacem coactus est. Decreta Trajano, qui hoc decus antiquis natalibus addidit, triumphalia ornamenta; editique ludi, quos fere funestavit Cynicorum malignitas.*

Ii pulsi, ut philosophorum vulgus, clam in Urbem irrepserant: publicis moribus tanto iratiores, quanto diutius coercita maledicentia, rebantur se

opportunam populum Romanum insectandi occasionem nactus. Diogenes, ut nomine, sic re, veterem famam æmulatus, in plebem, spectaculis intentam, conviciis invehitur. Effrena procacitas verberibus multata. Heras, supplicio invitatus magis, quam territus, atrocius criminari audet. Iterata licentia rei capite expiata.

Silentibus bellis, in hac pacis tranquillitate, & cum studia liberalitate Principis refoverentur, juvit expendere, quomodo Urbs, quæ tot eminentium oratorum ingeniis gloriaque effloruisset, ea laude ita tunc esset orbata, ut vix nomen ipsum oratoris retineret. Hac quidem de re disseruere M. Aper, Julius Secundus, Curiatius Maternus & Vipstanius Messala, ingenii fama tum insignes. Singula rei momenta rite perpensa, & quæ olim studia alerent, quæ deinde vel ipsa ingenia pessum dederint tractata. In confesso tamen fuit, eloquentiam alumnari esse licentiæ ac libertatis: nullos umquam fuisse oratores in iis civitatibus, quæ severissimis legibus uterentur: bono sæculi sui utendum: sapientissimi uniusque Principis pacem contumaci arrogantique eloquentia meliorem esse atque utiliore.

AN. U. C. DCCCXXIX. ÆR. CHR. 76.

Vespasiano Augusto VII, Tito Cæsare V consulibus, Domitianus ab externis bellis hætenus retra-

claus, ne vel successu elatus, vel Orientis societate audax, fortunam præsumeret, adversus Sarmatas missus est, ex quâ gloriæ spes, nullus novarum rerum metus. Recepit signa ante capta, victorque in Urbem rediit.

Interim visa Titi virtus elanguescere. Otia tamen fallebat studiis; & de Acontia, quæ hoc anno adparuit, præclaro carmine perscripsit. At hæc leviora adversus animum juventutis fervore, & novæ fortunæ licentia æstuantem. Parta quidem bellicis gloria diu fuit gliscentibus vitiis velamen. Erupere tandem luxu, libidine, & impotentiori in dies amore Berenices, quæ non modo Romam venerat, & in palatium fuerat recepta, sed & ei Titus nuptias pollicitus ferebatur. Urbs, barbarum dedecus exosa, verebatur adhuc, ne cetera Neronianæ aulae mala redirent. Tum enim Titus ad mediam noctem comessiones cum profusissimo quoque familiarium extendebat; inter exoletorum & spadonum greges frequens. Fœda quoque rapacitate constabat cum in cognitionibus patris nundinari præsumarique solitum. Invisa & sævitia, cum suspectum quemque, & oppositum sibi, violenter opprimeret.

Hæc in majus ferebantur, vel ipsis patris virtutibus, qui nec suspicione, nec metu ad perniciem cujusquam compulsus est: immo monentibus amicis, cavendum esse Metium Pomposianum, quod vulgo

crederetur genesim habere imperatoriam, consulem eum fecit, spondens *quandoque beneficii memorem futurum*. Ea tamen haud perinde fuere in Tito Cæsare naturæ vitia, quam morbida luxuriantis fortunæ tabes, quæ, optima ejus indole, in melius post susceptum principatum statim cessit, ut mox sumus dicturi. Hadrianus, postea rerum potiturus, hoc anno Romæ natus est ix Kalendas Februarias.

AN. U. C. DCCCXXX. ÆR, CHR. 77.

Flavio Vespasiano VIII, Tito Cæsare VI consulibus, annus, ut civilibus rebus inturbidus, ita cæli inclementia fuit insignis. Notatum est, papilionum proventum ter repetito frigore fuisse extinctum, advenasque volucres ad vi Kalendas Februarii spem veris adtulisse, mox sævissima hieme conflictatas. Quod autem luctuosius, carbunculus, peculiare olim Narbonensis provinciæ malum, qui L. Paullo & Q. Marcio censoribus primum in Italiam venerat, hoc anno fœde sæviit, duosque consulares exanimavit, Julium Rufum & C. Læcanium Bassum: illum medicorum inscientia sectum: hunc, pollice lævæ manus avulso acu a semetipso, tam parvo vulnere, ut vix cerni posset.

His acerbitatibus cum Urbs esset intenta, C. Plinius, ob studiorum claritudinem Vespasiano familiaris, naturæ historiarum triginta septem libros

edidit; opus diffusum, eruditum, nec minus varium, quam ipsam naturam: quod utinam majore delectu, minori credulitate fuisset collectum, nec foedatum insanabili librariorum imperitia, aut incuria. In hoc tamen suo squalore, maximum humani ingenii, naturæ, atque artis promptuarium semper habebitur.

Cn. Julius Agricola, cum Vespasianus senatum lectissimis viris suppleret, inter patricios adscitus, dein, egregie administrata pæne per triennium Aquitania provincia laudem adsecutus, in Urbem revocatus est, ut suffectus foret consul. Fama quoque erat, provinciam ei Britanniam destinari. Ibi Julius Frontinus, Petilio Ceriali, decessori suo, quem supra memoravimus, haud impar, validam & pugnam Silurum gentem subegerat; super virtutem hostium, locorum quoque difficultates eluctatus. Saborensibus in Hispania permissum, ut oppidum sub Principis nomine extruerent.

AN. U. C. DCCCXXXI. ÆR. CHR. 73.

L. Cejonio Commodus, Decimo Novio Prisco consulibus, Vespasiani clementia, vel sua inter pericula hactenus illæsa, insolito casu est infracta; quem ut exponam, res altius repetenda. Julius Sabinus, apud Gallos opibus præcipuus, & falsa divi Julii stirpe vantis, Cæsarem se salutare jusserat.

Se-

Sequanos, Romanis fidos, bello provocare ausus, uti jam supra relatum est. Contra fuit fortuna: ipse cum popularibus suis Lingonibus fusus. Captivos, maxime duces, & Sabino intimos, manebant supplicia, rebellionis poena. Multi aut fuga, aut voluntaria morte, infamiae se subduxere. Sabinus, amore uxoris suae Eponinae, nec fugam, nec mortem tentare sustinuit; at arte usus est, ut famam exitii sui vulgaret. Nempe concessit in villam, in qua sibi certum esse vitam finire simulat; ideoque dimissis servis, duos tantum liberos sibi fidissimos retinet. Iis secreti consciis, subterraneam specum, condens thesauris clam olim paratam, subit: mox incensa villa, Martialem, e duobus libertis alterum, mittit, qui Eponinae nuntiet, maritum veneno occubuisse, ejusque corpus flammis haustum: certus, quanto atrocior foret uxoris luctus, tanto citiorem manifestioremque fore mortis suae fidem.

Eponina, luctu amens, tres dies totidemque noctes muliebribus lamentis & ejulatibus absumpserat, cum Sabinus, veritus ne longior tristitia dilectam uxorem obrueret, Martialem remittit, qui maritum vivere, artem locumque secessus doceat, moneat tamen, ut per doloris imitamenta adultam viduitatis famam nutriet. Eponina, quo re lætior, eo specie tristior, lacrymas, questus, ceteraque lugentium atra ingeminat; ac tandem obscuro noctis:

Suppl. Tac.

S

usa, in mariti amplexus ruit; adloquioque recreata, domum repetit, ad notas artes paratior. Sic exacti septem menses, cum spes illuxit, esse in Urbe veniæ locum. Huc statim proficiscitur cum marito, quem mutato habitu, tonso capillo, galericuloque capiti adaptato, ita componit, ut gratiæ, si sit locus, non injuriæ, si metus ingrueret, pateat. Ibi, ut miseris plerumque evenit, comperto læta ab amicis temere promissa, tristitia imminere, in Gallias redit, & maritum sua in specu recondit. Sævientis fati solatia fuere, mutuus amor, meliorum temporum vota, grataque vel summa in miseria fecunditas. Plurima enim arte & uterum & parturientis necessitates occultans, Eponina aucta est duobus liberis virilis sexus, qui in tanto cariore spes adolevere, quanto calamitosior erat parentum fortuna.

Sabinus his artibus latebrisque vitam per novem annos traduxerat, cum tandem eum vivere auditum est. Statim ipse ejusque uxor ac liberi comprehensi, Romamque vesti, ante Vespasianum sistere se jussi sunt. Viso Principe, Sabinus obmutuit, rebellionis flagitio pressus. Eponina, sexu, amore, conscientia animosior, rumpit silentia, preces intendit, testatur se peperisse, ut plures haberet, qui efflagitarent veniam. Vespasianus, insontes liberos intuens, illacrymavit; iusque datum vivere. At Sa-

binus lege majestatis, non illa nova & sub prioribus Principibus reperta, sed vetere, qua perduelles puniuntur, mortis damnatus est. Tracta quoque in mariti ruinam Eponina, forte consiliorum societate & virilibus curis nocens visa. Nulla jam spe vitæ, cassisque, quos per tot. annos sustinuerat, laboribus, ferox femina preces in iras vertit. Vespasianoque insultans, proficitur *vitam morte sibi libenter mutari: se feliciorum vel in obscuris terræ visceribus, quam ipsum in principatus splendore, vixisse.* Multi, feminæ fortitudinem mirati, ejus malis indoluere: vulgus autem, cuncta, maxime, quæ Principes spectant, interpretari solitum, mox secutam Vespasiani, haud lentam Titi mortem, dein Domitiani scelera cædemque, & totius Flaviæ gentis excidium, hujus supplicii pœnas fuisse, ut sero, sic adseveranter, jactavit.

Hæc cum in Urbe diversis rumoribus agitarentur, lætiores de Britannia nuntii venere. Julius Agricola, quamquam media jam ætate in insulam transgressus, Ordovicum civitatem, quod haud multo ante ejus adventum alam, in suis finibus agentem, obtrivisset, ingenti clade adfecerat; cæsaque prope universa gente, Monam insulam, a Suetonio Paulino improspere olim tentatam, petiit, hostesque ita terruit, ut petita pace, deditaque insula, clarus ac magnus statim haberetur. Ipse, ne laurea

tis quidem gesta prosecutus, dissimulatione famæ famam auxit. Tres urbes in Cyprio insula terræ motu corruere.

AN. U. C. DCCCXXXII. ÆR. CHR. 79.

Vespasianus Augustus IX, Titus Cæsar VII consules, continuis ferme magistratibus imperium firmare intendebant. Hæc dominationis studia Alienum Cæcinam & Eprium Marcellum in novas res impulere. Compertis consiliis, Titus, patris caritate suoque periculo in vindictam præceps, Cæcinam vocatum ad cœnam, ac vixdum e triclinio egressum confodi iussit: sane urgente discrimine, cum etiam chirographum ejus præparatæ apud milites conjurationis deprehendisset. Hunc finem habuit Cæcina, ante Vitellii proditor. Marcellus autem, a senatu interrogatus damnatusque, secus novacula faucibus, vitam multis sub Nerone fœdatam flagitiis, nunc perfidis adversus Principem amicis consiliis infamem finivit.

Tum quidem fuit securitas. At Principis valetudo motiunculis levibus in Campania tentari cœpit: vulgata statim portenta: *mausoleum Cæsarum derepente patuisse: crinitam stellam in cælo visam.* Hæc quidem irrisit Princeps: *alterum ad Janiam Calvinam e gente Augusti pertinere dictitans: alterum ad Partiborum regem, qui capillatus esset. In*

Urbem tamen regressus, Cutilias ac Reatina rura, ubi æstivare quotannis solebat, petiit. Hic, super urgentem valetudinem, creberrimo frigidaë aquæ usu intestina vitiavit. Fesso tunc corpore, & imminente vitæ periculo, cælestibus honoribus, quos adulatione Romana & Titi filii sui industria proximos præsentiscebant, illudens, *ut, inquit, puto, deus fio.* Interim ad imperatoria munia intentus, ipsas etiam legationes audiebat cubans. Has inter curas, alvus repente usque ad defectionem soluta. Ne mors inertem cubantemque opprimeret, consuluit; *ratus Imperatorem stantem mori oportere.* Dum consurgit, ac nititur, inter manus sublevantium exstinctus est 1x Kalendas Julii, annum agens ætatis sexagesimum ac nonum, superque mensem ac diem septimum: Princeps animi magnitudine, consiliorum prudentia, parcimonia simul & magnificentia super priorum Principum laudes evectus: sequentibus exemplo fuit & incitamento. Primus Cæsarum vitam fato implevit.

T I T U S.

QUOD quoque in imperio novum, filius patri successit. Titus enim Imperator consalutatus est; promissumque militi donativum: fratre iras non occultante, & diu cunctato, an duplum donativum donaret. Inde assiduæ ejus querelæ, relictum se participem imperii, sed fraudem testamento adhibitam. Quæ odia, dum viveret pater, clam exercita, tum manifesta, crevere semper, donec imperio potitus est. Vespasiano autem funus pro more ductum; exin cælestes honores decreti.

Titus, summam rerum adeptus, nihil retinuit pristinae luxuriæ, sed amicos elegit optimos: Berenice in Judæam regredi jussa: dimissi delicatorum gratissimi. Et Princeps totus patuit virtutibus. Beneficia, a superioribus concessa Principibus, quæ ex instituto Tiberii omnes Cæsares aliter rata non habuerant, quam si eadem iisdem & ipsi tribuissent, primus præterita omnia uno confirmavit edicto, nec a se peti passus. Par ejus in ceteros comitas, liberalitasque, & obstinata cura, ne quem umquam sine spe dimitteret. Admonentibus domesticis, quasi plura polliceretur, quam præstare posset: *Non oportere*, respondit, *quemquam a sermone Princi-*

pis tristem discedere. Et quondam recordatus super cœnam, quod nihil cuiquam toto die præstitisset, memorabilem vocem edidit: *Amici, diem peridi.*

Ne quid etiam paternæ labis hæreret, cum Vespasianus & pecuniæ visus fuisset cupidior, & deceptus in insontium neces consensisset, ipse ne concessas quidem ac solitas collationes recepit; pontificatum quoque maximum ideo, *se professus recipere, ut puras servaret manus:* nec auctor posthac cujusquam necis, nec conscius, quamvis interdum ulciscendi causa non deesset, sed *perituum se potius, quam perdituum* adjuravit. De majestatis crimine numquam egit, neque agi permisit, dictitans *neque injuriam neque contumeliam sibi fieri posse, quod nihil reprehensione dignum patraret: falsa, si qua spargerentur, sibi curæ non esse.* Tum omnes Titum mirari, celebrare; iis vero, qui eum, nondum Principem, timuissent, pudor.

Dum in hac admiratione venerationeque Urbs adquiescebat, luctum adtulit atrox & continuus tremor terræ, quem secuta est horrenda Vesuvii montis conflagratio. Pulcherrima Campaniæ ora misere foedata: obrutæ duæ urbes Herculanium & Pompeji: vasta hominum strages, quos inter periit Agrippa ejusque mater Drusilla. At, studiorum fama, mors C. Plinii, quem supra memoravimus, fuit insignitior. Is forte tum Miseni erat, classemque

imperio præsens regebat. Miraculo nubes, quæ in similitudinem formamque arboris e summo Vesuvio primum visa erumpere, excitus, huc properat, noscendæ naturæ avidus. Dum pergit, gliscit periculum, cineribus, pumicibus, ambustisque lapidibus late depluentibus. Interritus, inter incendia, montem petit: sulphureis flammis crassioreque caligine spiritu obstruëto, exanimatus est. Tanta autem fuit ignium vis, ut cineres in Africam, Syriam & Ægyptum fuisse delatos vulgatum. Ubi hæc Romæ audita, ab omnibus trepidatum est. Princeps ad miserorum solatia & levamenta curas omnes vertit. E consularium numero ducti, qui Campaniam spectarent & refoverent: bona oppressorum, quorum heredes non exstabant, restitutioni afflictarum civitatum attributa.

AN. U. C. DCCCXXXIII. ÆR. CHR. 80.

Tito Augusto VIII, Domitiano Cæsare VII consulibus, nec sanguinis communione, nec societate honorum, nec Principis indulgentia placabatur Domitiani animus, dominationis cupidine atrox. At is modo insidias fratri struere, modo sollicitare exercitus, fugam quoque meditari. Contra Titus, in dies clementior, nec sævire, nec succensere, ne in minore quidem honore fratrem habere, sed imperiū consortem successoremque palam testari; secreto tan-

tum lacrymis & precibus orare, *ut tandem mutuo erga se animo vellet esse*. Hæc Titi clementia intra domum non stetit. Duos quoque patricii generis convictos in adfectione imperii nihil amplius, quam *ut desisterent*, monuit: *principatum fato dari: si quid præterea desiderarent, se tributurum*. Confestim ad alterius matrem, quæ procul aberat, cursores suos misit, qui anxie salvum filium nuntiarent: mox ipsos familiari cœnæ adhibuit; & insequenti die, gladiatorum spectaculo, circa se ex industria collocatis, oblatos sibi mirmillonum gladios, quasi ad explorandam aciem, uni atque alteri commisit. Iis percussis, constantiamque mirantibus, nefaria conjurationum consilia in obsequium cessere.

At quanto melior Princeps, tanto gravioribus malis conflictabatur res Romana. Eo enim profecto, ut Campaniam inviseret, sævissimum post Neronis flammæ incendium per triduum totidemque noctes Romæ exarsit. Præter insulas domosque, ædes Serapidis & Isidis, Septa, Neptuni templum, thermæ Agrippæ, Pantheon, Diribitorium, theatrum Balbi, scena Pompeji, Octaviæ opera & bibliothecæ, templum Jovis Capitolini, junctæque Junonis & Minervæ ædes, igni hausta. Tetrior adhuc incubuit lues. Tanta enim fuit vis pestilentiae, ut per multos dies in rationem Libitinæ ferme dena millia fu-

nerum venirent. Titus, his malis haud victus, pietatem auxit: nec modo Principis sollicitudinem, sed & parentis adfectum unicum præstitit: eversas incendio fortunas suis sustentavit opibus: publica reparavit Urbis damna; & ne prior magnificentia consideraretur, cuncta prætoriorum suorum ornamenta operibus & templis destinavit; præpositique complures ex equestri ordine, quo quæque maturius peragerentur. Medendæ autem valetudini, leniendisque morbis, quæ ei cura magis anxia, nullam divinam humanamque opem non adhibuit, inquisito omni sacrificiorum remediorumque genere.

Inter hæc temporum adversa exhorruit delatores mandatoresque, intestinum malum, nec sub patris principatu, vigente Eprio Marcello, satis coercitum, sævire ausos. Ut securitati publicæ prospiceret, eos acriter corripuit, assidueque in foro flagellis ac fustibus cæsos, partim subjici in servos ac vænire imperavit, partim in asperrima insularum avehi. Et ne rediret audacia, sed perpetuo coerceretur, vetuit inter cetera, de eadem re pluribus legibus agi, quærive de cujusquam defunctorum statu ultra certos annos.

Sic parata imperii tranquillitate, ut præteritorum malorum memoria aboleretur, amphitheatrum, duobus gradibus a Tito auctum, thermisque juxta celeriter extructis, dedicatum est. Ibi editum mu-

nus adparatissimum largissimumque; & uno die quinque millia omne genus ferarum confecta: mox immissa aqua, equi, tauri, ceteraque animalia, nova præbuere spectacula: deinde Corcyrensiū Corinthiorumque classes pugnare. Iterati postea ludi in veteri naumachia: præter gladiatores, ferarumque cædes; & navale prælium, quo tria millia hominum certare, exhibita obsidio; atque ut magnarum rerum memoria voluptas cresceret, Athenienses, Syracusanos adgressi, expugnatoque muro ad id structo, eos superare. Ludorum pompa munificentia Principis, e theatro dona spargentis, exhilarata. Inter hæc hilaria faustaue imperii auspicia, VII Idus Decembris vota pro restitutione & dedicatione Capitolii nuncupata.

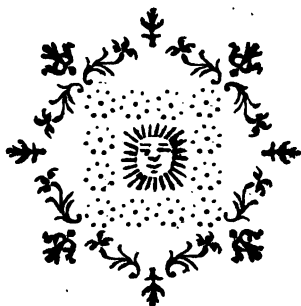
AN. U. C. DCCCXXXIV. ÆR. CHR. 81.

L. Flavio Silvano Nonio Basso, Asinio Pollione Verrucoso consulibus, quidam Terentius Maximus, Asia oriundus, Neroni corporis habitu, citharæ cantusque artibus non absimilis, se esse Neronem erat mentitus; concitaque popularium manu, ad Euphratem contenderat: ibi regis Parthorum, Tito insensī, studiis attollebatur. Irritum fuit mendacium, vanaque novarum rerum tentamina, non Urbe tantum, sed & imperio, in obsequio venerationeque

Principis, qui deliciæ & amor humani generis appellabatur, defixis.

In hac pacis securitate, vota pro Titi salute nuncupabantur. At infausti amores populi Romani. Et super Domitiani odium, valetudo Principis, assiduo balneorum usu labefactata, ingravescebat. Seu suæ, seu communis mortalitatis sensu, in spectaculorum fine, populo coram ubertim flevit: mox Sabinos petiit aliquanto tristior, ob læva, quæ evenerant, portenta: ad primam statim mansionem febri corripitur: cum inde lectica transferretur, suspexisse dicitur, dimotis plagulis, cælum: multum conquestus, *cripi sibi vitam immerenti: neque enim exstare ullum suum factum pœnitendum, excepto dumtaxat uno*. Id quale fuerit, neque ipse tunc prodidit, neque cuiquam facile succurrit. Vanum autem scrutari, quod non licet adsequi. Ubi Titus in villa, qua pater obierat, decubuit, morbus invaluit. Domitianus, morarum impatiens, eum, remedium specie, lavacro nive pleno mergi deserique jubet: mox ipse propere Romam petit, castra occupat, & promisso, quod frater dederat, donativo, Imperator salutatur. Exstinctus est Titus Idibus Septembris, altero & quadragesimo ætatis anno, eandem brevi imperio, quam Augustus longiore, claritatem adsecutus. Utrique mortis opportunitatem obtigisse multi memorabant, quod ille brevitate vi-

tæ ventura vitia effugisset, hic juventutis mala senectute emendasset. Ingens fuit in Urbe Titi desiderium, ut in domestico luctu cunctis publice morientibus. Præcipuus dolor senatus, qui amantissimum ordinis sui Principem amittebat.

DOMITIANUS.

DOMITIANUS defunctum Titum nullo præterquam consecrationis honore dignatus est : ausus & in senatu jactare , *ſe patri ſe ſe fratri imperium dediffe , illos ſibi reddidiſſe .* Haud illæta tamen fuere principatus initia , Principe adverſus cupiditatem & avaritiam ſatis firmo . Senatus , novi imperii facilitate utendum ratus , poſtulavit *ne ſenatorem Princeps puniret , ſed reos ſenatus judiciis permitteret .* Renuit Domitianus , ſeu iras jam recondebat , ſeu fratris clementiam exoſus . Manebat enim odium etiam poſt fata ; Titumque aſſidue vel obliquis orationibus vel ediſtis carpebat : immo vetuit natalem ejus diem celebrari .

AN. U. C. DCCCXXXV. ÆR. CHR. 81.

Domitiano Auguſto VIII, T. Flavio Sabino conſulibus , Princeps , ut patre fratreque videatur melior , omnes reipublicæ partes emendare adgreditur . A ſe orſus , ne ulla hæreat cupiditatis ſuſpicio , reliſtas ſibi hereditates ab iis , quibus liberi erant , non recipit : omnes circa ſe largiſſima liberalitate proſequitur , nihil prius aut acrius monitos , quam *ne quid ſordide facerent .* Inde in foro aſſi-

duus, pro tribunali jus dicit; & extra ordinem ambitiosas centumvirorum sententias rescindit: magistratus urbicos & provinciæ prætores ita coercet, ut neque modestiores umquam, neque justiores extiterint. Fiscales calumniæ magna calumniantium pœna repressæ; egregiaque vox Principis audita: *Princeps, qui delatores non castigat, irritat.*

Ut licentiam infringat, probrosis feminis usum lecticæ, jusque capiendi legata atque hereditates adimit. Insensus quoque ingeniorum audaciæ, famosa scripta, vulgoque edita, quibus primores viri ac feminæ notabantur, aboler, non sine auctorum ignominia. Simul priorum Principum magnificentiam æmulabatur. Tempia monumentaque, quæ incendium nuper hauserat, refecta. Ne omissa quidem incensarum bibliothecarum cura: ut repararentur, exemplaria undique petita; missique Alexandriam, qui describerent, emendarentque. Capitolium autem tantis opibus restitutum, ut in aurea ejus opera duodecim millia talentorum impensa. Prope Capitolium, Jovi Custodi exstructum templum ingens. Palatio quoque addita Domitiani domus, quæ inter tanta opera præfulgeret. At resurgentem Caji Neronisque prodigientiam mirantibus inerat metus, ne rediret quoque sævitia. In eam enim præceps erat Domitianus; cæsi que Ælius Lamia, & Flavius Sabinus.

AN. U. C. DCCCXXXVI. ÆR. CHR. 83.

Domitiano Augusto IX, Q. Petilio Rufo II consulibus, Domitia, uxor Principis, Augustaque recens consalutata, Paridis histrionis amore foedabatur. De ejus cæde consultatum. Urso vitam deprecante, repudiata est. Paris, in via Flaminia cæsus, adulterii poenas luit. Multi, qui, ob scenicarum artium memoriam, ejus tumulum floribus condecorabant, interfecti. Tum Princeps in amorem Juliæ, divi Titi filiæ, prorupit. At, intra breve tempus, impatiens discidii, Domitiam, quasi efflagitante populo, reduxit. Haud fracta tamen Juliæ potentia ac libido. Super has cupidines, & ædificiorum impensas, quibus vix par fuisset imperium, in immane creverant spectaculorum sumptus. Is brevi exhaustæ opes; & Principis libidines inopia accensæ. Sic cœpit tristissimum illud sæculum, quo, resolutis reipublicæ vinculis, turbata omnia & in contrarium versa. Curia trepida fuit & elinguis. In castris nulla ducibus auctoritas, nulla militibus verecundia.

Inter hæc immotus Agricola grande dedit constantiæ exemplum. Hactenus Britannia belli pacisque artibus obtenta, cunctisque gentibus cis Bodotriam compositis, Hiberniæ imminens eam facili certæque victoriæ destinabat. At propius graviusque

que discrimen ingruerat ab amplis civitatibus trans Bodotriam sitis: Agricola hac æstate eas exercitu classeque adgressus, simul terra, simul mari bellum impulit, ut latius faceret terrorem, & subitis occurreret. Populi, Caledoniam incolentes, aperiri suos recessus indignati, paratu magno arma cepere. Agricola, ne superante numero, & peritia locorum circumiretur, diviso in tres partes exercitu, incescit. Hostis, occasione usus, nonam legionem, ut maxime invalidam, nocte adgressus, inter somnum ac trepidationem irrupit. Quod ubi Agricola compertum, opem tulit, & Britannos ita terruit, ut nisi paludes & silvæ fugientes texissent, debellatum illa victoria foret. Successu ferox exercitus penetrandam Caledoniam fremebat. Dux cautior restitit, ut certam & incruentam victoriam pararet.

Eadem æstate cohors Usipiorum, per Germanias conscripta, & in Britanniam transmissa, consensis tribus liburnicis, aufugit. Hac, illac rapti, & ad id inopiæ adacti, ut infirmissimos suorum, mox sorte ductos vescerentur, Britanniam circumvecti sunt. At amissis per inscitiam regendi navibus, a Suevis Frisiisque intercepti ac venundati indicio tanti casus inclaruere.

AN. U. C. DCCCXXXVII. ÆR. CHR. 34.

Domitiano Augusto X, & Tito Aurelio Sabino
Suppl. Tac. T

consulibus, quæsitæ belli materia, ut Princeps triumphalia civilis belli Judaicæque victoriæ, quæ dudum æmulabatur, decora præmineret. Petita Germania. At ne gentes, domesticis tumultibus divisæ, in unum sociarentur, si vis Romana magno paratu ingrueret, Domitianus professionem suam censu obtexuit Galliarum. Tum inopinato bello adfusus, Catos terruit. Mox, ne viso quidem hoste, emptis tantum per commercia, quorum habitus & crines in captivorum speciem formarentur, Romam repetit, præeunte fama Germaniam captam. Ut falsa fuit victoria, ita in Urbe major adulatio. Super solitos honores, Principi consulatus in decennium a senatu decretus, perpetuaque potestas censoria data: additum, ut, quotiens in senatum veniret, quatuor & viginti liçtoribus vesteque triumphali uteretur.

Dum Princeps Urbisq; fortunæ illudebant, Agricola summa de re in Britannia decertabat. Is ubi ad montem Grampium pervenit, adstiterè hostes, superioris anni elade non fracti, &, sociatis omnium civitatum viribus, validiores. Calgacus, virtute & genere præstans, eos adlocutus, spæ libertatis, servitutis metu, majorum memoria, posterorum cura inflammat. Suum quoque militem Agricola rerum ante gestarum gloria victoriæque necessitate accendit. Post statim ad arma discursum: ambigua diu

pugna ; cum tandem, immissis equitum aliis, quas Agricola ad subita belli retinuerat, Britanni in fugam versi, & ab insequentibus trucidati. Cæsa hostium ad decem millia. Romanorum trecenti quadraginta cecidere, in quibus Aulus Atticus, præfectus cohortis, juvenili ardore & ferocia equi hostibus illatus. Exacta jam æstate, cum spargi bellum nequiret, Agricola in fines Horestorum exercitum deduxit. Ibi acceptis obsidibus, præfecto classis circumvehi Britanniam præcepit; & in extremum hunc terræ famæque recessum est inquisitum.

AN. V. C. DCCCXXXVIII. ÆR. CHR. 85.

Domitiano Augusto XI, T. Aurelio Fulvo consulibus. Princeps, in Urbem redux, triumphum egit; & ut præmiis fidem virtutis militaris faceret, quartum addidit stipendium militi, aureos ternos. Hæc alii solita adulatione attollebant: plures irridebant: pari utrimque discrimine, cum Domitianus conscientia mendacii laudes non ferret, & insita vanitate contumelias odisset. Omnibus pariter insensus, secretoque palatii, aut in Albano suo conditus, atroces iras meditatur. Inde in deterius ruente principatu, delatores, hæcenus repressi, licentius irrupere. Ursus, talia Principis dedecora haud æquo animo ferens, in discrimen adductus. At quam ipse Domitiæ, hanc illi salutem adtulit Julia.

Invidum autem Principis animum acrius ussere literæ, ab Agricola missæ, quibus res in Britannia gestæ nuntiabantur. Recurrebat enim falsi triumphi pudor: Suberat & indignatio, veram & magnam victoriam, tot millibus hostium cæsis, ingenti fama celebrari. Formidolosum videbatur privati hominis nomen supra Principis attolli, militaremque gloriam occupari. Odium tamen reposuit, donec impetus famæ & favor exercitus languesceret. Nam etiam tum Agricola Britanniam obtinebat. Igitur triumphalia ornamenta, & illustris statuz honorem, & quidquid pro triumpho datur, multo verborum honore cumulata, decerni in senatu jubet, addique insuper opinionem: Syriam provinciam Agricolæ destinari, vacuam tum morte Atilii Rufi consularis, & majoribus reservatam. Agricola, tradita successori suo quietâ tutaque provincia, Romam revertit. At ne notabilis celebritate & frequentia occurrentium introitus esset, vitato amicorum officio, noctu in Urbem, noctu in palatium, ita ut præceptum erat, venit: exceptusque brevi osculo, & nullo sermone, turbæ servientium immixtus. Impendebat & ruina, ni militare nomen aliis virtutibus temperasset; modestiaque parta securitas.

Interim intestinis bellis fervebat Germania. Cat-
ti, triumphati, non victi; Cheruscos, gentem Ro-
manis fidam, erant adgressi; pulsusque regno Cha-

romerus, Cheruscorum rex. Is quidem, sociis in auxilium excitis, regnum recuperavit: at mox desertus, obsides Romam misit, qui opem orarent. Data tantum pecunia; Cheruscique, longa pace imbelles, a Cattis attriti sunt. Tracti ruina Cheruscorum Fosi, contermina gens. Suevis autem, quod a Lygiis vexarentur, auxilium petentibus, missi centum equites, onus potius, quam vires adversus hostem. Unde irritati Suevi cum Jazygibus adversus pacem Romanam, trajecto Danubio, consilia iniere. Masyus quoque, Semnonum rex, & Ganna, post Veledam magnæ apud eos auctoritatis femina, cum Romam venissent, honorifice excepti, in patriam remissi sunt. Sic quæ olim, dum vigeant artes Romanæ, ad debellandam suisque armis vincendam Germaniam fuissent quæsitæ, ultro oblata tum spernebantur cum pari reipublicæ probro ac detrimento.

AN. U. C. DCCCXXXIX. ÆR. CHR. 86.

Domitiano Augusto XII, Ser. Cornelio Dolabella consulibus, licet Urbs sua luxuria jam fatisceret, excogitata nova ludorum nomina ad Græcorum exemplum. Igitur extructis odeo stadioque, institutum quinquennale certamen, Capitolino Jovi triplex, musicum, equestre & gymnicum. Ibi non poesi tantum, certatum etiam & prosa oratione

Græco Latineque . Laudes Jovis Capitolini perpetua materia. In stadio cucurrere & virgines. Super hæc ludicra , quotannis celebrabantur in Albano Quinquatria Minervæ , cui Princeps collegium instituerat ; ex quo sorte ducti magisterio fungerentur , redderentque eximias venationes & scenices ludos. Ibi quoque oratorum ac poetarum certamina .

Interim malum , reipublicæ exitiale , in exercitiis gliscere cœperat. Sordebat nempe vetus disciplina , orbis terrarum victrix : ducumque cura in leviores agilioresque artes conversa , studium armorum , a manibus ad oculos , ad voluptatem a labore transferebatur : nec exercitationibus veteranorum aliquis , cui decus muralis aut civica corona , sed Græculus magister assistebat. Aderat & pessimum exemplum , mollitia Principis adeo fracti & enervis , ut si navigaret , nec pulsum , nec fragorem remorum ferret , sed ad singulos ictus formidine horresceret. Unde repertum , ut procul ab omni sono inconcussus & immotus , religato revinctoque navigio , non secus ac piaculum aliquod , traheretur . Cetera ad hanc luxus speciem corrupta & imbellia. Nec ulla jam reipublicæ cura. Sed si qua forte consilia , de libidine gulaque inita. Anxia tantum Principis sollicitudo , ne ulla emineret virtus. Multæ tamen hostium minæ.

Invalido Agricolæ successore , animos resumpse-

rant Britanni; jamque celebrabatur rex Arviragus. Plus adhuc terroris inferebant Daci, quorum amicitiam priores Principes pecunia foverant. Ubi exhaustum a Domitiano ærarium liberalitati non suffecit, hostilia ingruere; duceque Diurpaneo, quem Decebalum appellabant, cœptum atrox bellum. Inter hæc Romani nominis opprobria, tertiodecimo Kalendas Octobres natus est Antoninus Pius, cui studia virtutis & publica felicitas, cum imperio positus est, immortale decus peperere.

AN. U. C. DCCCXL. ÆR. CHR. 87.

Domitiano Augusto XIII, Aulo Volusio Saturnino consulibus. Hactenus Princeps se super patris fratrisque laudes extulerat, Græcamve vanitatem erat æmulatus: nunc ad Orientis libidines superbiamque divertit; & infra se humanos honores ratus, divinos usurpavit. Talis arrogantiae initium fecit, cum procuratorum suorum nomine formalem diceret epistolam, iis verbis; *Dominus deusque noster sic fieri jubet*. Quod statim ita pervulgatum, ut ne scripto quidem ac sermone cujusquam aliter appellaretur. Tum ad id superbiæ compositus est principatus: statuasque sibi in Capitolio non nisi aureas & argenteas poni permisit, ac ponderis certi. Janos arcusque cum quadrigis & insignibus triumphorum passim per regiones Urbis extruxit. Inde

in omnium fortunas eo licentius irruit, quod operum ac munerum impensis, auctoque stipendio exhaustus, & ad relevandos castrenses sumptus inconsulte amputatis militum numeris, obnoxium se barbaris animadverteret. In prædam cessere bona vivorum ac mortuorum: usquequaque quolibet & accusatore & crimine corripiebantur. Satis erat obijci qualecumque factum dictumque adversum majestatem Principis. Nulla testamenta secuta, nullus status certus; si vel unus profiteretur, audisse se ex defuncto, cum viveret, heredem sibi Cæsarem esse, alienissimæ confiscabantur hereditates. Acerbius adhuc agebatur fiscus Judaicus; deferebaturque quicumque, vel improfessus, Judaicam intra Urbem viveret vitam, vel dissimulata origine, imposita genti tributa non pependisset. Nec abstinebatur contumeliis, ut inspiceretur, an quis esset circumsectus.

His quidem atrocitatibus crevere opes Principis. At militi non redierat virtus. Ambignum semper, aut funestum cum Dacis bellum: invalido adversus hostium ferociam, ducisque artes, Oppio Sabino, qui tum Moesiam regebat. Ni fors favisset, certa quoque Flacci, Numidiæ prætoris, ruina. Nasamones, quod tributis attererentur, arma ceperant, quæstoresque interfecerant. Dein Flaccum adgressi, eoque superato, castris potiti, forte ibi præter cibaria vini copiam reperere, qua ingurgitati ac te-

mulenti, a Flacco internecione deleti sunt. Fortuitam victoriam suas in laudes Domitianus traxit, gloriatus in senatu, *se Nasamonibus vita interdixisse.*

AN. U. C. DCCCXLI. ÆR. CHR. 88.

Domitiano Augusto XIV, L. Minucio Rufo consulibus. Opes Principis, privatarum fortunarum subversionibus reparatæ, in spectacula statim sunt impensæ: quibus ut plus celebritatis foret, editi sæculares ludi; computata ratione temporum ab anno, non quo Claudius proxime, sed quo olim Augustus eos ediderat. Immo & anticipatum tempus, ne lentior veniret voluptas. Urbe gaudio vaga auditum est, hominem incertæ conditionis in Oriente videri, qui se Neronem esse jactaret; eumque gratia opibusque Parthorum niti. Seu imminuta Romani nominis auctoritate, seu infestiore Parthorum animo, & prævalida vetere in Neronem benevolentia, mendacium, alias jam vulgatum, ægre compressum. At is tandem redditus est; & sublata turbarum materia.

Tristiores e Danubii ripa venere nuntii. Diurpaneus, cæsis legionibus, Oppium Sabinum; consularem, oppresserat; ejusque caput fœde abscissum apud barbaros ostentui habebatur. Penetrata inde provincia, Diurpaneus castella urbesque expugnabat, cunctaque prædabundus late populabatur. Nec jam

de limite imperii & ripa, sed de hibernis legionum & possessione dubitatum.

AN. U. C. DCCCXLII. ÆR. CHR. 89.

T. Aurelio Fulvo II, A. Sempronio Atratinus consulibus. Post tantas exercituum clades, dux ultorque sanguinis Romani ore vulgi poscebatur Agricola. Restitit Princeps, infensus virtutibus, & gloria viri deterritus. Ipse cum immenso paratu adversus Dacos proficiscitur, bellum, ut rebatur, suis auspiciis reparaturus. Diurpaneus, tantam armorum vim metuens, legatos misit, qui de pace agerent. Ejus prudentia Domitiani vanitatem inflavit. Is, spreto legatis, ne dato quidem responso, Cornelium Fuscum, prætoriarum cohortium præfectum, bello præponit. Ubi Diurpaneo id fuit compertum, duces Urbis delicias, quam belli artibus meliorem irrisit, rursusque misit legatos, qui pacem offerrent, dum Romani, harum terrarum incolæ, singulis annis binos oboles solverent: secus exterminium minitabatur. Domitianus, ut vanus, sic periculi timidus, in Messia restitit. Fuscus, junctis navibus in modum pontis, Danubium transmisit cum lectissimis militibus; hostemque adgressus, sed post cruenta prælia oppressus, temeritatis poenas luit. Tum cura belli Juliano commissa, qui rem Romanam restituit.

Interim Domitianus in Pannoniam venerat; Quadisque & Marcomannis infensus, quod opem adversus Dacos non tulissent, intulerat bellum. Iis pacem orantibus, despecti legati: alii, cum preces iterassent, cæsi. Germani, hac atrocitate in furorem versi, bellum suscipiunt; victusque & in fugam coniectus Domitianus. Res felicius cesserant in Dacia. Julianus, arte usus, ut Romanorum animos pudore erigeret, jusserat milites sua & centurionum nomina scutis inscribere. Tum, cum certa esset virtus, nec occulta ignavia, hostes adgressus est, gravique clade eos perculit. Vezinas, post Diurpaneum auctoritate apud Dacos præcipuus, simulata morte, deinde fuga salutem quærere coactus. In ipsius regis expugnationem ibatur, ni Diurpaneus hostem, quem vi repellere non poterat, astu elusisset. Cæsis enim arboribus, truncos armis induit, numerosique exercitus fecit speciem, qua deceptus Julianus recessit. Manebat tamen prioris victoriæ fama. Ea usus est Domitianus, ut se suo dedecore exsolveret; pacisque condiciones & opes obtulit, quas Diurpaneus ultro accepit, diuturni belli laboribus fessus, & clade a Juliano illata anxius. Colloquium tamen cum Principe renuit: sed fratrem suum Diegin misit, qui capta arma, paucosque captivos, quasi hi soli manerent, traderet. Tum Domitianus, ut victor, regnumque daturus, Diegin diademate

evinxit. Superbas inde literas, victoriarum nuntias, ampleque spoliolum fercula, una cum epistola Diurpanci, vera incertum an ficta, ejusque legatos Romam mittit; quo mox ipse, aucto milite honoribus & donativo, revertitur; provinciis, quam hostibus, gravior.

AN. U. C. DCCCXLIII. ÆR. CHR. 90.

Domitiano Augusto XV, M. Coccejo Nerva II consulibus. Vulgato sub hoc principatu more, quo elades, ut quondam victoriæ, celebrabantur; Princeps de Dacis Germanisque triumphavit: nec umquam magis sollicita adulatio, ut triumphales ejus statuæ non Urbem tantum, sed & imperium, opplerent. Acriora tamen Romæ studia, instinctore Principe, qui militiæ probra spectaculorum magnificentia velabat. Omne genus ludorum editum. In naumachia, juxta Tiberim effossa & circumstructa, pæne justæ classes pugnare: at misera fuit & spectantium & pugnantium sors. Hi enim ad omnium usque necem certare. Illorum multi extincti sunt, quod Princeps adeo fuit pernix, ut, coorta tempestate, inter maximos imbres, prospexit, vestes quidem identidem commutans; neminem vero egredi, aut vestimenta mutare siverit.

Ut in hac ludorum satietate irritaretur voluptas, naturæ portentis placuit ludere; visaque pu-

milonum & mulierum certamina. Hæc ludicra excepit convivalis lætitia, luctu mixta. Novo quidem luxu, & miraculo noctis die splendidioris, datum plebi epulum. Contra Principis cœna tenebrarum obscuro funerisque cærimoniis horruit. Paratæ erant ædes nigrore luridæ: atra ibi laquearia, parietes, pavementum: atra quoque, & in solo nuda, sedilia. Primores senatus equestrisque ordinis sine comitibus huc intrare sedereque jussi; sepulcralisque columna, convivæ nomine inscripta, cuique adposita, cum exiguo lychnucho, qualis in monumentis suspenditur. Tum, umbrarum instar, erupere elegantes pueri, nudi & atramento tincti, qui cum horride circum convivas tripudiassent, ante cujusque pedes adstiterent. Mox allatæ feralis convivii lances, ministratumque quidquid in funeribus edule & atrum. Loci horror, pavor imminentis fati omnes attonuerat. Alto silentio defixis terrorem intendebat Princeps, mortes, cædes, ceteraque funebria memorans. Nec cœnæ finis metus laxamentum tulit: at servis, qui in ædium vestibulis constiterant, jussis discedere, alii & ignoti præsto fuere, qui convivas partim vehiculis, partim lecticis imponunt; cunctis rigescentibus, seque ad mortem rapî reputantibus. Ut tamen quisque sua in domo repositi, formidinem inter & spem ancipites, respirare cœperant, cum nuntiatur singulis, quosdam ab Au-

gusto venire; gravior redit pavor, statimque subit admiratio, cum columnæ argenteæ, lances pretiî laborisque exquisitissimi, in cœna adpositæ, aliaque id luxuriosa dona adferrentur: singulis quoque datus puer, qui inferna imagine luserat, tum lotus comptusque. Sic nocte assumpta, cœpit Principis liberalitas celebrari. At quæ ipse triumphalia victoriarum decora jactitabat, vulgus feræles epulas eorum, qui in Dacia occubuerant, vel in Urbe mactabantur, verius adpellavit.

Ausus tamen ipse est Septembrem mensem & Octobrem ex adpellationibus suis *Germanicum Domitianumque* transnominare; quod altero suscepisset imperium, altero natus esset. Mansere vocabula, dum sævire potuit: perire, ubi desiit timeri. Interim Civica Cerialis, Asiæ proconsul, res novas erat molitus. In ipso proconsulatu occisus est. Asia, in rebellionem ebrietate acta, excidere vineas jussa. Aderat annus, quo Agricola proconsulatum Asiæ & Africæ sortiretur: artes invidiamque Domitiani veritus, ne in provinciam iret, se excusavit, annuentique Principi gratias egit. Salarium tamen, proconsuli solitum offerri, Agricola non dedit Domitianus, sive offensus non petitus, sive ex conscientia, ne quod vetuerat, videretur emisse.

AN. U. C. DCCCXLIV. ÆR. CHR. 91.

M. Ulpio Trajano, M. Acilio Glabrione consulibus, vulgata prodigia, quæ Glabrieri exitium, Trajano imperium portenderent. Certe Trajani virus, in castris jam probata, Urbis splendore inclarescebat; factumque calamitate temporum, ut multi ejus fortunam augurarentur simul & precarentur. Favorem augebat Princeps in dies atrocior. Juliam, incesto pollutam, quod supra memoravimus, dum cogit, conceptum a se abigere, occidebat; moxque divinis honoribus extulerat. Super hanc libidinem, aliis mersus, tanto erat invisior, quod se acerrimum violatæ pudicitie vindicem ferebat.

Vespasianus quidem Titusque Vestalium incesta neglexerant: hæc Domitianus æmulatu magis, quam sanctitatis studio, coercuit. Jam sub ipsa principatus initia, Ocellatas sorores Varonillamque corripuerat: illis tamen permissum liberum mortis arbitrium; earumque corruptores relegati. Nunc vero quasi indulgentiæ pæniteret, ratusque sæculum suum illustrari, si Vestalem vivam defoderet, Corneliam, Vestalium maximam, olim absolutam, longo intervallo repetit; jureque pontificis maximi reliquos pontifices, non in regiam, sed in Albanam villam convocat. Cornelia, absens inauditaque, incesti damnatur. Misi statim pontifices, qui defodiendam

necandamque curarent. Ejus stupratores virgis in comitio ad necem cæsi: quos inter Celer, eques Romanus, supplicio subditus, se insontem professus est. Valerius Licinianus, prætorius vir, reusque, quod in agris suis occultasset Corneliæ libertam, ad confessionem confugit. Princeps, se absolvi lætus, exilium molle, velut præmium, ipsi dedit.

AN. U. C. DCCCXLV. ÆR. CHR. 92.

Domitiano Augusto XVI, Q. Volusio Saturnino consulibus. Gliscentia jam ob sævitiam odia Domitianus adhuc provocabat contumeliis, quibus nihil umquam fuit Principibus exitiosius. L. Antonius, Germaniæ superioris præses, iis accensus bellum civile movit. Ipsi aderant legionum vis & opes: consilia quoque cum Germanis inierat. Grave inde exarserat bellum, ni L. Maximi vigilantia forsque reipublicæ præsto fuissent. At mira felicitate, ipsa dimicationis hora resolutus repente Rhenus transi-
 turas ad Antonium barbarorum copias inhibuit; visusque Antonius. Ubi Romam venire rebellionis nuntii, Domitianus, cum de retinenda dominatione ageretur, impiger legiones excivit; Trajanum, qui in Hispania tunc agebat, Lucianum Proclum aliosque evocavit, statim ipse ad bellum profectus. In itinere supervenere victoriæ nuntii; eaque quodam
 famæ

famæ miraculo, prius præsagiis, quam nuntiis, Romæ innotuit. Ipso enim, quo dimicatum est, die, statuatam Principis insignis aquila circumplexa pennis clangores lætissimos edidit; vulgatusque, incerto auctore, rumor, *interfectum Antonium*: multis etiam caput ejus allatum vidisse se adeo pervicaciter contendentibus, ut pars magna magistratuum pro parva victoria statim sacrificaret.

Tam inopinato successu in limite imperii restituta pax: at Principis crudelitas inclementer sævit. Id quidam veritus L. Maximus, literas omnes in Antonii scriniis repertas igne aboleverat, ne cui periculum facerent. Domitianus, periculo atrox, quoque suspectos corripuit: interfectorum quoque memorie infensus, vetuit *in acta eos referri*. Ne scriptis quidem ad senatum literis, eorum capita, ut & Antonii, Romam misit pro rostris exponenda. In hac pereuntium turba, duo soli e notioribus venia donati sunt, tribunus laticlavius, & centurio, qui se, ut facilius expertos culpæ crederentur, impudicos probaverant, *ob id neque apud ducem, neque apud milites ullius momenti esse potuisse*. Ne idem rediret periculum geminari castra legionum prohibitum: *nec plus quam mille nummos a quocumque ad signa deponi*. Antonius enim apud duarum legionum hiberna, ex depositorum etiam summa, fiduciam cepisse videbatur. Imminuta quoque nobilium

potentia, quaedam ex maximis officiis inter liberti-
nos militibus Romanos communicata.

Longius adhuc prospexit suspicatio Principis ev-
er: cumque ebrietas in seditiones facile efferveret,
ut jam ante de Asia compertum, consuetus ebria-
tum vini, fumanti inopiam, nimioque vinorum
studio negligi arua, edixit, ne quis in Italia no-
vellaret: utque in provincia vineta succideretur:
nolita, ubi plenum, dimidia parte. Qua tamen
in re exsequenda haud ita persequerit, sed muta-
tus precibus Scopeliani, a cunctis Asiae civitatibus,
ut id deprecaretur, missi, seu potius metu compul-
sus, quod sparsi tum libelli tum Graeciae versibus,
haec sententia: *Rode vitem; hinc satus erit, quod
in mandandum Caesarem spargatur.* Quibus commo-
tus, edicti de excidendis vineis propositi gratiam fo-
cit. Imper datum Scopeliani eloquentiam, ut qui
in Asia vites non acrerent, multarentur. Sub Prin-
cipe, cui ludus fuit muscas captare ac stylo praeca-
uto, conficere; quidam compere, nova scelerē, re-
penatis acubus ebrios pungere; moreque saepe sing
ullo doloris senu inferebatur. Fures, qui non in
Urbe tantum, sed passim ambulantes per totum im-
perium grassabatur, reorum morte repressi.

AN. U. C. DCCCXLVI. ÆR. CHR. 93.

Pompejo Collega, Cornelio Prisco consulibus :
 Verso ad savitiam Principe, crevit delatorum audacia; bonisque omnibus formidata nomina, Carus Metius, Catullus Messalinus, Marcus Regulus, Publicius Certus, & Babius Massa. Hic, supra in tantam perfidiam, suo quoque periculo audax. Baticis enim querentibus contra eum senatus Plinium cum Herennio Senecione advocatum provincie dederat. Dum fit inquisitio, obiit Cn. Julius Agricola, sexto & quinquagesimo ætatis anno. Rerum gestarum claritate, virtutumque constantia, celebrata olim nomina æquaverat: propriam in hac temporum calamitate laudem adsecutus, quod sine contumacia, sine inani jactatione libertatis, sed moderatione & prudentia, industria simul & vigore, salvam virtutis famam retinuit; & quam multi ambitiosa morte quæsiere, ipse placido vitæ cursu immortalæ sui memoriam reliquit: magno quidem exemplo, posse etiam sub malis Principibus magnos viros esse.

Post Agricolæ mortem, quasi turbo, furor Domitiani incubuit. Is nempe efferatus civilis belli memoria & assiduæ confurationum rumoribus, ratusque securitatem diffidentis nicti, non jam per intervalla ac spiramenta temporum, sed continuo & va-

lut uno iſtu rempublicam exhaustit. Ob levissimas suspiciones bonus quisque in exilium acti, morte-ve adfecti. Inter eos, qui poenis tum fuere obnoxii, eminebant M. Cocceius Nerva & Salvidianus Orfitus; ambo consulares: ille Tarenti exsul delituit: hic in insulam coniectus, mox interemptus est. In his temporum acerbitatibus, auditi sunt motus Sarmatarum, qui legionem cum legato ceciderant. Huc tendit Princeps. Et, seu victis hostibus, seu fatis victoriis, uti jam ante, ludificatus, lauream Jovi Capitolino retulit.

AN. U. C. DCCCXLVII. ÆR. CHR. 94.

L. Nonio Torquato Asprenate, T. Sextio Magio Laterano consulibus. Principis sævitia, nec bello, nec victoriæ sollemnibus remissa, impietatis accusationibus adcrevit. Præcipua mali causa Massa Bebius, supra memoratus. Is fuerat damnatus, causam Bæticorum orantibus Herennio Senecione & Plinio: ejusque bona, ut publice custodirentur, seposita. Senecio, dum, nimio in clientes provinciamque studio, apud consules instat, ne postulationibus vacent, irritat Massam, qui eum impietatis postulat, quod Priscum Helvidium laudasset. Ea accusatione percussus, occisus est. Par causa, eademque ruina Arulenum Rusticum traxit; eique capitale fuit, quod Pæti Thraseæ vitam scripsisset, vi-

rumque sanctissimum adpellasset. Nec in ipsos modo auctores, sed in libros quoque eorum sævitum, legato triumviris ministerio, ut in comitio ac foro urerentur. Eodem casu convulsæ nobilissimæ feminae: relegantur Arria Thrasæ Pæti, Fannia Helvidii Prisci vidua, Gratilla Rustici uxor. Relegatus quoque Mauricus. Nihil autem atrocius visum, quam cum Publicius Certus, accusato Helvidio filio, quasi scenico exodio sub persona Paridis & Œnones divortium Principis cum uxore tractasset, ipse senator senatori manus intulit, eumque, mox occidendum, in carcerem duxit. Tum Philosophi omnes, ut instinctores libertatis, Urbe Italiaque submoti. Acriter quoque in Christianos animadversum.

AN. U. G. DCCCXLVIII. ÆR. CHR. 95.

Domitiano Augusto XVII, T. Flavio Clemente consulibus. Nemo umquam tot consulatus ceperat. Id Principis arrogantia diffidentiaque datum. Obsessa autem, ut priore anno, curia. Nec pudor fuit Clementem reum subdere, licet consul, Principis collega ac patruelis foret. Ob Christianam religionem, arguebatur impietatis in deos; ideoque ferme in ipso consulatu interemptus. Eandem ob causam Flavia Domitilla, ejus uxor, in Pandatariam insulam relegata, ut & in Pontiam altera Domitilla,

pariter Flavio sanguine orta. Nulla re magis Domitianus maturavit sibi exitum; licet & alias nobilium cedes ediderit: quas inter Acilius Glabrio consularis & exsul occisus est, ut rerum novarum molitor. At ubi mota domestica hæc odia, nemo fuit, cui Princeps fideret. Frustra vel præfectos prætorio in ipsa præfectura reos agebat, vel opprimebat liberos, quos ut deceret numquam, ne bono quidem exemplo, audendam patroni necem, Epaphroditum a libellis capitali pœna condemnavit, quod post destitutionem, Nero in adipiscenda morte, manu ejus adjutus existimabatur. Supplicii irritata tantum audacia. Nec profuit vigilantia Juventii Celsi, inter conspiratos olim accusati; sed supplicium effugerat. Principem secreto adlocutus, testatusque se esse insontem: &, si annuerit Princeps dominus ac deus, se nefanda quævis consilia investigaturum, certoque rehuñtiaturum. Postea semper elusit Principem; hacque fraude incruentus supervixit.

AN. U. C. DCCCXLIX. ÆR. CHR. 96.

C. Antistio Vetere, C. Manlio Valente consulibus. Valens nonagesimo ætatis anno in consulatu mortuus est. Hunc quoque annum fatalem sibi fore Domitianus dudum audierat, ab adolescentia vaticiniis Chaldaeorum, qui diem, horam, genusque

mortis ei prædixerant, imbutus. Recentioribus adhuc agitabatur oraculis. Insuper continua fulminum vis, castram de caelo Capitolium, templum Flaviae gentis, domus Palatina & cubiculum Principis, aliaque multa portenta metum incendebant. Dum adversus imminens periculum se sollicitudine & sævicia acciegit, suam ipse impellit ruinam. Parthenius enim & Sigerius, cubicularii, Estellus a libellis, ceterique Principis amici ac liberti, sed ejus iras veriti, conjurationem iniere. Iis palmos addidit Domitia, cum forte legisset secretas Domitiani tabellas, quibus suum, eorumque, qui morti destinabantur, nomen inscriptum. Ubi id conspiratis compertum, suo aliorumque periculo territi, rem properant. Prius tamen actum de successore, quem eligerent. Coccejum Nervam ad imperii spem votumque erigunt. Cunctabantur adhuc, quando & quomodo Domitianum adgredirentur. Stephanus, Domitillæ procurator, & tunc interceptarum pecuniarum reus, consilium operamque obtulit. Is ergo, ut ad suspicacem Principem facilius secretiorque foret aditus, conspiracy indicium professus, & admissus, legenti traditum a se libellum & attonito suffodit inguina: saucium ac repugnantem alii adorti, vulneribus septem contrucidaverunt. Occisus est Domitianus quartodecimo Kalendas Octobris, anno ætatis quinto & quadragesimo, imperii

quintodecimo. Ante principatum arrogans, sub principatus initiis, ut patris fratrisque gloriam obrueret, virtutum species mentitus est: mox suis vitiis abstractus, in omnes libidines ruit: quævis audendi licentiam adducto & militari imperio obtinuit: plebi, ob ludorum magnificentiam, non ingratus; militi, cui omnia indulgebat, acceptissimus; senatoribus ita odiosus, ut, audita ejus cæde, certatim repleverint curiam, & in ejus contumelias eruperint, detractis quoque & solo afflictis ejus imaginibus: mox ut ubique ejus tituli eraderentur, abolereturque omnis memoria decretum.

N E R V A.

HÆC fuit animorum inclinatio, cum M. Coccejus Nerva, Narniæ in Umbria natus, sed Cretensi origine, imperio potitus est, adnitentibus Petronio Secundo, cohortium prætoriarum præfecto, & Parthenio conjuratorum duce. Primus advenarum Romæ imperavit; & virtutes, fastigio Cæsarum ignotas, ostendit: res olim dissociabiles miscuit, Principatum ac libertatem. Natura, senectute, &, quod bonarum artium feracissimum est, multiplici malorum temporum experientia difficilem regendi artem edoctus, prioris Principatus odia abrogavit. Rei majestatis absoluti: sublata fisci Judæici calumnia: servi ac liberti, qui dominis insidias struxerant, suppliciis subditi: in eos omnes, qui delationes facitaverant, inquiri licuit. At ut mali, sic & boni, est præservidus & lethifer quidam impetus. Tanta delatorum turba incondito turbidoque clamore postulata simul & oppressa, ut Fronto, consul, egregie adverterit, *malum esse Principem, sub quo nihil cuiquam liceat; pejorem tamen esse, per quem omnia omnibus licent*. Inde Nerva pronos ad vindictam animos inhibuit, eosque mollivit liberalitate. Restitutum quidquid apud fiscum supe-

rerat, a Domitiano temere ademptum: egenis civibus Romanis datus ager ad sexcenties sestertium; lectique senatores, qui agrum emerent & dividerent: additum quoque congiarium. Ad levanda imperii onera, conflata ex aurois argenteisque Domitiani statuis ingens pecuniarum vis. Privatas quoque opes, & Principum prædia, domos, suppellectilem Nerva distraxit, ut reipublicæ consularet.

AN. U. C. DCCCL. ÆR. CHR. 97.

Nerva Augusto III, L. Verginio Rufe III consulis. Verginius Rufus, spreto erigata ante annos imperio & continuum virtutum claritate principem in Urbe locum adsecutus, tertio hoc consulu perfunctus obiit, cum annum tertium & octogimum excessisset. Longo illo ævo undecim Cæsares vidit; ita tamen inter Augusti felicitatem & Trajani virtutes interjectus; ut egregiis hujus imperii temporibus non sit usus. Ductum ei publicum funus.

Nerva autem, ad imperii curas intentus, afflictas urbes refovebat; puellas puerosque egenis parentibus natos per Italiae oppida sumptibus publicis ali jussit. Simul ut pluribus necessitatibus subveniretur, creati quinque viri, qui modum publicis impensis facerent. Sacrificia, Circenses ludi, spectacula, aliaque id genus, quibus sub priore Principa-

tu opes profundebantur, circumcisa. Dum talibus curis detinebatur Princeps, penes prætorianum militem flagrabat Domitiani desiderium. Novas quoque res moliebatur Calpurnius Crassus. Is deprehensus, confessusque, Tarentum cum uxore amotus est. Hac Principis lenitate arrogantiam cepit Ælianus Casperius, prætoriarum cohortium præfectus; eoque instigatore, Domitiani interfectores ad exitiumulantur. Restitit quidem Princeps. At, eo neglecto, Petronius Secundus & Parthenius comprehensi & jugulati. Tum eo audaciz prorupit Casperius, ut Nervam compelleret referre apud populum gratias militibus, *quia nefandos pessimosque omnium mortalium peremissent*. Tali indignitate Princeps infremuit, sensitque & senectuti suæ & reipublicæ querendum præsidium. Nec illud intra domum adsumpsit; sed M. Ulpium Trajanum, qui præsidebat Germaniæ, cunctosque bellicis ac civilibus virtutibus præminebat, adoptavit: quartodecimo Kalendas Octobris, cum lauream ex Pannonia allatam in gremio Jovis collocasset, adoptio nuncupata. Trajani vel absentis fama statim restituta Nervæ auctoritas, & prætorianorum tumultus cessavit.

AN. U. C. DCCCLI. ÆR. CHR. 93.

Nerva Augusto IV, Ulpio Trajano II consuli-
bus. In hac imperii tranquillitate, Nervæ longa
decoraque obtingere potuit senectus, si acriorem in
vitia impetum esset moderatus. At, dum in Regu-
lum, legibus potius quam verbis puniendum, fervi-
dior invehitur, ira adeo exarsit, ut per omnes ejus
artus sador erumperet: qui cum & hiemis acerbis-
sime & Principis senio fuisset subito restinctus, fe-
bris eum corripuit, qua paullo post occubuit; bre-
vi imperio ipsaque mortis causa majorem, quam
ullus ante Principum, gloriam nactus. Is enim pri-
mus, Cæsarum superbiam exosus, civilia professus
est studia, cunctaque in publicam utilitatem vertit;
& consiliorum magnitudine, legum prudentia, ma-
gnificientia operum, Urbis splendore præoccupavit
gloriam, quæ sequentem Principatum illustravit.
Ejus corpus, a senatu delatum, in Augusti tumulo
conditum est: mox deum honores additi.

TRAJANUS.

TRAIANUS ab Urbe aberat, firmandæ apud Germaniæ inferioris exercitus militari disciplinæ intentus. Nervam excessisse acccepit diligentia Hadriani, qui paullo ante adoptionem ei gratulatus, tum in Germania superiore agebat, tanto alacrior, ut imperium primus nuntiaret, quod Trajani esset consobrinus, eumque, mortuo patre, tutorem habuisset; pro filio ipse etiam habitus, donec ob vitam juvenili libidine vagam gratia excidit. Inde magis sollicitus, ut prioris culpæ obliviam mereretur, & vacuum Principis animum occuparet. Servianus, sororis vir, qui ejus luxum ganeamque olim arguerat, odiaque ei moverat, eum detinere, dein fracto consulte vehiculo retardare frustra enisus est: Hadrianus, pedibus iter adgressus, Serviani beneficiarium antevertit. Paulo post allatæ senatus litteræ.

Nihil prioris vitæ consiliorumve mutavit Trajanus. Quam inire vellet imperii rationem, ad senatum scripsit, testatus proberum quemque tutum fore, se eorum nullum aut morte, aut ignominia adfecturum. Simul consuluit auctoritati; & Ælium Casperium, prætorianosque ejus insolentiæ adversus

Galbam satellites, ab Urbe accivit, scelerisque admonitos interfici jussit. Ea severitate Nervam ultum ibat; suum quoque munuit Principatum, cujus turbida forte fuissent initia, quod nec in Urbe, nec in Italia, sed Italicae in Hispania natus, imperium caposset: eique familia antiqua magis, quam clara, cui pater consulatum primus intulerat. At splendorum amoremque statim addidit Principis virtus: versis ad admirationem omnium animis, ubi memorandum percrebuit dictam, quo Saburanum, quem praetoris cohortibus praefecit, allocutus est. Cum ei insigne potestatis, uti mos est, pugionem daret; Tibi, inquit, *issum ad munimentum mei committo, si recte agam; sin aliter, in me magis; moderatores omnium vel errare minus fas est.* Cuncta postea ad eam sublimitatem composita. Idque unum in Principatu egregium reputans, quod virtutum exemplis & immortalitatis necessitate posset ceteros praeminere, huc suas omnes cogitationes convertit.

Certus militari re stare imperii auctoritatem & robur, voluit in castris nihil vitiorum, quae ex Neroneis temporibus civiliumque bellorum licentia versans Domitiani faros revexerat, superesse. Inertia, contumacia, dedignatio parenti exolvere ipsa Principis praesentia, qui imperator simul & commilito omnes imperio & exemplo continebat. Revaluit duorum auctoritas: viguere militum exercita-

ziones & obsequia: moreque militiæ, quæ uno citissimoque impetu, ut ad malum, sic ad rectum rapiuntur, reformatâ hæc castra ceteris legionum castris se reformandi voluntatem & facilitatem indidere. Jam ardebat. milles suas vires experiri, ulcisci veteres iniurias, & Principem, paternis suisque bellicis facis illustrem, triumphî gloria condecorare. At Trajanus, restituta militari disciplina lætus, eos motus composuit, in hoc tum firmus illam esse veram Principum gloriam, ut nec timeant bella, nec præuocent. Altior adhuc detinebatur cura: nempe traxit Rhenum. intestinis dissidiis liberabat Germania. Bructeri, vicinis nationibus inuisi, super fuerant sedibus pulsi ac penitus exiisi. Super sexaginta milia non armis telisque Romanis, sed sua fixare suisque odio ceciderant. Melius utiliusque videretur per has discordias grassari: longe ostentare bellicum, & sola Romani nominis fama ferocissimas gentes compescere. Quod quidem ita valuit, ut nunquam securiores fuerint imperii fines, cum terrore munirentur.

AN. U. C. DCCCLII. ÆR. CHR. 99.

Cornelius Palma & Sosius Senecio consulatum iniere. Quod iis datum humanitate Principis, tum ut privatorum virtuti locus ac præmia manerent, tum ut insigni exemplo pateret, mutata esse tem-

pore, quibus Principes consulatus extorquebant & continuabant.

Emendatis autem castris, Trajanus profectus est Romam, quo cum vocabant civium studia & ipsa rerum necessitas: frustra enim adversus externos hostes rempublicam tutabatur, si interna vitia invalescerent, quæ Urbem primam, dein provincias possumebant. Ejus iter placidum fuit ac modestum: nullus in exigendis vehiculis tumultus: nullum circa hospitia fastidium: annona, quæ ceteris: comitatus, tali Principe dignus, accinctus & parens. Mirantibus passim populis, qui meminerant, qualis fuisset Domitiani transitus, cum hospitum abactus exercebat, populationem inferret, & ut gulæ luxurique sufficeret, omnia dextera lævaque perurere & atterere, ut si vis aliqua externa ac barbara incidere. Placuit Trajano utriusque Principis discrimen observari; nec tam pro sua gloria, quam pro communi utilitate, edicto subiecit, quid in utrumque esset impensum.

Lætior adhuc gratiorque in Urbem ingressus, cum Princeps, non quadrijugo curru, non albentibus equis, non humeris hominum, ut priores invehiri & importari erant soliti, ac sola corporis proceritate altior aliis & excelsior, ita sedem imperiû adiit, ut simul communem patriam veneraretur. Effusa in eum occursum civitas, viso Principe, lætitiæ

titiaë impotens, in faustas omnes, quas amor gaudiumque reperit, voces erumpit. Patris patriæ nomina ingeminat senatus. Titulum, sibi carissimum, at nondum satis meritum, Princeps deprecatur. Novum inde venerationis & amoris certamen: crescit, cum receptus Princeps senatum osculo excipit; equestris ordinis decora honore nominum sine monitore distinguit; ultro salutatis clientibus notas addit familiaritatis: adfabilitatem etiam ita intendens, ut sensim & placide, quantum respectantium turba pateretur, incederet, & occursantium populus Principi adstaret. Ipse non stipatus satellitum manu, sed circumfusus undique nunc senatus, nunc equestris ordinis flore, prout alterutrum frequentiaë genus invaluisset, silentes quietosque lictores suos subsequebatur. Idem militum, qui & Principis, pudor, eadem tranquillitas, eadem modestia.

Ubi ad Capitolium ventum est, visa cuncta altaribus plena, augusta victimis: auditæ voces Jovem Principi, Principem Jovi gratulantium: in ejus salutem collata omnium vota. Pari studio Trajanus pro se, pro populo, pro imperio precatur; peractisque sacris palatium petit, sed eo vultu, ea moderatione, ut omnes civem potius, quam Principem sentirent. Accedebat magnum felicitatis publicæ ornamentum simul ac tutamentum, Plotina & Marciana, hæc soror, illa uxor Principis, sanctissimæ

feminæ, &, rarum in hoc fastigio, sibi concordēs, atque, in quantum patitur sexus, Principi similes. Celebrata quoque Plotinæ, palatium intrantis, vox, *qualis ingrederetur, talem se velle egredi*. Statim earum virtuti datum, ut offerret senatus cognomen Augustarum; quod eodem animo, quo Trajanus adpellationem patris patriæ recusaverat, ipsæ certatim sunt deprecatæ.

Lætissimas, sub talibus auspiciis, imperiū spes cumulavit Principis liberalitas. Jam miles partem donativi acceperat. Plebi, cujus urgens erat necessitas, totum additum est congiarium, & ea quidē cura, quæ nondum fuerat visa. Nemo enim expers fuit munificentia, seu negotiis, seu valetudine, seu mari fluminibusve distinebatur: ipsi infantes recepti. Supra solitum numerum, paullo minus quinque millia ingenuorum hac Principis sollicitudine conquesta & adscita. Neque ea liberalitate, ut sæpe ante contigit, Princeps redimebat scelera, sed ejus in publicum studia notescebant. Adebat & temporis opportunitas. Acrīor enim annona, ob inopinam Ægypti siccitatem sterilitatemque, leviter inundante Nilo, metuebatur. At providentia Principis factum, ut non modo Roma Italiaque, sed & Ægyptus abundaret, eique alimenta, quibus per tot annos populum Romanum paverat, refunderentur.

Neque his impensis quidquam publicæ lætitiæ detractum. At editum est spectaculum, paratu magnificum, nec tamen enerve & fluxum, quod animos molliret, sed quod per servorum noxiorumque pugnas ad pulchra vulnera contemptumque mortis accenderet. Libera spectantium studia, securus fuit favor. Nemo ingenuus, nedum eques senatorve, arena foedari jussus: neque impietas fuit crimenve majestatis, si quis odisset gladiatores, aut eos non veneraretur.

His dulcibus illecebris in majus opus tendebat Trajanus. Delatorum audacia vetus erat in Urbe malum, improborum Principum avaritiæ gratum, sub bonis numquam satis coercitum: immo apud eos odiosa nomina sæpe invaluerant. Eprium Marcelum inter amicos receperat Vespasianus: probrosus Vejento cum Nerva cœnabat, atque etiam in ejus sinu recumbebat. Nempe boni venerandique senes sensim & leniter vitia tolli posse confidebant. At Trajanus, ut viridi adhuc ætate, ita & valentioribus consiliis usus, summaque mala extremis tantum remediis curari certus, pestem hanc penitus sublatam excissamque voluit. Provida ergo severitate agmina illa delatorum, qui templum, qui forum insederant, qui honestissimorum civium, maxime potentissimorum, incertos status fecerant, eos fortunis ac penatibus deturbaverant, qui fundatam le-

gibus civitatem tot abhinc annis subvertebant, undique coacta sunt: congesti in navigia raptim conquisita, ac tempestatibus dediti, ut per ventorum ludibria irent, scopulis adfigerentur, aut in insularum aspera detruderentur, quibus pulsa & inops virtus tamdiu ingemuerat. Neque in hac severitate desiderata Principis clementia, quæ vitam permetteret hominibus, tanto sanguine, tot cædibus contaminatis. At sapienter provisum, ut execrabilis eorum furor, mille poenarum indagine inclusus, non in præsens tantum, sed in æternum reprimeretur.

Pace foro reddita, ad altiores curas vertit Princeps: vestigalia, onera publica, imperii necessitates introspectit, simul reputans, quantum sua frugalitas de impendiis demere, redditibus posset addere. Hæc scrutatus, collationes remisit, temperavit vestigalia, iisque, quæ supererant, modum posuit, quibus fierent toleratiora; rescissis, quæ naturæ legibus non consentirent. Id quidem majores divusque Augustus neglexerant. Et ut major foret Romani nominis reverentia, qui per Latium in civitatem seu beneficio Principis venissent, nisi simul cognationis jura impetrassent, alienissimi habebantur, quibus conjunctissimi fuerant: institutaque vigesima, bona, licet sanguine, gentilitate, sacrorum societate fuissent possessa, transmitti tamen non poterant, quin

eorum pars tributo abraderetur. Hanc quidem durti-
ritiem jam Nerva mollierat ; sancito , ut *quod ex
matris ad liberos , ex liberorum bonis pervenisset
ad matrem , etiamsi cognationum jura non recepis-
sent , cum civitatem adipiscerentur , ejus vigesimam
ne darent*. Eandem immunitatem in paternis bonis
filio tribuerat , si modo reductus esset in patris po-
testatem.

Addidit Trajanus , ut , *quemadmodum in patris
filius , sic in hereditate filii pater esset immunis* ;
exceptionem quoque removit , si modo filius in po-
testate patris fuisset : intuitus sane vim legemque
naturæ , quæ semper in ditione parentum esse li-
beros jussit , nec uti inter pecudes , sic inter homi-
nes potestatem & imperium valentioribus dedit .
Nec contentus primum cognationis gradum abstu-
lisse vigesimæ , secundum quoque exemit , cavitque ,
ut in sororis bonis frater , & contra in fratris so-
ror , utque avus & avia in neptis nepotisque , & in-
vicem illi servarentur immunes. His quoque , qui-
bus per Latium civitas Romana patuisset , idem in-
dulsit , omnibusque inter se cognationum jura simul
commisit , ut summus civitatis honos nihil naturæ
detraheret . Ulterius tetendit Principis providentia ;
statutaque summa , quæ publicanum pati posset , ca-
ruit onere vigesimæ parva & exilis hereditas. De-
nique ne suum sæculum priorum temporum acerbi-

tate notaretur, adjecit, ut qui ejusmodi ex causis in diem edicti vigesimam deberent, nondum tamen intulissent, non inferrent.

Pari æquitate, ne auditum quidem est majestatis crimen, singulare & unicum eorum, qui crimine vacarent, non tutandis Principibus, sed fisco & ærario locupletandis repertum. Eadem fuit testamentorum securitas: nec umquam nisi ab amicis Princeps scriptus est heres: amicus autem nemo, nisi bonus, nisi constans & integer. Civium recti ac vividi animi placebant & fovebantur. Hi honoribus, sacerdotiis, provinciis attollebantur. Cetera imperii simili gravitate composita. Tum visum est, quod numquam prius annalibus memoratum, utinam quanta admiratione tanta æmulatione postea memoretur! Urbs sine censura, sine præfectura morum, solis Principis beneficiis, solis virtutibus emendata. Vulgus ipsum Principis disciplinæ capax & æmulum. Ipsum puduit suæ lasciviæ; oravitque ut spectaculum pantomimorum, a prioribus Principibus ob immodestiam sæpe pulsum, semper a populo repetitum, tolleretur.

Nihil quoque omittebat Trajanus, quo ipse cætor, populus lætior foret. Palatium, arcem illam dominationis, quam *publicarum ædium* nomine divus Nerva jam inscripserat, publicum fecit. Patuit omnibus: ibi Princeps cuivis obvius, non aditu tan-

tum facilis, sed invitans, sed expectans, singulis comis & indulgens. Post magnam diei partem inter imperii curas transactam, remissiones, non occulte, sed oculis expositæ, cœtu, frequentia, suavitate sociales. Cibus semper in medio, mensaque communis, & in convivio frugalitas, jucunditas, mutui sermones, liberales joci, & studiorum honor. Inde parcus brevisque somnus, quem novæ curæ, nova excipiebat humanitas.

Nec satis fuit, si se totum Princeps utilitati publicæ impenderet; voluit, ut in eandem utilitatem voluptatemque cederet priorum temporum luxus, sibi invisus, imperio gravis. Arctata ergo immensa illa terrarum spatia, quibus in una sua domo urbes, flumina, stagna, silvas concluderant Principes, incredibilium cupidi. Circumlata tabula ingens rerum venalium, quas effrena eorum cupiditas undique corrogaverat. Licuit domos, villas, suburbana emere, quas ob inquietum animum gravemque conscientiam, ut totidem latibula, in infinitum paraverant. Amicis etiam amœnissima quæque elargitus est, amicitiae quidem pignora, sed & simul virtutis præmium & incitamentum.

Quantum privatis Principum opibus detraxerat, tanto in publicum liberalior, templa, porticus, vetera monimenta, vetustate, casu, negligentia, invidia, dilapsa aut corrupta reposuit restituitve. At-

ſto quoque, ut memoravimus, congiarii facilitate; populo, locorum quinque millia. circo addita; immensumque circi latus, incendio sub Nerone Principe labefactum, tanta magnificentia reſectum eſt, ut templorum pulchritudinem provocaret: longe majori tamen ſpecie, quod tum æquatus in hac populi victoris gentium ſede plebis ac Principis locus, nec cubiculum Principis, ſed ipſe Princeps cerneretur, in publico, in populo ſedens.

Mirum ut in hoc imperii ſplendore erupit impetus procreandi & educandi liberos, qui non in immitia, ſed in lætiſſima tempora creſcerent & adoleſcerent: egregium reipublicæ ſubſidium, ſub bonis Principibus ſemper paratum, cura Trajani adhuc amplificatum, & in ſeras ætates diffuſum. Nihil enim omiſit, ut vitam virtutemque extenderet. Medendi ars præmiis & immunitatibus incitata. Idem collatum grammaticis, rhetoribus, philoſophis, qui ingenia moresque juventutis formarent.

Ab ortu imperii nondum fuerat tanta admirationis laudumque materies. Iis jam perſonabant theatra: vetuit Princeps; hiſque in locis, quæ aduſatio libidoque tamdiu fœdaverant, voluit de ſe ſileri. Senatum quoque coercuit, qui arcus, tropæa, ſtatuas aſſatim vetere de more offerebat. Ne tamen modēſtia contemptu honorum in arrogantiam verteret, ſtatuum unam alteramve, & hanc æream, in

vestibulo Jovis Capitolini sibi poni permisit. Quo temperamento egregie providit, ut virtutum monumentis honos maneret, dum ea, quæ vanitas, scelus & impietas, auro, argento, per fora, per templa, passim ante sacraverant, ridebantur & abolebantur.

AN. U. C. DCCCLIII. ÆR. CHR. 100.

Traiano Augusto III, Cornelio Frontone III consulibus. Proximus annus raras Principibus, tertius hic consulatus ne notas quidem virtutes explicuit. Hactenus Principes consulatum usurpaverant, ut cuncta imperio parerent; eum recepit Trajanus, ut pareret legibus. Nec umquam certius fuit restitutæ libertatis argumentum, quam cum Princeps, privato similis, campum adiit, candidatus comitiis suis interfuit; peractisque eorum sollemniis, designatus consul accessit ad consulis sellam: eo sedente, ipse, Imperator, Cæsar, Augustus, Pontifex maximus, stetit ante ejus gremium: præeunte consule, juravit, expressitque verba, quibus caput suum, domum suam, si scienter fefellisset, deorum iræ consecraret. Dein cum consulatum iniret Kalendis Januariis, nullo jam præeunte, in rostris simili religione ipse se legibus subjecit: mox tertio Idus Januarias, cum vota nuncuparentur pro æternitate imperii, pro salute civium, pro salute Principis,

numquam oblitteranda verba addidit, *si bene rempublicam & ex utilitate omnium rexero.*

Major adhuc visus, cum comitia obivit. Candidatos exemplo suo satis docuerat, ut senatum revererentur; ne eorum animi perstringerentur Principatus splendore, eos adhuc hortatus est, *ut senatui supplicarent, atque ita a Principe sperarent honores, si a senatu petissent.* Tum anxia ei fuit sollicitudo, ut si quid usquam post tot strages stirpis antiquæ, si quid residuæ claritatis foret, illud in usum reipublicæ promeret, debitumque generi honorem, vel antequam deberetur, offerret: nec minor industria, ut quos nondum sanguis, jam virtus nobilitaverat, promoverentur. Ipse erat laudator, ut quod egregium, licet longe & in provinciis, præstiterant, notesceret: gnarus nempe gratissimam esse virtuti mercedem, si a Principe laudetur; & ad æmulandum accendi animos, si sciverint, nihil laudabiliter actum Principem celari, paratum semper ejus testimonium, huncque honoris & gloriæ campum omnibus patere.

Quos tam impense foverat, nova extulit comitate. Candidatos enim, senatus adsensu probatos, sua voce renuntiavit: ut quemque nominabat, non adfixus curuli manum tantum, & hanc cunctanter & pigre, & imputanti similis, uti prius fuit solitum, prompsit, sed osculo occurrit, devexus in pla-

num, & quasi unus ex gratulantibus. Percussis animis insolita humanitatis specie, qua Princeps & candidatus æquales & simul stantes videbantur, instinctu quodam & virtutis imperio exsilire patres, & a cuncto senatu acclamatum est, *tanto major! tanto augustior!* Erubuit Princeps; demisit vultum; humescentibus stillantibusque oculis, precatus est, *ut illa ipsa ordinatio comitiorum bene ac feliciter eveniret senatui, reipublicæ, sibi.* His Principis lacrymis, talibus votis, admiratio, lætitia, caritas ardescit: unanimis erumpit acclamantium impetus, *o te felicem! o nos felices! crede nobis! crede tibi! Sine te ament dii, quemadmodum tu nos.* Nondum vel regum imperia, vel felix libertas, vel Cæsarum magnificentia hanc lætitiam talesque voces expresse-
rant. Ne qua faustissimum diem interciperet ob-
livio, simul ut ejus memoria futuri Principes one-
rarentur, hæc comitia in publica acta mittenda &
incidenda in ære senatus censuit: annuit Princeps,
sui securus, & quod omnes gauderent lætus.

Idem fuit totius consulatus tenor. Trajanus fre-
quens in campo, in foro frequentior, assiduus in
tribunali, omnes consulis partes sustinere: religione
sequitatis, legum reverentia tueri cujusque jura: in
cognitionibus mitem severitatem non dissoluta cle-
mentia attemperare: singulis magistratibus suam au-
ctoritatem non imminuere, sed augere: pleraque ad

prætores remittere, quòs etiam collegas vocabat; populare gratumque nomen, & ex ore Prîncipis, non iridentis, sed ita sentientis, amicum pariter & honorificum.

His tamen anni initîis nihil magis probavit consularem Trajanî patientiam, quam triduum totum in causa Marii Prisci insumptum. Avaritia magistratum, singulare vitium, malorum Principum terrore melius, quam bonorum vigilantia repressum, sub Nerva Principe recruderat; senili ejus auctoritate irritatum & audax. Duo homines, Marius Priscus & Cæcilius Classicus, iis sordibus infames: consularis alter, alter senator: ille ex Bætica, hic ex Africa oriundus. At, mutatis invicem locis, licentius, ut extra patriam, sævierant.

Afri, quibus Marius proconsul præfuerat, cum accusavere. Is, manifestis criminibus irretitus, judices petiit. Ego (absit verbo injuria; non me vanitas, sed rerum necessitas Historiæ inserit) & C. Plinius, Afris adesse jussi, existimavimus fidei nostræ convenire, notum senatui facere, *excessisse Priscum immanitate & sævitia crimina, quibus dari judices possent: cum ob innocentes condemnandos, interficiendos etiam, pecunias accepisset*. Respondit Fronto Catins, deprecatusque est *ne quid ultra repetundarum legem quæreretur*: vir, movendarum lacrymarum peritus, orationem miseratione

implevit. Magna inde contentio, magni utrimque clamores: aliis *cognitionem senatus lege conclusam*, aliis *liberam solutamque* dicentibus, *quantumque admisisset reus, tantum vindicandum*. Cum ita ferverent animi, consul designatus, Julius Ferox, vir rectus & sanctus, Mario quidem iudices interim censuit dandos: evocandos autem, quibus diceretur innocentium pœnas vendidisse. Venerunt, qui adesse erant jussi, Vitellius, Honoratus & Flavius Martianus, ex quibus Honoratus trecentis millibus *exsilium* equitis Romani, septemque amicorum ejus *ultimam* pœnam: Martianus unius equitis Romani *septingentis* millibus *plura supplicia* arguebatur *emisse*: erat enim fustibus cæsus, damnatus in metallum, strangulatus in carcere. Honoratum cognitioni senatus mors opportuna subtraxit: Martianus inductus est, absente Prisco. Tutius Cerealis, consularis, jure senatorio postulavit, *ut Priscus certior fieret*: incertum miserationem an invidiam ejus præsentia vellet movere: forte tamen ratus, æquissimum esse, commune crimen ab utroque defendi; &, si dilui non potuisset, in utroque puniri. Dilata res est in proximum senatum. Magna jam erat ob causæ amplitudinem expectatio & fama: crevere dilatione. Celebritatem addidit Princeps, consul & præses, senatusque, ut Januario mense frequentissimus. Movit & ipse rei squalor. Stetit enim

Priscus, modo consularis, modo septemvir epulorum, jam neutrum.

Causam orsus est Plinius: dixit horis pæne quinque, magno audientium adsensu, tantaque Principis sollicitudine, ut oratorem per ejus libertum, post eum stantem, sæpius admonuerit, *voci laterique parceret*. Respondit pro Martiano Claudius Marcellinus. Missus deinde senatus, ne si inchoaretur Marii defensio, noctis interventu scinderetur. Postero die dixit pro Mario Salvius Liberalis, vir subtilis, dispositus, acer, disertus. Respondi ea, quam causa locusque suadebant, eloquentia & gravitate. Rursus pro Mario dixit Fronto. Catiùs insigniter: utque jam locus ille poscebat, plus in precibus temporis, quam in defensione consumpsit. Hujus actionem vespera inclusit, non abruptit. Itaque in tertium diem probationes exierunt. Pulchrum sane & antiquum, senatum nocte dimitti, triduo vocari, triduo contineri. At egregium, Principem tamdiu sedisse, nihil præter consulem egisse; & quod rarum magis, tutum fuit cuique interrogare, quod placuit, dissentire, discedere, copiam judicii sui reipublicæ facere. Consulti sunt omnes, atque etiam dinumerati; vicitque sententia, non prima, sed melior.

Censuit enim Cornutus Tertullus, consul designatus, vir egregius & pro veritate firmissimus,

septingenta millia, quæ acceperat Marius, ærario inferenda: Mario Urbe Italiaque interdicendum: Martiano hoc amplius, Africa. In fine sententiæ adjecit Plinium & Tacitum injuncta advocacione diligenter fortiterque functos esse: arbitrari senatum, ita eos fecisse, ut dignum mandatis partibus fuerit. Adsenserunt consules designati, omnes etiam consulares, usque ad Pompejum Collegam. Ille septingenta millia, quæ acceperat Marius, ærario inferenda, & Martianum in quinquennium relegandum: Mariam pœnæ, quam jam passus esset, censuit relinquendum. In molliorem hanc sententiam plures iere, quidam etiam ex iis, qui Cornuto videbantur adsensi, Collegam secuti sunt. Sed cum fieret discessio, qui sellis consulum adstiterant, in Cornuti sententiam ire cœperunt. Tum illi, qui se Collegæ adnumerari patiebantur, in diversum transierunt. Collega, cum paucis relictus, multum postea de impulsoribus suis, præcipue de Regulo, questus est, qui se in sententia, quam ipse dictaverat, deseruisset. At Regulo, homini malefico, quem sæpe memoravimus, mobile ingenium: ut plurimum audebat, plurimum timebat. Hic finis fuit cognitionis amplissimæ, quam Plinium, hujus temporis res elegantissimis epistolis complexum, secutus, fusiùs tradidi, ut palam fieret, quantum mutata essent ea tempora, quibus unus solusque censebat, ceteros

manebat muta ac sedentaria adsendi necessitas.

Supererat quidem Hostilius Firminus, legatus Marii Prisci, permistus causæ, nunc vero casu an conscientia absens. De eo relatum proximo senatu. Probatus est rationibus Martiani, & sermone, quem ille habuerat in ordine Leptitanorum, operam suam Prisco ad turpissimum ministerium commodasse, stipulatus quoque de Martiano quinquaginta millia denarium: præterea comptus semper & pumicatus, sestertium decem millia scdissimo unguentarii nomine acceperat. Eviſtis criminibus de pœna secutæ sunt diversæ sententiæ consulum designatorum. *Ordine movendum* censuit Cornutus Tertullus: *Nerva in sortitione provinciæ rationem ejus non habendam.* Quæ sententia, tamquam mitior, vicit. Altera tamen in publicum magis decora. Congruens enim hominem, notatum a senatu, & damnatum sordium, in senatu non sedere.

Cæcilii Classici causa major fuit reorum numero; minor tamen claritas, licet una tantum civitas paucique privati Marium Priscum postulassent; tota vero Bætica in Classicum incumberet. At is prope morte pudorem damnationis fugerat: quod cognitionis famam minuit, odia non restinxit. Nam Bætica in defuncti accusatione perstitit. Provisum hoc legibus, intermissum tamen, & post longam intercapedinem tunc reductum.

Ad-

Aduere Bætici C. Plinius, modo memoratus, & Lucejus Albinus, vir dicendo copiosus, ornatus. Ne evaderent, quos Classicus socios ministrosque habuerat, necesse fuit Classicum nocentem ostendere, & ministerium crimen esse probare. Utrumque peractum est; & manifesta erant Classici crimina. Sua enim manu reliquerat scriptum, quid ex quaque re, quid ex quaque causa accepisset. Vulgatæ quoque ejus epistolæ, Romam ad amiculam missæ, jactantes & gloriosæ, his verbis: *Io, Io, liber ad te venio: jam sestertium quadragies redegi, parte vendita Bæticorum.* In hanc proterviam animadversum. *Bona Classici, quæ habuisset ante provinciam, placuit senatui a reliquis separari: illa filia, hæc spoliatis relinqui.* Additum est, *ut pecunia, quas creditoribus solverat, revocarentur.*

Duos provinciales, in accusatione junctos Classico, Bæbium Probum & Fabium Hispanum, utrumque gratia, Hispanum etiam facundia, validum, defendere frustra tentavit Claudius Restitutus, vir exercitatus & subitis paratus, Hispanus & Probus in quinquennium relegati sunt. Post paucos dies Clavius Fuscus, Classici gener, & Stillonius Priscus, tribunus cohortis sub Classico, accusati sunt, dispari eventum. Prisco in biennium Italia interdictum: absolutus est Fuscus. Actione tertia plures induci, ne si longius esset extracta cognitio, satietate & tædio quo-

Suppl. Tac.

Y

dam justitia cognoscentium severitasque languesceret. In hac turba, quidam absoluti, plures damnati, atque etiam relegati, alii in tempus, alii in perpetuum. Uxor Classici, Casta nomine, suspicionibus implicabatur: nondum tamen convincebatur, cum quidam ex testibus Norbanum Licinianum, legatum & inquisitorem a Bæticis missum, non tamquam bonum & fidelem, sed tamquam Classici inimicum, & ab illo relegatum, reum postulavit, quasi in causa Castæ prævaricaretur. Lege quidem cautum est, ut reus ante peragatur, tunc de prævaricatore quæ-
ratur. Optime enim ex accusatione ipsa æstimatur accusatoris fides. At Norbanus, homo alioqui flagitiosus, & Domitiani temporibus usus, tanta conflagravît invidia, ut non ordo legis, non legati nomen, non inquisitionis officium præsidio fuerit. Immo dari sibi diem ad diluenda crimina frustra postulavit. Coactus est statim respondere. Confidenter incertum an constanter (adeo prævum fuit hominis ingenium) certe paratissime respondit. Objecta sunt multa, quæ magis, quam prævaricatio, nocuerunt. Duo etiam consulares, Pomponius Rufus & Libo Frugi, læserunt cum testimonio, tamquam apud judicem, sub Domitiano, Salvii Liberalis accusatoribus adfuisset. Damnatus itaque & in insulam relegatus est.

Tum Plinius iterum Castam adgressus est; ni-

hilque magis pressit, quam quod accusator ejus prævaricationis crimine corruisset. Non vicit. Contrarium tamen & novum, ut, accusatore prævaricationis damnato, rea absolveretur. At prona in feminam indulgentia senatus; forte & juvere crimina, præter prævaricationem, Norbano objecta. Summo die Salvius Liberalis, natura vehemens & disertus, suisque periculis in suspensiones præceps, reliquos legatos graviter increpuit, tamquam non omnes, quos mandasset provincia, reos peregissent. Viris optimis, jam in discrimen adductis, subvenit Plinius, in hac, ut in Prisci causa, senatus testimonio probatus. Forensibus ejus laudibus accessit consulatus fastigium, prioribus etiam temporibus præcipuum, sed Trajani virtutibus adhuc nobilitatum. Qua enim modestia eum gesserat, eadem posuit, pro concione, pro rostris, & sollemni jurejurando *se nihil contra leges fecisse*. Eam dignitatem cepit Plinius Kalendis Septembribus. Gratias egit Principi ingeniose & facunde. Exstat oratio, in qua magna oratoris ars, major eminet Principis virtus. Id enim facundiam inter & eloquentiam interest, quod hæc commendat virtutes, illa commendetur virtutibus.

Interim venere bellorum nuntii: nec Principem imparatum reperere. Nihil enim inter pacis otia militaris duritiei omiserat Trajanus: solitus per Urbem pedibus ingredi; &, si quid remissionis per-

mitterent publica negotia, venatu corpus exercere, lustrare saltus, excutere cubilibus feras, superare montium juga, horrentibus scopulis gradum inferre, nullius manu, nullius vestigio adjutus: aut, si ad mare diverteret, naves conscendere, gubernaculis adsidere, cum valentissimo quoque sodalium certatim frangere fluctus, domitare ventos reluctantes, remisque transfretare obstantia freta. Certus corpora otio marcescere, valescere exercitiis; decorum esse Principi, ut vel ejus voluptates belli memoriam imaginemque referant: alioquin in belli cogitationes defixus, quod sciret summam hanc esse Principum artem, ut pace bellum parent, bello pacis securitatem faciant. Ceterum cuncta in imperio erant valida: in exercitibus disciplina, in foro æquitas, in provinciis abundantia, in ærario opes. Ubi igitur auditum est Decebalum, Dacorum regem, sæpe nobis memoratum, Trajani absentia extolli, ingentem hominum vim armari, bellum statim decretum est. Commeatus aliaque bello necessaria properari jussa. Præter naturam militaris gloriæ avidam, ardebat Trajanus illatas Romano nomini sub Domitiano Principe injurias ulcisci, & rempublicam ignavis pecuniis, quæ per singulos annos barbaris pendebantur, absolvere. Exscindendam quoque reputabat gentem, in bella semper pronam, corporum vi, &, quod ferocius, spe æternitatis ac me-

lioris vitæ, quam eorum animis indiderat Zamolxis, apud eos numinis loco habitus.

Inter hos belli adparatus, obiere Silius Italicus & Valerius Martialis, duo ætatis suæ ingenia, mediocritatem non egressa. Hic, Bilbili in Hispania oriundus, ut ferebat literarum, quas coluit, jocosum genus, plus laudis quam fortunæ obtinuit; in notandis vitiis sat lepidus, in vitandis haud ita felix: cum alios in Urbe irrisisset, ipse in patria irrisus tristem vitam finivit. Contra Silio Italico omnia fuere, præter ingenium: opes, honores, & quæ rariora sunt, potentia sine invidia, & in magna fortuna literarum amor & cura. At dum Virgilium, quem præcipua religione colebat, imitari audet, exemplo fuit, promptum esse præcellentes viros venerari, imitari arduum; cunctaque præter ingenium esse fortunæ obvia. Neronianis temporibus ambigua vixit fama, quod crederetur sponte accusasse. In Vitellii amicitia sapienter & comiter se gessit. Ex proconsulatu Asiæ reportata gloria, maculam veteris industriæ laudabili otio abluit; fuitque inter principes civitatis, vitam aut scribendo, aut doctissimis sermonibus terere solitus. Post suadentibus annis, in amœnissimo Campaniæ secessu se continuit. Plures ibi ei villæ, quarum, cum inconstans sit elegantiarum libido & facilis opulentiae satietas, adamatis novis, priores negligebat. Mul-

tum ubique librorum, multum statuarum, multum imaginum. In hac eruditi luxus tranquillitate, insanabili clavo discruciat, dolorisque impatiens, mortem inedia properavit. Annum quintum & septuagesimum excessit. Haud magna certe mortalitate, ipse tamen novissimus a Nerone factus consul, postremus ex omnibus, quos Nero consules fecerat, decessit.

AN. U. C. DCCCLIV. ÆR. CHR. 101.

Trajano Augusto IV, & Sexto Articulejo Pæto consulibus. Senatus Trajanum exoraverat, ut quartum hunc consulatum sumeret. Ejus initia insignivere leges, quibus obviam itum cupiditati, ne quid libertatem impediret. Senatusconsulto Articulejano cautum est, *ut de fideicommissa libertate præsidēs provinciarum in provinciis cognoscerent, licet heres non foret ejus provinciæ*. Alterum postea, cum suffecti fuissent consules Rubrius Gallus & Cælius Hispo, additum est senatusconsultum, *ut si hi, a quibus libertatem præstari oportet, evocati a prætore, adesse noluisent: si, causa cognita, prætor pronuntiasset, libertatem his deberi, eodem jure status servaretur, ac si directo manumissi essent*.

Hæc inter clarior dignaque his temporibus acta est causa. Gymnicus agon apud Viennenses ex te-

stamento celebrabatur. Hunc Trebonius Rufinus, vir egregius, in duumviratu suo tollendum abolendumque curaverat. Cum negaretur ex auctoritate publica fecisse, cognitio coram Principe instituta. Trebonius egit ipse causam non minus feliciter, quam diserte. Dein cum rogarentur sententiæ, dixit Junius Mauricus, natura & obitis sub Domitiano periculis, virtutis & veritatis firmus, *non esse restituendum Viennensibus agona. Vellem etiam, adjecit, Romæ tolli posse.* Placuit agona tolli, qui mores Viennensium infecerat. Majori cum labe mansit in Urbe, quæ eo amplitudinis & licentiæ excessit, ut vitii sit continenda.

His perfunctus curis, Trajanus Daciam profectus est. In Romana ripa adgesta jam erat ingens frumenti & commeatum copia. Nec Decebalus, audito non per legatos, sed ab ipso Trajano se peti, quidquam tentare ausus est. At, ut mos est barbaris, quanto ante in audaciam, tanto in pavorem tunc pronior, suis se montibus abscondit, ut locorum difficultate & insidiis falleret. Itaque ubi primum Trajanus advenit, transvecti commeatus; constratoque navibus Danubio, impositoque ponte, trajectus exercitus. Tum Princeps, hostile solum ingressus, post initam de summa belli consultationem, suove-taurilibus deos propitiavit. Dein milites adlocutus, castra muniri jubet, ne quis sit occasio loci:

ipse ubique præsens, operas consiliis juvat, dictis accendit; &, cum omnibus passim intersepta esset regio, aut derivatæ aquæ, aut pontes additi, ut ferebat locorum natura, & itinerum necessitas. Interim exploratores misit, qui hostium positus viresque scrutarentur. Horum duo intercepti, & ad Trajanum adducti, ubi sui latitarent, docere coacti sunt. Penetranda erat silva: ne incedentem militem moreretur, aut pugnantem impediret, excisa est. Tum legiones in hostem ductæ. In conspectu steteræ acies: Romana, aperto in campo, solitis armis, & fulgentibus aquilis insignis: hostes, saltu defensi, gladiis, sudibus, sagittisque armati, sua inter vexilla ferarum monstra gestantes. Gravi prælio dimicatum est. Romanorum impetum equitatu adjutum non sustinere Daci; ingensque strages edita. Trajano adlata cæsa ducum capita. Is terrore utendum ratus, hostium capita centis præfigi exponique jussit; eorumque castra flammis aboleri. Tum milites concione laudavit, & ut feliciter cæpta grandioribus ausis promoverent, adhortatus est.

Barbari, sua clade territi, statim Trajanum adire, pacem orantes. At is certus quanto nunc demissiores, tanto ferociore fore, ni graviore bello multarentur, eos acriter increpuit, veterisque perfidiæ admonuit: *instare semper scelerei poenas: sat magno sanguine illud nondum fuisse expiatum. Sci-*

rent, populum Romanum subiectis populis parcere, consulere amicis, at superbos & divini humanique juris nescios contundere: eos non sua tantum, sed externa quoque bella provocare ausos: nunc quoque ituros in exemplum, ut eorum cladibus discerent gentes, quanto cum discrimine lacesseretur Romana pax. Irent ergo; belli aleam experirentur; ferro flammaque vastandam regionem defenderent. Ita dimissos mox secutus est Romanus miles: abditos recessus specusque rimatur; & quidquid reperi- tum, occidione deletum. Has inter strages barbaros furor occupat: ipsi facibus armati discurrunt, suaque testâ ignibus populantur: pecudes, armenta contrucidant; in se ipsos sæviunt, nihil sibi perire rati, quod Romanorum manus effugerit. Matres, relictis penatibus, diffugiunt, liberos, carissima pignora, amplexæ, & in vicinum amnem ultro præcipites, si aliud non sit effugium. Adversus hunc furorem haud immota perstitit optimi Principis clementia. Ipse accurrit, feminas adloquitur, orat ne pereant: se de sontibus pœnas repetere: insontibus esse præsidio: eas sexu, liberos innocentia satis defendi: vivant, patrias terras retineant; nec verbis, sed beneficiis credant, ut Romani nominis amorem induant. At incassum: nihil movet feminas furore & dolore amentes: manus retinentis militis elutiantur, periculaque lacessunt, nihil sollicitæ, dum

communi suorum fato vivant aut occumbant. Interim Dacorum equites peditesque annem tranando superare adlaborant: multi aquis obruuntur; alii in ulteriorem ripam ægre enatant, suorumve manibus attrahuntur. Pars Daciæ occupata manet victoribus, qui, exacta jam æstate, in hiberna se recipiunt; &, ne quid per hiemem auderent barbari, in eorum ripa munita castra: simul ut labores voluptatibus levarentur, extractum amphitheatrum: positusque arcus, victoriæ monimentum: Principi additum *Dacici* cognomen.

Antequam Trajanus ex Urbe discederet, repetundarum reus jam agebatur Julius Bassus, qui Bithyniam proconsul rexerat. Vir minime malus, nec ullis avaritiæ sordibus inquinatus, incaute tamen natali die Principis & Saturnalibus munuscula, quod lege etiam vetitum, acceperat miseratque. Hæc exaggerabat Theophanes, unus ex Bithyniæ legatis. Ad hanc causam tanto arrectior fuit civitas, quanto magis vacua, absente Principe. Multos quoque movebat mœsta & squalida senectus Bassi, quem sæpius in pericula revocatum dolebant. Accusatus enim sub Vespasiano, & ad senatum remissus, diu pependerit, antequam absolveretur. Titum timuerat, ut Domitiani amicus: dein a Domitiano relegatus est: revocatus a Nerva, sortitusque Bithyniam, in discrimen rursus adducebatur.

At acriter accusatus, fideliter quoque defensus fuit. Et, licet ex severitate legis, censuisset Bæbius Macer, consul designatus, lege repetundarum Bassum teneri; prævaluit tamen Cæpionis Hispanis sententia, *salva Bassi dignitate, judices dandos*. Immo ita placuit senatui, in facto, vetito quidem, non tamen inusitato, jure suo uti, quo valet & mitigare leges & intendere, ut Cæpioni, ad censendum consurgenti, acclamatum sit, quod solet residentibus. Valerius autem Paullinus non tantum adensus est Cæpioni, hoc amplius censuit *referendum de Theophane, cum legationem renuntiasset*. Arguebat enim *multa in accusatione fecisse, quæ illa ipsa lege, qua Bassum accusaverat, tenerentur*. Hanc sententiam consules, quamquam maximæ parti senatus probabatur, non sunt persequuti; sane ne infringeretur legatorum auctoritas. Paullinus tamen & justitiæ famam & constantiæ tulit. Misso senatu, Bassus magna hominum frequentia, magno clamore, magno gaudio exceptus est. Dignitatem nempe & venerationem addit nomen periculis notum.

Agrippa, rex, mortem obiit. Romanis rebus magis, quam externum hominem decebat, sub Cajo Claudioque Principibus fuerat immixtus: laudem tamen postea meritus ob fidem & constantiam in Judaico bello, cum socius Vespasiano Titoque adfuit.

Tristior fuit Helvidiarum sororum casus. Utraque a partu, utraque filiam enixa decessit. Præter juventutem moresque honestissimos, eas in summo claritatis fastigio collocaverat egregia patris avique virtus & numquam intermoritura memoria. Mœrorem anxiamque sollicitudinem addebat ex optimo sanguine unicus frater superstes.

AN. U. C. DCCCLV. ÆR. CHR. 102.

C. Sosio Senecione III, L. Licinio Sura consulibus. Decebalus, reparato per hiemem exercitu, excitisque in auxilium Sarmatis, castra, Tapis vicina, obsidione cinxit. Hæc quidem pulcherrima bellorum pars vulgo barbaris ignara, ob rude ingenium & machinarum inopiam. Ejus usum artesque superioribus adversus Domitianum bellis Daci didicerant. Jamque castrorum muros pars ariete quatibat, dum alii sagittis Romanos petunt, qui e murorum summo propinquos hostes & machinas obruere conantur. Ubi Trajanus castrorum necessitatem audit, statim profectus est, opem laturus; & ne retardaretur, jumenta impedimenta que navibus imposita: ipse cum lecta ducum militumque manu navem conscendit, castraque noctu penetrat. Tum terrorem, quo nihil adversus barbaros validius, intendens, præmissis speculatoribus & equitum turma in cataphractos Sarmatarum equites im-

petum facit. Ii improvise adsultu consternati, in fugam vertuntur, paucis temere & e longinquo sagittas ejaculantibus: alii, dum præcipiti cursu fugiunt, procidunt, &, ob armorum pondus ad resurgendum invalidi, equorum pedibus proteruntur.

Reversis speculatoribus, Trajanus id accepit, antequam in hostium conspectum venisset. Haud dato temporis spatio, ut Daci, qui vicinam silvam occupabant, consilio fugave saluti consulerent, in eos immisit equitem, quem sequebantur legionarii. Illic ferociter pugnatum. Hostes, licet Sarmatarum fuga & repentino suo discrimine turbati, at, quod mors servitusque immineret, in desperationem acti, impetum sustinent. Miscentur acies: conseruntur manus: ictus adglomerantur. Hæc inter strages edit eques. Ac tandem victi, at non inulti, & multo cum sanguine Romano Daci late procumbunt. Qui superant, vinclis onusti. Capta signa, arma, commeatus.

Spe victoriæ tam cito in luctum versa consternati undique animi: nulla jam fugæ consilia: unica in victore salutis spes. Accurrunt patres, liberos manu trahentes, humerisque gestantes, matres filios sinu complexæ, honestæque puellæ; præmissis, qui clementiam Principis implorarent, Trajanum adeunt, supplices manus precesque offerunt. Is tali visu permotus, veritus tamen, ne præcipiti indulgentia belli

finem retardet, consultat; mox, clementia severitati antehabita, miseros in fidem recipit. At ejus animum altius penetravit tristior visus, Principisque humanitatem aperuit. Nempe Romanorum multi aderant acceptis in prælio vulneribus invalidi: fomenta quidem & medicamenta apponebantur. At iis ligandis, ob læsorum multitudinem, præsto non esse parem fasciarum numerum videt Princeps: statim vestem suam discindit, sanguinem pro se, pro patria, fustum reverens, certusque Principalem ornatum in eorum usus recte cedere, per quos valet & splendescit. Cæsis autem aras strui, & per singulos annos iis parentari jubet.

Inter has curas, publicæ securitatis non oblitus, & ut in fidem recepti contineantur, præcaveaturque hostis, tanto formidolosior, quanto ejus recessus magis penetrabantur, nova extrui castra imperat. Dum fervent operæ, carrobalistas ceteraque bellica instrumenta disponi curat, ut, hostem mox quæsiturus, decretoria tandem, si fieri possit, pugna configat. Interim Lusius Quietus (is ex Maurorum gente, equestrem militiam in castris Romanis secutus, dein exauctoratus, a Trajano ob militarem virtutem & experientiam revocatus) in anteriorem Daciam cum legionum vexillis ante missus, tum ut hostium vires distraheret, tum ut bellum latius spargeretur, victor rediit: vastatis cam-

pis, hostibusque justa acie superatis, captivorum agmina secum ducebat, qui castris clausi sunt. Mirum, ut legionarius miles, diu disjunctus, periculorum superstes, tandem obvius, in mutuos amplexus ruebat; sua quisque facinora ostentantes. Eorum lætitia Principis humanitate & liberalitate cumulata. Laudata enim pro concione militum virtute, singulis dextram suam osculandam permisit; addiditque donativum.

At dum castra laudibus Principis exercitusque gaudiis personabant, auditum est, quo furore in captivos Romanos sævirent barbari. Nullis parcebant tormentis: feminæque, ut fert eorum natura, quanto imbellior, tanto atrocior, in hac barbarie viris horridiores. Lætæ superbæque, facibus armatæ, nudos revinctisque manibus, captivos accipiebant: post ludibria, aliæ capitis vertici, aliæ humeris, aliæ brachiis, aliæ aliis membris ardentes faeces admovebant. In his cruciatibus haud desiderata Romana constantia: non auditi imbelles questus, sed firmæ voces deos Romanosque ultores minitantium. Eorum suppliciiis exarsit Trajani exercitusque indignatio. Cumque commeatus, quos subditi Daci advexerant, fuissent recepti, tramissus est amnis, ut, superato Decebalo captaque ejus regia, finis bello imponeretur, & occisorum manes placarentur.

Primum occupata castra, quæ hostis deseruerat;

ibique relictī veterani, & addita munimenta, ut tutius præsidium agitarent. Cum disciplinæ curam vigilantiamque iis commendasset Princeps, processit exercitus. At ne quos temeritas efferret, Trajanus, habita concione, monuit *ut formidolosum hostem locaque ignota periculisque septa præcaverent*; simul jussit *propinquam cædi silvam, addi munimenta, ne hosti latibulum suffugiumve foret*. Cum nihil intutum sineret Imperatoris sollertia, Daci misere legatos, qui pacis conditiones offerrent. Territo, nondum fracto, hoste, *abire & belli aleam experiri* jussi sunt. Tum Trajanus, sacris operatus, lustratoque suovetaurilibus exercitu, concionem habuit; hortatus milites, *maestarent animis: graviores quidem, at supremos labores instare: iis, superata gente hæcenus invicta, æternam sibi Romanoque nomini famam adserturos*. Imperatoris oratione laudisque cupidine alacres, pars silvam excindit; alii spargunt per agros incendia, castellaque succendunt; alii interceptos hostes cædunt; eorumque capita contis præfigunt; severitatis, quæ ceteros manet, exempla. Trajanus, pone sequutus, tramisit pontem: & quæ cis transque pontem erant, incendi jussit, ne, dum Sarmizegethusæ propinquaret, inde turbaret hostis, nihil tum ausus, sed, viso Principe, in montes cum vexillis suis profugus.

Tum

Tum nova struſſa castra; cumque bellum propius premeret, venit Dacorum legatio, non jam comatorum, sed pileatorum, quos Daci habent primores, e quibus regum sacerdotumque fit delectus. Ii, positis armis, genuaque Principis advoluti, pacem orant supplices; testantes *Decebalum, quidquid Princeps voluerit, facturum; ipsumque venturum, ut colloquio pacis condiciones incant: sin minus, mittat, qui cum eo transigant.* Id magis ex dignitate imperii Romani visum. Missi Sura & Claudius Livianus, prætoriarum cohortium præfectus. At ne cum iis quidem congredi ausus est Decebalus, animo perfidus, ideoque timidus. Dixit *se alios missurum legatos.*

Regem illudentem indignasque trahentem moras non tulit Trajanus: jussa vexilla legionum montes, quos hostis insederat, scrutari, dum ipse, cum legionum viribus suggestus, præmittit Lusium Quietum, qui cum ala Maurorum terrorem faceret. Is manum hostium offendit in preces potius, quam ad proellum pronam. At, urgentibus Imperatoris mandatis, plerique Dacorum cæsi sunt: ceteri fuga se proripuerunt: nec libuit per colles saltusque eos insequi. Princeps semper meliora ratus, quæ tutiora, in occupato loco castra communiit. Ibi expetitus nova legatione, humaniter quidem dataque dextra legatos excepit: at, sinistra

gladio admota, *ite*, inquit, *& renuntiate, adversus perfidos bella non verbis, sed gladiis, profligari*. Mox hostem petit, qui non longe aberat. Aggestis, in castrorum modum, arborum truncis, ut ballistæ ceteræque belli machinæ defenderentur, lecta legionum vexilla funditoresque & Sarmatarum Germanorumque auxilia pugnam inire mandat. Pars hostium, ad resistendum invalida, improsperrum certamen subiit, dum alii vicinam silvam cædebant, ut victor exercitus progredi prohiberetur. At id quoque infeliciter cessit. Superata acie, occupata est silva; &, quod prope esset Dacorum oppidum, castra posuit Trajanus, cunctaque ad obsidionem paravit. Quo autem essent loco hostium res, docuere captivi ad eum adducti. Ante oppidum castra munierant Daci; ipsisque ante castra stantibus, pugnandum fuit. Adversus eos missi libratores, sagittarii, alique levioris armaturæ, qui, edita hostium strage, eorum castra, asseribus tantum compacta, potiti sunt. Tum oppido propinquatum. Obsidionis cura Maximo demandata. Is sororem Deceballi intercept; milesque, acta testudine, oppidum expugnavit. Pars hostium, quæ haud procul tendebat, auxilium oppido latura, in communem ruinam tracta, non ignave tamen, sed fortiter pugnando, periiit. Interea excisa hostium castella, montibus imposita: capta magna armorum hominumque vis: re-

euperatum quoque signum, sub Domitiano Principe
 duceque Fusco amissum. Tot præsidiiis nudata pa-
 tuit tandem Sarmizegethusa, Deceballi regia. Du-
 cibus legionumque præcipuis ad consilium adhibitis
 consuit Trajanus *periculosam fore festinationem: bel-
 la arte & prudentia profligari, momento corrup-
 pi: hætenus nihil temeritati datum: parum Roma-
 ni sanguinis, si tot tamque varia, quæ sustinue-
 rant, proelia numerarentur: incruentam nunc posse
 esse victoriam: Decēbalum ulro in deditiōem ven-
 turum. Supremam hanc sibi laudem adderent; ea-
 que se reipublicæ approbarent. Adesse sibi loci op-
 portunitatem, aquæ copiam, parata castra. Com-
 meatus tantum importarent, & belli finem opperi-
 rentur. Illati castris commœtus. Noc lenta fuere
 Deceballi obsequia. Is enim reputans rerum suarum
 angustias, regiam hosti perviam, insuper anxius so-
 roris suæ sorte (& apud barbaros sororum amore
 nihil validius) statuit, ut illi sibi que consuleret,
 Trajanum adire, veneratione obsequioque pacem
 emercari, quam infringere & forte in hostium exi-
 tium vertere penes se foret, si umquam faveret
 fortuna. Itaque ad Trajanum mittit, qui veniam
 pacemque orent suppliciter, eum ad quævis Prin-
 cipis imperia paratum testentur, hasque pacis con-
 ditiones offerant; Decēbalum armq, machinas, ear-
 umque artifices traditurum: dediturum transfugas:*

Sarmizegethusæ propugnacula diruturum: numquam milite Romano usurum: nec quemquam Romanorum umquam excepturum: agris, quos ex vicinis populis occupaverat, decessurum: amicos hostesque habiturum, quos amicos hostesque haberet populus Romanus. Pacis conditionibus annuit Trajanus; iussitque legatos dari, qui eas Romam ad senatum perferrent. Tum Decebalus cum regni primoribus & frequenti populo Trajanum adiit: eum genua advolutus veneratus est, pacta & conventa jurejurando firmavit: se ante hostem, nunc sociorum fidissimum fore patriis exsecrationibus tanto impensius obtectans, quanto mente perfidior. At ultra regis perfidiam Trajani providentia. Antequam Urbem repeteret, diruta a Dacis Sarmizegethusæ propugnacula: ad eam posita castra, structaque tropæa, victoriæ monumentum. Redditi Sarmatis Jazygibus agri, quos Decebalus occupaverat. Castra, quæ eo bello munierat Trajanus, validis præsiidiis firmata. Tum legionem, quam præsidem vindicemque pacis relinquebat, adlocutus, Romam profectus est.

Urbem, ante bellum optimi Principis admiratione defixam, continui victoriarum nuntii in victoris laudes transtulerant. Idem omnium sermo: omnium oculi auresque in Daciam versæ. Prout quisque aut locorum scientia, aut veterum temporum historiis exercitatus, castra, prælia, ceteraque belli eventa

enarrabat, & Principis victorias cum priscorum imperatorum victoriis conferebat. Hæc per fora, per domos, per insulas, per publica privataque loca celebrabantur. In hoc laudum concentu auditæ tamen Bithynorum querelæ. Nuper Priscum Varenum, adversus Julium Bassum, advocatum postulaverant & acceperant. Proconsul postea ad eos missus Varenus. Eum nunc reum agebant, & inquisitionem postulabant. Causa magna contentione acta. Intercessit senatusconsultum, quo Varenus defensionis causa evocare testes licuit. Illud Bithyni apud absentem Principem criminati sunt. Ad senatum a Principe remissi, criminari non destitere. Mox eos accusationis, ut temere inchoatæ, pœnituit; & Principi, utrum vere eos pœniteret, fuit judicandum. Quæ in re miram provincialium naturam sortemque juvat observare. Hos si difficilius audieris, a provinciarum rectoribus vexantur: si facilius, vexant provinciarum rectores. Adeo difficile est mortalibus, intra æqui verique fines consistere.

Varia quoque fama jactatum est Nepotis, prætoris, edictum. Is, ut venalia advocatorum ingenia coerceret, brevi edicto accusatores reosque admonuit, *consequuturum se, quæ senatusconsulto continebantur*. Suberat senatusconsultum, quo omnes, quidquid negotii haberent, jurare, priusquam agerent, jubebantur, *nihil se ob advocationem cuiquam*.

dedisse, promississe, cavisse. Peraclis tamen negotiis, permissum pecuniam dumtaxat decem millium dari. Alii prætorem carpebant, *quod publicos mores emendaret.* Alii laudibus attollebant, *quod rem pulcherrimam turpissimè venire non pateretur.* Dum fervebant diversa sententiarum animi, forte Sollers, vir prætorius, a senatu petiit, *ut sibi institut in agris suis mundinas permitteretur.* Contradixerunt Vicentinorum legati. Iis adfuit Tuscillus Nominatus. Mox, dilata causa, ab advocacione destitit; amicorum sermonibus perterritus, qui monébant, ne desiderio senatoris tam pertinaciter, præsertim in senatu, repugnaret. Talem inconstantiam ægré tulit Nepos; & cum, alio senatu, Vicentini sine advocato interfassent, Nepos eos interrogavit, *an Tuscillus grati adfuisset;* responderunt, *sex milibus nummum;* *an rursus aliquid dedissent,* dixerunt, *mille denarios.* Secuta statim Nepotis postulatio circa Tuscillam. Is in senatum inductus, ipse pro se egit; multas preces, multum lacrymatum fudit: tota actione (quod & favorabilius & tutius) deprecari magis, quam defendi visus. Absolutus est sententia designati consulis, Afranii Dextri. Censuit liberandum, qui in hoc genus culpæ non fraude incidisset, nihilque dignum animadversione admisisse convinceretur. Adhæserunt omnes, præter Flavium Aprum. Is interdicendum Tuscillo advocatio-

nibus in quinquennium censuit. Neminem auctoritate sua traxit. A quibusdam etiam reclamatum, cum, prolata lege de senatu habendo, Dextrum jurare coegit e republica esse, quod censuisset. Nigrinus, tribunus plebis, cum non hominem, sed vitium argueret, plus obtinuit. Recitavit libellum disertum & gravem, quo questus est vanire advocaciones, vanire etiam prævaricationes; in lites coiri: & gloriæ loco poni ex spoliis civium magnos & statos redditus: addidit capita legum, admonuit senatusconsultorum; & in fine dixit petendum ab optimo Principe, ut, quia leges, quia senatusconsulta contemnerentur, ipse tantis vitiis moderetur. Paucos post dies adlatus liber Principis severus, & tamen moderatus. Egregium fuit temperamentum, quo avaritiæ occursum, nec sublata præstiti officii memoria & præmia.

AN. U. C. DCCCLVI. ÆR. CHR. 103.

Trajano Augusto V, L. Appio Maximo iterum consulibus. Adventu Principis mirum in modum effervuit Urbis lætitia; visaque in senatu egregia veteris magnificentie species. Senatum enim Dacorum legati, a Decebalo missi, depositis armis, junctisque in captivorum morem manibus, ingressi sunt. Pauca suppliciter locuti, confirmataque pace, arma recepere. Dein primus ex invicta gente actus est

triumphus; novaque acclamatione *Daciti* cognomen Trajano confirmatum. Datum plebi congiarium; editaque in amphitheatro gladiatorum spectacula; &, ut publica lætitia novo spectaculo incitaretur, revocati pantomimi, quos inter Pylades Cæsari præcipue acceptus.

Principibus celebratissimisque ducibus sollemne est, a castrorum laboribus ad pacis voluptates raptim dilabi, in deliciis tanto molliores, quanto ante in periculis duriores. His quoque vicibus sunt superbi, quasi hostibus patriæ servire jussis, eorum voluptatibus servire debeat patria. At id, quod forte privatos duces non ita dedecet, Trajanus indecorum Principi rebatur, cui magna belli, major pacis habenda est cura. Civiles ergo, ut ante bellum, occupationes resumit. Frequens in foro Augusti, in porticu Liviæ, aliisque publicis in locis, jus pro tribunali dicebat. Si qua graviora occurrerent, consilium optimorum senatorum adhibebat. Tali consilio magna res est acta, & in exemplum itura.

Lustricus Bruttianus, provinciâ sortitus, Montanum Atticinum, comitem suum, in multis flagitiis deprehensum esse Principi scripserat. Atticinus, ut periculum declinaret, nova addidit flagitia, & Bruttianum, quem deceperat, accusavit. Cognitionem recepit Princeps. Egit uterque pro se;

idque carptim & per summa capita, quo genere veritas statim ostenditur. Protulit Bruttianus testamentum suum, quod Atticini manu scriptum esse dicebat. Hoc & arcana familiaritas, & querendi de eo, quem sic amasset, necessitas indicabatur. Enumeravit crimina foeda & manifesta. Atticinus, cum diluere non posset, ita regessit, ut, dum defenditur, turpis, dum accusat, sceleratus probaretur. Corrupto enim scribæ servo, interceperat commentarios, intercideratque, & per summum nefas utebatur adversus amicum crimine suo. Fecit pulcherrime Cæsar. Non enim de Bruttiano, sed statim de Atticino perrogavit. Damnatus & in insulam relegatus. Bruttiano justissimum integritatis testimonium redditum, quem constantiæ gloria etiam secuta est. Nam defensus expeditissime, accusavit vehementer; nec minus acer, quam bonus & sincerus, adparuit. Magnum provinciarum rectoribus documentum, ut plurimum sibi credant, nec cuiquam satis fidant; & si forte fuerint decepti, paratam ultionem sciant.

Ultra urbanas curas sese diffudit Trajani sollicitudo; ipsosque secessus, Principibus adeo optatos, ut, dignitatis suæ majestate fessi, ad privatæ vitæ delicias redeant, in publicos usus vertit: nec umquam major visus. Nam familiaritas, quæ plerumque Principes minuit, ei plus splendoris addidit.

Ibi enim nulla recludebantur vitia; sed, ut propius visæ, magis enitebant Principis virtutes, justitia, gravitas, comitas. Nec societate corrumpi poterat, cum senatorum optimos in consilium illuc evocaret. Centumcellis, quo in pulcherrimam villam diverterat, insignes actæ sunt causæ. Suam dixit Claudius Aristo, princeps Ephesiorum, homo munificus & innoxia popularitatis: inde tamen invidia, & a dissimillimis immissus delator. Itaque absolutus vindictatusque est.

Audita quoque Gallita, adulterii rea. Nupta hæc tribuno militum, honores petituto, & suam & mariti dignitatem centurionis amore maculaverat. Maritus legato consulari, ille Cæsari scripserat. Cæsar, excussis probationibus, centurionem exaudivit, atque etiam relegavit. Supererat, ut criminis, sic ultionis reliqua pars. Sed maritum, non sine aliqua reprehensione patientiæ, amor uxoris retardabat. Immo, post delatum adulterium, eam domi habuerat, quasi contentus æmulam removisse. Admonitus, ut perageret accusationem, peregit invitatus: sed, vel invito accusatore, ut par erat, damnata est, & Juliæ legis pœnis relicta. At Cæsar, ne omnes ejusmodi causas revocare ad se videretur, & nomen centurionis & commemorationem disciplinæ militaris sententiæ adjecit: reputans sub prioribus Principibus imminutam legum reverentiam,

dum promiscue judicium munia pro libidine usurpabant.

Pariter ob memoriam veterum temporum, quibus præpollentes Principum liberti, plus celebritatis habuit cognitio de Julii Tironis codicillis, quos ex parte veros esse constabat, ex parte falsi dicebantur. Substituebantur crimini Sempronius Senecio, æques Romanus, & Eurythmus, Cæsaris libertus & procurator. Heredes, cum Cæsar esset in Dacia, communiter epistola scripta, petierant, ut cognitionem susciperet. Susceperat, reversusque diem dixerat. At, cum ex heredibus quidam, quasi reverentia Eurythmi, remitterent accusationem, pulcherrime dixit Trajanus: *Nec ille Polycletus est, nec ego Nero*. Indulserat tamen petentibus dilationem; cujus tempore exacto, consedit auditurus. A parte heredum intraverunt duo: omnino postularunt, ut omnes heredes agere cogerentur, cum detulissent omnes, aut sibi quoque desistere permetteretur. Locutus est Cæsar summa gravitate, summa moderatione: cumque advocatus Senecionis & Eurythmi dixisset *suspicionibus relinqui reos, nisi audirentur*: *Non curo*, inquit, *an isti suspicionibus relinquantur, ego relinquor*. Vox digna Principe, qui sciret, puram esse debere privatorum fidem, Principum inviolabilem. Conversus ergo ad senatores, qui aderant, ususque Græco verbo, cen-

rete, inquit, *quid facere debeamus*. Mox, ex consilii sententia, jussit *denuntiari heredibus omnibus aut agerent, aut singuli approbarent causas non agendi, alioqui se vel de calupniâ pronuntiaturum*. Dies ea honestate, ea severitate actos excipiebant jucundissimæ remissiones. Senatores, qui consiliis interfuerant, cenæ adhibebantur. Erat modica, & ut decebat Principem, qui non sumptu & ganea, sed suavitatē & simplicitate convictus vellet præcellere. Inde aut acroamata audiebantur, aut jucundissimis sermonibus nox ducebatur. Summo die, antequam in consilium evocati abirent, (adeo diligens erat in Cæsare humanitas) singulis xenia mittebantur.

Privatam Principum vitam plerumque silet Historia, ne evalescat: Trajani referre gestit, ea quam victoriis recensendis lætior & splendidior. Immorari tamen haud licet, quod, vel inter secessus delicias, mens, imperii magnitudini par, totam ejus molem semper versaret, novisque institutis ac monumentis perficeret. Super solitos redditus, Principisque parcimoniam, tantis operibus sufficiebant partæ bello Dacico opes. Itaque dum extruebatur Centumcellis immensæ magnificentiae portus, qui importuoso Tyrrheni maris litori succurreret, alter simul & majore quidem munificentia addebatur Ancunæ, ut Adriatici maris commercia promoverentur. Ostiensi.

autem portui, quem Claudius Cæsar inenarrabili impendio, ut jam memoravimus, condiderat, novum superaddidit, quo tutius commodiusque naves, quæ Urbem alerent, reciperentur. Ipsa in Urbe restituebantur vetera reipublicæ libertatisque monumenta, temporum injuria collapsa, aut Cæsarum negligentia & ambitione corrupta. Ut arcerentur Tiberis inundationes, quæ toties Romam terrore & ruinis oppleverant, fossa per Vaticanos campos ducatur, qua pars fluminis innoxio fluxu decurreret, & fecunditatem inferret.

Eadem Principis vigilantia, in quotidianas Urbis necessitates intenta, quæ divus Nerva admirabili consilio cœperat, absolvit. Aqua Marcia, clarissima aquarum omnium, & salubritatis palma populi Romani potibus addicta, ita per omnes colles est inuenta, ut omnium siti large sufficeret. Ceteræ aquæ, non ita nobiles, pro sua quæque qualitate, aptis usibus adsignatæ. Emendata etiam Anienis novæ vitia; & ne, ob tempestatum pluviarumque casus, deformis ac turbida umquam flueret, omisso flumine, repetita est ex lacu, unde per montium saxa & nemorum opaca, adeo frigida & splendida in Urbem pervenit, ut dotibus æquaret Marciam, copia superaret. Tantaque fuit sollicitudo, ne umquam sentiretur aquarum inopia, ut per omnes Urbis partes lacus tam novi, quam veteres ple-

rique binos salientes diversarum aquarum acceperint, alteriusque copia, si alteruter deficeret, abunde sufficeret. Ne pereuntibus quidem aquis sua defuit utilitas. Iis enim & immunditiarum facies, & impurior spiritus, & causæ gravioris cæli, quibus aer ante fuit infamis, sunt remotæ.

Hanc Urbis salubritatem ejusque commoda ampliabant Pomptinæ paludes, quarum pars magna jam siccata, nec frugum tantum fecunda, sed & pervia, strata silice Appia via, quæ novis in dies magnificisque operibus exornabatur. Par per provincias ac maxime in Hispaniam, patriam ejus terram, munificentia.

At hæc satis vulgata, & conditoris nomine ac monumentis adhuc plerumque celebrata, singillatim persequi haud licet, cum nos ad majora & ætatum omnium memoria laudibusque dignissima trahat miranda optimi Principis humanitas. Jam Roma, ut supra memoravimus, ejus liberalitatem in pueros effusam senserat. Excelsius aliquid ac prope divinum ausus est. Norat, imperia non opum, non dominationis magnitudine, sed civium numero & virtute niti. Italiam esse populi Romani sedem, orbis terrarum dominam, cunctarum gentium parentem, cujus æternitati erat consulendum, si æternum vellet imperium. Ea imbutus scientia, quod erat in Italia puerorum puellarumque, quos inopia

mortī aut vitiis mancipabat; ipse alendos sumptibus suis suscipit. Et ne institutum, quo nullum fuit, nec erit præstantius, incuria aut avaritia in posterum convelleretur, per universam Italiam emit agros, quos modico fenore, ne unquam vacarent, collocat, ut ex annuis redditibus inopī pueritiæ, non procul a patria, quod dispendiosum pariter & vitiosum est, sed suos apud penates, alimenta in perpetuum suppeditet. Ultra fata, & in omnes ætates re & exemplo beneficus, homines naturæ, reipublicæ cives addidit, tanto meliores, quod in Romani nominis amore & Principis veneratione crescerent.

Provinciis quoque subventum; omniumque Princeps non eas tantum, quæ sui erant juris, sed & quæ populi senatusque imperio continebantur, in meliorem statum revocandas curavit. Universa hac providentia in Bithyniam, proconsulum negligentia aut vitiis turbatam, C. Plinium legatum præ prætorem consulari potestate misit. Pontus quoque & Byzantiorum respublica ejus curæ commissa. Ob egregiam viri integritatem ac prudentiam, mandatum, ut formandis illarum civitatum moribus moderaretur, & ea constitueret, quæ ad perpetuam earum quietem essent profutura.

Sub anni finem Nicomedia vastissimum incendium passa est; latius sparsum primum violentia

venti, deinde inertia hominum, quos satis constitit, otiosos & immobiles tanti mali spectatores perstitisse; ceterum instrumentis ad incendia compescenda destitutos. Jussi sunt comparare ea, quæ ad coercendos ignes auxilio esse possent. At Princeps non permisit institui fabrorum collegium, ne hetæriæ (sic vocant sodalitates) fierent, & turbida civitas iis ad movendas factiones abuteretur.

AN. U. C. DCCCLVII. ÆR. CHR. 104.

L. Licinio Sura II, & P. Horatio Marcello consulibus. Prudentiam diligentiamque Principis in ordinandis provinciis hic annus maxime insignivit. Verum, antequam hac de re sapienter constituta in Bithynia referam, juvat alias & per plures annos diffusa summatim colligere, ne aut optimi regiminis memoria pereat, aut sæpius interrupta narratio lectoris animos fatiget. Hic ergo monuisse sit satis, toto hoc Principatu creatos fuisse consules Principi amicos & plerumque simillimos: eos, postea in provincias missos, continuis Cæsaris literis & adhortationibus ad ea, quæ provinciis opes, tranquillitatem, splendorem inferrent, fuisse incitatos: expertaque fide, collatam iis summam auctoritatem. Quos inter Plutarchus, quem, licet tot alios si-
leam, honoris causa ob studiorum claritudinem nominaverim, cum Illyricum regeret, id dignitatis
acce-

accepit, ut omnes, qui inter has gentes agebant magistratus, nihil eo inconsulto facere jussi sint. Principales autem Cæsarum ac maxime Trajani curas nihil magis commendat, quam assidua eorum diligentia & exquisita brevitās in rescribendo de rebus, super quas continuo & a cunctis provinciarum rectoribus consulebantur.

Æquitatē adhuc & humanitatē præstabant Trajani rescripta. Nec tam vox Principis, quam Dei fuit, cum & Julio Frontoni scripsit: *Absentem in criminibus damnari non debere; & Assiduo Severo, sed nec suspicionibus debere aliquem damnari. Satius enim esse impunitum relinqui facinus nocentis, quam innocentem damnare.* Insidiosas quoque quæstiones vetuit, mandavitque: *Qui quæstionem habiturus est, non debet specialiter, sed generaliter, interrogare, quis crimen fecerit. Alterum enim magis suggerentis, quam requirentis videtur.* Nec sua utilitate decessorumve exemplis a proposita sibi elementia innocentiaque umquam dimoveri potuit; & ad Didium Secundum rescripsit: *Scio relegatorum bona avaritia superiorum temporum fisco vindicata: sed aliud clementiæ meæ convenit, qui inter cetera, quibus innocentiam rationum meorum temporum approbavi, hoc quoque remisi exemplum.* In virtutis gloriæque subsidium veniebat Plotina Augusta. Comperto procuratores, vel sub optimis Prin-

cipibus avidum durumque hominum genus, ausos esse contumelias provinciis inferre, Cæsarem admonuit, ne talem nomini suo labem inuri pateretur. Quod ita Trajanum advertit, ut exactiones in posterum inhibuerit; dictitans *fiscum lienem esse, quo crescente, artus reliqui tabescunt*. Dein tanta fuit fisci modestia, ut, moriente Trajano, reliqua fuerint vetera sestertium novies millies: ingens Hadriano liberalitatis materies.

Verum ad temporum ordinem rerumque seriem redeo. Cum Plinius tertio Nonas Januarii vota pro incolumitate Principis cum provincialibus solvisset, ad publicas curas animum vertit. Præcipua ei cura fuit rationes civitatum excutere, ne aut nimis, aut minime legitimis, sumptibus exhaurirentur. Approbante plurimum Principe, levata est Byzantium respublica, quæ maximis impendiis gravabatur. Legatum ad eum salutandum annis omnibus cum psephismate (id apud eos nomen plebiscito) mittebat, ei que dabat nummorum duodena millia. Ut minuerentur sumptus, id remissum: ne tamen omitteretur publicum officium, Plinius ad Principem ipse misit psephisma. Pariter circumcidit terna millia, quæ viatici nomine annuus dabantur legato, eunti ad eum, qui Mœsiam præerat, publice salutandum.

De pecuniis publicis plus ei videbatur difficultatis. Intererat, ne otiosæ jacerent; nec facile tamen

collocabantur, cum prædiorum comparandorum aut nulla, aut rarissima esset occasio. Præterea non inveniebantur, qui vellent debere reipublicæ, præsertim duodenis assibus, quanti a privatis mutuabantur. Consuluit Principem, ut dispiceret, numquid minuenda usura, ac per hoc idonei debitores invitandæ; an, si nec sic quidem reperirentur, distribuenda inter decuriones pecunia, ita ut recte reipublicæ caverent: quod, quamquam invitis & recusantibus, minus acerbum foret, levioze usura constituta. Pro solita sua æquitate rescripsit Princeps: Non aliud esse remedium, quam ut quantitas usurarum minueretur, quo facilius pecuniæ publicæ collocarentur: modum ejus, ex copia eorum, qui mutuarentur, Plinius constitueret. At invitos ad accipiendum compellere, quod fortassis ipsis otiosum futurum foret, non esse ex justitia suorum temporum.

Hanc Principis indulgentiam haud fregit juris durities. Plinius maximam, & quæ ad totam provinciam pertineret, quæstionem de conditione & alimentis eorum, qui liberi nati, expositi, deinde sublatis, a quibusdam in servitute educabantur, proposuerat; eaque de re edictum Augusti, & Principum epistolas, sed parum emendatas, & quasdam non certæ fidei memoraverat. Respondit Trajanus quæstionem hanc sæpe esse tractatam: nihil tamen

inveniri in commentariis Principum, qui ante se fuerunt, quod ad omnes provincias foret constitutum: nec Bithyniam esse inter provincias, quibus hac de re fuerat rescriptum: ideo putare se, non adseritionem denegandam iis, qui ex ejusmodi causa in libertatem vindicabuntur: neque ipsam libertatem redimendam pretio alimentorum. Sic, quantum per tempus licuit, expositorum statui consulit.

At in ea quæstionum multitudine, quæ hoc anno tractatæ sunt, plurimas haud ita graves omiserim: duas vero, alteram Amisenorum, Christianorum alteram, juris similitudine, & innocentia, singulares, referre operæ pretium est. Amiseni, civitas libera & fœderata, beneficio Principis legibus suis utebantur. Plinio dederant publice libellum ad eranos (id apud eos nomen pecuniis, quæ sublevandis pauperibus colliguntur) pertinentem. Illum Trajano misit Plinius, ut quid & quatenus aut permitendum aut prohibendum declararet. Secutæ Principis literæ: *Amisenos, quorum libellum epistolæ tuæ junxeras, si legibus istorum, quibus de officio fœderis utuntur, concessum est eranos habere, possumus, quo minus habeant, non impedire; eo facilius, si tali collatione, non ad turbas & illicitos cœtus, sed ad sustinendam tenuiorum inopiam utuntur. In ceteris civitatibus, quæ nostro jure obstri-*

Hæ sunt, res bujusmodi prohibenda est. Nihil nempe, præsertim in longinquis provinciis, magis cavebatur, quam ut nullus esset, quod jam supra memoravimus, hetæriarum usus, nulla tumultus factionumve causa.

Itaque cum Christiani, ut postulabat sacrorum usus, sæpe inter se convenirent, id Plinium, omnibus intentum, advertit; & numero coeuntium per-motus, re diligenter inquisita, ad Trajanum epistolam misit, quam integram hîc subjungere necesse est, ut, quam late serperet religio, notescat. *Sollemne est mihi, Domine, omnia, de quibus dubito, ad te referre. Quis enim potest melius vel cunctationem meam regere, vel ignorantiam instruere? Cognitionibus de Christianis interfui numquam: ideo nescio, quid & quatenus aut puniri soleat, aut quæri. Nec mediocriter hæsitavi, sitne aliquod discrimen ætatum, an quamlibet teneri nihil a robustioribus differant: deturne pænitentia venia, an ei, qui omnino Christianus fuit, desisse non prosit: nomen ipsum, etiamsi flagitiis careat, an flagitia cohærentia nomini puniantur. Interim in iis, qui ad me, tamquam Christiani, deferebantur, hunc sum secutus modum. Interrogavi ipsos, an essent Christiani: confitentes iterum ac tertio interrogavi, supplicium minatus: perseverantes duci jussi. Neque enim dubitabam, qualecumque esset, quod fateren-*

tur, pertinaciam certe, & inflexibilem obstinationem debere puniri. Fuerunt alii similis attentiae, quos, quia cives Romani erant, adnotavi in Urbem remittendos; mox ipso tractatu, ut fieri solet, diffundente se crimine, plures species inciderunt. Propositus est libellus sine auctore, multorum nomina continens, qui negarent se esse Christianos, aut fuisse: cum, praeunte me, deos appellarent, & imagini tuae, quam propter hoc jusseram cum simulacris numinum adferri, thure ac vino supplicarent, praeterea maledicerent Christo, (quorum nihil cogi posse dicuntur, qui sunt revera Christiani) dimittendos putavi. Alii ab indice nominati, esse se Christianos dixerunt, & mox negaverunt: fuisse quidem, sed desisse, quidam ante triennium, quidam ante plures annos, non nemo etiam ante viginti quoque. Omnes & imaginem tuam, deorumque simulacra venerati sunt; ii & Christo maledixerunt. Adfirmabant autem, hanc fuisse summam vel culpae suae, vel erroris, quod essent soliti stato die ante lucem convenire: carmenque Christo, quasi Deo, dicere secum invicem: seque sacramento non in scelus aliquod obstringere, sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depositum appellati abnegarent, quibus peractis, morem sibi discedendi fuisse, rursusque coeundi ad capiendum cibum, promiscuum tamen & innoxium: quod ip-

sum facere desisse post edictum meum, quo secundum mandata tua betarias esse vetueram. Quo magis necessarium credidi, ex duabus ancillis, quæ ministræ dicebantur, quid esset veri, & per tormenta quærere. Sed nihil aliud inveni, quam superstitionem pravam, & immodicam; ideoque, dilata cognitione, ad consulendum te decurri. Visa est enim mihi res digna consultatione, maxime propter periclitantium numerum. Multi enim omnis ætatis, omnis ordinis, utriusque sexus etiam, vocantur in periculum, & vocabuntur. Neque enim civitates tantum, sed vicos etiam atque agros superstitionis istius contagio pervagata est; quæ videtur sisti & corrigi posse. Certe satis constat, prope jam desolata templa cœpisse celebrari, & sacra sollemnia diu intermissa repeti: passimque venire victimas, quarum adhuc rarissimus emptor inveniebatur. Ex quo facile est opinari, quæ turba hominum emendari possit, si sit pœnitentiæ locus.

Pronum in clementiam Plinii animum Trajanus majore adhuc indulgentia levavit; rescripsitque: Actum, quem debuisti, mi Secunde, in excutiendis causis eorum, qui Christiani ad te delati fuerant, secutus es. Neque enim in universum aliquid, quod quasi certam formam habeat, constitui potest. Conquirendi non sunt: si deferantur & arguantur, puniendi sunt: ita tamen, ut, qui negaverit se Chri-

stianum esse, idque re ipsa manifestum fecerit, id est, supplicando diis nostris, quamvis suspectus in præteritum fuerit, veniam ex pœnitentia impetret. Sine auctore vero propositi libelli, nullo crimine locum habere debent. Nam & pessimi exempli, nec nostri sæculi est. Sic Christiana religio, Neronis ac Domitiani furores ante eluctata, jam in Cæsarium indulgentiam irrepebat, aliquando forte venerationem & fidem obtentura.

Hæc vero cum Trajanus sub anni finem rescriberet, adlatum in Urbem, Decebalum pacis & conventis non stare, arma clam parare, transfugas recipere, munitiones, castella instaurare; vicinas gentes per legatos sollicitare: qui superiore in bello pro Romanis steterant, vexari, jamque Jazygum terras parim occupari. Turbidum hominis ingenium, & ad majores, quam barbarum decebat, spes erectum, suspectum ante fecerat Callidromus, olim Laberii Maximi servus, dein captus a Susago in Mœsia, & a Decebalo muneri missus Pacoro, Parthorum regi. Cum pluribus annis in ministerio ejus fuisset, fugerat, & in Nicomediam pervenerat. Inde, ob forensia jurgia, Plinio notus, ad Trajanum nuper fuerat perductus. Decebalus ob talem cum potentissimo rege necessitudinem, violataque pacis fœdera, hostis a senatu judicatus est. Id bellum in se recepit Trajanus, dum Cornelius Palma Ara-

biam occupare parabat. Validissima tum fuit res militaris: additæ erant legiones duæ, secunda Trajana & tricesima Ulpia: firma & vigil cuncta per castra disciplina: mandatum quoque provinciarum rectoribus, *quantum fieri posset, milites a signis non esse avocandos*. Et ne in habendis delectibus fraus foret, prodierat Principis præceptum, *ut si quis filium debilitaret, delectu per bellum indicto, deportaretur*. Insuper rem militi lætissimam curaverat Trajanus, permissio, *ut libere testamenta facerent*. Id primus concesserat divus Julius Cæsar; sed ad tempus: deinde idem tribuit divus Titus, & postea Domitianus. Plenissimam hanc indulgentiam in milites contulit divus Nerva, quam ita amplexus est Trajanus, ut mandatis insertum fuerit caput: *Cum in notitiam meam prolatum sit, subinde testamenta a commilitonibus relicta proferri, quæ possint in controversiam deduci, si ad diligentiam legum revocentur & observantiam: secutus animi mei integritudinem erga optimos fidelissimosque commilitones, simplicitati eorum consulendum existimaui, ut, quoquo modo testati fuissent, rata esset eorum voluntas. Faciant igitur testamenta quoquo modo volent: faciant quomodo poterint; sufficiatque ad bonorum suorum divisionem faciendam nuda voluntas testatoris.*

AN. U. C. DCCCLVIII. ÆR. CHR. 105.

Tiberio Julio Candido II, Aulo Julio Quadrato II consulibus. Dum expectatur mare, ut Trajanus in Daciam transmitteret, venerunt Plinii literæ, quæ de protopraxia civitatum, de earum largitionibus, de introitu decurionum, de sollemnibus invitationibus interrogarent. Respondit in summam imperii securitati, civitatum civiumque felicitati consuli; nihil, nisi necesse, novari, ne foret perturbationi locus. Singulaque sigillatim evolvens, voluit protopraxiam, seu jus, quo civitates in exigendis pecuniis, quæ ipsis debebantur, ceteris creditoribus anteponebantur, ex lege cujusque civitatis æstimari: si haberent privilegium, quo anteponebantur, custodiri: si vero non habebant, in injuriam privatorum id non dari. Mandata, quibus prohibebatur largitiones ex publico fieri, confirmavit. At, cum Amisenorum civitas ab Julio Pisone denariorum circiter quadraginta millia, donata ei publice ante viginti annos, repeteret, sanxit ne multorum securitas subrueretur, largitiones factas ante aliquantum temporis retractari, atque in irritum vindicari non oportere. Quidquid ergo ex hac causa actum ante viginti annos fuisset, omitendum esse: se enim non minus hominibus cujusque loci, quam pecuniæ publicæ consultum velle.

Decuriones, qui a censoribus legebantur, pro introitu dare pecuniam non jusserat lex Pompeja : sed ii, quos Trajanus super legitimum numerum adjecerat, singula millia denariorum & bina intulerant. Anicius deinde Maximus, proconsul, eos etiam, qui a censoribus legerentur, dumtaxat in paucissimis civitatibus, aliud aliis jusserat inferre. Quærebat Plinius, an id in omnibus civitatibus exigendum. Respondit Trajanus, *hac de re in universum a Principe non posse statui: at, quod semper tutissimum ratus est, sequendam cujusque civitatis legem: Quod sane id acturos, ut, cum invit fuerint decuriones, eorum erogatio ceteris præferretur.* Denique invitationes Plinius ex sollemnibus causis concesserat. Verebatur tamen, ne modum aliquando excedere viderentur, & in quamdam ambitionarum sportularum speciem incidere, cum, qui virilem togam sumebant, vel nuptias faciebant, vel inibant magistratum, vel opus publicum dedicabant, tolerent totum senatum, atque etiam ex plebe tantum numerum vocare, ut sæpe mille homines, interdum etiam plures convenirent, binosque denarios vel singulos acciperent. Ne imprudenter egisse argueretur, monuit Principem. Is Plinium, quod ambitionem sportularum timeret, laudavit. Voluisset quidem, ut, non per corpora, sed viritim singuli ex notitia ad sollemnes sportulas contraheren-

tur. Ne quid tamen imperiosius novaret, maxime cum nihil impatientius ferant civitates, quam si gentiles usus mutantur, id Plinio remisit, quem elegerat, ut formandis illius provinciæ moribus ipse moderaretur, & ea constitueret, quæ ad perpetuam ejus quietem essent profutura.

Hæc pacis decora belli curis, instante navigationis opportunitate, Trajanus mutavit; vitatisque Alpibus, ne moras objicerent, Adriaticum mare trajecit, & per Illyricum Mœsiam petiit, inde Daciam ingressurus: comitem adsumsit Hadrianum, qui eo anno tribunus plebis factus, nunc primæ legioni Minerviæ præpositus est. Hostes jam præoccupaverat terror. Multi, ubi primum audierant Decebalum a senatu hostem fuisse judicatum, bellumque non per duces, sed a Trajano confectum iri, ad eum defecerant. Ipse Decebalus, prioris belli adversa & cœptæ defectionis pericula reputans, de pace egerat: sed jussus *arma seque ipsum tradere*, horruerat; ratusque nihil sibi foedius posse evenire, belli discrimen adire decrevit. Tum arma copiasque palam paravit; utque vicinas gentes ad bellum traheret, eas acriter monuit, si *consilia viresque sociarent, certam esse libertatem: si sese disjungerent, imminere servitium: se quidem primum peti, ut, cum foret superatus, ceteri indefensi & bello impares in ruinam impellerentur. His artibus*

increvisse Romanum imperium: quibus olim succubuisse miserum fuit, nunc succumbere, probrosum. At vel junctis viribus non satis confisus, dolo ac scelere grassatus est; misitque transfugas, qui Trajanum, dum adhuc erat in Mœsia, interficerent. Is tanto apertius insidiis patebat, quod suapte natura & ob disponendi belli necessitatem maxima esset admissionum facilitas. Sed plerumque turbidæ & efferæ sunt sceleris meditationes: quidam earum suspectus, comprehensus est; tormentisque subditus, crimen sociosque patefecit.

Trajanus, suo periculo cautior, hostile solum ingressus est. In ejus venerationem obsequiumque ruit Dacorum pars, quæ ad eum defecerat. Parentes liberosque, manus tendentes, opem fidemque implorantes, benigne excepit: sacrisque operatus, precatus est Deos, ut cœptis annuerent, mala averterent: dissonis Romanorum Dacorumque precibus ingeminata sunt vota. Mox cæsæ materiæ, munitaque castra. Interim hostis, unde bellum ingrueret certus, partim oppida munitionibus valida, partim castella montibus imposita occupat. Nihil tutum fuit adversus Romanorum impetum. Capta oppida, expugnata castella; ingensque fuit hostium strages. Cum tamen ad eorum propuguaculum, triplici muro vallatum, perventum esset, primum substitit impetus: mox difficultate irritata est militis au-

uti mos est earum gentium regibus, otio resolutus pacem negligeret, bellum ne attingeret quidem, sed ejus curam Syllæo, procuratori, penitus committeret. Præterea adversus gentes, præliorum ignaras & timidas, mercaturæ addictas, ferme decem millia Romanorum peditum & sociorum ex Ægypto transvexerat; ipseque Syllæus quingentorum Judæorum & mille Nabatæorum ductor. At is animo perfidus, & inhians bello parandis opibus, quas, si falleret, solus occuparet, continuis per sex menses erroribus potius, quam itineribus, inter loca aspera, arida, deserta, ita exercitum debilitavit, ut, licet Romani sæpe cum barbaris conflixissent, eorum ad decem millia uno prælio interfecissent, plura oppida cepissent, & suorum septem tantum amisissent, ceteri omnes morbis, laboribus, fame, & itinerum difficultate perierint. Syllæus quidem, dum adhuc amicitiam simulabat, aliorum quoque criminum convictus, in Urbe securi percussus est. Sic expiata est perfidia: deinde tamen ab Augusto, &, qui eum secuti sunt, Principibus, seu incuria, seu desidia, neglecta est Arabia.

At Trajanus, qui non modo optimæ terræ thesauros noverat, sed & dolebat singulis annis magnam Romani auri argentique vim Arabicis odoribus mutari, nec umquam remeare, Indicaque commercia, quorum ingens tum erat celebritas, &, cre-

scen-

scente in dies luxu, necessitas, ni possideretur Arabia, tarda esse & parum proficua, Palmæ imperaverat, ut eam, non terrore, sed prudentia occuparet. Quod callide Palma præstitit. Arabiam enim desertam, cujus incolas inopes simul & fortes superare velle & inutile erat & periculosum, reliquit. Petrææ vero & Felici Arabiæ victrices Orientis legiones ostentavit: laudavit gentes, *quæ super ceteros terrarum populos opibus abundarent, iisque ita provide uterentur, ut apud eas privatam rem augentibus præmium, minuentibus pœna esset constituta, nec laborarent nisi regum suorum vitiis, in quorum vitam sæpe erat inquirendum. Penes eas esse ignarum fœdumque servitium excutere, & sese Romano imperio inserere. Se iis, sub optimo suo Principe, fortunarum incrementum, & quod in fortuna dulcissimum est, securitatem adpromittere. Adesse legiones, si adnuerint, non in excidium, sed in præsidium paratas.* Placuit imperii novitas & magnificentia: nec victa, sed acquisita est Arabia. Præcipuæ urbes, Bostra & Petra, ob mutatos dominos, lætitiâ statim testatæ sunt, hocque anno novæ dominationis suæque felicitatis tempora computare instituerunt. Nec minorem, quam Palma promiserat, indulgentiam, expertæ sunt: ea quoque magnificentia adornata fuit Bostra, ut Nova Trajana Bostra nuncuparetur.

Cum ita cresceret imperium , contigit tristissima sex urbium clades: terræ motu collapsis Elæa , Myrina , Pitane , & Cyme in Asia , Opunte in Achaja , & Oritano in Eubœa .

AN. U. C. DCCCLIX. ÆR. CHR. 106.

L. Cejonio Commodò Verò , L. Tutio Cereale consulibus . Belli curas ne per hiemem quidem Trajanus omiserat : immo cuncta paraverat , ut ei finem imponeret . Operi maxime instabat , quod nunc vincendæ Daciæ , post retinendæ , plurimum inserviret . Expertus enim priore bello , vi frigoris & gelu diffractas esse naves , ortasque inde moras , cum magna laborum & impensarum jactura ; ne id incommodi rediret , jusserat pontem in Mœsia stroi , qui Daciam Romano imperio adnecteret . Architectus fuit Apollodorus , origine Damascenus . Is magnificentiam , Principi insitam , animo ita complexus est , ut , licet postea in Urbe multa exstruxerit , quæ admirationem vicerint , hoc tamen in opere major & præcellentior sit habitus . Pontem quidem in angusto Danubii sinu statuit . Sed quanto ibi arctior fluvius , tanto profundior erat & rapidior . Quadrato lapide positæ sunt pilæ viginti ; singulæ , super fundamentum , altæ pedes centenos quinquagenos , latæ pedes sexagenos , inter se distantes pedibus centenis septuagenis , & fornicibus con-

cameratae. Opus, quamquam ante aliquot annos coeptum, nondum erat absolutum. Expeditus tamen transitus; transmissoque exercitu, Cæsar sacrificiis & religionem & lætitiā testatus est.

Huc eum convenere Dacorum legati, pacem orantes: admissi quidem sunt, & auditi. Id tantum sinebat Principis clementia. Nam super ceteras belli causas, regis per superiorem annum flagitia ultionem poenasque reposcebant. Jussus ergo exercitus progredi. Adventantem Principem, struētis aris, exceperē milites, in Dacia per hlemem relictī. Dein suovetaurilibus lustratus est exercitus; tribunalque conscendit Trajanus, & milites adlocutus, monuit, *adesse laborum finem: hunc annum æternam ipsis gloriam, Romano imperio provinciam additurum. Nacti virtute, in disciplina militari perstarent, qua una datum Romanis bellare & vincere.* Mox quid cuique esset gerendum præscripsit. Tum pars in castra comineatus comportat, dum sociorum cohortes & legionum vexilla hostem petunt.

Nacti agros, jam messibus albentes, eos demensuere, ut, cum angustior foret res, furor resideret. Dein valido Dacorum oppido propinquatum, cujus tamen non statim coepta obsidio, quod prope esset hostium exercitus. Placuit rem potius proelio transigere: consternatis enim clade animis, certa deditio. Utrumque ergo instructæ acies: atroci cer-

tamine confictum est: ex utraque parte multæ primum mortes, plurima vulnera. Præ ceteris tamen enituit unius ex equitibus Romanis virtus. Is, gravi vulnere saucius, ad tabernaculum erat delatus, ut medici fomenta adhiberent: ibi audiit nullam sibi esse salutis spem: cum adhuc ferveret sanguis, & vires suppetere, stringit gladium, equum scandit, præcipiti cursu hostem petit, lateque stragem facit, donec exsanguis, sed ultus, corrui exanimus. Tali virtutis portento recrudescebat militis Romani ardor: undique cadunt Daci; & per calcatas eorum strages in superstitum excidium itum est. Tum in victoris potestatem cessit indefensum oppidum.

Dato tempore, ut fessus miles vires resumeret, cuncta parata, quæ præsidium, locorum asperitate & multiplici munimentorum serie & anfractu defensum, expugnaretur. Admotæ scalæ: funditores lapidibus, sagittarii telis eminens hostem adgrediuntur, dum alii muris succedunt, qui comminus feriant. Contra Daci ingentes saxorum moles in oppugnatores devolvunt, eosve sagittis figunt. In longum trahebatur obsidio, ni venisset Trajanus, qui loca inspexit, ac præsentia consilioque animos viresque suffecit. Nihil tamen magis juvit, quam ipsa Dacorum audacia. Muros egressi, in Romanos impetum faciunt: at fortiter excepti, repulsi-

que, cæsi fuere plurimi: ceteri in fugam acti. Occupatum est præsidium; & ne fiat aliquando hosti suffugium, excinditur. Dein effossi putei, cæsa silva proxima, collectæque materiæ, ut inter arida petrosaue loca consistere posset exercitus, nec munimentis careret.

Inde mota castra, & propinquatum Sarmizegethusæ; læto milite, qui urbem adspiceret, tot periculis quæsitam, & tandem in opima spolia cessuram. Venit quidem unus e primoribus Trajano supplicatum. Inanes fuere preces; jussusque miles urbem occupare. At, horrendum dictu! furor hostem abripit: in se Romanis sævior, suam ipse urbem regiamque flammis succendit. Vitam quoque suam exosus, commune init mortis concilium; statuiturque in eorum medio vas ingens venenis plenum. Ut quisque furore atrocior, rapidis haustibus mortem ebibit: hanc sibi invicem propinant, & alacres ministrant. In hoc tamen morientium furore, superstès adhuc pietas; visusque pater morienti filio adsidere. Alii, quibus non ita ferox pectus, aut timidius, fuga novis se objectant periclis: dum quidam, quibus nondum insana mens, ad Cæsarem confugiunt, ejusque genua advoluti, vitam veniamque orant. Indignis quidem precibus nihil datum: sed humanitati indulisit Princeps, ne pari suorum scelere vitam finirent.

Interea miles, urbem ingressus, loca flammis & cadaveribus foeda purgabat; quodque supererat com meatuum opumque, collectum. Reperta ingens frumenti copia, quæ viritum militi data. Dein Cæsar, milites adlocutus, jubet muniri castra, ut reliquum belli tuto peragatur.

Dum fervent operæ, Dacorum primores Cæsarem adeunt, seque ejus arbitrio permittunt. Is, increpita gentis pertinacia, & regis protervia, qui ante arrogans, nunc ignavus, fugitet, interrogat ubi lateat. Supplicum unus eum cum exercitus reliquiis ultra Sargetiam flumen secessisse monstrat. Postquam Trajanus eos in fidem accepit, lignea ponte Romanum exercitum trajecit. Daci haud procul tenebant locum, partim lapidibus, partim lignorum strue vallatum; cum defendi non posset, illum deseruere, ne numero obruerentur. Nondum tamen spe exciderant. Et cum Romani castra haud ita valida occupassent, Daci ausi sunt obsidionem tentare. At a cœptis brevi destitire, temeritate in ruinam cedente.

Tum adlati sunt Trajano Deceballi thesauri. Hos quidem Decebalus, præsentium temporum formidine, averso captivorum opera fluvio, & effossa humo, cum pretiosa vasorum supellectile condiderat: deinde, injecta terra saxisque adgestis, fluvium immiserat. Quidquid autem aquis humentive solo cer-

rumpi poterat, speluncis fuerat abditum. Post captivi, quibus usus erat, ad unum occisi, ut loca ignorarentur. At Bicilis, Decebalus intimus, & secreti particeps, in adversis Dacorum præliis captus, loca aperuit; statimque jussa læta militum manus ea scrutari, thesaurosque efferre. Militem, imposito munere perfunctum, & complures eques opulentissima præda onustos trahentem, pro tribunali excepit Cæsar, ejusque fidem & diligentiam laudavit.

Interim Decebalus, hæcenus vel sua inter pericula interritus, sensit, capta regia, proditis arcanis, ablatisque thesauris, cuncta sibi periisse, nihil spei esse reliquum. At neque animo fractus, nec dejecto vultu, sed firma voce, suos supremum adloquitur: *Ad quas, inquit, angustias fata res nostras adegerrint, seruijti: nec me vestri, nec vos, opinor, mei pœnitet. Quod penes nos fuit, præstissimus. Honor, virtus, fortitudo in tuto sunt. Diu victores, tandem vincimur. Id humanæ sortis est; quam quidem queri non possumus, cum, quod plerisque hominum negatum est, longa felicitate frui id æternum nomen parare nobis datum sit. Illam ipsam, quæ nunc imminet, necessitatem momento finire in nostra manu est. Hæc autem nostra laus semper erit, numquam servivisse. Addet ætas posteræ semperque mirabitur, Dacorum gentem popu-*

lo Romano, terrarum victori, restitisse: victos numerosissimos ejus exercitus; captos caesosque duces; aquilam signaque rapta; Domitianum, superbissimum Caesarum, turpem in fugam actum: Romam, Romam ipsam nobis factam esse stipendiariam: annua tributa Domitianum, divum, ut vocant, Nervam, Trajanum ipsum pependisse. Nunc tandem victor est. At ne ejus quidem victoriae inuideatis: Certior inde promptiorque nostra ultio. Aliena rapienti nihil umquam satis est. Nostro excidio audacior avidiorque Trajanus suum in exitium ruet. Atque utinam non me mea fallat mens, Roma undique raptis opibus jam corrupta, nostris corruptior, citius in luxuriam, in ignominiam, ac tandem, sine ferro, solis suis vitiis, pudendam in ruinam resolvetur. Hac mea spes; eaque latus, mortem ultro sponteque obibo. Hoc unum superest, quo me mihi, me vobis approbem.

Hæc locutus, omnibusque in admirationem defixis, genu terram tangit, Romæque ruinam precatus, gladium jugulo imprimit. Multi, exemplum regis secuti, pariter in mortem ruunt. Alii, quibus mollior manus, se interficiendos tradunt. Quidam, quos vitæ amor tenet, pretiosiore suppellectilem, quam secum tulerat Decebalus, tollunt, ad-euntque Trajanum, hoc pretio vitam emercenturi. Manebant tamen adhuc Dacici exercitus reliquæ.

Multi in armis palabantur, aut avia in castella sese abdiderant. Ne quid hostile relinqueretur, eques pedesque adversus eos missus. Cito quidem Dacorum equites adsecutus est Romanus eques; & jam fessos turbidosque ita intercept, ut penitus sint deleti. Repertum Deceballi cadaver, cujus amputatum caput castris illatum est: tum ostentui habitum, dein Romam perferendum, ingens victoriæ monumentum. Interim a Romano pedite palantes Daci aut cæsi, aut vinclis onusti. Capta & incensa castra. Horum unum pro muris etiam defendere ausi sunt Daci. Temeritas graviore exitio repensa; hæcque fuit suprema Daciæ clades. Propinquantem jam hieme, additum militi donativum, & in hiberna missus est. Remansit Trajanus, per hiemem Daciæ statui consulturus. Hadrianus, qui in hoc bello Principi strenue adfuit, muneratus est adamante, quem ipse Trajanus a Nerva acceperat: lætumque fuit imperii augurium.

In Urbe, quam continuæ Principis victoriæ novis in dies gaudiis extulerant, aucta est lætitia, celebrato quinquennali Jovis Capitolini certamine, a Domitiano, ut supra memoravimus, instituto. Sexto hoc lustro L. Valerius Pudens, cum esset annorum tredecim, inter poetas Latinos omnibus sententiis judicum coronatus est. Quod non ob claritatem ingenii, sed propter singularitatem, & proniores ad in-

geniosæ pueritiæ admirationem animos, retulerim. Plerumque enim improspera præcox natura : nec portentis, sed studio & arte vigent literæ.

AN. U. C. DCCCLX. ÆR. CHR. 107.

L. Licinio Sura III, C. Sosio Senecione IV consulibus. Danubius non jam limes, sed pars fuit imperii Romani, quod ad Tyram usque fluvium propagatum est. Trajanus victorius addiderat plus, quam decies centena millia passuum circuitu. Nihil omisit, ut tantum terrarum non modo retineretur, sed pro virili portione ad publicas utilitates totum converteret. Prima cura fuit vias aperire & sternere, ut expediti forent militares commeatus, commercisque pateret regio. Oppida, castra, strui jussa: ob pontis viciniam, addita Sernensium colonia juris Italici: restituta quoque Sarmizegethusa; ibique condita per M. Scaurianum colonia, quæ victoris nomine Ulpia Trajana nuncupata est. Ne quid autem barbarum unquam oriretur, ex toto orbe Romano arcessiti, qui Daciam incolerent, mores ritusque imperii transfunderent. Veteres coloni, virile ac muliebre secus, cum liberis, armatis, pecudibus, in imperii interiora sunt recepti, ut fera ingenia mitescerent, & procul a patria Romanis sacris legibusque facilius adsuescerent.

Cum Trajanus ea providisset, Urbem repetiit.

Ante profectus erat Hadrianus, ut præturam iniret; eique datum quadragies sestertium, quo ludos ederet. Longe splendidior fuit Urbis facies ob adventum Augusti. In ejus occursum effusa tota civitas. Ardebat quisque optimum Principem revivere, & propagatori imperii gratulari. Accrevit publica lætitia, cum acta est triumphi pompa, & spectata fortissimæ gentis spolia. Nihil veteris magnificentiæ transmissum: datum plebi congiarium, & pomerium Urbis amplificatum. Addidit Princeps ludos, quos immensa munificentia per centum viginti tres dies edidit. In iis cæsa sunt undecim millia ferarum pecudumve, decem millia gladiatorum certare. Tantorum spectaculorum lætitia aucta visu prorsus novo, & majestate populi Romani dignissimo. Longus erat legatorum ordo, quos reges socii amicive Romam miserant Trajano victorias gratulatum. Hos inter videbantur, qui a barbaris gentibus extremisque lœdis missi venerant, fama incertum an timore exciti. Eos omnes Trajanus in senatorum sede ludos spectare voluit. Magnificum & ipsi erant spectaculum.

Mirum, ut effervere ingenia: ardent Principis laudibus sese æternitati inserere. Græcis etiam versibus Caninius Dacicum bellum complecti adgressus est. Juvabat virum altissimi ingenii, quodque amplissimis operibus incretceret, latam copiosamque

materiam tractare, qua, quamquam in verissimis rebus, fabulæ licentiam æquaret aut superaret. Egregium enim dicere immissa terris nova flumina, novos pontes fluminibus injectos, insessa castris montium abrupta, pulsum regia, pulsum etiam vita regem, nihil desperantem. Super hæc, actos bis triumphos, exultantisque Urbis faciem, qualem ne libertas quidem olim viderat.

Rarissimam temporum felicitatem, ni excelsa fuisset Principi mens, luctuosam fecisset aula. Ibi invisum, quidquid eminet; locoque criminis est, Principis favor. Quisquis apud eum amicitia prævalidus, palam quidem obsequiis, clam calumniis maclatur. Iis sæpe jam petitus Licinius Sura, sua integritate, Principis conscientia, inimicos eluserat. Novæ, ideoque atrociores parabantur. Præsensit Trajanus; illustrique exemplo amicum iis exemptum voluit. Itaque ne vocatus quidem, dimissa custodum corporis turba, Suram adit cœnaturus. Ante oculario ejus medico oculos suos inungendos, tonsori radendam barbam permittit: ita lotus, cum amico recumbens jucundissimam finit cœnam. Postero die, cum adstarent, qui Suram cruentarum machinationum insimulabant: *Erratis*, inquit: *si vitam meam Sura peteret, heri eam eripuisset*. Quo dicto adserta tum Suræ tranquillitas, tum Trajani gloria; qui norat amicitiiis fortunam Principum indigere, præ-

cipuumque eorum opus esse amicos parare, & cum paraverint, defendere.

AN. U. C. DCCCLXI. ÆR. CHR. 108.

Appio Annio Trebonio Gallo, M. Atilio Metilio Bradua consulibus. Auctis imperii opibus, ad publicam Urbis magnificentiam Trajanus curas vertit. Aderat Apollodorus, quem supra memoravi, vir vastissimi ingenii, & creatrice natura instinctus. Is vidit in foro Romano adultam esse populi Romani gloriam: divum Julium Cæsarem forum alterum splendidius addidisse, ingens cœpti imperii ornamentum: suum, cum crevisset Urbs, & terrarum orbi jura diceret, divum Augustum struxisse; ibique clarissimorum virorum statuas, inscriptis eorum laudibus, consecrasse, ut aspectu & gloria virtus accenderetur: divum Nervam, novum a Domitiano inchoatum, sed meliore dignum auctore, non modo absolvisse, sed quidquid etiam antea actum, sublimitate operum superasse. Supremum, quod omnia vinceret, & æternum foret Urbis monimentum, animo concepit. Grandioribus ausis utilitatem addidit. Nempe in hoc Urbis splendore fastigium Quirinalis montis centum octo & viginti pedibus adhuc adsurgebat. Complanato monte, vallibusque æquatis, Apollodorus forum imponere statuit, quod cuncta

imperii decora, sacra, leges, ingenia compleretur; eaque inter emereret Principis majestas, cum æterna suscepti operis memoria.

Ob id delineavit forum, columnarum magnitudine & æneis laquearibus superbum, in cujus atrio Trajantus ære expressus & equo insidens spectaretur. Fori fastigia inauratis equorum atque signorum militarium simulacris circumundique ornata. Insuper tropæis & sejugi triumphali cutru, cui superstabat Princeps, victricem laurum tenens & a Victoria coronatus, insignis porticus. Hinc juri dicundo basilica erat Ulpia: inde Ulpiae bibliothecæ, quæ non ingeniorum tantum, sed senatus & imperii monumenta includerent. Ibi quoque attollebatur magnifica templi moles, deorum, qui victorias tu-taverant, imaginibus præfulgens. Hæc inter sublimis columna marmorea, egregia arte sculpenda, ut cunctos Dacici belli eventus repræsentaret; eaque altitudine, quæ intuentibus omnibus, quantum montis fuisset, tantis operibus egestum declararet. Columnæ capiti imposita colossea Trajani statua, dextra orbem gestantis, sinistra innixi hasta. Ceterum cum optimus Princeps in hos usus, neque ærarii, neque fisci opes impendi vellet, sed contractas tantum ex vendita Dacica præda pecunias destinaret, foro inscriptum: EX MANVBUS. Ut placuit, plaudente senatu populoque Romano, operis medi-

tamentum, quale nullum umquam fuit majus excogitatum, statim conquisitæ operæ, asportatæ materiæ; omniumque fuit impetus, ut quod erat artis, fieret celeritatis miraculum.

Interim altioribus curis distinebatur Princeps; certusque ex majestate simul & ex utilitate esse, ut Roma latius mari, quam terris præsideret, huc imperium propagare decreverat. Jam Oceanum, jam mare Mediterraneum tenebant classes Romanæ. Sub ipso divo Claudio Cæsare, jam agitata, ut ante memoratum est, per Rubrum mare commercia; sed tenuia & languida, quod nulla protegerentur classe. Adquisita Arabia, patebat tandem ille sinus, unde per Ægyptum Orientisque regna in immensum opes quondam diffusæ. Ut nunc in Urbem confluerent, Trajanus in mari Rubro classem instituit; æmulatusque, quod olim Sesostriis Ægypti, Darius Persarum rex tentaverant, Ptolemæusque Philadelphus promoverat, navigabilem alveum fecit; ducta a Babylone ad Heronem oppidum fossa, quæ Nilum Arabicumque Sinum conjunxit. Præter adsertam Arabiæ fidem, his operibus hinc imminabat opulentiis Æthiopiarum oris, inde Indiam petebat, &, si læderetur commerciorum societas, bellum vastationemque spargere meditabatur. Numquam latius prudentiusque fuerat imperitatum: ita coalescente Romanæ dominationis vi,

ut nihil intus esset divulgum, nihil externum, nisi cum suo exitio, posset hostilia exercere.

Id tamen ausi Sarmatæ, aſſi prædæ cupidine. Compressi sunt ab Hadriano, qui tum legatus prætorius Pannoniam regebat; quantoque apud Trajanum favoris cupidior, tanto retinendæ militaris disciplinæ diligentior. Civilia quoque pari studio tractabat; & procuratores, quos non fiscus, sub optimo Principe æquus & modestus, sed privata avaritia ad injurias adigebat, coercuit.

AN. U. C. DCCCLXII. ÆR. CHR. 109.

Aulo Cornelio Palma II, Cajo Calvisio Tullo II consulibus. Annus iniquus fuit terræ motibus. Iis tres urbes in Galatia prostratæ. Perterritus quoque extremus Oriens, simul adeo atroci conflictatus fame, ut corporibus humanis vesceretur. Cæsar, haud minus securitati, quam splendori Urbis intentus, hæc mala pro virili portione præcaverat. Numquam enim major fuit annonæ cura; &, ut ad posteros etiam ejus sollicitudo tenderet, reperit firmavitque pistorum collegium. Adversus quoque aut imminentes terræ tremores, aut Tiberis exundationes, quarum vim magnam jam exhauriebat fossa, a providentissimo Principe facta, uti supra relatum est, statuit, ne domorum altitudo sexaginta pedes superaret. Eadem caritas, assiduæ per provincias largitio-

gitiones, & continua in urbes beneficia; præcipue tamen, ut Cæsarem decebat, Italiæ amore, cujus non modo commoditati, sed æternitati in omnibus consultum voluit. Inde non quæsita, sed Principum beneficiis semper devota, erupit omnium veneratio. Undique, quod numquam ante auditum, propagatori imperii, locupletatori civium acclamabatur. Unus omnium timor, sola querela, quod aliquando fata optimum Principem raperent, nec esset ei soboles, quam sui similem & heredem institueret.

Circumspiciebat quidem Trajanus virtutes, quas in id fastigium adsumeret. At difficilis ob raritatem delectus, & semper anceps, quod privatorum virtutes plerumque in regnantium vitia cedant. Præterea ambitione & cognatione gliscebat Hadrianus, Licinii Suræ amicitia, Plotinæ, Trajani uxoris, favore, oraculis etiam, quæ semper audaciæ prompta sunt, subnixus. Aderat & commendatio ob Sabinam, Marcianæ, sororis Trajani, neptem, quam uxorem duxerat. Hæsitabat tamen Trajanus, & reformidabat leve & versatile ingenium, Græcorum literis, moribus, artibus impensius, quam Principem decet, deditum, subdolum etiam, quod vitia & virtutes pariter simularet. Ut curatius introspiceretur, cumque Hadrianus fortiter in bello Dacico se gessisset, & recens Pannoniam egregie rexisset, hoc anno consul suffectus est. In eo ma-

gistratu a Sura comperit se esse adoptandum. Ubi primum id vulgari cœptum, semper pronis ad fortunæ reverentiam animis, momento mutata de Hadriano hominum judicia. Ante ejus mores contemptui, artes irrisui habebantur. Statim in immensum crevere virtutes: nulla fuere vitia. Passim, ut litterarum & elegantiarum arbiter, celebratur: canere, psallere, mederi etiam peritus omnium laudibus attollitur: musicus quoque, & geometra, & pictor, & fidor ex ære, vel marmore, proxime Polycletos & Euphranoras, prædicatur. Has inter adulationes, seu virtus, seu invidia fuit, insensi mansere Palma & Celsus. Apollodorus autem, æmulationis expers, sed ingenita nobilitate ingeniorum, cum in ejus operibus aliquid coram Trajano Hadrianus arguisset, libere eum adlocutus: *Hæc, inquit, nihil ad te. Tuas cura cucurbitas.* Quæ nunc tanto patientius dissimulavit Hadrianus, quanto acriorem parabat ultionem, si umquam rerum potiretur.

AN. U. C. DCCCLXIII. ÆR. CHR. 110.

Ser. Salvidieno Orfito, M. Pæduceø Priscino consulibus, Pantheon tactum fulmine; auctaque assiduis tempestatibus & crebris diluviis mala. Exundavit Tiberis, demissioribus ripis alte superflusus: ipse Anio, delicatissimus amnium, fractis raptisque, quibus inumbratur, nemoribus, late per agros, vil-

las, teslaque disjecit, &, super ruinas evectus, pariter divitum adparatus gravemque supellectilem, & ruris instrumenta, armentaque, boves & rectores abstulit. Nec malo vacant, quos excelsioribus terris illa tempestas non deprehendit. Hos premit assiduus imber, & dejecti nubibus turbines. Proruta opera, quassata atque etiam decussa monimenta; multi ejusmodi casibus debilitati, obruti, obtriti; plurima passim damna. Repentinæ calamitati subvenit Trajanus, Italiamque restituit. Egrogium quoque subsidium paraverant jam diu coalitæ pax & concordia, earumque comes abundantia. Magna quidem horum temporum laus, sed non ita grata legentibus. Varietate placent bellorum motus & fori strepitus: æqualem & inconcussam felicitatis tranquillitatem fastidimus. At detur virtuti, detur exemplo, sæpe cupita, raro visa, & forte serius reditura, memorari tempora, quibus Princeps & populus mutuo felices, sibi invicem plaudentes, læti adquiescebant: hic in reverentiam, ille in benevolentiam intentus. Præeminebat quidem Princeps, non dignitate tantum, sed, quibus semper certum Principibus placere, liberalitate & adfabilitate. Tantaque ejus popularitas, ut nimiam erga omnes comitatem amici culparent. At voces, veteris servitutis retinentes, egregio, & per omnes ætates in Principum documentum ituro, corripuit dicta:

Talem se Imperatorem esse privatis, quales esse sibi Imperatores privatus optasset.

Inter eas civilis vitæ delicias, nihil de Principalibus curis remissum. Novis quotidie operibus promovebatur publica commoditas. Jam superi inferique maris portus absolvebantur. Jam præclara arte maximisque impensis strata erat per Pomptinas paludes via: eam produxit Cæsar, & a Benevento Brundisium pecunia sua fecit. Ex altera imperii parte iter per feras gentes conditum, quo facile ab usque Pontico mari in Galliam permearetur. Simul Sauromatæ regis amicitia disjunctas terras consociabat, Orientemque Occidenti connectebat. Tantam imperii amplitudinem, consensu validam, Trajanus novo firmavit invento, quo, quantum patitur hominum natura, omnia, numinis instar, intueretur, omnia exaudiret. Admota nempe publici cursus media, ut quidquid ubique e republica gerebatur, ocyus nosceretur, &, si quid egeret regimine, statim adesset Principatus vis & auctoritas.

Singulæ imperii partes in optimo statu erant constitutæ. Novum ac mirabile ex ipsis Principis oblectamenti decus accessit. Ingens erat fama immensarum navium, quas Ægypti reges & Hiero, clarissimus Syracusarum rex, quondam struxerant. Trajanus hæc artis miracula, bellis quidem & commerciis minus habilia, sed ob magnificentiæ & ar-

titulii commendationem æternum memoranda, renovare atque etiam superare adgressus est: ratus dignum esse populo Romano spectaculum, & interesse, ut, qui orbem virtute & armis vicisset, eum quoque ingeniis & artibus vinceret.

Itaque quintodecimo ab Urbe lapide delegit Aricinum lacum, profundissimum, illimi aqua, nec ullis umquam casibus obnoxium. Locus erat non modo viæ Appiæ vicina, & Numæ regis memoria celeberrimus, sed amœnissimis quoque collibus, semper virentibus silvis, saluberrima aeris temperie, ditique solo, & lætis prospectibus gratissimus. Ibi adgestis immensis larignarum, pinearum, cupressinarum, quercearumque arborum struibus cum ingentibus ferreorum, æreorum, & roboreorum clavorum acervis, structa est navis, omnium, quæ umquam fuere, maxima, quingentos sex pedes longa, lata ducentos quinquaginta tres, profunda sexaginta. Prima cura fuit, ut tanta moles validissima compage coagmentaretur; illque in partibus, unde hiscere potuisset, solidius firmaretur. Tabulæ non junctæ tantum, sed minoribus tabulis, latis circiter quaternos digitos, per seriaturas insertis, connexæ, & roboreis clavis constrictæ: cautum tamen est, ne clavi foras exirent, ut exterior tabularum facies purior & firmior maneret. Nullus usquam fuit ferreorum clavorum usus, nisi iis in locis, in quibus

aut rubigine infici, aut excidere, sine ullo navis damno, poterant. Quidquid robustiore & perenni junctura fuit continendum, æreis clavis, quorum multi binos palmos erant longi, transfixum est. Ultra progressa est cura; juvitque, cum duraturum pararetur monumentum, extimam totam navim plumbeis laminis vestire. At, ne quid humidi penetraret, ligneasque materias corrumperet, inter navis tabulas & plumbeas laminas infardæ lanæ suave olenti pice imbutæ. Præterea, ut pars navis, aquis mergenda, incorruptior foret, licet jam ibi major esset tabularum crassitudo, duplicibus adhuc plumbeis laminis redimita est: in superiore autem dimidia parte simplices tantum fuere. Æreis clavis fixæ erant laminæ; &, ne desideraretur elegantia, clavorum caput in radiantium stellarum formam erat figuratum.

Major in interiore nave, adversus ignium vim arenato & lateribus vestita, magnificentiæ ostentatio. Ibi structa digna Principe, digna Trajano domus; præter opes & decora, quæ tantam semper sequuntur fortunam, vermiculatis pavementis, æreisque trabibus superba. Improvisum magis, eoque gratius, additum etiam ornamentum. Nempe e summo colle, qui trecentis circiter passibus adsurgit, Septemtrionem versus, fons erumpit: ejus aqua plumbeis canalibus in navim perducta, ut & com-

moditati sufficeret, & salientibus jactibus domus areas condecoraret.

Tantum artis prodigium stabat in medio lacu; ad ejus oras nave hinc & inde funibus adligata; nec ullus intumescantium aquarum metus, excavato intra montem per tria passuum millia emissario, quo superfluum exoneraretur. Civium oblectamenta inter Principis delicias non omissa. Ambitu trium circiter millium passuum explanata via, lacui imminens, qua currus ducerentur. Inde per trecentos circiter passus facilis ad lacum descensus; ibique, pari circuitu, multaue platanorum umbra, commoda peditibus deambulatio. Ipso in lacu magna cymbarum copia, ut, quæ quisque longius suspexerat, propius inspiceret, adiretque, & Principis voluptatibus frueretur. Id autem tradidisse operæ pretium fuit, cum nihil summum silere debeat Historia, prudensque rerum non minus ex oblectamenti, quam ex consiliis factisve Principes æstimet.

AN. U. C. DCCCLXIV. ÆR. CHR. III.

C. Calpurnio Pisone, M. Vettio Bolano consulibus. Struclum in Martio campo amphitheatrum, thermasque Urbi additas, aliaque complura monumenta, aut a Principe in publicos usus, aut a populis in Principis venerationem posita, licet egregia sint pacis & felicitatis ornamenta, haud tamen

recensuerim, ne sit similia narrantis satietas. At, ob raritatem & exemplum, silere nefas amicitiae decora. Exoleverant cruenta illa tempora, quibus præcipua fuit Principatus lex: *Oderint, dum mutant*. Trajanus, id atrox & Principe indignum ratus, se Titi æmulum ferebat; & ut, quas Titus orbi delicias promiserat, ipse faceret, se optimis amicis accinxerat, quæ sine nihil datum Principibus magnum aut suscipere, aut peragere. Gloriam, quam eorum consiliis sibi peperit, cum iis communicatam voluit: eosque consulatibus extulit, honoribus prosecutus est. Vidit læta civitas, non ob fortunam & opes, sed propter virtutem & amicitiam, a Principe honoratos cives, statuasque in ejus foro positas Sosio Senecioni, Licinio Suræ & Publicio Celso.

Tanta Principis humanitate malesanos animos ad scelus provocatos referre pueret, ni interesset illustri exemplo comprobare, turbida ingenia cæco impetu in novas res ferri, &, quamquam recti studia sæpe prætendant, ambitione tantum & audacia regi. Numquam id evidentius compertum, quam cum in ea reipublicæ tranquillitate Crassus, Laberius Maximus, aliique conjurationis socii, adversus optimum Principem conspiravere. Ultionem Trajanus, sua conscientia & populi amore tutus, dedignatus est. Senatus, non ex sceleris atrocitate, sed ex Cæsa-

ris indulgentia, in reos animadvertit. Crassus & Laberius Maximus insulis clausi sunt.

Dum illi sese in exitium præcipientes agebant, Hadrianus fortunæ validius se inserebat. Sura, quem modo memoravimus, mortalitatem expleverat, Principi ob familiaritatem, populo ob publicæ magnificentiæ studium conditumque gymnasium gratissimus. Ductum ei publicum funus; & in perennem memoriam, thermas, recens struñas, Trajanus de ejus nomine Suranas appellavit. Ejus ingenio in componendis Principalibus orationibus usus erat Cæsar, non quod literas aut nesciret, aut despiceret: imo exstant vel Græcis in literis ejus ingenii monumenta. At ab ipsa juventute in castris bellisque fuerat innutritus: dein Princeps vetera ducum exempla, militaresque artes, & imperii curas tractare, quam in operosa verborum compositione, vix decora Principi, cum eam primis ab annis non calluerit, tempus terere, satius duxerat. In Suræ locum dictandis orationibus Hadrianum adsumpsit. Magnum fuit & favoris & familiaritatis incrementum, quod Hadrianus blanditiis, Plotina artibus promoverant.

AN. U. C. DCCCLXV. ÆR. CHR. 112.

Traiano Augusto VI, T. Sextio Africano consulibus. Longa imperii Romani pace creverat Parthorum superbia. Jam Pacorus hostilia tentaverat:

majora suscepit Chosroes. Hic, mortuo Armeniæ rege, Exedari diadema imponere ausus est. Trajanus, ubi id nuntiatum est, Chosroi scripsit, *nihil adversus majestatem Romanam jusque imperii attentaret. Non Parthorum, sed Romanorum esse, Armeniæ reges dare. Meminerit veterum temporum, Ign Neronis, qui id auctoritatis recens sibi vindicavit. Non passurum, se Principe, minui imperii decus: neque existimare se Chosroem bellum, quam pacem, malle. Jam a Ventidio, cum divisa ac turbulenta esset Romana res, superatos esse Parthorum exercitus: nunc integras bello paceque adoluisse Romani imperii vires; totasque externam vim propulsuras. Se esse hortatorem pacis: modo, ni consiliis annuat, ducem belli, lasæque populi Romani majestatis vindicem fore.*

Chosroes, insita Orienti vanitate, longinquas minas inrisit. Id Trajanus, haud illætus, rescivit; quod, parta quæsitæ pacis fama, loca paternis viduoriis nobilitata reviseret, Alexandri Magni premeret vestigia, & post propagatos ultra Danubium imperii fines, trans Euphraten Tigrimque Romanas aquilas ostentaret: ibi cum immortalis sui nomine clarissima patriæ tropæa positurus; Indias etiam, si fata siverint, penetraturus. In has belli cogitationes intentus, incertosque mortalitatis casus reputans, quantum potuit, reipublicæ consuluit; pro-

viditque, ut maneret Urbis felicitas, cœptaque in ejus splendorem opera absolverentur. Par circa provincias Principis caritas; cumque Neratium Priscum, virum, quem hæc ætas virtutis laude & juris scientia summum tulit, adloqueretur: *Commendo tibi, inquit, provincias, si quid mihi fataliter contigerit.* Ubi cuncta disposita sunt, vota suscepit Princeps, ut dii bellum prosperarent; senatus populusque Romanus, ut periculis immunem, salvumque; Principem optimum reducerent: additaque Trajano patri cælestis religio, ut filium ardua tentantem protegeret. Mox Trajanus profectus est, comitibus Plotina, quæ numquam a marito discessit, & Matidia, cujus mater, Marciana, soror Principis, expleta mortalitate, deum honores receperat. Hadrianus, Plotinæ favore, inter legatos adscitus.

Cum id bellum moras pateretur, iter Trajanus ita instituit, ut in provinciarum utilitatem cederet; multasque invisit. Postquam Athenas advenit, ei occurrere Parthorum legati. Audita Trajani profectione, Chosroes territus, quod minis facta tam cito instarent, belloque invalidus, hos miserat, ut pacem orarent; Armeniam peterent pro Parthamastride, qui & ipse Pacori erat filius; nuntiarentque, Exedarem a se regno esse pulsum, quod adversus Romanos & Parthos æque indigne se gereret. Legati, oblatiis muneribus, regis mandata ex-

posuere. Trajanus munera rejecit; idque tantum respondit: *Amicitiam operibus, non verbis, aestimari: se Syriam non petiturum; ibique quid factu opus consulturum.*

Inde Asia, Lycia, locisque finitimis lustratis, flexit ad Ægyptum, ut turbatas res provinciæ, mobilis & ventosæ, at ob Urbis annonam cautius coercendæ, componeret. Ibi hortantibus amicis, ut de belli eventu consuleret Heliopolitanum deum, cujus responsa magna celebritate multisque experimentis comprobata ferebantur; Cæsar, ne qua humana fraus subesset veritus, prius, religionis fidem exploravit; misitque signatos codicillos, ad quos sibi rescribi vellet. Deus jussit *adferri chartam, eamque signari puram, & mitti.* Stupere plurimum sacerdotes, qui conditionem codicillorum ignorabant. Hos vero maxima cum admiratione Trajanus excepit, quod ipse quoque puris tabulis cum deo egisset. Tum quasi religionis certus, aliis codicillis conscriptis signatisque consulit, *an Romam, perpetrato bello, rediturus sit.* Vitem centuriam deus ex donariis, in æde dedicatis, deferri jussit, divisamque in partes sudario condi, ac proinde ferri. Obscurum responsum, nunc prout cuique sensus aut adulatio in varia tractum, post, cum defuncti Trajani ossa Romam relata sunt, ambitiose laudatum, Cæsar ad properandi necessitatem melius convertit.

Itaque compositis Ægypti rebus, vicinos adlit Judæos, gentemque inquietem, & fanatico impetu malisque ad atrociam semper pronam, compescuit; ne quid turbarum retro audiret, dum Armeniis Parthisque incumberet.

Inter has peregrinationes, cum Hadrianus factus esset Athenarum princeps, quem Archontem vocant, mulier bicipitem fetum Romæ edidit. Aruspicum responso in Tiberim abjectus est. Felicius fuit mater, quæ Alexandria uno utero quinque liberos genuit: hos Trajanus suis sumptibus alii jussit. Eadem anno sequenti tres peperit.

AN. U. C. DCCCLXVI. ÆR. CHR. 113.

L. Publicio Celso II, L. Clodio Priscino consulibus. Adserta per provincias tranquillitate, Trajanus Seleuciam venit. Urbi proximus est mons Casius, quem placuit Cæsari conscendere, non modo, ut excelso ejus e cacumine quarta vigilia orientem per tenebras solem adspiceret, brevique circumactu corporis diem noctemque pariter experiretur; sed major erat religio Jovem, summum loci numen, venerari; eique argentea vasa aliaque Dacicæ victoriæ monimenta sacrare. Pietatem Cæsaris carmine Græco celebravit Hadrianus, quem nulla umquam fugit placendi occasio. Inde Antiochiam ventum.

Ingens fuit ob receptum Principem urbis lætitia , sed in Christianorum lætum versa.

Supra memoravimus Trajani literas, quibus Christianos quidem conquiri prohibitum. Id ultro indulserat Cæsaris clementia. At, si deferrentur & arguerentur, eos puniri jussum; quod vetita esset externa quæque religio, ni a senatu probaretur. Ignatius, Antiochiæ Christianorum antistes, difficilia tempora, quibus multi periere, erat elapsus, cum, tandem accusatus, coram Trajano sistere se jussus est. Is pernix perstitit, seque *Theophorum* dicebat. Trajanus jubet, *eum comprehendendi, duci Romam, & in amphitheatro bestiis objici, ut populus Romanus Theophori spectaculo fruatur.*

Tum Cæsar ad belli curas conversus est. Eum convenit Arbandes, Abgari, Arabum regis, filius. Pater, qui regnum magna pecuniæ summa a Pacoro redemerat, fidem exuere nondum audebat: cupidus tamen gratiam apud Trajanum occupandi, filium præmiserat, qui munera & obsequia deferret. Juvenem, vultu formosum, procerum corpore, ætate florentem, multa cum humanitate Cæsar excepit: amice tantum questus, quod ad legationis officia, non in belli & periculorum societatem venisset; ejusque in aurem attrectans, (illi enim gentili de more perforatæ aures, & aureis inauribus onustæ) *hanc tibi, inquit, libenter avellarem, ut in*

posterum non hoc cultu, sed armis, Romanum Imperatorem adeas. Alia addidit filio patrique grata.

Dein Antiochia profectus est cum valido exercitu: geminus ei erat, alter legionum, alter sociorum: ingens insuper auxiliarium copia, & multi in numeros relati. Armeniam primum petiit. Ut ejus finibus propinquavit, undique in occursum & venerationem adcurrere vicini satrapæ regesque, sua quisque offerentes munera, & si quid haberent singularitate curiosum ostentantes. Hæc inter visus equus, doctus anteriora genua flectere, cervicemque pedibus ejus, qui prope aderat, submittere. Dum fervent salutantium officia, Parthamasiris, adversus ingruentem belli procellam impotens, literas ad Trajanum misit, usurpato regis nomine. Nihil ei rescriptum. Alteras, omisso regis titulo, scripsit; petiitque ad se mitti Marcum Junium, Cappadociæ præsidem, quicum ageret. Trajanus, Junii filio eum adire jussu, ipse Samosata proficiscitur, quibus citra pugnam potitus est. Mox, ne Parthamasiris neſtendo moras illuderet, magnis itineribus indefensam Armeniam penetrat; captisque Satalis, Anchialum, Heniochorum & Machelonum regem, ob fidem, donis remunerat. Deinde occupat Elegiam: ibi munita castra; dataque Parthamasiridi Cæsarem adeundi copia. Is, intra castra pro tribunali admissus, Trajanum salutat. Nihil autem humile, nihil

abjectum reputans, dum regnum obtineat, diademâ capiti detrahit; eoque ante Cæsaris pedes posito, stat silens & venerabundus, ejus jussa opperiens. Miles, lætus videre Arsacidarum sanguinem, Pacori filium, Chosrois fratre genitum, quasi captivum, ante Romanam majestatem demissum, ingenti clamore Trajanum, ut victo hoste profligatoque bello, imperatorem consalutat. Improviso tumultu horret Parthamasiris, eumque sui injuriam interpretatus, fugam trepidus circumspicit. At se undique cinctum milite intuens, hæret, & deprecatur, *ne in tanta turba eloqui cogatur*. In Principis tabernaculum deducitur; regnumque orat: sed nihil impetrat; certo Cæsare, Armeniam Romano imperio continere, dum Parthico bello distineretur.

Parthamasiris, nulla regni spe subnixus, iraque infremens, e tabernaculo exsilit. Jam castrorum medium attigerat, cum illum arcessi jubet Trajanus, ne, si inauditus recederet, quæ inter ipsos secreto erant agitata, falsis rumoribus corrumperebantur. Itaque iterum conscenso tribunali, imperat Parthamasiridem adstare, &, prout libitum, causam orare. Is adhuc ira & amissi regni desiderio incensus, in libera prorumpit verba: *Se non victum, non captum bello: sed sponte venisse, ratum, apud Principes inviolatam esse Principum dignitatem: nec se aut nova, aut indebita petere. Idem a Nerone Tiridati datum;*

datum; prioresque Cæsares cum Arsacidis non ut hostes, sed ut amicos egisse. Se primum esse deletum, ut per sui contumeliam in regum injurias iretur. Trajanus, libertate haud offensus, sed dignitatis retinens, respondit: Eam esse populi Romani æquitatem, ut neminem lædat: eam majestatem, ut nec reges despiciat, nec timeat. A Pompejo prioribusque Cæsaribus Armeniam regibus permissam, quod id tunc tranquillitati publicæ expediret. Nuno Chosroem amicitiae fœdera violasse; datisque Armeniæ regibus, dominationis Romanæ jura perfregisse: ea se sarta tectaque velle; & in posterum non regnum, sed provinciam fore Armeniam. Sibi autem sacra esse gentium jura: nec Parthamasiridem suis in castris captivum attineri. Quo vellet, abiret; Parthique, qui eum erant comitati, sequerentur. Armenii autem, qui cum eo venerant, cum & ipsi, ut & eorum patria, pars essent imperii Romani, manere jussi sunt. Parthamasiridi additi equites, qui eum ducerent, ne forte, dum discederet, turbas seditionesve machinaretur.

Tum reliqua Armeniæ occupata: vicini reges in fidem recepti, aut, si repugnare, non præliis, sed auctoritate, in ditionem redacti. Castris præsidisque munita provincia, Trajanus Edessam profectus est, ut Parthicum bellum disponderet. Abgarus, qui, missis sæpe legatis & muneribus, amici-

tiam ejus coluerat, ei occurrit; obtulitque ducentos quinquaginta equos, totidem loricas atque ephippia, & sexaginta millia telorum. Tres tantum loricas accepit Trajanus: cetera remisit, sponte indulgens Abgaro, quod non prius in ejus conspectum venisset. Inde Edessam ingressus est. Magna fuit ob ejus adventum lætitia. In convivio rex filium suum barbarico de more saltantem induxit; regnumque, quod a Parthis, ut jam retuli, redemerat, Principi ultro offerebat; in obsequia eo effusior, quo serior.

Interim Ignatius, quem supra memoravi, Romanam pervenerat. Cum instaret ludorum finis, *xxx Kal. Januarias* leonibus obiectus est, statimque discerptus; mortis, quam hominum vulgus vitæ, avidior. Non in Urbe tantum, sed in provinciis visa eadem Christianorum alacritas; iisque profuit. Puduit enim morte punire, quibus volupe erat mori. Sic restincta, quæ adversus Christianos efferbuerant, odia: cumque Tiberianus, Judææ præses, Trajano scripsisset, se in eos animadvertendo esse imparem, quodⁱ sponte lætique supplicia provocarent, Cæsar prudentia simul & clementia inutiles poenas prohibuit.

AN. U. C. DCCCLXVII. *ÆR. CHR.* 114.

Q. Ninnio Hasta, P. Manilio Vopisco consulibus.

Præter lætos receptæ Armeniæ nuntios, forum & columna, splendidissima artium miracula, recens absoluta; Urbem gratissimo spectaculo recreabant. Consentientibus senatus & populi votis dedicata sunt; cunctique jactabant *terram tristi pyramidum mole non obrui, nec peregrinas obeliscorum formas operosius, quam gloriosius, ostentari: tandem Romam suis artibus victoriarumque suarum monumentis splendescere, & supra quidquid prisca ætas prædicavit evehi*. Iterum Principi additum est *Optimi* cognomentum; rara & majore, quam ante, gloria: cum præproperæ laudis toties populos pænituerit, puduerit Principes. At idem erat post tot annos Urbis sensus, eadem Principis virtus. Pace belloque inclaruerat. Novum decus ex Parthicis rebus accessit.

Dum bellum per superiorem annum in Armenia flagrabat, Mannus, Arabiæ, quæ Mesopotamiæ contermina est, rex, & Sporaces, Anthemusiæ phylarchus (id ibi nomen regibus), seu fide in Parthos, seu ob incertos belli eventus ambigui, neque Trajanum adierant, neque legatos miserant. Eorum quoque exemplum secutus Manisarus, licet intestinis cum Chosroe dissidiis Armeniam Mesopotamiamque occupasset, tuncque eos inter vigerent hostilia. At ubi audire, Cæsarem, Mesopotamiam ingressum, ad Abgarum venisse, statim misere, qui

de pace componerent. Manisarus se regionibus, quas occupaverat, cessurum pollicebatur. Respondit Cæsar: *Veniret ipse, fidemque factis, non verbis, probaret.* Suspectus magis Mannus, quod copias Mebarsapi, Adiabenes regi, subministrasset. At Cæsaris diligentia fuerant interceptæ. Ne aut societate, aut tempore, valescerent, visum satius esse, eorum obsequia imperare, quam exspectare. Itaque Trajanus, suadente Abgaro, Anthemusiam profectus est, ut inde Adiabenem peteret.

Certus autem, longinqua in primis bella imperatoris exemplo & militari disciplina profligari, pedes cum exercitu incedebat, tranabatque flumina: militari victu, lardo, caseo, posca contentus. Si movenda erant castra, ipse instruere exercitum, ordinesque pro locorum temporumque varietate disponere: identidem falsos etiam rumores spargere, ut vigil & impiger miles bellum caute capesseret. Cum in exercitu nihil esset vagum, nihil solutum, ducesque Cæsaris exempla æmularentur, quidquid armis petatum, cessit. Capta Anthemusia: adquisita Arabia. Lusius Quietus, bello Dacico clarus, Singara aliaque Mesopotamiæ oppida citra pugnam potitus est. Nisibin, urbem validissimam, Batnasque Cæsar expugnavit. Tum cum ultra Euphratem victrices aquilæ dominarentur, regnaque, Parthici imperii decora & auxilia, parere essent coacta, Cæ-

zar *Parthicus* appellatus est. Gloriosum quidem nomen; sed ei lætum magis nomen *Optimi*: quod in illo bellicæ tantum virtutis laus erat: in hoc autem, præter animi morumque commendationem, se amare populum, se a populo redamari audiebat.

AN. U. C. DCCCLXVIII. ÆR. CHR. 115.

L. Vipstano Messala, M. Vergiliano Pedone consulibus. In Oriente summa erat Romani nominis claritas; in Urbe abundantia & opes. Has amplificaverant Dacia & Pannonia, metallorum feraces. Auro, argento, æreque effossis, quod fuit monetæ aut usu detritum, aut fraude adulteratum, aut avaritia clausum, reparatum est; versæque in victoriarum monumenta divitiæ, Cæsaris virtute & providentia partæ. Talibus monumentis materiam continuo suppeditabant, qui ex Oriente adferebantur, nuntii. Simul crescebat amor Principis, qui tot se objectabat periculis. In Urbe, in provinciis vota pro ejus incolumitate suscepta; &, ut præsens semper foret pater patriæ, passim positæ ejus imagines.

Ipse interim per domitas gentes Romanam dominationem firmatum ibat. Parthamasiride occiso, Armenia & Mesopotamia in potestatem populi Romani redactis, capta & Parthia: Cardueni Medi, Mardique occupati: Iberorum, Sauromatarum, Bos-

poranorum, Arabum, Osroenorum, Colchorumque reges in fidem accepti. Et, ut Oriens inteligeret, Romanos non capere terras, sed injurias ulcisci, & pacatum orbem velle, Trajanus terras victoriis partas diribuit, regesque imposuit, qui auctoritate populi Romani jura populis dicerent. Magnifica semper scena, lætissima fuit, cum in hostili ante solo, procul a priscis imperii finibus, præsentente victore exercitu, visi sunt tres reges, nudo capite supplices, Cæsaris jussa excipere: iis obsequia professis assignata regna.

Tum placuit Cæsari eorum fidem absentia experiri: simul mens erat imperii rebus propius consulere, ut, cum cuncta forent tuta, bello Parthico finem audentior imponeret. Itaque destinavit hiemem Antiochiæ agere. Ut eam urbem, Syriæ caput, repetiit, illuc undique confluit infinita hominum multitudo: alii, ut publicas privatasque res, alii, ut externas tractarent: multi, ut optimum Principem, tanta victoriarum fama præfulgidum, spectarent & venerarentur. Pedit quoque consul Roma advenit. Aderat & ingens militum copia. Ne iis quidem temporibus, quibus valuit Oriens, nunquam fuerat Antiochiæ tam magna hominum vis, tanta imperii majestas. Splendida lætaque urbis facies momento funeribus & luctu mutata. Præcesse quidem fulmina, tonitrua & insolita ventorum

procella, haud credita tamen tantorum malorum praenuntia.

His autem sopitis, a. d. decimum Kal. Januarias ante diluculum auditus repente terribilis sonus; simul intumescit, tremitque terra: nutantia hinc inde mœnia tectaque attolluntur: mox pondere depressa & mutuo occursu arietantia, horribili cum fragore columnis, trabibus, lateribus, saxisque crepitantibus, ruinas per vacuum etiam viarum arearumque spargunt. Avulsæ quoque radicitus arbores sursum vibratæ subsultant. Hos inter strepitus tam densa cooritur pulveris nubes, ut nec videre, nec loqui, nec audire quisquam valeat. Interim immensa hominum vis exanimatur: alii sub tectis oppressi: alii, dum tentant fugere, multiplici ruina elisi, aut obruti. Triste in hac strage subsidium mors. Sors enim tristior hos manet, quos parte tantum corporis obtritos premunt columnarum trunci, trabiumve aut saxorum fragmina, mortis certos, in tormenta vivaces. Dies multos, multas noctes duraverat horrendus ille motus, cum tandem resedit. Tum visi, qui evaserant: pauci quidem incolumes, multi cruribus brachiisque fractis, alii rupto capite, alii sanguinem evomebant: hos inter fuit Pedito consul, & paullo post extinctus. Ut oppressis, si qui adhuc viverent, subveniretur, mota urbis rudera. Dum fervet flebilis labor, audita unius mulieris querula

vox, quæ se & infantem lacte suo pasta, una cum infante eruta est incolumis. Ceterorum reperta tantum cadavera, præter tenellum puerum, mortuæ matris ubera adhuc sugentem. Unicum fuit tantæ cladis solatium servatus Trajanus. Ubi primum terra intremuit, per fenestram ex ædibus evasit; occurritque vir corporis vi & proceritate insignis, qui cum levissimo tantum vulnere saucium foras eduxit. Dum duravit motus, in Circo sub dio egit.

Extra urbem sævierat tremor; multæque urbes afflictæ aut versæ. Casius mons, Antiochiæ imminens, ita concussus est, ut inclinata ejus culmina novam ruinam minitarentur. Alii montes subsedere: emissi novi aquarum rivi: siccata veterum loca.

AN. U. C. DCCCLXIX. ÆR. CHR. 116.

L. Ælio Lamia, Æliano Vetere consulibus. Provisis, quæ restituendæ Antiochiæ sublevandisque miseris erant opportuna, Cæsar bellum Parthicum eo acrius repetiit, quo, breve & incertum vitæ expertus, cito parandæ immortalitatis cupidine flagrantior. Superiore anno, antequam Antiochiam proficisceretur, cum summa esset circa Tigrin lignorum raritas, jusserat apud Nisibim, ubi magna erat eorum copia, naves fabricari, ita tamen paratas, ut ob faciliorem usum & conjungi & dissolvi

possent. Hæ cum fuissent structæ, plaustris comportatæ sunt, ut ad Gordyæos montes Tigris ponte jungeretur. Adversa ripa barbaris erat insessa: eorum vim infringere opus fuit. At cum maximus esset navium numerus, ingensque Romanus exercitus, pars naves, gravis armaturæ milite & sagittariis plenas, in barbaros dirigunt, pars per diversa loca trajectum minantur: simul alii mira cum alacritate pontem instruunt. Consternati barbari tanta navium multitudine, maxime in locis silvarum nudis, & veriti, ne invadantur, diffugiunt. Libero transmissu, Cæsar incunte vere Adiabenen ingreditur.

Cum exercitus Adenystis (munitissimum erat Adiabenes castellum) propinquasset, Sentius centurio, legatus Mebarsapi ante missus, & ab eo cum sociis perfide detentus, inditisque vinclis castello abditus, occasione usus est. Consilio cum suorum audacissimis inito, rumpit vincula, præsidii præfectum interficit; suisque in libertatem vindicatis, se ad exercitum recipit. Comite victoria, peragrata est Adiabene, & in ditionem redacta. Juvit invisere celeberrima Orientis loca, Ninon, clarissimam quondam regum Assyriæ sedem, Gaugamela, vicum Darii castris notum, & Arbela, quæ æternam gloriam circumdedit Alexandri Magni victoria.

Inde per vastam hostium solitudinem Babylonem

ventum. Intestinis discordiis ita exhausti fuerant Parthi, ut ne conspectum quidem Romani militis sustinere auderent. Trajanus lustravit urbem, Chaldaicarum gentium olim caput, nunc Medorum Parthorumque invidia exinanitam, sed vel suis in rudibus venerandam. Ædes adiit, in quibus Alexander mortalitatem exuerat. Cum ei parentasset, in-visit aggerem, opus, ut ferebatur, Semiramidis, altitudine pedum viginti quinque, latitudine pedum quinquaginta, longitudine ducentorum stadiorum: magnum veteris magnificentiae monumentum. Vidit quoque lacum bituminis, quo ferruminati Babylonis muri; specumque halitus tam pestilentis, ut quodque animalium & volucrum genus, vel tenuissimo ejus spiritu adflatum, exanimaretur.

Artis & naturæ mira speculatus, ad ingentia, quæ volvebat animo, consilia curas vertit. Destinaverat fossam ab Euphrate ad Tigrin perducere, ut, transvectis navibus, Tigrin ponte jungeret. At Euphrate multo excelsiore comperto, quam Tigri, consilio destitit, ne immissus Euphrates exhauriretur, tollereturque ejus navigatio. Itaque jussit naves machinis trahi; iisque per brevissimum Euphratem inter & Tigrin spatium deportatis, cum Seleucia prius esset potitus, Ctesiphontem occupat. Fugiente semper hoste, capta Chosrois filia, aureaque Arsacidarum sella, tot regum regnorumque opibus

superba. Trajanus, victor Parthorum, *imperator* consalutatus est, iterumque *Parthicus* cognominatus. Trecenta quinquaginta millia passuum ultra Ctesiphontem adhuc progressus, Susam cepit, veterem Persarum regiam.

Tantarum fortunatum nomina, Assyrii, Medi, Persæ, Parthique ditioni Romanæ accesserant. Cum hæc Romam nuntiata, a senatu decretum est, ut Trajanus triumphos, quotquot vellet, ageret. At is propagandi imperii & augendæ famæ cupidior, voluit Persicum sinum & mare Rubrum scrutari, Hand ingens ei classis, Cæsare tamen digna. Quinquaginta erant naves, quarum quatuor, imperatoriis signis splendidæ, prætoriam navem funibus adligatam trahebant. Hæc autem longitudine triremem, latitudine & altitudine onerarias naves, quanta maxima est vel Nicomedeæ, vel Ægyptiaca, æquabat. Ejus aplustria auro insignia, summoque in velo Trajani nomen & imperatoris tituli præfulgebant. Intus conclavia erant, quæ numero & ornatu Cæsaris fortunam decerent. Classis tres in partes divisa est, ne, si continuo ordine succederet, inter se adlisis navibus, cursus interturbaretur. Apulit ad Mesenem, Tigris insulam, in qua regnabat Athambilus, qui se ultro ditioni Romanæ subdidit, & tributa se persoluturum spondit. Cum inde procyheretur classis, vi tempestatis, fluminis

violentia, æstuque maris ita conflictata est, ut summum in discrimen Trajanus foret adductus, ni, qui Characem, oppidum Pasitigri proximum, incolebant, parebantque Athambilo, eum perhumaniter exceperissent.

Defunctus periculo, & audentior, Oceanum ingreditur. Cum in ejus naturam inquireret, vidit navem, quæ in Indiam cursum dirigebat. Olim lacrymas divo Julio excusserat visa Alexandri Magni imago. Ipse Alexander inlacrymaverat, audito partem orbis terrarum, quam non vicisset, superesse. Trajanus, utrique par animo, virtute melior, suam tantum ætatem queritur. *O si, inquit, forem juvenis, Indiam peterem.* Mox gloriæ impetu æstuans, populorum mores, vires, opesque sciscitatur: quæ sit cæli solique natura, interrogat. Comperto tertiam hanc esse terrarum partem, numerosissimas gentes, incredibilem agrorum fertilitatem, infinitam opum copiam & varietatem, miram aeris salubritatem, alibi effœtam, hic vegetam esse naturam, beatum pronuntiat *Alexandrum: se illo longius progressurum fuisse, & ultimos Orientis sinus scrutaturum.* His cogitationibus plenus, literas ad senatum scribit, quibus, quas vicerit gentes, quas vietas velit, significat,

At fortuna virtutis, quæ mortalium sortem supergreditur, semper invida, crudeles parabat ludos,

& momento tot viſtorias funeſtare contendit. Amici viſtique reges , rebellionis turbine circumaſti , undique conſpirant: in præſidia apud ſe reliſta, aut impoſita, inſurgunt. Alia pulſa, alia cæſa. Hæc audit Trajanus longinquo in mari procul a caſtris, cum paucae adeſſent naves, exigua militum manus: audit tamen interritus, nec umquam major viſus . Hoſtium turbas, ut ſuas ante acies, dividit; mittitque Maximum, Luſium Quietum, Erucium Clarum & Julium Alexandrum, expertos probatoſque duces, qui rebelles comprimant , dum ipſe petit Cteſiphontem, ut Parthos contineat. Nec adeo iniqua fuit ſors, ut nihil opis relinqueret. Mansit enim Athambilo fides, magnumque fuit renaviganti Cæſari ſubſidium. Parthi quoque, ſeu terrore, ſeu impotentia, in ceterorum furorem non adaſti. Cum ſerveret adhuc rebellionis æſtus, Maximus prælio viſtus occubuit. Luſius Quietus, eum ultus, Niſibin recuperavit: mox Edeſſam petiit: inſenſusque Abgari perfidiæ, expugnatam urbem primum direptioni permiſit, deinde incendio abolevit. Antea Erucius Clarus & Julius Alexander Seleuciam ceperant. Urbem, plebis urbanæ ſexcentis millibus potentem, ut exemplo & oſtentui eſſet, delevere & incendere.

Ex adverſo Seleuciæ Cæſar Cteſiphontem tenebat; cunctaque ejus præſentia erant tranquilla. Ar

ne, cum abesset, Parthi nova molirentur, placuit
iis regem imponere. Qui tum aderant, Romani
Parthique, in ingentem planitiem convocati sunt.
Structum ibi excelsum tribunal Cæsar conscendit :
ante tribunal inter Romana signa stabat Parthamas-
pates. Tum Cæsar orsus a deum favore, qui ipsum
populumque Romanum ad id felicitatis evexerant,
ut quidquid fuerat discordiarum, continuo victoria-
rum cursu esset sedatum, paxque Romana ultra
Euphratem atque Tigrin diffusa; deos precatus est,
*ut Romam subditosque populos æternæ pacis fæde-
re consociarent. Non sibi curæ esse immensos im-
perii fines, infinitas opes, interminatam potentiam :
at cordi esse orbis pacem, securitatem, felicitatem.*
*Hæc sua esse vota; hanc unam se reputare gloriam,
hanc solam cupere.* Dein flexa ad Parthos & Par-
thamaspaten oratione, illos fidei admonuit. *Discor-
diis imperiorum ruinam, populorum exitium peti :
testes ipsos esse, qui antequam victoribus Roma-
norum armis subderentur, intestinis dissensionibus
florētissimum suum imperium jam exinaniverant.*
*Excidio flammaque vastatam Seleuciam documento
esse, quæ sors discordes rebellesque maneat.* Par-
thamaspaten dein adlocutus, cum ad humanitatem,
clementiam, æquitatem, principatusque curas hor-
tatus est. *Iis virtutibus se Romæ, se suis populis
approbaret. Intelligeret tandem Oriens, quantum su-*

perbiæ præstet regnantum modestia; ipseque experiretur, quanto dulcius sit amantibus, quam servientibus, populis imperare. Tum per præconem regno regnique conditionibus pronuntiatis, Parthamaspates, flexo genu, supplicesque manus tendens, diadema, dignitatis insigne, accepit. Ab Urbe condita, & apud gentes, quæ memoria hominum latius sunt dominatæ, nondum illuxerat tanta, tam speciosa dies, cum ab extrema Britannia ad Parthiam usque per quadragies centena millia passuum Cæsar jura diceret, regna diriberet. Tigris Romanæ dominationis terminus institutus est.

Talem imperii felicitatem intervertere se posse rata est fanatica Judæorum gens. Ingenio & calamitate ad furorem prona, animos sustulerat, Orientis motu inflata. Gliscere quoque cœperant oracula, miseris turbulentisque hominibus semper parata, quæ funesta diraque imperio portendebant. Iis omnibus accensi, cum undique terrarum & lucri cupidine & scelerum pœna sint dispersi, uno & eodem impetu per Cyrenaicam provinciam, Ægyptum, Cyprum insulam, & Mesopotamiam debacchantur. Quidquid ibi aut Romanum, aut deorum religionibus imbutum, ut impium, prosternunt & discernunt. Quanto plus audaciæ, tanto plus crudelitatis. In Cyrenaica, duce Andræa, eo ferociæ prorupere, ut ducenta viginti millia hominum horribi-

libus suppliciis ludibriisve absumpserint. Pasti humana corpora, eorum redimiti visceribus, obliti sanguine, pellibus induti, furiati discurrent, & interceptos aut a cervice serris medios dissecant, aut objiciunt bestiis, aut invicem pugnare & perire cogunt. Vastata Cyrenaica, atrox illa procella per Ægyptum diffunditur, quam Lucias dux jam cædibus fœdaverat. Effera magis per Cyprum insulam Artemionis rabies. Is urbem Salamina subvertit, & ducenta quadraginta millia hominum interneccione delevit. Eadem efferbuerat per Mesopotamiam atrocitas: sed a Lusio Quieto Judæorum excidio statim fuit oppressa. Nec tarda fuit ubique vindicta, ubi primum a consternatione resipueret animi. Lupus, Ægypti præfectus, ipsique Ægyptii hanc pestem abolere, & Judæorum, qui Alexandriæ agebant, sanguine fuit expiata. In Cypro insula, Martius Turbo, vindex sceleris missus, Judæos omnes interfecit; & in posterum statuta pœna, ut si quis hujus gentis homo Cyprum appelleret, tempestatis etiam vi delatus, capital foret. Ut repente exortus, sic repente oppressus furor ille Judaicus.

Dum tantis rerum conversionibus ludebat fortuna, lusit & natura singulari sexus mutatione. Mulier, Laodiceæ nupta, vir evasit; & quæ modo erat & appellabatur Æteta, fuit & dictus est Ætetus.

AN. U. C. DCCCLXX. ÆR. CHR. 117.

Quintio Nigro, C. Vipstano Aproniano consulibus. Crebrescebant oracula, malorum prænuntia; ipsumque mensem Messori (id nomen apud Ægyptios Augusto mensi) feralem designabant. At publicam lætitiā in tanto imperii splendore nihil morabatur. Senatus, lectis, quas a Trajano missas memoravi, literis, & cum continuo aliæ adferrentur, quæ ne notas quidem nomine subactas gentes nuntiabant, decrevit *Principem de quocumque provinciis vellet triumphos acturum*: arcum quoque in ejus foro strui jussit, Parthicæ victoriæ monumentum, ut columnam, Dacicæ. Additum, *ut senatus redeunti Principi longius, quam solitum, obviam procederet*.

Cæsar autem, firmandæ dominationi intentus, Atrenos, qui in prioris anni motu rebellaverant, nec hostiles animos posuerant, excindere, aut si ob insuperabilem locorum difficultatem deleri penitus non possent, ita infringere parabat, ut numquam rediret nocendi vel voluntas, vel facultas. Iis erat in Mesopotamia civitas haud ampla, nec dives, Arabum legibus & ditioni subdita. Late circum regio magnam partem deserta: raræ aquæ, aut insalubres: summa ligni pabulique penuria. Præcipuum, sed munitissimum præsidium, Afræ, urbs

Suppl. Tac.

Ee

rupi imposita. Magna ibi solis, cui urbs sacra, veneratio. Solæ opes, sed ingentes, donaria templis condita. Haud ægre Romanus miles, quæ urbem ambiebant, occupavit. At ubi opus fuit urbem obsidere, machinasque admove, ibi sudor laborque plurimus. Præmissi equites equitatu, quo Arabes præpollent, gravi cum damno proturbati sunt, eosque hostis in castra usque insecutus est. Cæsar, ad accendendam suorum virtutem, ipse, inter obsidentes, urbem petit. Ejus præsentia tantum ardoris indidit, ut pars murorum urbis fuerit diruta; haud sine Principis discrimine; licet enim, ne agnosceretur, vestem imperatoriam exuisset, ejus canitie vultusque gravitate permoti barbari, certique talem esse debere Imperatorem, in eum ejaculabantur; equesque ei proximus transverberatus est.

Suo quidem periculo immotus erat Cæsar; at portentis territus est exercitus. Quoties enim impetum faceret, quasi eam urbem invadere profanum foret, cælum coruscare fulguribus, tonitribus personare, versicoloribus irradiare luminibus, procellæ, grando, fulmina erumpere. Jam & ante tetra lues castris incubuerat: tanta nempe culicum vis, ut iis scædatos omnes cibos exorcitus nausea respueret. Hæc Cæsarem variis sententiis persisteretne, an desisteret, distractum tenebant. At reputans nec sapientis, nec optimi Principis esse, naturæ impera-

re velle, tantumque gloriæ & salutem exercitus temeritate perditum ire, obsidionem solvit.

Tum anceps, utrumne exercitum in Mesopotamiam reduceret, an bellis finem imponeret, dein adfecta sua valetudine auxius, paullo post gravem in morbum incidit. Venenum, atrox summæ potentiaæ malum, vel optimis Principibus formidatum, suspectans, in Italiam navigare destinat. Simul supremæ animo obversabantur curæ. Modo decorum videbatur, Alexandri Magni exemplo, sine certo successore decedere. Modo, ut quantum posset, reipublicæ provideret, satius rebatur, successorem deligere, qui imperium sibi a divo Nerva traditum, a se acceptum, iisdem in publicam felicitatem studiis regeret. Nec facilis delectus. Ambigebat enim Neratiumne Priscum, virtute & legum scientia præstantem, anteponeret, an Lusium Quietum, tantis bellorum experimentis probatum. Mox ne infausta successoris designatione memoriam suam oneraret, expeditius ducebat, missa ad senatum oratione, viros proponere, quos inter senatus, quem optimum probasset, legeret. Egregia imperii Romani tempora, quibus Princeps optimus, optimi Principis filius, optimos, qui succederent, valuit designare!

At de successore in incertum volvuntur Principum consilia. Dum Trajanus virtute provisum imperio volebat, artibus sese fortunæ inseribat Ha-

drianus. Jam dudum Principis favorem aucupabatur, & virtutum adæmulatione, & quod plerumque validius est, vitiorum æmulatu. Fuisse enim Trajano vitia, haud silebit Historia; nec eum humanæ conditionis sorte excusatum feret. At, vel inter vitia, laus ejus erit propria, quod imperii regimini numquam ea immiscuerit. Immo, cum divi Nervæ societate & exemplo quandoque indulgere vino cœpisset, curari vetuerat jussa post longiores epulas. Suos autem delicatos (huic quoque amori serviebat Cæsar) ad voluptates, non in consilia admittebat. Licet ergo Hadrianus & vinolentiæ adsuevisset, & liberos delicatosque Cæsaris blanditiis, promissis, donis diu captasset, nihil profecerat, ni Tatianus & Plotina subvenissent: ille vetere studio, cum Hadriani tutor fuisset; hæc muliebri ambitione, ut, quod auctoritatis mariti morte decederet, dato imperio recuperaret. Aulæ autem periti, non urgendo, (obstabant enim certa Hadriani vitia, incertæ virtutes, nec umquam in eum pronus Principis favor) sed declinando, eum summæ spei admoveere. Ingravescente enim Trajani morbo, antequam e Mesopotamia discederet, effecere, ut Hadrianus exercitui in Syria præficeretur. Ingens erat potentiae adjumentum, & quibusvis artibus paratum. Increvit dein morbus, profluvioque sanguinis, quo Cæsar singulis annis per alvum purgabatur, inter-

rupto, vix ulla supererat salutis spes. Seleucia tamen pervenit Selinuntem, Ciliciæ urbem. At cum apoplexia fuisset oppressus, simul & intercute aqua laboraret, conclamata ejus salute, Plotina hominẽ prope lectum occuluit, qui morientis & exanimi Principis voce simulata adoptionem Hadriani dictaret. Ejus nuntium quinto Idus Augusti mensis accepit Hadrianus. De ea quoque missæ ad senatum literæ, non Trajani, sed Plotinæ manu subscriptæ. Ubi novo imperio satis provisum, a. d. tertium Idus evulgata Trajani mors. Is fuit Trajani finis, anno ætatis sexagesimo secundo, imperii vigesimo. Promiscuis laudibus vulgus Principum attollatur, nobis unica & summa Trajani laus erit ipse **TRAJANUS OPTIMUS**. In hominum memoria vivit semperque vivet. Appellatus dulcedine, narratus admiratione animos implebit. Forte vana & turgida adulatio Principes Trajano meliores optabit. Æqua veraque posteritas optimos habebit Trajano proximis.

Morte, quæ tot Principum gloriam obruit, ejus accrevit claritas. Cremato ejus corpore, cineres Tatianus Plotinaque & Matidia, divæ Marcianæ filia, excepere, ut eos Romam deferrent. Obviam processit Hadrianus, patrisque reliquias veneratus, justa persolvit, comesque fuit itineris, donec, conscensa classe, funebris pompa Italiam repetiit. Tum

Hadrianus Antiochiam regressus est. Feralis autem pompa ibat, ut ante nonaginta octo annos visa, quæ tristes Germanici exuvias ferebat. Fatale enim fuit, iisdem ferme locis oppressos esse & Cæsarum optimum & optimum Principum: utrumque militari gloria circumdatum, pari utrumque comitate & adfabilitate, utrumque desideratissimum, quod ille in maximas spes adolesceret, hic maximas implevisset.

Ut Romæ propinquatum est, senatus populusque obviam effusi; mœrent simul & mirantur. Nempe omnes lactu impleverat feralis urnæ visus: simul animis obversabatur victoriarum fama, propagati imperii gloria, & merita tot triumphorum laus. Quæsitum tantæ virtuti novam decus; &, quod nemini hæcenus datum, ipsa in Urbe, locoque Urbis splendidissimo, in foro, quod Trajanus struxerat, ejus cineres triumphali pariter & funebri adparatu conditi sunt, & columnæ suppositi. Mox lectis Hadriani literis, super cælestes honores aliosque, quos Hadrianus æstatim postulaverat, multi adhuc additi; institutique Iudi Parthici, perenne victoriarum monumentum. Hadriani in Urbem adventus novæ & majoris celebritatis causa fuit. Is enim, cum triumphum a senatu sibi oblatum remisisset, dictitans honores a patre meritos in se non esse confutandos, Trajani imaginem triumphali curru vexit,

præeunte senatu & exercitu; eamque columnæ imposuit, ut Princeps optimus sua inter opera sublimis Urbi præsideret: ludis quoque, qui deinde in ejus honorem ederentur, balsama & crocum per gradus theatri fluere jussit. Durent crescantque honores Principis optimi; æternaque ejus memoria intelligant Principes, sua in fortuna cuncta esse fluxa & caduca, virtutem tantum & beneficentiam fore immortales.

F I N I S.

ERRATA CORRIGE

Pag. 163	lin. 14	occulatissimis	oculatissimis
236	15	effosis	effosis
359	12	sanatusconsulta	senatusconsulta

NOI RIFORMATORI

Dello Studio di Padova.

AVendo veduto per la Fede di Revisione, ed Approvazione del P. F. Gio: Tommaso Mascheroni Inquisitor Generale del Santo Offizio di Venezia nel Libro intitolato: *C. Cornelii Taciti Operum Supplementa*, Autore Gabriele Brotier, Stampa, non vi esser cosa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per Attestato del Segretario Nostro, niente contro Principi, e buoni Costumi, concediamo Licenza a Nicolò Bettinelli Stampator di Venezia, che possa essere stampato, osservando gli ordini in materia di Stampe, e presentando le solite Copie alle Pubbliche Librerie di Venezia, e di Padova.

Dat. li 10. Gennaro 1782.

(ANDREA QUERINI Rif.

(NICOLÒ BARBARIGO Rif.

(ALVISE CONTARINI 2. Kav. Proc. Rif.

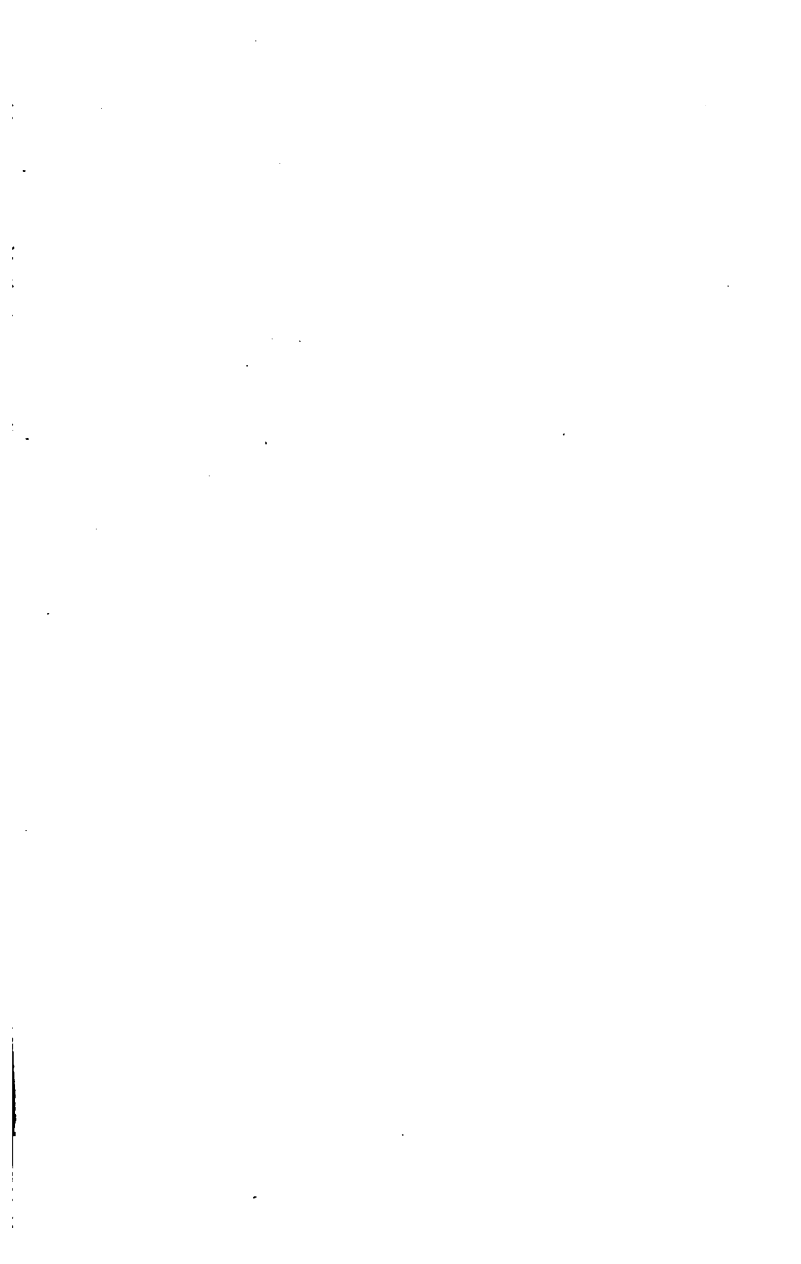
Registrato in Libro a Carte 68. al Num. 651.

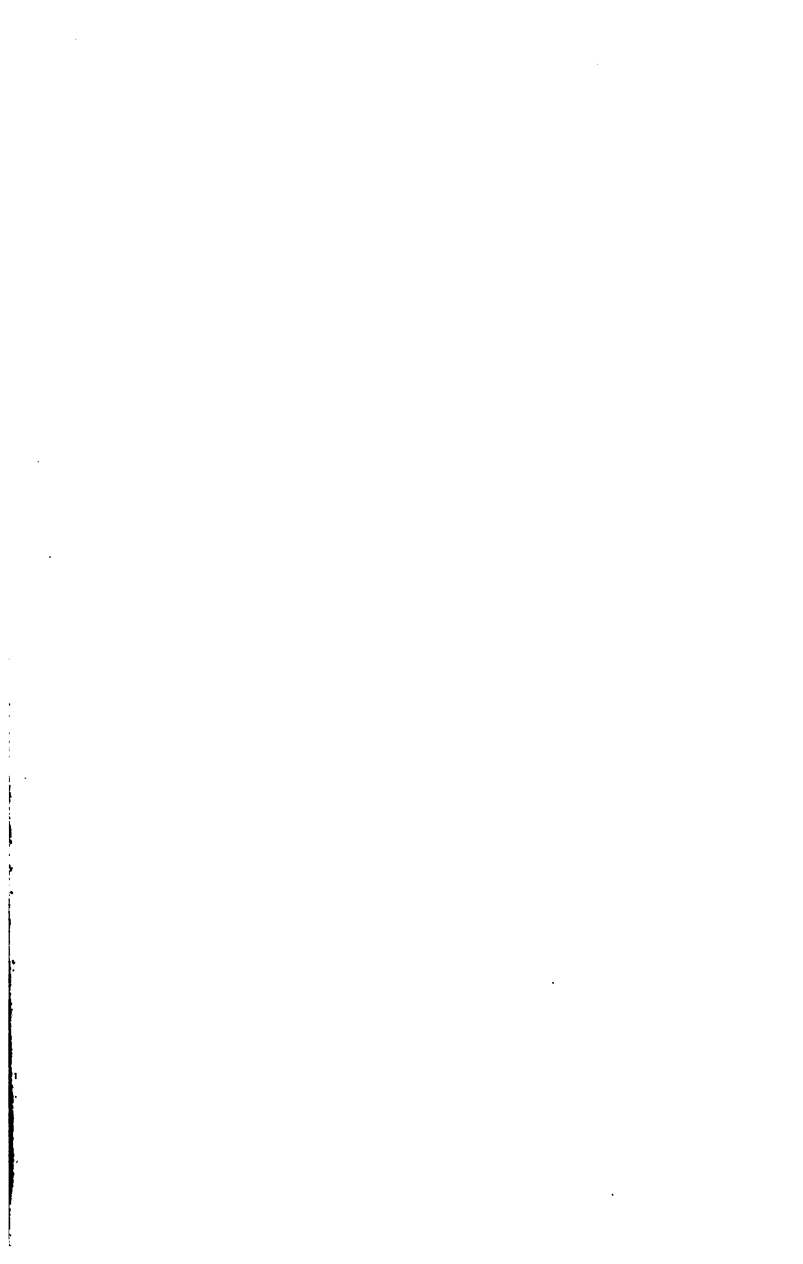
Davidde Marchesini Segr.

Adì 18. Gennaro 1782.

Registrato in Libro dell' Eccellentiss. Magistrato contro la Bestemmia a Carte 110. t.

Andrea Sanfermo Segr.

DEC 7 1939

